Editura UNIVERS

Corrado Alvaro (1895-1956) — romancier, nuvelist, eseist, reporter și publicist (desfășurînd o bogată activitate la *Stampa*, *Mondo* și *Corriere della Sera*) — este unul dintre cei mai de seamă scriitori italieni contemporani.

Autorul excelează în genul scurt, în care își demonstrează forța narativă, alternînd investigația socială și psihologică, reflecția critică și meditația morală, cu evocarea lirică și transfigurația fantastică, într-un univers deosebit de variat și pitoresc.

Lei 15,50 Vol. I, Vol, II

175

1971

★

CORRADO ALVARO ● ÎNTÎLNIRI DE DRAGOSTE

CORRADO ALVARO

ÎNTÎLNIRI DE DRAGOSTE ★

COLECȚIA MERIDIANE

Desenul copertei de *I. Bănulescu*

Corrado Alvaro

Settantacinque racconti

Corrado Alvaro

Întîlniri de dragoste

Vol. I

În românește de AUREL COVACI

Editura UNIVERS

București, 1971

CINEMA

IAPA NEAGRĂ

Vecinul meu părea un om de lut ; și eu par de lut ; toți din ținutul meu părem de lut, asemenea figurinelor ieșite la lumină în urma escavațiilor sau aidoma paiațelor, care încă se mai dau cu cretă : tipul vechiului om dintr-o veche seminție. Noi, cînd ne părăsim locurile de baștină, devenim cu totul alți oameni : rămînem de lut în aparență, dar cine ne vede răsărind în fața lui, știe cu cine are de a face ; ne prefacem însă că nu mai cunoaștem dialectul, că nu ne mai amintim cine am fost ; mai precis, că nu mai sîntem aceiași. Așa era prietenul meu Bosso, cu care mă întorceam în ținutul natal, să facem negoț cu piei. El vorbea prost italienește și nu-și mai amintea un cuvînt dialectal : hoinărise mulți ani, ca la vreo treizeci, aiurea prin lume. Își însușise gesturi străine și un fel de a fi străin ; dar mai păstrase și felul de a fi specific prin părțile noastre, acel mers mîndru, caracteristic.

— Lămîii, îi zisei eu, și portocalii sînt niște pomi mari, ajung aproape pînă la primul etaj, iar fructele atîrnă grele, dar multe.

Bosso își arătă printr-un gest uluirea și izbucni în rîs :

— O să mă duc să-i văd, zise el. Pînă acum i-am văzut numai la piață.

Era un mod cît se poate de simplu prin care căuta să-mi dea de înțeles că el era de acum orășean și civilizat. Adăugă :

— Cum mai e satul vostru ? Tot așa ? Nu s-a mutat din loc ?

Nu pot descrie cu ce cuvinte îmi pusese această întrebare, deoarece se exprima într-o limbă curioasă, pe care eu cu greu o pricepeam.

— Cum adică să nu mai fie în același loc ? E tot acolo, sus pe munte.

— Și muntele e tare înalt ? Au construit fabrici ? continuă el netulburat.

— De loc, de loc, îi răspunsei. Cred că tot ce are în plus e faptul că populația a crescut de mai bine de două ori față de cînd eram noi atîtica.

Începu să rîdă, desfăcîndu-și brațul într-un gest larg, însușit în orașele prin care trecuse. Rîdea ca un copil. Voiam să-l întreb dacă o făcea dinadins. Dar îl pricepeam prea bine. Călătoream odată cu o călugăriță care mînca fructe ; se întorcea la o mănăstire din Marsilia, dar, după felul cum mînca fructele, mi-am dat seama că venea de prin ținuturile mele, și chiar așa era. Vorbea prost franțuzește și atunci, pentru a face mai ușoară conversația, i-am propus să ne folosim de dialectul nostru local. Mă privise năucită, răspunzîndu-mi că nu înțelege o boabă. Mînca totuși fructele așa cum se face pe la noi și avea un gest pe care mi-l amintesc și pe care-l regăsesc mereu ; acea lăsare a mîinii pe genunchi cu fructul în

pumn, trunchiul ținut drept într-un fel de popas de amiază, capul întors într-o parte și acel mod lent și reflexiv de a mesteca, semn că te lași pradă închipuirilor despre viață. Asta e. Vrem să uităm ce am fost și îndrugăm gogoși cînd vorbim despre noi înșine. Sînt minciuni nevinovate, se înțelege, căci sîntem plini de fantezie și ne închipuim lucrurile pe care le-am văzut așa cum am fi vrut să fie. Dar cel mai mult îmi place căutătura aceea hotărîtă care vrea să spună : „N-am să-i îngădui nimănui să se poarte nerespectuos cu mine." E un fel de a privi care exprimă o îndelungă experiență, a omului care știe deja cum se petrec lucrurile și nu are nevoie de dovezi, un fel de a fi totodată neînduplecat și resemnat. Așa era călugărița asta, dar nu voia să-și amintească nici de satul și nici de dialectul ei.

— S-a dublat ? făcu tovarășul meu de drum. Și ce-au făcut în ăștia treizeci de ani ?

— Au ajuns o mie cinci sute.

— Au camere de baie ?

— Nici vorbă de camere de baie. Totuși, apă există, îl lămurii eu.

— O să mă simt prost și o să-mi iau valea repede.

— Asta nu contează. Orașele sînt foarte murdare. Cu cît sînt mai mari, cu atît afli în ele mai mulți oameni certați cu curățenia. Pe cînd la țară, unde e soare și aer, unde se trăiește sub cerul liber, oamenii sînt destul de curați. Pe urmă, noi ne ducem acolo pentru afaceri. Nu rămînem. Ne întoarcem cu catîrii !

El afecta o oarecare încetineală în mișcări, izbucnea în rîsete neașteptate și fără motiv ;

dar poate că asta era o a doua natură a lui. N-am priceput niciodată pricina acestui fel de a te ascunde și nu știu ce criterii sau instincte îl determină, dar așa se întîmplă. Mi se mai întîmplase și altă dată să dau peste astfel de oameni. Într-o noapte, pe cînd mă întorceam acasă, am auzit într-un tufiș suspine adînci și o voce. Era lună. Cînd trecui călare (eram pe un catîr, dar noi vrem să dăm impresia unui ținut foarte important și vorbim de cai), cînd trecui, zic, călare, auzii pe nu știu cine agrăindu-mă într-un fel de jargon spaniol :

— Signore, mai e mult pînă-n sat ?

Eu îi recunoscui (erau doi) ca fiind unii de prin părțile noastre, plecați din sat cu cîțiva ani înainte.

— Dar bine, voi nu sînteți Cutare și Cutare ?

— Ba da, răspunseră ei, dar cum am fost în America de Sud, am uitat.

Așa se întîmplase și cu Bosso, precum și cu călugărița care mînca fructe. Dacă e să spun adevărul, și eu îndrug cine știe ce aiureală cînd sînt întrebat despre ținutul meu ; cînd eram mic, înșiram la minciuni fără să clipesc, născociri fără cap și fără coadă. Și mulți alții, prin orașele noastre, se află în aceeași situație. Și, cînd îi auzi, toți sau aproape toți ar fi fost oameni de vază cîndva, în satul lor ; mulți dau de înțeles că ar fi baroni sau descendenți din familiile de patrioți din Risorgimento, conspiratori, războinici, oameni iluștri. Mulți poartă monoclu, mai cu seamă duminica, ducîndu-și de mînă copilul și nevasta. Dar dacă s-ar putea citi în mintea fiecăruia, s-ar vedea că toți se gîndesc la satul natal

și la o casă care, în loc să fie un palat cum cred unii, e o căsuță puțin cam strîmbă și simpatică.

Coborîm spre capitala districtului.

Orașul te întîmpină cu larga lui stradă dreaptă, întinzîndu-se pînă la poalele colinelor ce atîrnă deasupra lui, pentru a țîșni apoi atît de distinctă, încît pare perpendiculară. De-a lungul acestei străzi prăfoase și nepavate cîteva trăsuri, cu perdeluțe albe și tremurînde, dau impresia de lux și de trîndăvie. Oameni cu obiceiuri felurite, purtînd straie deosebite, cu catîri și măgari, își făceau intrarea în oraș. Strada aceea îi rămîne în minte și celui ce n-a văzut-o decît o singură dată, cu cele două rînduri de case ridicate abia cu cîțiva ani în urmă și avînd de pe acum culoarea fildeșului vechi în bătaia soarelui. Pe aproape toate zidurile se mai zărește urma schelelor, iar soarele, bătînd pieziș, aruncă o umbră romboidală, singura care domnește peste orașul întins și primitor. Salcîmii ce mărginesc strada sînt tineri și pitici ; uneori, cîte un nopal răsare din spatele unui zid scund, împănat cu cioburi de sticlă așezate cu tăișul în sus ; ghivecele de piper și busuioc, împodobind unele balcoane, alături de fereastra vopsită în roșu și albastru închis, îți dau o impresie de intimitate și tihnă. Ici și colo, pe alte balcoane, rogojini de stuf reprezintă în culori vii Vezuviul, un om pe țărmul mării, cu pipa între dinți, sau o altă fereastră cu balustradă albă și un ghiveci cu flori roșii. Soarele are în el ceva uluitor ; parcă ai simți cum căldura zilei năvălește, dînd o senzație de panică asemănătoare cu apropierea unei furtuni. Curînd umbra dantelată a salcîmilor va cădea perpendicular iar umbra găurilor rămase

de pe urma schelăriilor se va refugia în adîncul propriilor concavități. În aer plutește o mireasmă proaspătă, ca de înghețată de lămîie servită la cafenele, cu o chiflă alături, pentru micul dejun. Pe stradă, pe măsură ce se deschid prăvăliile și animalele de călărie se opresc în fața intrărilor, se răspîndește mirosul de mirodenii, de aluat, de ulei, de vin. Dar mai cu seamă se face simțit mirosul mărfurilor, al peștelui sărat, al lemnului proaspăt tăiat și al mării — întărind ca un acid toate celelalte miresme. Apoi, pe cît se scurge ziua, se fac simțite mai mult miresmele de cafea și dospeala gunoaielor. Iar mai tîrziu, o dată cu ultimele „dii ! dii !", cu boncăluitul și nechezăturile dobitoacelor dispar și cei ce au venit la tîrg să se înțolească ; atunci strada se umple de altfel de oameni, de cei ce-și poartă prin oraș necazurile, bolnavii și împricinații, însoțiți de rubedeniile lor în haine de duminică.

Localnicii se arată mai tîrziu, la ceasul de febrilă activitate, revărsîndu-se de prin gangurile întunecoase, prin ușile de sticlă, tocmai cînd sfîrîitul cratițelor se amestecă, asemenea răpăitului ploii pe un acoperiș de tablă, cu țăcănitul mașinilor de scris. Un grup de femei venite din afară, mîncîndu-și bucățica de pîine stînd pe un gard scund de cărămidă, privesc vag înspăimîntate la toate acestea. Totul e minunat, ca într-o zi de tîrg. Bărbații, îmbrăcați de obicei în haine de culoare închisă, ies aproape deodată pe porți, închipuind o pată neagră pe strada orbitor de luminată de soare. Îți dau impresia unor insecte enorme, de felul celor care, în timpul verilor îmbelșugate, trec în zbor peste arii. „Ce de medici, ce de avocați !", păreau că se minunează în sinea lor femeile. Bărbații aceștia, abia ieșiți pe poartă, se opresc o clipă, își îndreaptă capetele și își scot pieptul în afară. Cu capul sus, cu pălăria dată pe ceafă, cu o mînă spînzurîndu-le într-un deget de un buzunar al jiletcii sau de decolteul vestei, sau strîngînd la spate un baston, își compun o alură de oameni țepeni și preocupați de ei înșiși. Borurile pălăriilor, răsucite în sus în cele mai diverse chipuri, într-o parte, spre spate, în față, ochii lor țintuiți în sus, ușor mijiți printre pleoape sau holbați peste măsură, buzele strînse dar cu un colț ridicat a bunăvoință, precum și fruntea lor înaltă, privesc spre toate și spre nimic, în gol, spre becul electric, spre cerul de un albastru spălăcit, spre imaginea lor care-i însoțește micșorată în chip de umbră, prin praful străzii cu iz de vechime. Poartă pe frunți lumina științei profesionale ; ochii lor văd lucrurile cu indiferența unei oglinzi. Sînt distrați, sau par numai, dar atît de distrați încît femeile noastre se tem să nu-i vadă izbindu-se unii de alții ; zulufi rebeli li se strecoară de sub capricioasele dar meditativele acoperăminte ale capetelor ; sînt oameni care trebuie să-și simtă la fiecare pas întreaga greutate și întreaga anatomie. Cînd se întîlnesc între ei, se apropie țepeni unul de altul, întîrzie să se recunoască și nu se salută decît după un timp, întorcîndu-se pe trei sferturi, alungind un braț și agitîndu-și degetele : „A, domnul profesor !", „A, domnul doctor !", „A, domnul avocat !", „A, cavaliere !", pentru ca, îndată după aceea, să-și urmeze drumul, cu o mișcare leonină a capului, fixînd în depărtare muntele și dunga mai închisă a orizontului, vădind, peste

acoperişurile joase, prezenţa mării. Subalternilor le răspund printr-o şi mai pronunţată ridicare a capului ; celor mult prea umili — printr-un gest de condescendenţă ; bogătaşilor ieşiţi însomnoraţi la balcoane, scrutînd cu o privire vindicativă vremea de afară — scoţîndu-şi pălăria cu un gest solemn şi plin de cordialitate.

Strigăte, ţipete, chemări ; se închid porţile şi portiţele de lemn, se iau albiturile de pe gardurile unde se albeau la soare, sînt retraşi sacii din pragurile dughenelor şi, dacă s-ar putea, ar fi duse la adăpost pînă şi belciugele de care sînt pironiţi caii.

— Ce să însemne asta ? mă întreabă Bosso.

— Vin ai noştri, cei din Potamo.

— Şi de ce se feresc toţi de ei ?

— Nu-ţi mai aduci aminte. Nu sînt oameni răi cei din Potamo ; din contră, sînt religioşi şi leali, numai că nu ştiu să facă deosebire între ce-i al lor şi ce-i al altora. Negustorii îşi expun marfa afară, la vedere, peştele sărat atîrnă de grinzi, precum şi măturile şi fel de fel de alte lucruri, e atîta belşug încît e păcat de Dumnezeu să scapi prilejul din mînă.

— Sînt hoţi, care va să zică, trase concluzia Bosso.

— De ce să le spunem hoţi ? mă împotrivii eu. Pur şi simplu n-au simţul proprietăţii. Nu prea au ocazia să vadă lucruri manufacturate, pentru că la ei, în munţi, aşa ceva nu există. Şi cum sînt încredinţaţi că, la rîndul lor, sînt traşi pe sfoară de toţi cei ce ştiu să scrie, să citească şi să socotească, îşi scot pîrleala cum pot. Ei cred că orice lucru făcut de maşină nu costă nimic şi-l iau

drept semn al unei lumi prospere şi fericite. Unul din Potamo, întîmplîndu-se odată pe la Napoli, şi-a închipuit că florăresele de pe stradă dăruie flori trecătorilor. Au o idee înaltă şi sumară despre civilizaţie. Ei cred că, avînd maşini...

— Dar de ce să scoată belciugele ? se miră Bosso. Şi ce fac cu ele, o dată ce izbutesc să le care cu ei ?

Observaţia lui mă puse în mare încurcătură. Nu ştiam ce să-i răspund ; nu-mi dădeam seama de ce potamezii şterpelesc pînă şi belciugele.

— Nu mi-ai explicat de ce...

— De ce, de ce ! Pentru că nu pot să vadă în faţa ochilor nici un lucru care să nu fie în siguranţă. Poate şi pentru că-şi închipuie că un lucru care se poate şterpeli cu uşurinţă nu prezintă prea mare interes pentru proprietarul lui. Dar cum vrei să pot înţelege eu gîndurile unui potamez care sălăşluieşte prin munti si n-a mai văzut nimic altceva ?

Un alt gînd îmi trecu însă prin minte şi mă adresai lui Bosso :

— Dar, oare, neguţătorii, cei care fac speculă cu miere, cu brînzeturi, cu grîne, nu-i înşeală pe potamezi cînd se duc pe la ei, prin munţi ? Unui potamez îi ajunge să-i arăţi un lucru pe care nu l-a mai văzut niciodată, că e şi gata să-ţi dea pe el tot ce are ; în schimb, de cele mai multe ori, e tras în chip grosolan pe sfoară. Dar băcanii, nu-i duc de nas ? Şi mai ales femeile lor, lacome şi curioase cum sînt, sînt gata să-ţi dea toată rezerva lor de bucate dacă li te înfăţişezi cu niscai alune şi mai ales cu băsmăluţele alea de doi bani, vopsite în culori ţipătoare, care le impresionează

atît de tare. Cum duc o viață aspră, sînt în stare, în schimbul unui ceas de veselie, să-și ia pîinea de la gură.

— Dar, oare, femeile lor sînt într-adevăr așa ? întrebă Bosso curios.

— Sînt pofticioase și curioase. Și sînt frumoase pe cinste. Și nu dau doi bani pe bărbații lor dacă nu sînt șmecheri și ageri la minte. Cît despre ele, sînt îndărătnice și puternice.

— Potamezii, vin potamezii !

Chemări, strigăte, porți trîntite și, peste toate, vocile puternice și iuți ale potamezilor care, mergînd în monom, își vorbesc strigînd, dar fără a întoarce capul. Strada e largă și aurie în lumina soarelui : dinspre mare se simte răcoarea brizei, aruncînd un văl azuriu peste strălucirea orbitoare a razelor ; se simt mirosurile specifice așezării, mirosuri de mărfuri, de pește sărat, de sardele și de hîrtie de împachetat, mereu mai pronunțate pe măsură ce se ridică soarele. Potamezii vin pe jos sau călare, dar în monom. Șirul femeilor se zărește în spatele bărbaților, într-o procesiune de pieptare roșii și violacee, cu sacii goi împăturiți deasupra capetelor ; și ele vorbesc, dar ciripind, gîngurind sau țipînd ascuțit, ca nișe păsări ; își țin capul drept, proptit în grumazul lung, lat și puternic și nu se întorc nici spre dreapta, nici spre stînga, nici spre înainte și nici spre înapoi. Uneori țipă de parcă ar cotcodăci. De cum se opresc în fața intrării unei prăvălii, proprietarul acesteia iese afară și le îndepărtează cu arșinul, strigînd :

— Înapoi, înapoi, intrați cîte unul o dată.

Potamezele poartă rochii largi, două sau trei una peste alta, și șorțuri uriașe sub care își țin mîinile împreunate ; niciodată nu se poate ști ce-o să-și bage sub șorțuri.

— Hoți, hoți de vi s-a dus buhul ! îi întîmpină negustorul.

Potamezii rîd alb. Femeile se întorc spre bărbați, bărbații spre femei, de parcă li s-ar aduce mari laude.

— Hoți grozavi și vestiți !

Potamezii rîd și, toți împreună, alcătuiesc ceva ca o cireadă, ca un stup, ca un fruct, ca orice alt lucru dens și zdravăn.

În depărtare, marea se arcuia, întinzîndu-se pînă la promontoriul calcaros, de culoarea trandafirilor ofiliți, agavele în floare se contopeau cu stîlpii de telegraf iar muntele potamezilor, înălțîndu-se drept în fund, printre văi, părea adorat de munții mai mici din jur, curbați spre el. Pe plaja pustie oile rodeau spinii albaștrii și cenușii, iarba aspră și sățioasă. În văzduhul imponderabil se simțea mirosul trenului care abia trecuse, miros de fum, de lemn încălzit, de cămin locuit.

— E greu să vezi cum fură un potamez. Nu există ochi omenesc să-l poată surprinde. Degeaba te uiți atît de țintă la ei. Pînă și eu mă întreb cum izbutesc, zisei eu.

— Sînt vicleni, nu ? mă întrebă Bosso.

— Și încă ce vicleni ! recunoscui. Dacă încerci să le vorbești, nu-ți răspund nici în ruptul capului decît pe ocolite.

— Cum adică ?

— Prin proverbe, fabule, pilde, zicale, versuri și cîntecele.

— Şi-s hoţi ! adăugă Bosso.

Ideea că erau atît de hoţi îl amuză pînă la urmă şi pe el, încît izbucni în rîs.

Încet, încet, potamezii se întindeau ca o pată albastră, vineţie, roşiatică, revărsîndu-se dinspre strada vineţie din pricina agavelor, menţinîndu-şi monomul, strigătele, ciripiturile femeilor şi săriturile. Cel din capul şirului vorbea cu voce tare, fără să se întoarcă înapoi şi-i răspundea cel din coadă, fără măcar să ridice capul.

— Dar de ce nu merg în grup, ca toţi oamenii ?

— E cu neputinţă. Aşa cum au umblat dintotdeauna pe poteci, aşa umblă şi acuma. Cu toate că acum drumurile sînt largi, ei tot în şir cîte unul umblă. Ba chiar au trasat o potecă pe o parte a şoselei, tot bătînd acelaşi drum. Iar să cheltuiască un ban pentru a călători ca toţi oamenii, nici nu le trece prin cap. Oriunde s-ar duce, merg numai pe jos.

Toate astea i le lămuream eu lui Bosso, de parcă el n-ar fi ştiut cine erau potamezii. Dar Bosso nu voia să-şi aducă aminte de ei, pe cînd eu îi vedeam cu ochii celui care se reîntoarce în ţinuturile natale.

Iar potamezii o ţineau înainte, căci vînduseră recolta şi erau puşi pe cheltuială. Pînă şi în locurile unde se priponeau caii fuseseră rînduiţi paznici, care stăteau acolo neclintiţi, supraveghind măgarii şi catîrii muntenilor ; aceşti paznici, întrucît purtau berete cu vizieră şi pantaloni de aba, îi priveau de sus pe ţăranii îmbrăcaţi în veşminte albastre de lînă pe zăpuşeala aceea. Potamezii însă nu-i învredniceau nici cu o privire şi nu răspundeau la zeflemelile lor decît prin ghicitori şi cimilituri, după obiceiul lor.

Şi iată că dinspre celălalt capăt al străzii se auzi un sunet de fluier, şi prin norii de colb se văzu revărsîndu-se o turmă de oi, o masă pămîntie în mişcare, cu obişnuitul zgomot de corpuri ce se agită, se freacă, se ciocnesc, saltă, respiră şi încorporează energie ; cu marea vitalitate a turmelor, adică. Iată un potamez care-şi ducea turma la munte. Căci, trebuie să recunoaştem, sînt păstori de nădejde potamezii. Nu există pe lume lucru mai stupid decît oile, cu boturile lor golaşe, cu ochii moi, cu lîneturile purtate în spinare ca nişte zdrenţe ; cu toate acestea fac impresie, mai ales cînd călăuza lor este un potamez, cu fluierul al cărui sunet pare glasul grav al unor tinere potameze la un an după nuntă : un sunet sărbătoresc şi prelung, compus din nu mai mult de trei-patru note, dar care nu izbuteşte să se contopească într-o armonie, ci se prăvale mereu în sine.

Ţărmul e alb în bătaia soarelui ; departe, de-a lungul străzii, scapără cioburile de sticlă, se simte miros de îngheţată şi de lămîi. Flăcăii se înfăţişează, dar domnii de pe ţărm îşi întorc capul într-altă parte şi nu se uită la potamezi decît ca să le arunce niscai vorbe de ocară :

— Imbecili ! Sălbatici !

Şi potamezii rîd galben prin duhoarea pătrunzătoare a turmei. E miezul zilei. Prăvăliile se închid una după alta iar animalele de povară lasă bătătura slobodă. Potamezii s-au răzleţit, care încotro. Soarele la zenit face ca toate cele să pară mai mici, pînă şi potamezii. Mai tîrziu, ba chiar a doua zi şi cine ştie cîte zile după aceea se va auzi că nu ştiu cui îi lipseşte nu ştiu ce, şi pentru toate

vor fi învinuiţi potamezii. Peste pragurile caselor, aproape de porţile albastre, se aşterne tihna insipidă a după-amiezii duminicale.

Eu şi Bosso poposirăm la ospătărie şi, în vreme ce un vecin de-al nostru, signor Macrino, îşi făcea siesta moţăind, numai ce o vedem pe servitoarea lui dînd fuga şi strigînd cît o ţinea gura. Îi spunea ceva ce el nu pricepea.

— Bine, bine, îi răspunse el sculîndu-se, mă răcoresc, mă spăl niţel şi vin îndată.

Ei însă îi turuia gura fără încetare şi pînă la urmă cuvintele ei pătrunseră una cîte una în creierul lui signor Macrino :

— Ce-ai spus ? întrebă el, nevenindu-i să creadă în ceea ce i se întipărea cu precizie în minte.

— Ne-au furat turma ! răspunse femeia, făcînd gesturi largi spre muntele potamezilor.

— Toată ?

— Pînă la ultima oaie.

— Dar cum au izbutit ? Şi unde erau paznicii ?

— Nu ştiu.

Paznicii, care aşteptau afară, tremurau şi se strîngeau unul într-altul. Începură să explice că de vreme îndelungată între ei şi potamezi domnea duşmănia şi rivalitatea, că acum vreo doi ani un păstor de pe ţărm le furase potamezilor un bou şi că de atunci, potrivit zicalei „fură pe cine te fură", se furau unii pe alţii. Era o chestie de abilitate şi rivalitate.

— Şi, la urma urmei, hoţul trebuie să fi trecut chiar pe sub casa asta, zise unul dintre paznici.

Auzind asta, signor Macrino simţi că se sufocă : îl văzuse pe hoţ, pe ciobanul cu fluierul, în fruntea turmei sale.

— Dar voi pe unde eraţi ? strigă el, ieşindu-şi din fire.

— Stăteam sub podul de cale ferată, la umbră. Era cald.

Se pregătiră s-o ia spre munţi.

— Au curaj. O să găsim muntele pustiu, şi cum potamezii nu se trădează unii pe alţii, nimeni nu va recunoaşte că a văzut o turmă. Ori o să ne spună că au văzut-o aiurea. Pe lîngă asta, îşi mai şi dau de ştire între ei, şi turma se mută dintr-un loc într-altul. O să ne trebuiască cincisprezece zile bune ca să-i dăm de urmă.

— Dar cum de se apucă să fure o turmă întreagă ? Nu-şi dau seama că păgubaşul tot reintră pînă la urmă în stăpînirea ei, că trimite carabinierii şi că totul sfîrşeşte prin arestarea hoţilor ? mă întrebă Bosso.

— Nu se gîndesc nici la carabinieri şi nici la arestare. Sînt potamezi şi potamezii nu se gîndesc la ceea ce s-ar putea întîmpla, îl lămuri unul dintre paznici.

Omul tăcu însă deodată, căci signor Macrino nu avea de loc chef să mai audă vorbindu-i-se de firea potamezilor. O luară la drum. Era tocmai ceasul cînd, pe răcoare, negustorii coborau în prăvălii, să cerceteze dacă nu le lipsea ceva. Şi pentru a nu ştiu cîtea oară îşi făgăduiau ca, de atunci înainte, să le vîndă potamezilor mult mai pipărat orice marfă ; de două ori, de trei ori mai scump, căci potamezii sînt uşor de tras pe sfoară.

Macrino şi cu ai săi o luară la drum. Carabinierii, cu mantalele în bandulieră, cu puşca la spate şi cu pulpele strînse în moletiere, le-o şi luaseră înainte. Pe cer răsărise o lună văratică.

— Dar cum de-a izbutit să fure o turmă întreagă numai cu ajutorul unui fluier? Şi cine să fi fost acel om? se minuna mereu Bosso.

— Eu, Bosso şi alţi tovarăşi de-ai noştri ne începurăm, deci, negustoria tocmai la Marina, întrucît în Potamia nu mai cunoşteam aproape pe nimeni, iar la Marina totul ne venea mult mai la îndemînă. Atelajele noastre colindau satele de prin împrejurimi, în căutare de miere şi de piei; adesea ne întorceam acasă noaptea tîrziu; aşa ni se întîmplă de vreo cinci sau şase ori, cînd ajunserăm pînă la Potamia, satul nostru rău famat. Nu că ne-ar fi ameninţat vreo primejdie, dar pe aici nu pătrunsese încă civilizaţia noastră, pe care negustorii o duc peste tot; din pricina sălbăticiunii locurilor şi oamenii de pe aici erau încă foarte ciudaţi. În zori, satul părea destul de liniştit, populat de copii care-şi vedeau de jocurile lor; în miezul zilei însă, la ceasul cînd soarele strălucea orbitor şi părea că pîrjoleşte miezul bolţii alburii, aşezarea neînsufleţită, casele lipsite de umbră, munţii apropiaţi, toate păreau atît de pustii încît, dacă deodată s-ar fi auzit vreun glas sau s-ar fi ivit un om, oricine ar fi fost cuprins de o spaimă vecină cu panica. Tocmai la acest ceas al amiezii ne-am revăzut pentru prima dată satul natal. Cînd ne ivirăm de după coama dealului, cu catîrii noştri negri şi cenuşii, trebuie că arătam ca nişte năluci. Sub soarele arzător care inunda centrul satului, nimeni nu ne ieşi în întîmpinare şi nimeni nu se arătă la ferestre; singura urare de bun venit ne-o dădu cotcodăcitul prostesc al unei găini, care părea un discurs aproape inteligibil. Te apuca groaza,

ca pe vreme de noapte; te cuprindea senzaţia unei singurătăţi asemănătoare; lumina orbitoare era aidoma celei dintr-o noapte zăpuşitoare. Pe o prispă apăru o femeie cu părul atît de negru de bătea în albastru, îmbrăcată în negru; ochii îi păreau neobişnuit de mari, privind drept înainte de sub fruntea dreptunghiulară, îngustă şi lucioasă; stătea la umbra unor arbuşti sădiţi în oale, veştezi în lumina aceea imensă.

Oamenii din Potamia sînt foarte chipeşi, bărbaţii zdraveni şi femeile frumoase, lucru care-l făcea mai totdeauna melancolic pe Bosso. Ce ochi aveau femeile lor! Bosso vorbea fără încetare numai despre asta, noaptea, cînd ne întorceam la Marina. Noaptea ni se arăta ca o negresă dincolo de legănarea torţei care ne lumina cărarea. În jurul nostru domnea tăcerea şi pustietatea. Uneori cîntam, ca să ne dăm curaj. Am uitat să spun că la Potamia mai trăia încă o vrăjitoare fără vîrstă, cunoscătoare a multor taine. Cîteodată aveam impresia că, prin beznă, cineva călătoreşte alături de noi sau că se apropie o caravană ca a noastră. Strigam să se dea la o parte din drum, cum ni s-a întîmplat o dată cînd, părîndu-ni-se că auzim zvon de glasuri, ne apropiarăm de presupuşii oameni dar, la lumina felinarului, ne dădurăm seama că aveam de a face cu tufe de care atîrnau broaşte verzi şi mari, ca nişte pietre preţioase. Asemenea închipuiri stîrnea în acest sat gîndul îndreptat mereu spre lucruri supranaturale. Oamenii de prin partea locului, neputînd ieşi ziua fără a fi observaţi, se preschimbau noaptea, sau în scăpărarea amiezii, în alte arătări. Cel puţin aşa se zvonea. Să iasă, să fie singuri, să întîlnească pe cine voiau ei,

aceasta era dorința care-i stăpînea pe săteni ; satul ca atare era îngrămădit pe un podiș neted, fără un copac, în mijlocul unor ogoare întinse ; mai departe însă se deschideau guri de peșteri, vîlcele umbroase udate de mulțime de izvoare, crînguri și ascunzișuri unde ar fi fost plăcut să te poți regăsi. Sătenii locuiau în case apropiate una de alta, cu pereții subțiri ; se auzeau între ei cum se nasc, cum vorbesc, cum plîng, cum se roagă și cum mor. Cum să nu dorească să fugă, să se însingureze cîteodată ? Uneori se arătau la fereastră, dar precauți și atenți ; doi ochi de femeie se căscau ca un abis ; alteori te fixau ochii tulburi, ca de beție, ai unui bărbat. De cîte ori se ivea cineva în depărtare, suind drumul dinspre vale, se stîrnea un murmur de șoapte : „Cine-i ?". Toți știau absolut tot ce se întîmpla în jurul lor. Noaptea se închideau porțile, grajdurile, coteţele. Oamenii se întorceau de la cîmp înainte de căderea nopții.

Într-o seară, Bosso susținu că văzuse prin întuneric, în umbră, o iapă neagră. Spunea că-i auzise tropăitul, dar poate că nu fusese decît zgomotul stîrnit de o portiță prost închisă, bătută de vînt. La han, stăturăm de vorbă despre asta cu hangiul :

— Ce vreți să fi fost ? încercă el să ne lămurească. Toți caii sînt închiși în grajduri și dorm, ca orice alt animal în bîrlogul lui. E absurd să crezi că vreun cal a fost uitat pe afară. Dar nici nu-i greu să-ți închipui despre ce poate fi vorba. Toată lumea știe ! Și, coborînd vocea : Nu demult, signor Cosma obișnuia să iasă în timpul nopții : se prefăcea, bineînțeles, în porc alb. Numai că pe la noi nu există porci albi, așa că porcul alb nu putea fi decît el. Dimineața era găsit adormit, la picioarele unei anumite scări. Apoi i-au venit mințile la loc. Putea s-o pățească rău, căci de multe ori a trecut prin primejdia de a fi furat și vîndut la tîrg.

— Ah ! exclamă Bosso. Știu cine putea să fie iapa neagră.

— Nu mai spune ! îl luă hangiul cu răutate peste picior. Dar, deîndată, tăcu.

Profitam totdeauna de noapte ca s-o luăm din loc. Bosso era foarte contrariat și de cîte ori hălăduiam prin alte așezări, gîndurile îi zburau mereu spre satul nostru, unde femeia aceea cu fruntea îngustă și ochi negri îl căuta mereu cu privirea, printre noi, la sosire. În toiul freamătului de copite tîrșite al dobitoacelor de povară, care ne vestea sosirea, umplînd așezarea de larmă și dîndu-i deodată un aer de sărbătoare, de lume străină, de neprevăzut, catîrca lui Bosso necheza pe neașteptate, de cum intram în piață. Cel ce locuiește sau umblă prin asemenea locuri își ia măsurile corespunzătoare : trece umil pe uliță, evită să-și ridice ochii din pămînt, se întoarce acasă îndată ce amurgește. Cred însă că Bosso al nostru comitea imprudențe : de îndată ce sosea, scotocea cu ochii în căutarea acelei femei. Într-un sat astfel alcătuit, ochii sînt totul : vorbesc, roagă, făgăduiesc, amenință ; pot pînă să și ucidă. Întorci capul și vezi în umbra unei case niște ochi de smalț, lucitori și inexpresivi, ochii de culoarea laptelui ai copiilor uluiți, ochi atenți în dosul unui tufiș. Codanele sînt învățate să-și țină ochii în pămînt. Ochii femeii care-i plăcea lui Bosso erau tutunii, cu scăpărări aurii. Eram de față cînd colțul gurii ei schițase un surîs. Îl puteam socoti pierdut pe Bosso.

în limbajul ochilor ei, parcă voia să spună : „Trăiesc, sînt vie !". Noaptea, în vreme ce ne îndepărtam, căldura umană emanată de acea aşezare parcă înmuia cale de două leghe întunericul.

O dată, în piaţă, Bosso mă întrebă :

— N-ai vrea să dăm o mică raită pe cîmp ?

Era pe la amiază. Ceas cînd totul este torid, orbitor, extenuant ; ierburile iscau un miros pătrunzător şi uscat, ca atunci cînd le aşezi la gura unui cuptor. Pe măsură ce ne îndepărtam, singurătatea aceea strălucitoare ne copleşea tot mai mult. Înainte de a ieşi din piaţă, întrezărirăm umbra femeii cu pricina, îmbrăcată în negru, aşa cum întrezăreşti un loc de adăpost. Cîmpia ni se înfăţişa inertă, văduvă de orice zgomot, în afară de foşnetul sec al ierburilor prin care treceam. Eram la ceasul cînd se părea că în acel punct se crează o părere de viaţă ; florile erau amorţite, lipsite de miros şi nici o boare nu înfiora copacii solitari ; căutam o brumă de umbră, dar asta era o veşnică iluzie ; abia ajuns la adăpostul unui frunzar, soarele îţi dădea o şi mai puternică senzaţie de sufocare ; rînduite piezis, frunzele lăsau suliţele de argint ale soarelui să pătrundă încă şi mai iuţi printre ele ; pomii te întîmpinau cu un iz vîscos, de fructe răscoapte. Era ceasul cînd oamenii şi dobitoacele păreau doar nişte obiecte în mişcare, născute din năuceala care strivea lucrurile într-o reverberaţie verzuie. În depărtare, un om pe care lumina aceea scăpărătoare îl făcea mic ca o jucărie şi tot atît de distinct, îşi îndemna boii prin strigăte, dar se părea că strigă pentru a trezi la viaţă ogorul neted şi tare, înainte de a porni împotrivă-i asaltul pentru pîinea cea de toate zilele. Nu

se ştie unde, se auzea scrîşnetul metalic al unei sape izbind în pietriş. În depărtare, rîuleţele străpunse de soare curgeau parcă îndărăt. Ne simţeam uşori şi inflamabili.

Deodată ne ieşi în cale o iapă neagră ca smoala, o tretină superb de uşoară pe gleznele prea fine. Trecu pe lîngă noi nechezînd. O pată roşie între pleoape, aproape de globul galben roşcat al ochilor, făcea să-i scapere şi mai mult negrul trupului. Bosso, tovarăşul meu, porni în urmărirea ei. Îl pierdui din ochi cînd coborî dincolo de marginea platoului. O vreme îi auzii galopul, dar curînd se confundă cu duruitul unei mori. N-am mai auzit nimic despre Bosso şi în curînd se răspîndi zvonul că dispăruse şi femeia în negru.

Noi, ceilalţi din caravană, isprăvindu-ne afacerile, părăsirăm satul la căderea nopţii. Iată iarăşi noaptea aceea imensă, cerul atît de dens de părea străfundul unui ocean, cu stelele ce se săltau spre noi din adîncuri. Casele scunde făceau impresia că au căzut de undeva în abisul acelei splendori, şi noi ne gîndeam la dorinţa de a ieşi dintre casele înguste, de a ne contopi cu natura, cu marea, cu rîurile, cu lumea, să ieşim afară din îngrămădirea aceea de lespezi în care orăcăiau plozii, iar bărbaţii continuau să strige pînă şi în somn „Dii ! dii !" dobitoacelor.

Aşa a dispărut Bosso şi nu l-am mai revăzut niciodată.

Într-o zi de primăvară trebuia să mă întorc la Potamia ca să retrag un credit de la un oarecare domn de prin părţile locului. Mă apucase o adevărată frenezie în dorinţa de a pune mîna pe banii

aceia ; dar poate că totul nu era decît un pretext pentru a mă întoarce la Potamia. Adevărul este că cheltuiam cu țîrîita, revedeam mereu aceiași bănuți și mi-i îndesam cu încetul în pungă : pînă și în ochii mei banii cîștigaseră prestigiul de care se bucură pe meleagurile unde oamenii au puține nevoi. Încercam plăcerea omului care-i privește, îi ascunde ca pe un mesaj al lumii puternice și avute ; stilul însuși al biletelor de bancă îți amintește de saloanele decorate, de amorașii auriți, de firidele statuilor, de baldachine, de pompa oficială, de solemnitatea legii și a Statului. Erau niște idei care nu-mi mai trecuseră pînă atunci prin minte.

Trebuia s-o iau la drum de cum se crăpa de ziuă, ca să ajung pe la zece, și cum tovarășii mei plecaseră cu catîrii, niște prieteni de bună condiție îmi împrumutaseră un măgar. În timpul vizitei pe care le-o făcui acestora, stăpîna casei mi se arătă surîzătoare și mă pofti plină de bunăvoință la cafea. Se vorbi despre măgar ; cînd mi-l făgădui, mă cuprinse un profund respect față de gazdele mele și mă bucurasem că domnișoara se și grăbise să dea porunci ca totul să fie gata de plecare. Era „măgarul ei", deci un lucru ce-i aparținea și care mi-ar fi adus aminte de ea tot timpul drumului. Acestea sînt sentimente proprii oamenilor singuratici, și eu le încercam acum.

A doua zi dimineața măgarul mă aștepta gata înșeuat, cu scările lungi și cu izul de pămînt îngrășat cu gunoi.

— Cum îl cheamă ?

Se chema Stendardo, și era o măgăriță. Clipea din ochii adumbriți de gene prelungi, ochii aceia duioși și adînci în care se oglindește un univers

vag, ca într-un lac crepuscular. Din zăbala cenușie răsăreau peri groși împestrițîndu-i cenușiul de veche mască de paiață. Nu mă învrednici nici cu o privire. Mă simți doar cînd mă săltai pe crupa ei, moderîndu-mi avîntul, ca să nu cad de cealaltă parte. Dobitocul se puse în mișcare ; rîndașul se ținu cîțiva pași după el, stîrnindu-l prin strigăte, îmi dădu o ramură de leandru cu care să-l îndemn la drum și-mi ură drum bun spunîndu-mi :

— Dobitocul știe drumul. Te duce singur unde trebuie.

În față mi se perindau drumul, colinele, arborii, se apropiau de mine domol, ocoleau, se întorceau îndărăt, culmile munților se închegau și se destrămau ca într-o lină alunecare ; natura întreagă era ca o mare agitată, așa cum le apare celor ce navighează pe o ambarcațiune fragilă, ba prea înaltă, ba prea prăpăstioasă. Vîntul țîșnea la fiecare pas din gurile văilor, se domolea și se liniștea de tot ; ici, soarele așternuse o pată a lui, caldă ca o baie, dincolo de un luminiș vîntul sufla vesel și jucăuș. Totul era extraordinar de limpede. Agavele în floare mărgineau drumul, ca niște stîlpi de telegraf, la distanță aproape egală unele de altele ; niște flori violacee, mari și cărnoase, crescute pe niște tulpini grase și late, împestrițau colinele, așa cum petele o împestrițează pe o femeie gravidă. Drumul purta pecețile pașilor trecătorilor ; recunoșteam urmele picioarelor goale ale femeilor și ale copiilor și acea dispunere a amprentelor pașilor de om în mers, asemănătoare urmelor unui zbor pieziș. În unele locuri pămîntul era atît de moale, încît păstra întocmai pînă și amprentele întortocheturilor porilor epidermei. Pe toată lățimea dru-

mului hălăduiau șopîrle, scarabei, furnici, toate vîzîndu-și de drum ca într-un ținut pustiu ; iar fluturii, albinele, viespile, cu aripile îngreunate de praf, se zbăteau în el, în vreme ce pe marginea ierboasă, polipii azurii și violeți, petalele de piciorul-cocoșului și crinii-de-pădure purtau podoaba cîte unei picături strălucitoare de rouă. Peste puțin trebuia să dau de femeile desculțe, venind devale cu coșurile pe cap, de catîrgii, de vinari, de vînzătorii de haine vechi și de piei ; de departe, aduse de vînt, le auzeam glasurile și clinchetul scărilor animalelor de călărie. Și deodată simții că mă scufund.

Măgărița mea, Stendardo, se lăsase pe genunchi. O îndemnai cu o voce cît mai prietenoasă cu putință, dar ea se muie de tot ; mă pomenii cu picioarele pe pămînt și descălecai : Stendardo se alungise pe burtă și se uita drept înainte, cu indiferența animalelor care nu-ți aruncă barem o privire, ci fixează un lucru oarecare din fața lor, ca într-o contemplație. Obișnuit cu viața civilizată, cu raționamentele, cu parlamentările, pomenindu-mă numai eu și dobitocul pe drumul pustiu, îmi dădui drumul gurii :

— Ei, ce e cu tine ? Nu vrei să-ți vezi de drum ? De ce nu vrei să-ți continui drumul, Stendardo ?

Mașinile sînt lipsite de viață, depind de mecanismele lor și rațiunea și tehnica pot să le pună în mișcare ; dar măgărița asta era o ființă vie, avea voință, instinct, păreri. În clipa aceea nu se zărea în jurul nostru nici țipenie. Animalele au presimțiri, văd lucruri oculte. Dacă ea, vreau să spun măgărița Stendardo, ar fi început deodată să vorbească, nu m-ar fi mirat cîtuși de puțin, atît eram de singuri. Muntele ni se ridica în față închis în sine și pustiu, și numai verdeața grădinilor atesta existența unei vieți omenești. Pentru o clipă mă copleși spaima că, poate, măgărița vedea ceva ce le scapă ochilor oamenilor. Apoi însă îmi veni în minte altceva : Stendardo își bătea joc de mine ; mă lua drept un prost ! Credea că va scăpa de povara călătoriei, de vreme ce mă purtam cu ea atît de duios și de delicat. Începui s-o trag de cap, rostind frazele cele mai stupide, ce vocea cea mai împăciuitoare cu putință. Nu era măgărița o domnișoară descinzînd dintr-o distinsă familie ? Mă gîndeam, de asemenea, cît de tîmpit era dobitocul ăsta, care s-ar fi putut răzvrăti și fugi, folosindu-se de dinții lungi și de copitele ferecate.

Încetul cu încetul, Stendardo cedă, se ridică și se puse iar în mișcare, trecu la trapul acela caraghios al măgarilor, se abătu de la drumul mare, se înfundă într-un lan de porumb și începu să roadă vîrfurile hlujenilor, crezînd, se vede treaba, că eu nu-mi dădeam seama de stricăciunile ce le făcea : era un diavol : mă ducea ca o săgeată, mă făcea să mă bălăngănesc ca un butoi plin, mă lovea de crengile perilor și ale smochinilor, și deodată simții că slăbea ceva, că i se rupe chinga de la piept. Izbutii, dar numai după mari eforturi, s-o readuc pe drumul cel bun ; sări peste un șanț, ca un cal de curse.

Dincolo, o tînără desculță, cu un sac gol împăturit peste părul frumos pieptănat, se opri să vadă cum țîșneam peste șanț, clătinîndu-mă în șaua destrînsă.

— Încotro ?

Izbucni în rîs.

— Trebuie să ajung la Potamia, dacă e cu putință ! îi răspunsei.

Fata era cu sufletul la gură, îmbibată de sudoare ca un urcior de pămînt ; pînă și ochii îi erau umezi. Și cum rîdea deschis, recunoscînd în ea pe femeia bărbătoasă din Potamia, îmi făcui curaj.

— Dacă ai chef să te folosești de caleașca mea, mi-ai fi chiar de ajutor.

Nu mai văzusem o femeie din Potamia de cînd eram copil ; mai tîrziu le privisem ca pe niște surori și tocmai de aceea nu mă însurasem cu vreuna din ele.

Ea se săltă pe măgăriță cu aerul cel mai firesc din lume, cu picioarele delături, în șa, iar eu invers, pe crupă. Puse mîna pe biciuișca de oleandru și începu s-o rotească sîrguincioasă deasupra capului dobitocului, alungînd muștele ; și numai ce văzui că, după fiecare șfichiuire ușoară, măgărița își iuțea pasul.

— Uite un lucru la care nu m-am gîndit ! exclamai eu.

— Nu vă pricepeți la măgari ? mă întrebă ea.

Varga de oleandru unduia într-un ritm anume, și coada măgăriței, și mersul ei aveau ritm ; și lumea întreagă avea ritm, norii, frunzele copacilor, soarele. Vedeam mîna scurtă și negricioasă a tovarășei mele de drum învîrtind rămurica, piciorul ei subțire și prăfuit, fruntea ei dreaptă și îngustă și tot trupul ei cu șoldurile strîns arcuite, ca un urcior de pămînt. Apropierea ei îmi era odihnitoare și de cîte ori o priveam recunoșteam în ea ceva copilăresc din mine însumi ; bustul pietros, felul de a împunge cu coatele, pînă și răsuflarea ei, toate îmi erau cunoscute ; același tip de femeie care, în după-amiezele pîrjolite de soare, se apleca peste mine, copil în fașă ; stăteam cu capul pe genunchii unei tinere aidoma ei, pieptenele des îmi trecea prin păr cu un fîșîit vag și curgător, alături era lighenașul plin cu apă, într-o împletitură de nuiele, în care juca soarele, răsuflarea aceea domolă, adîncă, egală, o simțeam deasupra mea și mă toropea, soarele din lighenaș mă orbea, iar prin pleoapele strînse descopeream culoarea trandafirie a sîngelui, ca într-un alt cer roșietic, care pălea și se reaprindea din cînd în cînd, pînă ce totul se întuneca într-un somn neașteptat.

Într-o trecătoare a muntelui, toată din piatră sfărîmicioasă tocită de pași și de ploi, ne întîlnirăm cu tovarășii mei, care o luaseră înainte cu catîrii ; ne priviră uluiți. Niște greieri se porniră să țîrîie atît de sonor, de credeai că crapă copacii. De departe, un tovarăș de-al meu începu să urle un cîntec de-al lui, ca și cum și-ar fi adus aminte de lucruri de mult uitate, în ritmul copitelor catîrilor și al clinchetului zurgălăilor.

Înainte să ajungem în sat, fata ceru să coboare. În timp ce eu îi dădeam un ghiont lui Stendardo, ea îmi strigă, făcîndu-și mîinile pîlnie la gură :

— Prietenul dumneavoastră Bosso vă trimite salutări și vă dă de știre că e bine și sănătos !

— Unde ? o întrebai. Dar ea se și spulberase din fața ochilor mei.

DESPĂRȚIRE

El deschise ușa, în vreme ce ea aranja ceva în dulap; hainele ei, care se agitau ca niște copii, obligați să se retragă cînd intră un adult și care nu se cade să fie de față la discuțiile celor mari; recunoscu o rochie pe care o îmbrăcase într-o zi de primăvară, la o plimbare. Se întîlniseră dimineața, înainte de spartul tîrgului; tocmai apăruseră primele cireșe; cumpăraseră o pungă și se apucaseră să ronțăie pe stradă; aruncau sîmburii pe jos, și la un moment dat, el spusese:

— Există o poveste cu niște copii rătăciți prin pădure și care-și regăsesc drumul spre casă numai pentru că au semănat de-a lungul lui niște merele-lupului, luate cu ei.

Ea îl privise cu ochii ei mari, uimiți, așteptînd de la el alte minunate născociri; adevărul este că și el își muncea gîndul să găsească de spus ceva minunat. Ziua era frumoasă, soarele fierbinte și în aer plutea un iz de pămînt reavăn; pînă și pudra ei începuse să miroase puternic, ca o tufă de trandafiri în spatele unui gard scund de cărămidă.

Ea îl privea cu aceiași ochi mari și mirați, de sub sprîncenele pensate, și aștepta. Închise fereastra. De la acest geam de la etajul întîi cerul se vedea neobișnuit de înalt; casele se înălțau de jos ca niște turnuri, ca niște arbori, cald însuflețite în amurg; deasupra lor se așternea un cer nețărmurit, un cer de un colorit fraged în primele revărsări de lumini ale înserării, un cer mai strălucitor și mai îndepărtat, în înaltul căruia rîndunelele se înscriau ca ochiurile unei plase. În clipa aceea strada adîncă fu inundată de lumina încă fără viață al becurilor, ca niște stele răsărite pe un cer prea limpede; apoi, de-a lungul fațadelor edificiilor, se iluminară ferestrele, mereu cîteva dintr-o dată și se zăriră umbre agitîndu-se dincolo de geamuri; părea că au o viață a lor umbrele acelea. Ici, colo, din toate părțile, auzeai numai glasuri ale umbrelor.

„Din fericire nu sînt singură", se gîndi ea. Singură, la ora asta! În camerele alăturate, zvon de glasuri, zvon de pași, ca un murmur de rugăciune. Ea făcu gestul de a aprinde lumina: „Dar se mai vede încă", se răzgîndi. El zărea în umbră contururile unor obiecte intime, cutia cine știe cărui cadou de Crăciun, de mult hărăzită să-i țină în custodie foarfecele, pestelcile pentru ace, ața și nasturii. Trăia singură, în odaia oarecare a unei pensiuni oarecare. Era o servitoare foarte tînără, venită de la țară, care o dată chemată în casa aceea sorbise totul cu ochi lacomi, vrînd să știe totul, să priceapă totul.

Avea douăzeci și doi de ani, iar el treizeci. De cînd se întîmplase să ronțăie împreună cireșele alea, se simțeau parcă legați unul de altul, ca și

cum ar fi așteptat sfîrșitul unei povești abia începute.

— A, asta-i camera ta ! exclamă el.

Tocmai se aflau în fața unei oglinzi și, în penumbră, alunecau ca niște năluci într-o mare adîncă. Toată odaia se răsfrîngea în oglindă : măsuța, fotoliul, perdeaua, fereastra și, în dosul ferestrei voalate, toate geamurile luminate ale imobilului din față. La cîte o fereastră întunecată aveai impresia că vreo persoană singuratică stă și privește. Poate tocmai din pricina acestor ferestre, din pricina senzației de oameni stingheri, de femei singure, de pași singuratici prin odăile vecine, el o apucă de încheietura mîinii, și încheietura mîinii ei era delicată, incredibil de delicată pentru un trup zdravăn și bine legat ca al ei. Poate că-l înțelegea. În oglindă, umbrele diafane, fumurii, erau fericite să se regăsească ; contururile se pierdeau și cei doi deveneau parcă o singură făptură, ca și cum două felurite obiecte din cameră, cînd odăile sînt goale și pustii, ar fi compus o fantezie amoroasă. Poate că pe după toate ferestrele casei din față avea loc aceeași scenă, poate că două ființe omenești se îmbrățișau la fel de pierdute în umbră, în toiul panicii care emana din toate lucrurile din jurul lor, ca un semn de întrebare ; și în vremea asta, de la geamurile încă neluminate, cineva contempla luna apărută pe cerul orașului, vărsîndu-și învăpăierea aurie în cea roșietică a becurilor electrice. Cum fereastra era joasă, se strecurau prin geam razele unui bec ce lumina trotuarul și, în fascicolul lui de lumină, oameni singuratici treceau de-a lungul zidului îngălbenit, cufundat în propria-i bătrînețe

și scorojeală, în ecourile unei nopți adînci, insensibil la farmecul serii și amintind cu încăpățînare o noapte a vagabonzilor

„Dacă ar fi fost altul în locul meu — gîndi el — s-ar fi întîmplat, oare, același lucru ? — și-și răspunse îndată : „ori eu, ori altul, e totuna". Nu mai erau ei înșiși, ci două umbre, una mai luminoasă și mai ușoară, și alta mai întunecată, care se întîlneau și pe care oglinda indiferentă le reflecta cu răbdarea cu care descria fotoliul, perdeaua, măsuța. Ea răspundea la gesturile lui cu răbdare și fidelitate, așa cum i se răspunde unui partener de dans.

— Biata de ea, scumpa de ea ! murmură el.

Erau cele dintîi cuvinte rostite de el, și în tăcerea aceea, în penumbra aceea, își tăiară drum întocmai ca lumina. Și atunci fata, ca și cum un altul s-ar fi strecurat între ei doi vorbind, ca un martor nimerit pe neașteptate, sau ca și cum ea și-ar fi dat seama că îmbrățișează un alt bărbat decît cel pe care și-l închipuise, se dezlipi de lîngă el. Oglinda nu mai răsfrîngea acum decît odaia goală și mobilele răbdătoare. Apoi comutatorul țăcăni în întuneric și lumina își așternu peste toate limpezimea indiferentă.

O dată trecut începutul de panică al serii iminente, lumea devenea practicabilă, cunoscută, obișnuită. Dincolo de fereastra imobilului de vizavi se vedea cineva reîntorcîndu-se acasă ; peste tot, întrerupătoarele electrice declanșau lumina cu același păcănit ; nostalgia, neliniștile, rătăcirile serii nesfîrșite și eterne se potoleau o dată cu primul salut vesperal. Geamurile, pînă atunci întunecate,

erau inundate şi ele de o lumină care se confunda acum cu a becului din colţ.

Fata se aşezase în plină lumină şi-şi făcea buzele ; se privea într-o oglinjoară ca şi cum s-ar fi redobîndit pe sine însăşi. Era iarăşi singură şi-şi aparţinea numai ei ; erau ale ei mîinile de deasupra încheieturii delicate, îşi aparţinea cu toate obiectele familiare şi ale ei, cu cutia de dulciuri primită de mult, la o serbare, plină acum de acele, aţa şi nasturii ei ; îşi privea ochii limpezi în oglindă, ca şi cum nimic altceva n-ar mai fi existat pe lume. Numai ea singură îşi cunoştea chipul pînă în cele mai mici amănunte, regăsea micile asperităţi, petele infime, ca ale unui fruct. În clipa aceea el dădu să se apropie. Ea îl respinse cu blîndeţe, dar neînduplecată, proptindu-şi în pieptul lui dosul mîinii care strîngea între degete batonul de ruj. El îi văzu degetele de şcolăriţă, pe care oja nu izbutise încă să i le schimbe ; degetele unei copile care trăieşte singură şi se îngrijeşte de sine cu ajutorul lucruşoarelor intime, însoţitoare ale ei dintr-o singurătate în alta.

— Nu ! se împotrivi ea, privindu-l rugător.

Îşi aşeză oglinda pe genunchi şi închise ochii. În atitudinea asta, dulce şi suferindă, părea că ea însăşi se vede alcătuindu-se ca într-un vis ; doritoare de ajutor, tocmai cînd nimeni n-o putea ajuta.

— Ştii, rosti ea, încondeindu-şi cu hărnicie conturul buzei de sus, cu grija celui ce execută un exerciţiu greu şi periculos, acum mă duc la cinema.

— Pot să te însoţesc ?

— Nu, mă duc singură. Simt nevoia să fiu singură. Trebuie să fiu lăsată să plîng în voie.

— Dar de ce trebuie să plîngi ?

— Simt eu nevoia să plîng. Tu nu simţi niciodată nevoia să plîngi ?

— Cîteodată, numai că eu plîng în faţa oglinzii.

— Obişnuiam şi eu să plîng aşa, mai de mult. E un film care te face să plîngi. Te pui pe un plînsişor în lege, îţi ştergi ochii şi ieşi fără să fi făcut rău nimănui.

— Şi nu poţi plînge din pricina mea ?

— Din pricina ta ? se miră ea, în timp ce-şi întărea conturul buzelor, ca şi cum ar fi fost vorba de o frază rostită. Rîse şi dădu din umeri.

Intrarea cinematografului era luminată ca a restaurantelor. Femeile se opreau, trăgînd cu coada ochiului la fotografia unui tînăr care le privea, aşteptîndu-le. Şi ele se grăbeau ca la o întîlnire, cu pasul hotărît şi totodată reţinut al celor ce merg să-şi întîmpine amantul.

— Hai, vino lîngă mine, o chemă el. De cînd stătea în camera aia nu se aşezaseră niciodată pe divanul tapiţat cu atlaz albastru, prea strîmt pentru doi ; şi poate că nimeni nu se întinsese vreodată pe el : era o mobilă din acelea care se află pe la hanuri, uitată, aidoma unor oameni cărora nimeni nu le mai adresează cuvîntul, dar sînt mereu pregătiţi şi nu aşteaptă decît să-ţi aduci aminte de ei. Puteai aluneca de pe divan, şi trebuia s-o ţină strîns în braţe, ca să nu cadă. Îşi strecurase mîna la spatele ei, dar îi simţea restul trupului alunecînd încet pe atlazul lucios, ca şi cum ar fi ţinut în mînă un sac plin care se goleşte. Şi tocmai de aceea trebuia să pună mîna pe coapsele ei — regat similar cu cele descrise în cărţile de călătorii, aflătoare de cealaltă

parte a pămîntului, pline de locuri și peisagii stranii și de insule cu nume caraghioase.

Ea începu să plîngă încetișor, ca și cum i-ar fi vorbit la ureche. Nu plîngea chinuit, ci ca o fetiță care s-a lovit, ca pentru o durere trecătoare. Era vară. Lacrimile acelea răspîndeau între ei o umiditate fierbinte, înăbușitoare ; erau lacrimi mari, care-l scăldau pînă și pe el. Chipul fetei părea că se mărește din pricina plînsului, că se acoperă cu un fel de văl, ca lucrurile sub revărsarea ploii. Și cum ea era mai zdravănă decît el, mai voinică și mai puternică, simțea deasupră-i prezența aceea vastă, se simțea mai matur și mai grav, iar căldura trupului ei îl domina și-l copleșea.

Într-adevăr, toate acestea erau impresii pe care le mai trăise cîndva și acum se reîntorceau, dar asemenea unui anotimp ce și-a pierdut farmecul, anotimpul bărbaților cu experiență, uimiți că au putut fi odată fericiți. Existase în viața lui un asemenea anotimp, cînd i se păruse că vizitează un ținut tropical, plin de ploi torențiale și fierbinți, sub avalanșa cărora totul încolțește și crește pe neașteptate. Apoi anotimpul fertil trecuse și-i succedase un altul, arid și lipsit de mister. Pînă și cuvintele pe care le schimbau între ei erau aride, iar serile galbene, ca spicul părului ei. Părul ei, care amintea deșertul. Și astfel sucombase totul, într-o arsură insuportabilă. El se trezea noaptea, să bea un pahar de apă, iar ea-l dojenea că-i strică somnul. Uneori stăteau obraz lîngă obraz și ea abia dacă izbutea să stoarcă o lacrimă aspră și sărată. Și arsura aceasta îi menținuse legați unul de altul, ca într-o călătorie în deșert,

pînă în clipa cînd ea se revărsase în plînsul acela nepotolit. Îi asculta plînsul așa cum se ascultă cea dintîi ploaie de toamnă, cuibărit în tăcere sub forma ei vastă ; și așa cum sub multitudinea de pași a ploii se aude glasul tuturor lucrurilor, se aud acoperișurile, arborii și străzile, tot așa la plînsul ei răspundeau cele mai infime fibre ale trupul ei, tresărind și zvîcnind pînă în mădularele cele mai îndepărtate. Și toate acestea îl făceau să simtă că ea era acum singură, că nu-i mai aparținea.

Plînsul ei era, în aparență, un plîns fără pricină — căci nu plîngea nici de necaz, nici de durere. De aceea nici nu merita să se ostenească s-o consoleze. O ținea ca pe o damigeană care se golește, pe cînd mintea nu e stăpînită decît de gîndul de a o vedea deșertată pînă la ultima picătură. Se gîndea cu încăpățînare că totul se sfîrșise și că o va părăsi. Ea înțelesese lucrul acesta. Îl înțelesese din însuși faptul că se aflau acum pe divanul acela pe care nu mai stătuseră niciodată, ca și cum și-ar fi schimbat universul : ea nu se așezase pe divan decît dimineața, cînd își trăgea pe picior ciorapii lungi, ca o ceață ușoară, cu o expresie stupidă, cu buzele strînse și atente, cu ochii netulburați și indiferenți, pe care-i strîngea ca pentru a nu se face privită. De aceea nici nu-i mai rămînea altceva decît plînsul. Era îndemînatică și ordonată și, cum era pudică față de sentimentele ei, nu făcea niciodată decît ceea ce era oportun și potrivit împrejurărilor. Tot de aceea știa că acum trebuie să plîngă. Numai bărbații știu să spună unele lucruri pe neașteptate și devin pe neașteptate răi și ciudați. În sufletul

unei femei tinere există însă un anume respect pentru conveniențe, o anume pedanterie. Ea vorbea și făcea numai cum trebuie și ce trebuie în orice împrejurare.

Dar nu era rîndul ei să vorbească. Era stăpînă pe o experiență firească, o experiență dictată de lungile așteptări ale femeilor, de destinul lor, care le poruncește să aștepte totdeauna lucrul pe care-l fac alții și să depindă de el. El nu scotea un cuvînt, ci doar se gîndea: „Umblă cu vicleșuguri! Dar nu mă duce ea pe mine. Mîine voi fi liber. Totul se va sfîrși." Și-și imagina dimineața zilei următoare, se vedea stînd singur în fața oglinzii, la ceasul în care totul se preschimbă în vechi amintiri, la ceasul cînd se va rade. Se va reîntoarce la prietenii lui, după ce-i pierduse pe toți în clipa cînd fusese invadat de prezența ei, stigmatizat de îmbrățișarea ei, de buzele care, cînd era distrat, se țuguiau mecanic a sărut. Se gîndi că mai era încă primăvară, se gîndi la copaci și la unele străzi de-a lungul cărora se zbenguie vîntul stîrnit dinspre mare. Și cuvintele altora le-ar fi simțit apropiate. În ultimul timp, cînd cineva îi vorbea, i se părea că toate cuvintele interlocutorului veneau de departe, ca dintr-un vis, și că nu erau adevărate. Dar totul era acum fără sens. Nici prietenia, nici munca, nici banii nu mai aveau pentru el nici o importanță. Nu-l mai interesa nici că-i merg prost afacerile, nici că agoniseala lui era în primejdie. Uneori, cînd ieșeau din oraș împreună, i se părea că lumea sensibilă se afla pe un alt tărîm și că pînă la el nu ajungea decît un ecou firav, văduvit și de durere, și de bucurie. Nu-i mai era milă de nimeni,

nu mai îndrăgea pe nimeni, nu mai era curios de nimic, nu mai dorea nimic. De aceea, ca să mai poată simți ceva din lumea aceasta, trebuia neapărat s-o părăsească.

Totuși, de cîte ori ea aluneca pe divan și amenința să cadă, el o strîngea lîngă el. Rîdeau ca de o joacă. Ea conteni cu plînsul, ca și cum ar fi isprăvit o discuție. Era istovită și iritată. El îi simți mădularele de parcă ea ar fi reintrat în stăpînirea lor, smulgîndu-le din puterea altcuiva. Picioarele ei, care pînă la urmă alunecaseră pe covor, o vor susține pînă la ușă, va păși punînd un picior în fața celuilalt, cu acel aer care-l făcuse totdeauna să tresară cînd se apropia de el desființînd distanțele și timpul, imagine vie a ceea ce se poate întîmpla de la o clipă la alta, atunci cînd o ființă se apropie numai pentru tine.

În cele din urmă, el îi vorbi, atingîndu-i ușor buzele cu ale lui; ale ei erau iarăși pline și proaspete, dar deja străine. E de necrezut cum poate o femeie să-și revină în fire!

— Trebuie să plec, îi spuse el, dar gîndi: „Numai de n-ar face scene."

Ea se ridică și, ca să nu cadă, își înfipse cotul în pieptul lui. Își aminti de clipele cînd cotul acesta nu-i provocase nici un fel de durere. Nu, nu făcea scene. Se îmbrăcă stînd așezată pe divan și-și prinse ciorapii. El observă pentru prima dată că picioarele ei erau prea slabe mai sus de genunchi. Sau poate că arătau așa numai din pricina poziției în care se afla. Și acest efect de perspectivă i se păru că ar aparține altei făpturi. Era ciudat că mai putea descoperi ceva nou la ea. Femeia se sculă de pe divan și se îndreptă

spre baie, după ce-şi luase pălăria lăsată pe măsuţă.

Simţea cum se mişcă în baie. Îi auzea paşii trecînd înainte şi înapoi prin faţa oglinzii. Cunoştea acest hîrşîit al pieptenului în părul ei uscat. Ştia că, de îndată ce-şi aranja părul, fruntea ei bombată semăna pentru o clipă cu fruntea unei fetiţe. Iată nişte lucruri la care nu ştie să reziste. Acum fredona o melodie. N-o mai auzise fredonînd niciodată decît alături de el cînd, în serile fericite de demult, strîngîndu-l la sînul ei, îl făcea să simtă vibraţiile profunde ale cîntecului atingîndu-i pieptul. Acum, pasul acela nesigur, şovăielnic, care stătea puţin în aşteptarea celui următor şi care venea totdeauna prea tîrziu, răsuna într-o singurătate dezolantă, aidoma singurătăţii a cărei existenţă o simţi în casele moderne dincolo de pereţi, la unele ceasuri pustii cînd nu se aude nici un glas şi ajunge pînă la tine acest semn al unor fiinţe vii închise între patru ziduri. Paşii aceia urmau s-o ducă departe şi nimic n-ar mai fi fost adevărat, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Cînta cu pauze, ca şi cum ar fi stat pe gînduri şi s-ar fi străduit să-şi redobîndească stăpînirea de sine. Cînta numai pentru ea ca şi cum, în timpul pauzelor, ar fi căutat un lucru care se spulberase şi pe care nu-l mai găsea. Se oprea, reîncepea între un pas şi altul şi toate se desfăşurau într-o singurătate pustie de amintiri, în afara celora dintr-o vreme îndepărtată, pe cînd încă nu-l cunoscuse.

Reapăru cu poşeta sub braţ, schiţînd un surîs de convenienţă şi cu privirea cu care servitorii pleacă de la stăpîni după ce au ajuns să cunoască toată casa, şi îndurînd totul, nemaipăstrînd în minte nimic din greaţa de a fi cunoscut atîtea secrete ale vieţii de toate zilele.

El se săltă pe divan :

— Auzi, o să-mi amîn plecarea. Poate izbuteşti să vii şi tu cu mine.

Îi era ruşine şi necaz.

— În regulă, răspunse ea.

Se apropie s-o sărute. Îşi reproşa că fusese atît de slab. Îi întîlni privirea, — supusă şi plină de ură.

SOȚIA

— Mergem la Lucia? mă întrebă prietenul meu, Paride.

N-aveam nici un chef să mă însoțească la Lucia. Știam cum s-ar fi comportat, ce cuvinte ar fi rostit. Era grozav la unele jocuri de prestigiu, știa să citească în palmă și să interpreteze scrisul. Orice fată îi încredința mîna să-i citească în palmă ; toate mîinile acelea subțiri, curioase, cu unghiile ascuțite, se adunau roată în jurul lui. Se arcuiau o clipă deasupra lui, pentru o clipă el își ațintea ochii umezi într-ai lor, apropiați de el cum pare apropiată de pămînt imensa lună de vară. Într-un cuvînt, i se încredințau lui pentru că era simpatic, cu toate că eu îl găseam uneori abject. Și el citea în palma ce i se oferea, sau se prefăcea că citește. Astfel intra în intimitatea lor, izbutea să le afle secretele, întrucît în clipa aceea se părea că ghicește cu adevărat, înșirînd toate banalitățile care le plac ingenuelor. Dar nu se mulțumea numai cu asta : abia descoperea care le erau gusturile, că și le și însușea, și îndată se declara pasionat de ce le plăcea lor.

În afară de acest joc, era în rest un om fără nici o idee proprie, fără o mișcare originală și spontană, fără pic de curaj. Nu era tipul seducătorului ci, mai degrabă, al corupătorului. Dar cît de bine se pricepea să încropească asemenea scene, să creeze o atmosferă amoroasă din toate și din nimic, cum izbutea s-o atragă pe fiecare la el, cu mîna întinsă, de parcă i-ar fi cerut pomana acelei iluzii! Îl ascultau cu un aer grav, cu ochii plecați, parcă ferecîndu-și casele de fier ale secretelor pe care el, ca un hoț grozav ce era, izbutea să le forțeze. Dacă una din fetele astfel amăgite manifesta la un moment dat un pic de afecțiune sau un oarecare interes pentru el și apoi îl căuta, cum așa de bine știu să facă uneori fetele, de parcă o dată ce încredințaseră un secret trebuiau să se socotească neapărat ale celui care l-a descoperit, el se ascundea, fugea, lua trenul și nimeni nu-l mai găsea.

Iată de ce n-aveam chef ca Paride s-o vadă pe Lucia. Lucia era o fată bună. Și totuși ne duserăm la ea împreună. Își începu jocul obișnuit, care-i izbutea întotdeauna. Stăteam alături de el și vedeam și eu palma deschisă a Luciei. Palma ei vorbea despre lucruri încă prea simple, despre fapte neîntîmplate. Era o mînă de fetișcană lipsită de viclenie. Se putea citi în palma ei că abia de curînd se lăsase de ștrengării, că îngrijea plantele din grădină, că mîna ei era cîrligul, polonicul, șperaclul, cleștele — în sfîrșit, orice unealtă care-i putea folosi drept mînă unui copil : nu era încă o mînă cu unghiile ascuțite și roșii.

Și iată că Paride recurse la unul din trucurile lui obișnuite : își strînse umerii și începu :

— Hm, hm, ei, dar ce-mi văd ochii aici!

Hotărî că Lucia trebuia musai să fie o ființă neliniștită, bîntuită de vise stranii, plină de fantezii și secrete. Ea se uita la el și exclama:

— Zău, zău, să fie, oare, adevărat?

Își cobora pleoapele, apoi își țintuia privirea undeva departe, în gol. Stătea încă în poziția aceea de cerșetor cu mîna întinsă. Își cercetă cu ochii podul palmei, apoi își strînse pumnul, de parcă ar fi închis în el un secret. În astfel de clipe omul cugetă la ceea ce este el, și toți cei ce-l privesc se gîndesc la misterul, la rebusul întruchipat de orice făptură vie.

Nu știu de ce, dar scena mă impresionă neplăcut. La întoarcere, îi spusei lui Paride că n-am să-l mai însoțesc la Lucia. El mă întrebă dacă nu cumva sînt îndrăgostit de ea. Mă mulțumii să-i răspund că o cunoșteam de mică și că nu voiam ca el să-i producă o stare de tulburare. Strînse din umeri. Spuneam mai înainte că, în afară de scenele de chiromație, Paride era un om insignifiant, fără opinii proprii și lipsit de voință.

Dar, la drept vorbind, ce știam eu despre Lucia? Într-o zi, maică-sa mă introdusese în camera ei. Un perete întreg era acoperit de niște ilustrații tăiate cu răbdare din vreo carte, înrămate în hîrtie glasată, albastră și roșie, de parcă fata ar fi locuit pe vreo insulă pustie, unde asta era singura posibilitate de a-și ornamenta camera. Dar să vezi precizia și grija cu care erau tăiate și înrămate pozele! Te făcea să te gîndești la lucrăturile migăloase ale întemnițaților. Într-un colț era atîrnată o mască neagră; o ghirlandă de flori uscate, din acelea care se numesc imortele,

imprimau o expresie bizară ochilor găunoși ai acelei măști. Toate aceste lucruri trebuiau să aibă o semnificație, dar numai pentru ea, înțeleasă numai de ea. Oare spre ce anume îi zbura închipuirea? Și ce putea să însemne stiletul acela miniatură de lîngă perna ei? Pumnal, mască, ghirlandă de flori uscate, lucrături de pușcăriaș. Părea că ar fi intuit cine știe ce tragedie. Sau numai întîmplarea adunase la un loc toate aceste elemente disparate? În rest, odaia era goală, nudă, aproape asemănătoare cu o cameră de internat. De atunci, de cîte ori mă uitam la Lucia, nu puteam să nu mă gîndesc la odaia ei și la lucrurile care alcătuiau expresia cea mai directă și mai tainică a ființei ei.

Dar, în afara acelei odăi, Lucia era încă o ființă împrăștiată. Firesc grațioasă, era neadunată, așa cum sînt adesea fetișcanele advărate. Nu vorbesc de buzele ei, crăpate din pricina vieții în aer liber, de mîinile aspre, de pielea ei patinată de soare și nici de vocea ei gravă, dîndu-ți impresia că vorbește numai pentru sine. Te făcea să crezi, cum adesea te fac să crezi fetele, că-și crease o personalitate provizorie, după cum o tăiase capul. La unele dintre ele asta duce la o fragilitate mai mult decît feminină, la altele nu înseamnă decît o imitație a atitudinii adulților sau a modelelor din revistele de modă, sau a actrițelor de cinema. Mi s-a întîmplat o dată să văd o fetiță de zece ani care-și imita mătușa, o doamnă elegantă și mondenă: te îngrozeai văzînd-o pe puștoaică reproducîndu-i gesturile cele mai manierate și languroase. Lucia, în schimb, nu

imita pe nimeni și tocmai de aceea, la douăzeci și doi de ani, avea încă un fel de a fi adolescentin, fiindu-i proprii toate pornirile comune adolescenților de ambele sexe, adică gesturile acelea nesigure, neîncrezătoare încă într-un trup crescut pe neașteptate, și mersul încă nestilizat, de o stîngăcie animală. Remarcam toate aceste lucruri și trebuie să spun că-mi ocupau în parte fantezia. Îmi aduc aminte și de o codiță în care-și strînsese o dată părul, dîndu-i un aer de matroană sau de fetiță din antichitate. Ce mai sînt și femeile astea, înainte de a-și căpăta forma definitivă ! Iar mîine, urma s-o văd pe Lucia soție, mamă, doamnă.

Copii fiind, sîntem obișnuiți să privim lumea celor mari ca pe un lucru preexistent, și în soția de astăzi nu ne-o putem închipui pe fetița de ieri. Întreg universul îți pare realizat și definitiv. Înaintînd în vîrstă, ne vedem tovarășele, prietenele noastre, prietenele casei, angajîndu-se în acea călătorie care este căsnicia, în cursul căreia toate se deplasează și se îndepărtează, făcîndu-te să asiști la o adevărată transmutație a personalității : fetișcana devine doamnă, prietenii noștri bărbați — și asta ca în urma unei decizii neașteptate, ca un fapt al naturii, ca o nouă naștere ; legăturile de ieri se desfac, o rupi cu prieteniile din tinerețe și cu tinerețea.

Și iată că, într-o dimineață, Lucia veni la mine și-mi comunică vestea că se căsătorise. Ghicii îndată cu cine. Era un tînăr pe care abia de-l zărisem de cîteva ori, dar acum mi se părea că-i fusese predestinat. Ne așezarăm pe o bancă, la soare, în grădină. Era, poate, o vizită de bun

rămas ? Lucia stătea concentrată, înnoită din cap pînă-n picioare, încît mi se părea că se joacă de-a doamnele. Și deodată descoperii că nu mai aveam ce să-i spun, nici măcar cuvintele banale cu care o întîmpinam de obicei. Soțul ei intră pe portița grădinii. Luă loc alături de noi și începu să vorbească. Atunci i se dezlegă și ei limba. El rostea o frază iar ea o completa. Era ca un singur gînd pe care-l duceau mai departe împreună. El zicea :

— O să stăm puțin în oraș. O să venim din cînd în cînd să ne revedem prietenii.

— Să ne revedem prietenii, repeta ea, ca un ecou.

— Nu-mi plac mobilele prea noi, își dădea el cu părerea, și-i răspundea un ecou la fel de fidel :

— Nu-mi plac mobilele prea noi.

Și apoi discreția, gesturile, și supunerea cu care îl urmă cînd plecară ! El își lăsase motocicleta lîngă portiță. Lucia urcă pe șaua din spate, petrecîndu-și brațele pe după mijlocul lui ; ridică pentru o clipă brațul într-un semn de salut care mi se păru străin de ființa ei, dar pe care îl recunoscui îndată în semnul de salut pe care soțul ei îl repetă. Nu mai avea buzele crăpate de vînt ca altădată și nici mîinile aspre. Avea o înfățișare calmă, trupul ei se supunea unei ordini și unui ritm, ca și cum nu i-ar mai fi aparținut ei, ci i se dedicase altuia, ascultător și docil.

— Adio ! rosti soțul.

— Adio ! repetă ea, pe același ton.

Nu există pe lume nimic mai banal, dar un lucru e sigur : căsătoria este unul din faptele cele mai misterioase cu putință.

FATA MAMII

Se apropie de mine și exclamă :

— Vai, domnule Alfredo, de cînd nu v-am mai văzut !

— E-hei, Caterina, nu te-am mai văzut de cînd erai fetiță. Te-am văzut cînd erai atîtica.

— Ba ne-am mai văzut o dată, pe cînd eram fetișcană, mă corectă ea.

— Da, da, parcă-mi aduc aminte. Și cum o mai duce mama dumitale ?

— Mama ? făcu ea un semn evasiv. E bine. Mereu aceeași. Mama are o fire fericită. Am o scrisoare pentru dumneavoastră. Mi-a recomandat să trec să vă văd cît mai des.

— Perfect, o să ne vedem cît mai des.

O știam de copilă pe tînăra asta de douăzeci și unu de ani ; mi-o aduc aminte scîncind, țipînd, făcînd nazuri ; mi-o aduc aminte stăpînită de voința despotică, încăpățînată și obtuză a copiilor ; mi-o aduc aminte stînd pe oliță, ca pe un tron, într-o atitudine specifică numai copiilor și împăraților din basme. Mi-o aduc aminte agitînd lingurița în fața farfuriei cu mîncare. Numai că n-am nici un chef să mă văd des cu ea. Uneori mă bătuse și pe mine gîndul că ar fi fost frumos din partea unui om ajuns la maturitate s-o revadă pe fiica bunei lui prietene din tinerețe, s-o călăuzească, să-i țină tovărășie, să-i acorde sprijin. Și iată că acum trebuia să fac o sforțare ca să fiu binevoitor față de Caterina. Cei pe care i-am văzut copii, o femeie pe care am văzut-o pe cînd era fetiță, sînt pentru noi un adevărat mister cînd ni se prezintă stăpîni pe niște gînduri limpezi, pe o voință bine definită.

— Caterina, dumneata ai o față ca pe vremuri, cînd erai mititică, remarcam eu, și spuneam adevărul. Dar nu era un compliment. O compar mintal cu maică-sa, pe care o văzusem ultima oară cu vreo cincisprezece ani în urmă, dar nu descopăr nimic din ea. Apoi o ascult vorbind. Caterina vorbește cum ar fi vorbit mama ei după o experiență de o viață întreagă, începe de acolo, dar cu o nouă vigoare, căci e tînără și plină de vitalitate. Acesta și este miracolul vieții : să poți începe de acolo de unde altul sfîrșește, de unde totul pare iremediabil sfîrșit. O trimiseseră pe Caterina la studii în orașul acesta, unde mama ei își petrecuse tinerețea, unde mai trăiau prietenii ei apropiați, în locurile unde mama ei fusese fericită și nefericită. Îmi înșiră toate acestea cu o voce în care, din cînd în cînd, deslușesc cîte un accent al mamei, numai că vocea ei de acum dispune de cuvinte mai expresive, de idei mai precis conturate și mai limpezi. Și cum orice femeie are dorința de a plăcea cu orice preț și oricui, chiar unui bărbat care o știe de cînd era de-o șchioapă, Caterina își modulează vocea, face ges-

turi afectate, cît se poate de feminine și mă privește pînă și pe mine cu un aer de cochetărie. Dar e o cochetărie infantilă, de parcă ar fi travestită sau ar lua-o în glumă. E drept că-mi cere des părerea, mă cheamă la telefon, vrea să mă vadă, vorbește mult despre ea și despre gîndurile ei. Mie însă îmi dă impresia că din gura ei de fetiță ies cuvinte nu se știe cum și de la cine însușite. Gura ei de copil e dată cu ruj, în toate cele e o adevărată femeie. Dar pentru mine, care am cunoscut-o năpîrstoc, toate cochetăriile și pozele de femeie sînt ca un fel de amăgire. Cred că un bărbat o va iubi fără a-și imagina în ea pe copila de ieri. O va lua chiar în serios, va suferi din pricina ei, îi va fi pe rînd prieten, sclav și stăpîn. Pentru mine, Caterina este însă aidoma atîtor și atîtor zămisliri ale naturii, înzestrate cu anume culori, cu anume arme firești și cu anume putere de atracție, toate adaptate funcțiunilor lor. Așa am văzut-o eu pe Caterina, dotată cu toate armele necesare unei femei. Uneori rîde, alteori plînge, dar nu pot niciodată să-i iau în serios nici rîsul, nici plînsul ; nu izbutesc niciodată s-o ascult puțin chinuit și cu seriozitate. Este iarăși fetița de ieri ; nu pricepe de ce nu-i dau importanță ; se simte jignită, se îndepărtează de mine și nu-mi mai dă un semn de viață. Și atunci mă adîncesc în gînduri despre ea, ca despre ceva ce se irosește.

Apoi Caterina revine la mine și mi se destăinuiește, iar eu mă supăr iar, ideile ei părîndu-mi-se puerile și monstruoase totodată. Uit că e o femeie care abia-și începe viața, că pentru ea totul este nou și că destinul ei este să se irosească. E înconjurată de bărbați care cer neobosiți, roagă și imploră cu aceleași cuvinte. Mintea ei, încă a fetiței de ieri, trebuie că este saturată de această neîntreruptă coroziune masculină lentă și sigură, fapt care nu încetează se mă uimească.

Mama ei era o femeie în adevăratul înțeles al cuvîntului, avea un farmec al ei ; o cunoscusem pe cînd abia intram în tinerețe, iar acum Caterina mi se pare, în comparație cu ea, o imitație nereușită. Uneori, cînd îmi strînge mîna, am impresia că simt mîna mamei ei, că-mi încredințează o mînă cunoscută și de care mi-am adus aminte multă vreme. Eram copil încă : o admiram pe mama ei, care-mi dădea sfaturi pline de afecțiune și-mi vorbea matern. Pe atunci singurul meu regret era că nu-s destul de bărbat. Eram mult prea necopt, cum e Caterina acum, și nu pot uita că impresia de lume virilă, aspră, puternică, închegată, mi-am format-o observîndu-i pe bărbații care roiau în jurul mamei Caterinei, pe acea vreme văduvă. Trebuie să spun și că, o dată, cînd îmi dădusem seama că mama Caterinei îl iubea pe unul dintre bărbații aceia, mă simțisem adînc zdruncinat și-o evitasem multă vreme. M-am întors totuși la ea și mi-am reproșat de fiecare dată această atitudine.

— Am aflat, o luai eu la rost pe Caterina într-o seară — că dumneata umbli cam prea mult în tovărășia unui tînăr, și că acest tînăr e ușuratic și primejdios. Nu pot pricepe atracția asta a femeilor către bărbații nițel canalii. Ai gustul bărbaților periculoși.

Ea izbucni în rîs și mă întrebă cum de izbutisem să aflu. Printre amintirile mele din vremea cînd căutam tovărășia mamei ei, e vie și asta : într-o seară, mărturisindu-i că mă îndrăgostisem de o

fată, se mohorîse. Caterina nu neagă nimic, ci surîde măgulită. E seară şi ne aflăm pe o stradă pustie. Caterina se opreşte, o văd că se înfofoleşte în palton ca şi cum ar fi cuprins-o un tremur de frig, cu aerul de zădărnicie şi suferinţă imprimat uneori de femei unui asemenea gest, care ne întristează atîta şi care adesea înseamnă pierzania noastră ; un aer care mă face să mi-o amintesc pe maică-sa cînd, fără ca eu să i-o cer, îmi mărturisise că-l iubeşte pe bărbatul acela, iar eu, în seara aceea, nu mai izbutisem să vorbesc decît tuşind.

Am însoţit-o pe Caterina pînă la ea acasă şi am văzut-o deschizînd poarta cu senzaţia de singurătate proprie fetelor care locuiesc în camere mobilate.

— Dar ce-ar fi bine să fac ? mă întrebă, punînd piciorul pe una din treptele porţii. Stă aplecată spre mine şi, prin decolteul rochiei de seară, întrezăresc sînii dăruiţi de mama ei. Aşa cum i-a dăruit viaţa, graţia, educaţia. Sînt doi sîni caşti, ca două pîinişoare. Pînă şi zîmbetul îi este cast, pînă şi părul îi este proaspăt. Nu izbutesc să văd în ea femeia ci numai fetiţa obligată să fie întrucîtva femeie, dar pe care toate o împovărează, pînă şi părul ce-i trage spre spate chipul neştiutor. Dar tocmai acest gest îmi aduce aminte de mama ei. Această continuă dispariţie şi apariţie a mamei ei în gesturile Caterinei e aidoma unora din visele ce nu izbutesc să se fixeze nici în însuşi actul visării.

Şi pornesc pe străzile copleşite de noapte, cercetez cu privirea casele înalte, faţadele severe, ferestrele închise şi veşnic pînditoare. Iată casa în care a locuit Caterina cînd era mică, împreună cu mama ei. Îmi amintesc privirea atentă a Caterinei cînd m-am pomenit cu ea adolescentă şi ea

m-a văzut trecînd prin faţa camerei ei, în timp ce stătea aplecată asupra unei teme pentru acasă, iar pe mine mă năpădise senzaţia bruscă de pete de cerneală pe pagini, ba chiar simţisem mirosul de cerneală, ca la şcoală, în bancă, un miros de rechizite noi şi inutile. Îmi amintesc privirea pierdută şi visătoare a adolescentelor din perioada cînd ajung să deschidă ochii asupra obişnuiţilor casei şi să-i descopere în ei pe bărbaţi. Şi mi se pare că, în cincisprezece ani, am cunoscut în Caterina nu o singură persoană, ci multe şi felurite. A fost ultima zi pe care am petrecut-o în casa ei. Dădea dovadă de capricii inexplicabile dar atît în încăpăţînarea ei, cît şi în reproşurile ce şi le făcea exista un soi de compensaţie, ca şi cum faptul că eşti femeie, fie la cincisprezece, fie la treizeci de ani, ar ajunge pentru a porni lupta împotriva unei rivalităţi fireşti şi acerbe. Era pe vremea cînd maică-sa era îndrăgostită de bărbatul acela. Curînd însă ea se mută din oraş.

Şi acum Caterina locuieşte în acelaşi oraş, de parcă ar vizita încă o dată lumea cunoscută odinioară de mama ei ; îi regăseşte pe prietenii acesteia şi, într-un cuvînt, e tot atît de curtată ca şi mama, îşi îndreaptă privirile asupra lucrurilor care-i plăceau mamei. Iată ce înseamnă perpetuitatea vieţii, continuitatea speciei, iată că, într-adevăr, omul poartă în el o fărîmă de nemurire !

Într-o seară, la teatru, în pauză, pe cînd fumam o ţigară în foaier, dădui cu ochii de un grup de necunoscuţi. Erau oameni de odinioară, tocmai de pe vremea mamei Caterinei, numai că fruntea şi tîmplele le erau puţin argintate. Recunoşteam zîmbetele de odinioară, numai că şi acestea ca printr-un

văl cenuşiu. Şi în mijlocul lor descoperii o femeie cunoscută; revedeam mulajul rochiei pe şolduri, felul de a-şi lăsa toată greutatea corpului pe un picior şi de a-şi da capul pe spate cînd surîdea. Mi se părea că o revăd pe mama Caterinei, cu toată beţia pe care o stîrnea în jurul ei, dar nu era ea, ci însăşi Caterina, era imaginea mamei ei şi totodată o altă imagine, deosebită, era trecutul şi prezentul, era ca şi cum aş fi şters-o din amintire şi aş fi reînviat-o în acelaşi timp. Eram aproape de nişte ochi pe care-i cunoşteam, dar nişte ochi fără memorie, prelungi, adînci şi uimiţi, la fel ca vocea ei, ca gesturile ei, ca toate manifestările ei. Caterina se simţea bine, se simţea femeie; în făptura ei totul era reluat de la început, în atmosfera aceea luminoasă, cu acelaşi joc al dorinţei de a plăcea, de a stîrni interesul, de a-i face pe alţii să gîndească şi să sufere. Cînd ieşirăm, seara era frumoasă şi blîndă ca odinioară, exact ca odinioară. Noi eram aceeaşi oameni de odinioară, iar făptura aceasta era aceeaşi de odinioară şi, totodată, alta. Caterina gesticula, şi în fiecare gest al ei puteam să-l ghicesc pe cel următor: fredona încetişor, punea picioarele pe dalele pavajului cu precizie, străduindu-se să nu calce pe îmbucăturile pietrelor. Cei ce se aflau mai aproape de ea încercau să prindă melodia aceea murmurată şi să-i ţină isonul. Pînă la urmă însă cîntecul fu fredonat numai de doi dintre ei, de Caterina şi de un tînăr pe care-l cunoscusem abia în seara aceea ; repetau, fără a se privi, aceleaşi cuvinte, în acelaşi timp. Ea se uita la noi, la toţi, cu ochii mamei sale, de parcă nu ne-ar mai fi văzut niciodată. Noi însă ştiam despre ea totul, cu teribila exactitate a experienţei.

PICIOARE DESCULŢE

Uneori, abia închid uşa că şi aud telefonul sunînd în camera mea. Cobor cîteva trepte, domol, ascultînd mereu ţîrîitul acela care începe să semene cu un glas ce te cheamă. Urc iar scările, redeschid uşa, intru în cameră. Dar tocmai cînd iau în mînă receptorul, iată că semnalul de apel se întrerupe şi în tubul de bachelită aud acel „crac" ce strînge parcă un nod imposibil de desfăcut. O să vi se pară ciudat că recurg la asemenea expresii ; un sunet strîngînd un nod şi, totuşi, aşa este. Trebuie să vă gîndiţi că, trăind singur, toate lucrurile înconjurătoare îmi dau impresii aparte. Alteori, în loc să mă întorc în cameră, mă opresc la primul palier al scării. Aud telefonul sunînd cu o intensitate din ce în ce mai sporită, aproape cu disperare. Imploră în singurătatea odăilor pustii. Mai cobor puţin, şi iată că alte ţîrîituri, în apartamentele vecine, se suprapun apelului din camera mea şi toate se contopesc într-o singură chemare, de parcă ar cere să fie eliberate din cutia lor sonoră. Cînd se află în casă femeia care-mi deretică apartamentul în cursul dimineţii, se îngrijeşte ea

să asculte comunicările. Întorcîndu-mă acasă, găsesc scrise pe un *bloc-notes* numele celor ce m-au căutat. Aproape totdeauna sînt necunoscuţi. Poate că din pricină că femeia le poceşte numele. Nu ştiu cum să-mi explic altfel unele fenomene : cutare sau cutare, bărbat sau femeie, anunţă că trebuie să-mi vorbească urgent şi că va reveni cu un telefon ; totuşi nu mă mai deranjează vocea nimănui, sau aproape a nimănui. Şi atunci, de ce atîta grabă ? Am remarcat că asemenea fapte mi se întîmplă mai frecvent în unele zile, de exemplu în cursul zilelor frumoase.

Dar asta nu mi se întîmplă numai cu persoanele ce mă cheamă la telefon, ci chiar şi cu cei care-mi sună la uşă. Mi se comunică adesea că m-a căutat un om foarte grăbit, care trebuie neapărat să mă vadă şi că va reveni ; de obicei, însă, nimeni nu mai revine. Trebuie să menţionez că în alte împrejurări, dacă aş trăi, de pildă, undeva la ţară, asemenea lucruri n-ar avea nici o importanţă. Dar anumite aparate, cum ar fi telefonul, i-au imprimat vieţii un nu ştiu ce dramatic, iar o persoană care te cheamă la telefon e ce a mai rămas dintr-un om, sufletul lui, esenţa lui, toate concentrate în glasul ce solicită. De ce ţin însă să ştiu atît de mult, şi cu atîta anxietate, cine a întrebat de mine, e altă problemă. Amintiri ale tinereţii, cînd cel ce întreba de tine nu o făcea ca să-ţi ceară ceva ci, mai degrabă, să-ţi dea. Pot să spun că instrumentul acesta a fost pentru mine o măsură a vieţii. O vreme mă sunau persoane care-mi dădeau de veste că am realizat un beneficiu, femei necunoscute propunîndu-mi o plimbare pentru că era timp frumos ; nu contează

că, apoi, îşi băteau joc de mine. Însă nu toate făceau asta. Unele rosteau în receptor cuvinte pătimaşe, cu o voce neprefăcută. Nu-mi vorbeau mie, bineînţeles, ci bărbatului necunoscut, Necunoscutului, speranţei. Mai tîrziu, imperceptibil dar sigur, lucrurile s-au schimbat. În genere, cel ce telefonează cere ceva. M-am făcut bărbat. Nu mai aştept nimic de la alţii. Se cere să dau eu, din puţinul ce-l am.

Totuşi, iluzia acelui timp mai dăinuie. Fiecare om ce mi se anunţă îmi aduce aminte de speranţele de odinioară. O, nu, asta nu mi se întîmplă numai mie. Cînd eram un necopt la vîrstă, i-am văzut pe oamenii acelui timp, de pe acum cu argintul la tîmple, aproape muribunzi, aşteptînd cu nerăbdare un semn de viaţă de la cel ce li se anunţase odată ; dar chiar şi acestora li se întîmpla să aştepte în van. Omul nu osteneşte niciodată să aştepte.

Dar iată că, o dată după ce se anunţase zadarnic de mai multe ori, cineva mi se înfăţişă, totuşi, în carne şi oase. Deschizînd uşa — eram singur — descoperii în dosul ei o femeie cu un copil de mînă. Cel dintîi lucru pe care-l văzui fu băieţelul, mititel, dar cu acel aer de maturitate specific copiilor celor săraci şi unor copii din unele tablouri vechi, un omuleţ de-o şchioapă dar avînd ochii, expresia şi experienţa celor mari, aşa cum se întîmplă printre animale şi în cea mai adevărată lume a oamenilor. Pe furiş, dar cu îndrăzneală, femeia făcu un pas înainte. Era deja în biroul meu. Coborîndu-mi privirea, remarcai că nu purta ghete, ci avea picioarele înfăşurate în nu ştiu ce faşă de pînză. Stătui să mă gîndesc o clipă la feşele alea, la pasul ei tăcut, la mersul ei cu umă-

rul avîntat înainte, și abia mai tîrziu ochii mei îi întîlniră chipul ferm, ascuțit, negricios, nasul drept, gura cu buzele subțiri și capul mic așezat pe un trunchi înalt și drept. Mă pomenii la masa mea de lucru, de parcă m-ar fi pus cu spatele la zid. Prin prezența ei, mă despărțea de restul camerei mele ; ochii ei neliniștiți inventariaseră toate lucrurile din jur, pe măsuțe, pe mobile, în rafturi. Mă gîndii la ceva rău și mă pregăteam instinctiv de apărare, cînd ochii îmi căzură pe pieptul ei și mă năpădi o senzație de încredere și delicatețe.

Începu să vorbească ; glasul ei voia să sune liniștitor, dar se strecură în el o umbră de îngrijorare : auzise vorbindu-se de mine și, ajunsă aici, îmi cită două sau trei nume pe care le cunoșteam ; știa cîte ceva și despre viața mea — și-mi aminti unele episoade, într-un cuvînt, dorea ca eu să pun o vorbă bună pentru ea pe lîngă directorul unei instituții de binefacere, ca s-o primească printre protejatele lui, întrucît era o femeie sărmană și voia să se obișnuiască și ea cu munca prin care femeile lipsite de mijloace își plătesc întreținerea la acea instituție chibzuită. Îmi ridicai iar ochii spre ea și regăsii din nou acel chip, desăvîrșit alcătuit în frumusețea lui crudă și tainică. Nu mă putui împiedica să nu mă gîndesc la un bărbat. Eram sigur că preambulul și cuvintele ei în legătură cu mine îi fuseseră sugerate de un bărbat ; ordinea în care fuseseră rostite și genul de măgulire mi se păreau de pură inspirație masculină. Printre altele, pe cînd tot ce spusese despre prietenii mei corespundea adevărului, asupra unui fapt se înșelase : nu-l cunoșteam de loc pe directorul instituției cu pricina. Sînt bărbat — și gîndurile mele

sînt strict masculine. De fapt, mă gîndeam că nu mai văzusem o femeie atît de neglijentă cu ea însăși ; mă uitam la feșele ce-i înfășurau picioarele și chiar mă bătu gîndul că era vorba de o travestire. Trebuie să spun că frazele ei erau corect alcătuite, ba chiar puțin căutate. Oricine ar fi fost sfătuitorul ei, un bărbat ar fi căutat să-i facă rost de o pereche de pantofi unei făpturi atît de atrăgătoare. Frumoasă, dar aspră, aproape răzvrătită în feminitatea ei, cu ochii aceia ageri, fugari, care pricepeau totul și măsurau totul. Pînă și pe mine mă măsurau.

Nu voi să stea jos. Aruncă o căutătură disprețuitoare spre fotoliul oferit de mine și mă urmărea cu privirea de parcă s-ar fi așteptat la ceva neprevăzut. Il mai cercetai o dată cu ochii pe băiețel. Era desculț, se uita țintă la mine, strîns lîngă maică-sa ca și cum și el s-ar fi așteptat la ceva ce trebuia să se întîmple. Poate tremura, poate-l apucase frica, dar se stăpînea cu tăria de care sînt capabili copiii.

— Bine, îi făgăduii eu, o să mă gîndesc la directorul ăsta și am să găsesc eu printre prietenii mei unul care să-l cunoască. Dacă vrei să-mi lași adresa dumneatale...

Vrui să-i întind tocul ; doream să-i văd scrisul ; dar tocul îmi alunecă din mînă, se rostogoli sub masă și, încercînd să-l prind, îi mai dădui un bobîrnac și căzu pe jos. Auzii un plîns subit, un țipăt și văzui gura copilului, o gură roșie, de un roșu din popor, căscîndu-se și lăsînd să se vadă gingiile cu puțini dinți ce-i avea. Vîrful peniței, căzînd, îi rănise piciorușul desculț. Îmi pierdui capul. Băiețașul își pierduse răsuflarea și era pe

punctul de a se sufoca. Ea îl săltă sălbatic în brațe, fără să ia loc, și mă privi înspăimîntată. Era o vitalitate puternică și înspăimîntătoare în privirea ei și o teamă de durere cum numai la oamenii simpli întîlnești. Eu alergam de colo-colo în căutarea unei sticluțe cu dezinfectant, găsii niște tinctură de iod și mă pregătii să vărs cîteva picături pe rana care abia dacă era o zgîrietură, atingînd ușurel piciorușul copilului și simțindu-l ca pe un fruct al trunchiului matern. Băiețelul își recăpătă răsuflarea și cu un glas de adult, pe un ton incredibil de firesc, mă întrebă :

— Ustură ?

— Un pic, i-am răspuns eu.

Atunci scoase alt țipăt, mai pătrunzător, deschizîndu-și gura de i se vedeau amigdalele.

— Bine, încercai eu să-l liniștesc, am să caut o doctorie care nu ustură.

Și începui să scotocesc după un flacon de apă oxigenată, pe care-mi aminteam că-l închisesem într-o casetă. Băiețașul se potoli imediat și așteptă, dar apoi, cu o prodigioasă ușurință, începu să urle :

—O să mă doară ! O să mă doară !

Își smulgea părul, își zgîria obrajii. Apoi tăcu iar, tot atît de neașteptat cum începuse să urle, în vreme ce maică-sa se uita la noi, așa cum se uită animalele la străinii ce se apropie de puii lor, nedeslipindu-și ochii da la odraslele care sînt pentru ele lucrul cel mai de preț pe lume, încrezătoare în puterea lor. Îi badijonasem rana cu un pic de vată și acum o vedeam strîngîndu-se și sîngele coagulîndu-se. Mă năpădi senzația violentă a cine știe cărei amintiri și, în timp ce-mi duceam la bun

sfîrșit operația, analizai carnea aceea, belșugul ei de sînge și de vlagă, acele două trupuri inutil frumoase, asemenea unei comori îngropate în zăcămîntul ei, o nevăzută energie a firii dar trăind cu o profunzime inexplorabilă. Privind în jurul meu, uitîndu-mă la tot ce acumulasem în atîția ani de răbdare și migală, găsii că totul fusese stupid și meschin. Nu erau gînduri gîndurile mele, ci, mai degrabă, niște impresii vagi, căci eu mă gîndeam la pasul tăcut al acelei femei pe străzile orașului, la viața ei multiplă, la nerecunoașterea niciunei legi sau norme de conduită, la misterioasa ei aventură. Pe de altă parte, limbajul ei, civilizat, lingușitor și dezghețat, contrasta cu țipetele, cu tremurul și paloarea fără pricină, cu stăpînirea de sine neașteptată, cu inconsecvența ei de țigancă. Picătura aceea de sînge, vie, de un roșu intens, mereu nuanțat și irizat, părea ceva prea tare, îmi repugnase un pic și, în același timp mă atrăsese, ca amintirea unei vigori de mult pierdute.

Nici nu avui timp să închid caseta cu flaconul de dezinfectant, că și surveni ceva nou, poate tocmai lucrul de care mă temusem și pe care, nedeslușit, îl prevăzusem. Auzii în spatele meu un zgomot confuz, bufniturile înfundate ale pașilor ei de pluș ; văzui cum se deschide ușa, cum mama și fiul se precipită afară, cu îndemînarea și înțelegerea reciprocă pe care le bănuisem la ei de cum îl văzusem pe băiețaș strîns lîngă mama lui. Parcă alcătuiau un singur organism. Mititelul trebuie să fi fost perfect dresat pentru acest gen de ieșiri. Într-o fulgerare, îmi dădui seama că un vas de argint de pe o mobilă nu mai era la locul

5 — Întîlniri de dragoste vol. I — c. 1041

lui. La asta mă gîndisem tot timpul, printre altele. Mă repezii spre ușă, dar o auzii închizîndu-se violent. Ieșii. Cei doi coborau deja scările. Ii ajunsei din urmă abia pe palierul de la primul etaj, atît erau de sprinteni. Dădui peste ei în penumbră. De data asta, băiețelul nici nu mai răsufla. Îmi cufundai mîinile în masa trupurilor lor și mi le simții atinse de două buze. Pe acel obraz feminin se întipărise acum o altă expresie și, cum mă privea de sus, fiind mai înaltă ca mine, chipul ei îmi apărea înfricoșător de sigur și de surîzător. Șovăii în fața acelui îndemn și iarăși întrevăzui spații imense deschise în fața temniței vieții urbane, drumuri pline de aventuri, scări ascunse în umbră, odăi secrete păzite de niscai bătrînă căruntă și înceată, cu glasul repezit și complice. Dar, în același timp, cum stăteam țintuit de ochii aceia lingușitori, de sub a căror fascinație ca de viperă nu mă puteam smulge, și cum simțeam sub strînsoarea mea două brațe abandonate dar îndemînatice și puternice, ușile apartamentelor de la etajul întîi se deschiseră. Și atunci, strîngînd-o încă tare în brațe (după aceea mi-au spus că poziția mea era oarecum ciudată) strigai :

— E o hoață !

Chipul de deasupra mea se întunecă. Era stăpînit acum de o altă expresie, răsărind ca o imagine limpede și nemișcată deasupra oglinzii brusc înfiorate a unui lac. Se auziră voci :

— În sfîrșit, a pus mîna pe ea !

— Scotociți-o ! Poșeta și rujul meu tot la ea trebuie să fie. Le recunosc imediat : e un ruj pe care l-am cumpărat la Zürich !

— A, uite-o ! Ea e !

Trecu din mînă în mînă. O văzui îndepărtîndu-se de-a lungul străzii, cu mersul ei de pelerin, sub încleștarea portarului și a unui paznic.

În învălmășeală, uitasem de vasul meu de argint. Cînd mă chemă judecătorul și-mi restitui obiectul furat, îi spusei că nu voiam să-i fac rău acelei femei. El îmi răspunse însă că era căutată de multă vreme și că mi se aduceau mulțumiri pentru că o dădusem pe mîna justiției.

— Și, adăugară ei, nu denunți o hoață cu gîndul că n-o să i se facă nici un rău.

Pe cînd ieșeam, ea mă țintui cu ochii ei primejdioși, urmărindu-mă pînă la ușă. Cunoștea bărbații. Știa cît de vanitoși sîntem noi. Nu-și uita jocul nici măcar în condițiile acelea. Cît despre mine, sper să nu mai dau ochii cu ea. Se știe că minciuna și misterul îi ispitesc pe bărbați, că sînt cimiliturile pe care le place să le dezlege și să le lămurească. Ce mister ? o să mă întrebe cineva : e vorba de o hoață ! Da, e adevărat, dar de ce o femeie, cînd e așa de frumoasă, ajunge hoață ? Din prea multă cinste ?

DUŞMANUL MEU DRAG

Aveam un camarad de arme mai vechi decît mine în unitate şi, de aceea, mai autoritar. Eram cel mai tînăr ofiţer al regimentului. Li se întîmplă tinerilor să-şi facă rost de un duşman, dobîndit nu se ştie cum, lucru de care-ţi dai seama cu uimire şi pînă la urmă sfîrşeşti prin a te ţine scai de el în duşmănie, ca şi cum te-ai ţine scai de o dragoste. În clipele cele mai năpăstuite de singurătate ne gîndim la acest drag duşman din vremea tinereţii noastre, ca la o fiinţă pe care am iubit-o. Cît sîntem tineri, pînă şi un duşman ne exaltă şi orice patimă se poate spune că este o patimă de îndrăgostit.

Cît despre camaradul meu, nu prea am avut ocazie să mă înfrunt cu el : pe front, stam în două sectoare diferite, iar în timpul pauzei şi la mese el ocupa un loc mult mai de cinste. N-ajunsesem să mă joc cu el „de-a capul sau pajura", ca să cheltuim cîţiva bănuţi pe pere, în faţa coşurilor vînzătoarelor care se învîrt mereu în jurul tarabelor cînd militarii se odihnesc. Îmi amintesc ochii lui întunecaţi, de tînăr iute şi îndrăz-

neţ ; mă pomeneam ţintuit de ei cînd mă aşteptam cel mai puţin. Ştiam că el, pe front, cînd se plictisea să stea ghemuit zile în şir în dosul vreunui morman de pietriş, ieşea, sub ploia de gloanţe, să-şi dezmorţească picioarele, fără să întoarcă măcar capul şi fără să se aplece un centimetru. Lucru acesta îi făcea pe toţi să rîdă, dar eu rămîneam serios, ca nu cumva să-l fac să creadă că voiam să intru în graţiile lui sau să-i fac plăcere.

În iunie, cînd regimentul nostru trecu în refacere, se luă hotărîrea să fim încartiruiţi în anumite case ale unor mici proprietari, case de zid, cu odăi, cu paturi din pănuşi de porumb largi şi înalte, cu scaun şi oglindă. În refacere, gîndurile soldaţilor nu zboară decît la femei şi sînt atît de preocupaţi de ele încît, trecînd printr-o aşezare, simt nevoia imperioasă ca toate femeile să iasă să-i vadă, împărţindu-şi zîmbetele tuturor, iar ofiţerul e portdrapelul acelor zîmbete, căci în armată sîntem toţi pentru unul şi unul pentru toţi. Şi aşa cum cîntecele miorlăite în tranşee sau intonate în timpul marşului sînt, de fapt, o strofă cuprinzînd în ea gînduri despre o femeie, despre o femeie închisă în patru versuri ca între patru pereţi sau între cele patru laturi ale ramei unei ferestre, ale unei odăiţe, tot aşa, pentru un soldat care a făcut războiul, există o strofă în care e prezentă o femeie, semnificînd viaţă, fidelitate, aşteptare, dragoste. Odăile în care eram încartiruiţi stîrneau gînduri de dragoste. Odăile protejează, închid, limitează : casa înseamnă femeie.

De aceea, cînd mă văzui între cei patru pereți ai unei odăi, mi se păru că am băut un elixir. Toate stîrneau în mine panică : oglinda, în care îmi revedeam luminile ochilor, sertarele goale, dulapul închis și obiectele cele mai banale îmi aminteau o apropiere omenească, și era plăcut să le atingi cu mîinile ca și cum ai fi atins brazdele gîndurilor altora. Lîngă oglindă, o perniță pentru ace, din mătase, brodată cu roșu, mă făcea gînditor ca un *ex-voto*. Cînd mă răsuceam în așternut, pănușile din saltea trosneau dintr-un capăt în celălalt ; zgomotul acesta mi se părea asurzitor. Dar salteaua era răcoroasă, ușoară, și, în zăduful cîmpiei, aveam senzația că dorm lîngă un pîrîiaș. Mă străduiam să mă răsucesc cît mai puțin cu putință ; foșnetul se domolea și somnul mă cuprindea în mijlocul acelui murmur vegetal în care urechea culcată pe pernă percepea cele mai felurite graiuri ale naturii.

Iată însă că, o dată, în somn, auzii același murmur venind dinspre odaia alăturată, confundîndu-se cu murmurul din odaia mea și ridicîndu-mă parcă în înalturi, atît era de ușor ; cu simțurile nealterate ale tinerilor, pentru care inima știe să ghicească, îmi spuneam în somn că dincolo se afla o femeie și că era ușurică. Murmurele au în somn un sens mult mai elocvent decît în orice altă stare a organismului. Simțeam cum zîmbesc prin somn. În zori mă trezii fericit, fără nici o altă pricină decît descoperirea aceea.

Descoperirea continuă în tot cursul dimineții următoare, urmînd zgomotul de pași ce se auzea de dincolo. Acești pași, foarte asemănători cu ai copiilor, descriau un drum dintr-un punct în altul al odăii, se opreau în fața oglinzii, în fața scrinului, în fața unui sertar ce se deschidea. Apoi o fereastră se deschise ca în fața pieptului meu, izbindu-se de perete, afară, aproape ca un avertisment. Întrezării mîna care o deschidea : mică, subțire, aurie, cu desenul pe care truda la cîmp îl dă mîinilor tinere. Continuai să ascult încă pașii aceia, închiderea și deschiderea sertarelor, șovăielile și pauzele între un fîșîit și un zgomot înfundat de pași, și nu ghiceam niciodată ce trebuia să urmeze. În universul amintirii mele, printre bubuiturile îndepărtate ale tunurilor, care-mi intraseră în ritmul sîngelui, se strecura muzica aceea omenească a unei ființe singure, trebăluind prin odaia ei. Acest lucru fu de ajuns pentru a da acelei zile nuanța unei fericiri a cărei semnificație n-o cunoșteam, dar care era o tresărire în fața unui fapt la care numai eu singur participam.

Seara, mă retrăsei devreme în odaia mea. Încăperea se alcătuise în umbră din culorile proprii odăilor vechi, în care totul este o amintire plină de răbdare și tainică, amintire a unui somn adînc, a unor țipete neașteptate de noi-născuți, care sorb pentru prima dată aerul în plămîni, aproape sufocîndu-se. O rază de lumină străpunse deodată umbra, jucînd subțire pe ușa închisă care altădată comunica cu odaia alăturată. Lumina aceea se strecura printr-o crăpătură infimă a ușii, căpătînd o strălucire diamantină. Curînd răzbătu de dincolo un zvon de pălăvrăgeală, stîrnind în mine bucuria celui care, rătăcit într-un univers bărbătesc, aude glas de femeie. Erau două voci feminine, avînd aproape același timbru ; vorbirea lor

curgea ca o muzică din depărtare, schemă nudă a unei armonii, a acelei armonii vagi ce se face simţită în cursul unei discuţii ale cărei cuvinte nu se aud. La început era ca un cîntec abia şoptit, revărsat mereu din adîncimi tainice şi aproape dureroase ; apoi, din cînd în cînd, cealaltă voce adăuga cîteva cuvinte, ca şi cum melodia ar fi fost subliniată de acordurile mai grave ale altui instrument. Apoi însă cea de a doua voce relua tonalitatea celei dintîi, dar o tonalitate mai înaltă, dezvoltînd tema muzicală. Şi iarăşi cea dintîi o relua şoptit, încă şi mai joasă, ca o simfonie care reia tema de la capăt, ca s-o scoată şi mai mult în relief. Îţi dădea o impresie de înălţare. Cînd melodia ajungea la cea mai înaltă tonalitate, se revărsa în rîsete uşoare, izvorîte parcă din nişte instrumente cărora li s-a rupt brusc o coardă. Era o lume prohibită bărbaţilor, alcătuită din lucruri fireşti, tainice, de nedezvăluit altora ; fleacuri şi confidenţe ale unei copilării ce nu se sfîrşeşte niciodată. Ce-şi spun femeile cînd sînt singure şi-şi fac reciproc confidenţe ? Singurătatea acestor discuţii alcătuieşte ceva ca un fel de cerc fermecat, ceva veşnic, o primăvară ascunsă, ca o strădanie stăruitoare menită să eternizeze viaţa aceea firavă în faţa forţei şi violenţei bărbaţilor. Îmi imaginam vag sensul cuvintelor rostite de ele : amintiri fugare, confesiuni despre anumite întîlniri ; se părea însă că vocile pe care le auzeam eu se destăinuiau în noapte ca florile dintr-o grădină, care emană miresme mai puternice în întuneric. Stăteam mut, în semiobscuritate ; apoi, simţind că în odaia mea întunericul se îngroaşe, aprinsei lumina. Păcănitul comutatorului se încrustă în murmurul vocilor de dincolo, lumina care inundă odaia făcu să se audă acele voci ca din depărtare, aşa cum lumina zilei spulberă vocile tainice ale nopţii.

Într-una din zilele următoare, în timpul mesei, cum mereu dispăream nu se ştia unde, camaradul meu mai în vîrstă, acel inefabil duşman al meu, mă privi cu atenţie. Nu ştiu cine îi şopti ceva la ureche şi în ziua aceea atenţia tuturor camarazilor mei de arme se îndreptă numai spre mine. Ca stegar, eram adesea ţinta glumelor companiei ; de data asta însă, în glumele ce mi se făceau, distingeam un subînţeles maliţios. Eu mă simţeam tînăr, frumos şi fericit cu secretul meu. Ei îşi dăduseră seama de asta. Vorbeau acum de o blondină. Iar eu eram sigur că vecina mea, care dormea uşor pe salteaua de pănuşi de porumb, aceea cu vocea mai scăzută, era o blondă. N-o văzusem însă şi, la urma urmei, asta n-avea pentru mine nici o importanţă.

Rivalul meu îmi adresă cuvîntul, dar ca şi cum ar fi vorbit pentru un grup de persoane, şi nu pentru unul singur ; îmi spuse că eu, fiind cel mai tînăr dintre toţi, trebuia să mă mulţumesc cu o cameră mai modestă şi că el, fiind mai în vîrstă, o să-mi ia locul. De fapt, şi obţinuse ordinul prin care mi se cerea să-mi fac calabalîcul. Vorbele lui fură întîmpinate cu hohote de rîs. Eu mă făcusem deodată foarte serios. Şi brusc, şederea mea acolo mi se păru plictisitoare, locul acela din spatele frontului, pe şoseaua principală, indiferent ca panglica drumului, cu nesfîrşita ei trecere de oameni şi de vehicule. De azi înainte urma ca rivalul meu să asculte muzica aspră a

pănuşilor de porumb, paşii matinali, bufnitura luminoasă a geamului deschis spre aer, dialogurile din amurg. Mă simţii căzut pradă unei imense disperări ; toate acestea erau lucruri de nedestăinuit, tocmai pentru că erau nevinovate, cum nevinovat este ceea ce fac şcolarii, alegînd mai degrabă o stradă decît alta, din pricina unei simpatii iraţionale. Ce mi se întîmpla mie era atît de absurd încît, dacă aş fi încercat să-mi exprim simţămintele, n-aş fi ştiut de unde să încep.

Eliberai camera. A doua zi, la masă, simţii că ochii rivalului meu mă fixează. Aveam un secret comun.

Perioada noastră de refacere luă sfîrşit şi ne reîntoarserăm pe linia frontului. Cu rivalul meu m-am mai întîlnit în trecere, în marş, pe timp de noapte. Nici eu, nici el nu ne mai gîndeam la blonda din camera de alături din satul pe care nu-l vom mai regăsi niciodată, cum niciodată nu poate fi regăsit un sat din spatele frontului. Dar între noi doi rămăsese vie o duşmănie de acum înainte fără leac, hrănită de ceea ce era, în fond, o amintire comună. Într-o zi, la ceasul cînd ni se împărţea raţia, într-un zăngănit de gamele ce părea un dangăt de clopote în soarele de toamnă sclipind peste mizeria aceea noroioasă, zăngănit care nu putea fi făcut să tacă nici chiar sub nasul inamicului, văzui doi soldaţi în patru labe, venind dinspre marginea colinei, tîrîndu-l după ei pe un al treilea, fără îndoială un grav rănit. Îl făcură să alunece în jos, pe pantă. Era rivalul meu !

Deschise ochii şi mă văzu aplecat deasupra lui, profilat uriaş pe cer, aşa cum răniţii îşi văd camarazii. Fără a-l privi în faţă, începui să sfîşii

uniforma în care sîngele închipuia o rană adîncă, întunecată şi curată în comparaţie cu postavul care, măcinat de nopţile de ploaie şi zloată, se destrăma ca o hîrtie udă. Mă apucai să-i spăl şi să-i dezinfectez rana, cu îndemînarea pe care toţi ne-o dobîndiserăm pe vremea aceea singuri, în primele linii, unde rănile îşi făceau apariţia pe neaşteptate, cu forţa unui fapt al naturii. Se alesese cu o serie de răni duble, de la o coapsă la alta, de la o pulpă la cealaltă, dintr-o parte în cealaltă a pieptului. Şi era încă viu, cu nelipsitu-i surîs ferm şi incisiv pe buze, dar alb ca varul.

Şi în vreme ce eu mă ocupam cu treaba asta, căci ne ajutam între noi şi eram unul pentru celălalt sprijinul cel mai sigur, tremuram. Iar cînd îi descoperii trupul rănit, din care ţîşnea sîngele, mă apucă deodată un tremur, simţii cum mi se strînge inima şi-mi stăpînii cu greutate un sughiţ de plîns, care nu era de durere. Era un simţămînt asemănător celui pe care-l încerci revăzînd un loc sacru, un chip iubit, ceva înfiorător şi majestuos, care te-a făcut odată să suferi. Încercam regretul după un bun pierdut, după o solidaritate aspră întreţesută cu duşmănia noastră, şi mi se părea că voi rămîne însingurat, ca un orfan, o dată ce celălalt n-o să mai fie alături de mine şi n-o să se mai gîndească la mine aşa cum mă gîndeam eu la el ; şi asta se întîmpla tocmai acum, cînd mă obişnuisem cu el şi ajunsese pentru mine ca un gînd de fiecare zi ! Rivalul meu încercă să ridice mîna, poate voia să mă bată pe umeri, şi-mi rosti numele. Şi atunci simţii că se rupe ceva în mine, tocmai pentru că el se preda, şi-l încurajai :

— O să ne revedem, o să ne revedem.

Îl luară. Rămîneam singur. Încercam aceleași simțăminte ca atunci cînd mă alungaseră din camera învecinată cu a blondei.

NEVASTA LUI GIOVANNINO

Într-una din zilele de război, dislocați de pe linia întîi, ne opriserăm pe o cîmpie, așteptînd să ne retragem și mai mult, spre satele din spatele frontului ; noi nu aveam corturi ; doar unul stătea în picioare, acela al comandantului ; în fața acestuia, pe două capre de lemn, era așezat drapelul unității, în husa lui de piele ; văzîndu-l, îți puteai închipui culorile lui, închise acolo ca o esență de preț. Era vară ; pămîntul se arăta îngălbenit cît cuprindeai cu ochii, iar arborii, în depărtare, păreau suri și sălbatici în singurătatea aceea ; și noi stăteam în cîmp deschis, și nu ne simțeam de loc în apele noastre, ca și cînd am fi putut fi văzuți din toate părțile în timp ce ne spălam, dacă nu de oameni, cel puțin de ochiul limpede al soarelui. Dar era plăcut să vedem sub noi pămîntul tare și odihnit, pe care pașii noștri nu lăsaseră urme și pe care nici proiectilele nu-l presăraseră cu gropi, făcîndu-l să semene cu peisajul selenar al bombardamentelor. Doar bucătăriile de campanie, care începuseră să fumege ca niște obiecte negre pe cîmpie, o stricau printr-o dezordine ce nu ne plăcea. Ni se dădură uniforme

curate, cu mirosul lor de vopsea și de stofă nouă, cu căptușeala întunecată ca o epidermă puțin cam aspră dar sănătoasă. Soldații stăteau de vorbă în grupuri restrînse, amestecați între ei sau în cerc ; apoi amuțeau subit și, deodată, începeau să fredoneze un cîntec. Mai încolo se zărea un drum gălbui, străbătut în toate sensurile de vehicule, încît aveai impresia că te uiți la un rîu. Departe, foarte departe, se auzeau ca un murmur stins bubuiturile tunurilor care se împotmoleau într-un teren moale, fără efect. Și mai departe încă, dunga lunguiață a unui șir de copaci ne reconforta, limitînd întinderea plană, iar între cer și pămînt, de cealaltă parte, parcă sclipea o mare ; pe nici unul dintre noi nu-l interesa să cunoască numele acestui loc. Obișnuiți cu lucrurile inexplicabile nu ne întrebam ce rost avea acea lungă îngrăditură de sîrmă ghimpată despicînd orizontal cîmpia, întrerupîndu-se abia la marginea drumului, dar ne făcea să ne gîndim vag că a trece dincolo de îngrăditură ca s-o iei în jos, însemna un lucru important. Și, cum era și firesc, îngrăditura fiind un hotar, o santinelă fusese postată lîngă ea. Dupăamiază, lungiți care pe unde, ne puneam lucrurile în ordine, ne treceam în revistă avutul, pînă și cele mai infime bucățele de hîrtie pe care le aveam în portofele. Acum stăteam toți răzlețiți, singuri cu noi înșine, după atîta viață în comun ; simțeam pămîntul bun, reavăn, neumblat, ca pe un pat curat ; cu capul culcat pe braț ascultam miriștile foșnind în jur și recunoșteam unele buruieni din vremea copilăriei. Cîte un fir verde de iarbă avea un gust puțin cam aspru, plăcut. Soarele limpede ne gîdila prietenos spinările.

Peste cîmp se apropia o formă omenească într-un veșmînt negru și lung ; era toată în negru ; la început ne apucă o teamă vagă, întrucît nu puteam ghici ce era, poate o închipuire de-a noastră ; unii o ținteau cu privirea, aproape încremeniți locului, ca și cum s-ar fi temut să nu se spulbere. Auzii un glas în spatele meu :

— E clar că e o femeie !

O femeie ! Îți venea să rîzi numai gîndindu-te la asta ; între timp o văzuserăm cu toții și nici unul nu schițam o mișcare, poate că fiecare aștepta să fie strigat, pe neașteptate, ca la sosirea poștei. Și iată că năluca aceea se apropia de noi, o vedeam acuma bine, cu capul învelit într-o basma neagră ; și inimile începură să ne bată, gata să ne spargă coșul pieptului, fiecare își aducea aminte de femeia lui și se lăsa pradă gîndurilor adolescenței, cînd femeia e un vis morbid și interzis, dar se știe totul despre ea. Iar ea se apropia mereu ; se opri în fața rețelei de sîrmă ghimpată ; cineva începu cu voce tare un cîntec, dar nimeni nu-i ținu isonul. Cînd o văzui pe femeie vorbind cu santinela, eu, care eram de serviciu, mă apropiai.

Ea își pusese mîinile pe rețeaua de sîrmă și mă privea. Cum de ajunsese pînă aici ? Avea un permis de liberă trecere în regulă, eliberat de un comandant de etapă, dîndu-i dreptul să vină pînă la locul unde ne aflam noi, dar nu mai departe. Avea picioarele încălțate în niște bocanci grosolani și întreba de soldatul Patruno. Era nevasta lui. Dar cum de izbutise să obțină permisul ? Dar dacă nu ne-ar fi găsit aici ? Nici măcar nu se gîndise la asta, nu se îndoise o clipă că ne va

găsi. Nu se mira de felul cum arătam noi; de viața de tabără și nici de bubuiturile ciudate ce răzbăteau din cînd în cînd pînă aici. După atîta vreme, să vezi privirea unor ochi de femeie! Și în adîncurile lor nu se citea decît așteptarea acelui om! Și răsuflarea care-i umfla pieptul și gura care rostea numele lui Patruno, ca și cum și-ar fi amintit subit de acel patronimic! Iată ce înseamnă o femeie!

— Cum îi zice pe nume? Patruno?

Răspunse imediat, de parcă numele acela i se întipărise pe buze și buzele ei nu știau rosti altceva:

— Giovannino.

Un sodat începu să dea în fugă ocolul taberei, strigînd:

— Patruno Giovannino!

Parcă ar fi anunțat un număr cîștigător la loterie. Un soldat schiță gestul de a se ridica, altul se trezi și se cufundă numaidecît iar în moțăiala lui; în sfîrșit, se înfățișă un omuleț pierdut într-o uniformă prea largă pentru el.

— Cum te cheamă?

— Patruno Giovannino.

— Vezi cine te caută.

Se părea că n-o recunoaște; stăteau față în față, despărțiți doar de firul de sîrmă ghimpată. Îi vedeam cum stăteau așa și cum se priveau! El își ținea mîna peste mîna ei și, genunchiul lui, simțea genunchiul ei. Dar ce privire! Se uitau țintă unul în ochii altuia, așa cum, copil fiind, îi văzusem pe străzi pe îndrăgostiți, cînd se plimbau singuri, seara, iar noi ne simțeam părtași la dragostea puternică, prea puternică și înfricoșătoare a oamenilor. Stăteau față în față și, în sfîrșit, Patruno o sărută pe buze, dar se dădu brusc îndărăt de parcă i-ar fi furat sărutarea.

Patruno să tot fi avut opt sau zece ani mai mult decît mine, care aveam douăzeci; îți dădeai îndată seama ce fel de soldat putea fi el, dar iată că, alături de femeia lui, arăta cu totul alt om. Mulți dintre soldați scrutau cu ochii panglica lungă a drumului, așteptînd parcă să se ivească alte femei, care să se rînduiască în spatele celei dintîi. Dar nu se arăta nimic, doar cîte o căruță, un biciclist care, de departe, părea că aleargă pe jos, ușor ca un înger. Și, la urma urmei, însuși faptul că femeia aceasta răzbătuse pînă aici era inexplicabil, ca un noroc picat din cer. Probabil femeia crezuse că ținta călătoriei ei era destul de apropiată de satul de baștină și, odată așternută la drum, cu candoarea și îndărătnicia oamenilor simpli, nimic n-o mai oprise. Trecură dincolo de rețeaua de sîrmă ghimpată. Bărbatul o ținea de mînă. Jur împrejur, nimic altceva, decît cîmpia întinsă, fără o cută măcar. Ochii noștri scormoneau împrejurimile, în căutarea unui ascunziș pentru ei; dar șirul acela de copaci era departe, iar cei doi mergeau pierduți; se zăreau deslușit și măriți pe cerul limpede, bărbatul cu mersul lui obosit (unul de-ai noștri), iar femeia țeapănă, cu mîinile aduse la piept; din cînd în cînd, bărbatul alungea, distrat, un braț spre ea. La un moment dat, după ce făcu un asemenea gest, se întoarse spre noi, să vadă dacă-l privim. Se așezară pe marginea drumului, care era puțin mai ridicată — singurul lor refugiu. Bărbatul se lungise la pămînt iar femeia se așezase lîngă el, tot dreap-

tă, părînd de departe o amforă. Acum nu ne puteam da bine seama dacă el îi strîngea mîna sau dacă-şi punea distrat palma pe genunchiul ei ; noi ne imaginam doar toate aceste gesturi, dar cu atîta veridicitate, încît deveneam gînditori. Ne aminteau de alte gesturi, ale noastre. Un fapt ne făcu să închidem uimiţi ochii cînd femeia, cu o mişcare hotărîtă, respinse mîna bărbatului, mîna ei rămînînd totuşi prizonieră într-a lui, căci bărbatul o ţinea strîns, ducînd-o spre fruntea lui, ca pentru a o face să simtă că are febră. Ni se părea că desluşim lămurit toate astea, dar poate că fantezia noastră lucra. Între timp, pîndeam dacă se lasă amurgul. Dar ziua de vară este lungă.

În goana mare, ţîşni pe fîşia îngustă a drumului o vietate măruntă, întunecată, pe patru labe, unul din acele animale care-şi căutau de lucru în durătul războiului, poate un cîine rătăcit, o pisică, vieţuitoare ce rătăceau de colo-colo, fără a izbuti să-şi mai găsească un stăpîn ; animalul trecu pe lîngă perechea aşezată, se opri o clipă şi-i fixă pe cei doi cu privirea bănuitoare şi cunoscută a animalelor. De departe, Patruno ridică braţele şi strigă spre noi :

— Băieţi, o vulpe !

Animalul înspăimîntat o zbughi de pe drum peste cîmp. Patruno alerga după el, strigînd :

— Huşi ! Huşi !

Vulpea sări peste îngrăditura de sîrmă ghimpată şi se pomeni în mijlocul nostru, cu botul ei de animal din poveste. Asta ne făcu să ne amintim de animalele domestice, care au uitat de natură ; pînă şi vulpea asta avea o fizionomie aproape umană, simţeam că pînă şi ei îi eram stăpîni.

Toată tabăra sări în picioare, se strînse în cerc ; animalul se zbătea să-şi afle o ieşire, vociferările noastre o zăpăceau, fiecare voia să pună mîna pe ea, vie, tremurătoare, sălbatică. Şi iată că, dintr-un salt, vulpea scăpă, ţîşnind printre picioarele asediatorilor. O luă la goană spre copacii din depărtare. Noi încă mai stăteam în cerc, mofluzi şi dezamăgiţi, cînd unul dintre ai noştri ieşi la mijloc şi începu să execute salturi în ritmul unui dans popular. Noi ne aşezarăm pe jos, începînd să batem cadenţat din palme, ca la dansurile de la ţară, ritmînd silabele monotone : Tara-rara-tarara. Femeia lui Patruno, care alergase spre noi împreună cu el, se apucă să rîdă de născocirea noastră, acoperindu-şi gura cu mîna, ca să nu i se vadă dinţii albi şi puternici. Cîntam cu toţii şi ne uitam la ea ; rîsul o făcea drăcoasă, îi avînta spre înainte coatele conturate de mîneca mulată pe ele şi bustul plin. Cineva îi făcu vînt în mijloc ; ea înaintă nesigură, dar de pe acum ea şi dansa, fără să-şi dea seama. Soţul ei, cu ochii arzători şi palid, intră şi el în dans, potrivindu-şi paşii după ai ei ; îi făcea loc, se părea că o vede venind de la o depărtare imensă, o încuraja cu aplecări şi ridicări brusce ale capului, umil şi supus. Ea ajunse în mijlocul cercului, continuă să danseze cu paşi mărunţi şi leneşi, frămîntînd harnică palma de pămînt de sub picioarele ei, abia rotindu-se şi fixîndu-şi ochii pe poala rochiei, pe care o ţinea ridicată cu două degete. Soţul începu să sară în jurul ei dezlănţuit, de parcă ar fi învîrtit în mînă o sabie ; se rotea fără s-o atingă, ca o planetă în jurul soarelui ; săltînd avîntat piciorul, îşi privea vîrful bocancilor ţintuiţi, se azvîrlea îndă-

răt ca izbit de o rafală de vînt puternică, ce-l tîra, sau se apleca spre pămînt, făcînd cu mîna gestul celui ce aruncă sămînța în brazdă. Femeia căpătase culoarea caldă a ambrei și continua, însingurată, să se învîrtească pe loc, avînd grija să nu se îndepărteze cu un pas. Iar soldatul care stîrnise acel dans se învîrtea în jurul amîndurora, gîfîind, sărind și chiuind, pe cînd noi tot băteam din palme și silabiseam monoton ritmul ; nu ne gîndeam la nimic, stînd cu ochii ațintiți la femeia aceea, dar unuia de lîngă mine i se înfiorase pielea iar altora le străluceau, umezi, ochii. Mulți își așteptau rîndul să intre în dans, așa cum aștepți să reiei refrenul unui cîntec intonat de altcineva ; asistam la unul din acele dansuri populare în cursul căruia un al treilea se învîrte în jurul perechii propiu zise, amenințînd parcă să-i ia locul iubitului. Din cînd în cînd, din cerc țîșnea un altul și o lua pe urmele celui de al treilea dansator, pînă ce acesta se retrăgea, istovit. Lung, lung, lung era cîntecul ; tot mai puternice se auzeau glasurile noastre. Patruno se apropie mai mult de nevasta lui, executînd acum niște figuri care cereau să lovească ușor cu coapsele șoldurile femeii, s-o atingă ca din zbor, să-i înconjoare pentru o clipă talia, ca și cum ar vrea s-o culce la pămînt. Dar nu mai mult de o clipă. Și, totuși, dacă ar fi sărutat-o, așa cum fără îndoială dorea, noi am fi continuat să batem din palme, menținînd ritmul, căci nouă înșine ni se părea că sîntem undeva departe, cufundați într-unul din visele în care dorești să îmbrățișezi o femeie iubită, dar nu izbutești să-ți călăuzești visul potrivit dorinței.

PICIUL SINGURATIC

Îl întîlnirăm pe piciul care stă veșnic singur ; mai întîlnisem și alții în satul acesta ; era pe plajă și nu puturăm desluși de la bun început dacă era băiat sau fată ; purta un pieptăraș îmbrăcat pe dos, era ras în cap și se plimba desculț, cîntînd în ritmul valurilor mării ; rostea, în dialectul lui, numele lucrurilor pe care le vedea în jur, dar nu numai numele acestea le rostea ci și fraze întregi, auzite de la oameni. Vorbea și cînta. Valurile adăugau modulațiilor cîntecului ritmul frămîntării lor și astfel el făcea pași mari și fiece lucru pe care-l atingea cu mîna, o barcă, o vîslă, o pietricică intra în stăpînirea lui de îndată ce-i rostea numele cu voce tare. Cînd ne văzu pe noi, se opri și ne privi țintă, așa cum privești un lucru, de parcă el ar fi fost invizibil pentru noi. Își întrerupse mersul, cuvintele, melodia ; avea niște ochi de adult, dar în felul animalelor, de o maturitate naivă ; asemenea lor, nu-și dădea seama cine puteam să fim, bărbați și femei, deosebiți de cei pe care-i vedea totdeauna în jurul lui, și atît de apropiați, stînd pe nisipul plajei. Încercarăm

să intrăm în vorbă cu el: nu ne răspunse și nici nu dădu semne că ar fi înțeles sau recunoscut cuvintele noastre. Dar de uitat, nu ostenea tot uitîndu-se la noi. Singurătatea puștilor, la țară, e un lucru de loc de trecut cu vederea, care-i apropie de obiecte și de viețuitoare, într-o lume cărora ei îi sînt stăpîni absoluți. Puțin mai încolo, alți tovarăși de-ai lui se jucau, făcîndu-se că duc un mort. Un băiețel făcea pe mortul și ceilalți îl duceau în spate, întins pe timona unei ambarcațiuni; în junul lui răsuna psalmodierea grăbită și fără cuvinte a tovarășilor săi de joacă, dintre care unul preceda alaiul cu o ramură în mînă, iar altul îl încheia, lovind într-un borcan gol. Mergeau repede și păreau veseli. Apoi, însă, băiatul care făcea pe mortul se aruncă jos de pe timonă și o luă la fugă plîngînd. Puștiul singuratic îl privise încîntat, apoi își reluă mersul de-a lungul țărmului, mersul lui eroic.

Îl regăsirăm apoi pe puștiul singuratic pe strada noastră, într-o seară luminată de lună; era o lună plină și risipea raze aproape unduitoare în drumul nostru; nucii din grădinile înșirate de-a lungul străzii întindeau deasupra un umbrar de frunze, și în pădurea aceea de frunze trunchiurile lor apăreau albe. Nu se zărea nici o fereastră luminată, de parcă toți ieșiseră încîntați sus, pe terase, să privească acel răsărit de lună. Lumea întreagă era fragilă, pașii de pe stradă aduceau aminte de alți pași și de întîmplări trecute; aveau ritmul amintirilor; gîndurile zburau spre ceva petrecut de mult; licărul acela palid ni se părea un lucru din alte vremuri, de care ne bucuram acum fără să ne fi așteptat la ele. Dar glasurile,

cîntecele, pocnetele, în lumina aceea de lung crepuscul, se revărsau din toate părțile, în jurul nostru și deasupra noastră și toate păreau că vin de aproape și din depărtare totodată. În spatele nostru izbucni un glas: era puștiul singuratic, vorbind încă tot singur. De data asta pricepeam ce spunea, dar erau cuvinte fără importanță. Închipuiți-vă numai că, neavînd nimic de spus ca să vă treacă de urît, vă apucați să recitați o poezioară sau un fragment învățat la școală, sau rămas în memorie din discuțiile celor mari. Așa făcea puștiul și, cum nu știa prea multe, aduna tot ce auzise la vîrsta lui fragedă. Băieții n-au fantezie, sau mai bine zis toată fantezia lor e cuprinsă în niște cuvinte care nouă ne par atît de banale! Puștiul vorbea deci despre lună, zicea că nu era încă plină, că într-o parte îi mai lipsea o felie, că așa seamănă cu un pepene, că luna era pepenele și pepenele era luna — și toate acestea erau ciudate puse la un loc; apoi semăna cu un dovleac cu găuri drept gură și ochi, din acelea în care se pune o lumînare ca să sperie oamenii. O glumă, o glumă spusă și răspusă de mii de ori și care pentru puștiul singuratic era nouă-nouță, îl făcea să rîdă și să se cutremure. Era sezonul pepenilor, în sat ancorau bărci încărcate cu pepeni și pînă și pe nisipul de pe țărm răsăreau lozișoarele și frunzulițele de pepeni, în locul unde căzuse vreun sîmbure. Se apropia sărbătoarea Sfintei Fecioare. Cu acest prilej cîntă fanfara, se trage cu bombardele, se formează o procesiune.

Puștiul singuratic nu era de prin părțile locului, ci de la munte, era „mocan", cum zic locuitorii de pe țărmul mării. Sus, în munți, își petrecuse

el cei dintîi ani ai vieţii, pînă acum cîteva zile, cînd familia lui părăsise piscurile şi se pornise să caute de lucru pe mare. Acolo sus, sus, acolo se desfăşoară marile sărbători, mai ales aceea a Sfîntului Arhanghel Mihail, cînd se aprind focuri. Apoi, printre cuvintele rostite de el apărea iar pepenele, şi era un ritm care lega totul, pînă cînd luna şi pepenele îşi pierdeau semnificaţia lor precisă şi voiau să însemne ceva abstract, nimic altceva decît două sunete ce se împleteau unul cu altul, formînd un acord. E greu de redat monologul puştiului singuratic şi, de fapt, asta n-are importanţă ! Dar cum rîdea, cum îşi făcea curaj, cum îşi îngroşa glasul, cum şi-l modula şi cum repetarea cîtorva silabe semnificau şi cuprindeau totul pentru el ! Iar cînd aceleaşi cuvinte reapăreau în cele mai ciudate combinaţii, aveai senzaţia că puştiul descoperise secretele limbajului şi esenţa armoniei. Cu siguranţă că-şi ridicase puţin glasul, auzindu-ne aproape pe noi, oameni pe care nu-i cunoştea ; dar, cu toate că tremura sub bolta de nuci, voia să ne facă frică nouă. Unul dintre noi repetă numele sfîntului său, Arhanghelul Mihail, şi atunci, puştiul ripostă scandalizat :

— Ce tot vorbeşti !

Trebuie că i se părea ciudat ca nişte străini să cunoască un nume ştiut numai de el şi care-i aparţinea. Se depărtă lunecînd printre umbrele noastre prelungi, apoi însă strada pustie îl sperie, se întoarse şi se ţinu după noi pas cu pas, pînă la poarta noastră, ca să nu rămînă singur. Cînd se desprinse de grupul nostru, un glas îl strigă de sus, de pe munte :

— Nicolino !

Şi el urcă sus uşor, pe scara de argint. Pentru că satul acesta, în afară de strada ce-l taie în două, e alcătuit tot numai din scări ale căror trepte se numără cu sutele şi cu miile. Noaptea, de la înălţimea teraselor, scările acestea se văd ca dîrele unei căi lactee, iar casele, albe şi trandafirii, se ridică la capătul balustradelor ca nişte mase fosforescente. Ziua, scările sînt interminabile şi răsună ca nişte clape ale unui pian hodorogit. În spate — se sumeţeşte muntele. În faţă — se întinde marea.

În zori, auzirăm pe treptele ce duceau la casa noastră vocea lui Nicolino, care cînta şi voia să se facă băgat în seamă.

— Încotro, Nicolino ?

— Mă duc să fac o plimbare.

Izbucnirăm în rîs fără ca el să ne audă, căci avea o sticlă în mînă şi, fără îndoială, se ducea să cumpere ceva de la băcan. Cu siguranţă că-l făcuseră să creadă că merge să hoinărească dar, în fond, îl trimiseseră să cumpere ce trebuia pentru casă. Nu mai purta zdrenţele îmbrăcate pe dos care-i acoperiseră trupul cînd cu prima noastră întîlnire, ci o pereche de pantalonaşi largi, legaţi cu o sforicică, în formă de bandulieră, pe pieptul gol. Scările sînt obositoare, oamenii le coboară şi le urcă ducînd poveri, fiind imposibil să se recurgă la căruţe sau la măgari, şi numai oamenii au putere şi spinări potrivite pentru a le urca. Şi le urcă, purtînd apă, lemne, bare de fier, butoaie de vin, coşuri cu fructe, saci de făină şi de ciment, pietre de construcţie ; îi întîlneşti încovoiaţi sub poveri, cu ochii aproape ieşiţi din orbite, cu chipurile ca de ceară din pricina sfor-

țării peste fire, cu buzele fără pic de sînge și pe obraz cu acea tresărire aparte, specifică momentului cînd toate puterile se adună ca să înfrîngă un istov care depășește posibilitățile omenești. Unele fete par decapitate sub sacii de cereale. Unii, pămîntii, par îmbătrîniți cu zece ani sub truda aceea copleșitoare. Se opresc la capătul balustradelor, la piciorul altei scări și-și trag sufletul, în timp ce inima le bate sacadat, salutînd cu răsuflarea tăiată pe cei ce trec, dînd binețe ca și cum ar fi pe punctul de a se sufoca. În toate acestea nu scapără o scînteie de ură împotriva nimănui ; pe fețele lor citești doar supunerea la o osîndă prin care vor dobîndi un loc în Paradis. Cu siguranță că-l vor dobîndi.

Noi asistam acum la recrutarea altuia pentru această trudă : Nicolino. Cînd îl auzeam, unii din noi ieșau pe terasă, ca pentru a pîndi ziua în care puștiul își va da seama că s-a încorporat trudei tuturor. Îi văzusem uneori pe acei purtători de poveri, pe jumătate goi în timpul căldurilor zăpușitoare, cu tot trupul încordat, mușchi cu mușchi, tendon cu tendon, în sus, spre cap și spre brațe, ca o plantă care se dezvoltă spre înalt, ca și cum spre înalt ar fi iradiat puteri fiece mușchi în efortul de a ajuta capul și spinarea turtite sub povară. Ne apăruse așa chiar la ceas de odihnă, conturați fibră cu fibră în tot trupul în stare de veghe și de alarmă, dînd o senzație continuă de încordare și tremur. Acum era rîndul lui Nicolino. Și ne gîndeam că, o dată, și cei care acum stăteau gîrboviți pînă și cînd se odihneau, cu ochii veșnic țintiți în sus, cu fruntea plecată și strivită de greutatea poverilor — cariatide vii,

cu toate că libere sub văzduhul ușor — pînă și ei fuseseră copii, ca Nicolino. Cele dintîi poveri ale lui Nicolino au fost o sticlă, un săculeț de cărbuni, un coș : pe astea le căra în sus și în jos, gîfîind, și se mai oprea încă sub terasa noastră, ca să ne facă să-l auzim cîntînd ; dar noi simțeam deja că abia mai putea să răsufle în ritmul cîntecului. Ținea să fie văzut. Dar într-o zi, pe cînd cobora vesel, împovărat deja de un săculeț, nevoit să coboare scările în fugă, întrucît îl silea povara, frînghioara ce-i lega pantalonii se rupse, i se văzu buricul și pîntecele care, din pricina sforțări, se umfla ca o minge spre stern. Ne prefăcurăm că n-am văzut nimic, dar din clipa aceea el n-a mai cîntat.

Începuse să priceapă cît caracter intim, personal, cîtă dorință de a nu fi văzut conține truda ce se ferește de martori. Cu siguranță că, urcînd și coborînd scările, avuseseră loc întîlnirile sale decisive : fetițele începînd ca și el, cu urciorul cu apă, socotind asta drept o dovadă de maturitate feminină — și unele nu aveau încă pasul destul de mare ca să poată păși de pe o treaptă pe alta. Mai erau apoi fetițele care, ca să-și înșele osteneala, urcau aruncînd din treaptă în treaptă un bănuț de metal, care le însoțea cu clinchetul lui. Sau cînd cei ce cărau apă se arătau în ploaie, purtînd pe cap un sac atîrnîndu-le pînă la călcîie, năuciți și răvășiți, și, de la înălțimea balustradelor vedeau marea indiferentă, valurile munților din zare, o frumusețe aproape disperată de ea însăși, de neclintirea și seninătatea ei. Dar mai înfricoșătoare era noaptea, cînd baluștrii scărilor

păreau că ating cerul, iar prin miezul lor trecea firmamentul cu puzderia lui de stele.

Tocmai într-o astfel de noapte îl întîlnii pentru ultima oară în acel sezon pe puştiul singuratic. Coboram — era iarăşi lună plină — abia o lună de la prima noastră întîlnire. Era aceeaşi lună şi-mi aduceam aminte de pepenele lui Nicolino. Pe scări era beznă ca în fundul unui puţ ; de sus, foarte de sus, luna îşi revărsa vălul limpede peste stîncile muntelui întunecat şi peste terasele ce se desluşeau clar. Coboram călăuzit de razele unei lanterne oarbe cînd, la picioarele scării, auzii tresărind un glas :

— Cine-i ? Cine eşti ?

Era vocea lui Nicolino.

— Eu sînt. Nu mă recunoşti ?

Îmi luminai faţa, ca să-l liniştesc. Apoi îi luminai faţa lui. Stătea ghemuit şi avea alături o sarcină de lemne. Din pricina obişnuinţei de a purta poveri şi de a privi pieziş pe sub fruntea aplecată, albul ochilor lui parcă era dat peste cap, ca şi cum puştiul ar fi fost gata să se sufoce. Nu voia să-l privesc drept în faţă şi-mi răspunse simplu :

— Da, da.

Pricepuse totul şi se încadrase şi el trudei omeneşti. Îmi îndepărtă mîna cu care voiam să-l mîngîi. Îl întrebai :

— Te duci să-i tragi o plimbare ?

Îmi răspunse grav :

— Nu.

FLORILE MĂNĂSTIRILOR

Ne petreceam cîteva zile din an vizitînd o mănăstire — căci se aflau trei sau patru în acel ţinut din Lazio unde eu îmi urmam studiile, pe lîngă o comunitate de călugări. Chiar şi astăzi, cînd văd anumite flori de grădină, cum sînt condurul-doamnei şi gura-leului, sau unii arbuşti, cum ar fi camforul şi, în general, acel regn al florilor cărnoase, înmiresmate, de forme ciudate, îmi aduc aminte de astfel de mănăstiri ; şi, în fond, parfumul anotimpurilor e legat pentru mine de amintirea unor astfel de grădini mănăstireşti. Nu numai atît : o grădină sau un parc, oricît de stilizate ar fi ele, oricît de artistic alcătuite, vederea unor asemenea flori înseamnă pentru mine o amintire monahală ; şi totuşi, într-un alt anotimp al vieţii mele, cunoscusem de aproape natura, eram familiarizat cu florile slobode ale cîmpurilor, cu crinii de pădure şi cu orchideea sălbatică ; dar pînă şi viţa de vie, ale cărei roade le culesesem în copilărie, viţa aceea răsucită, regăsind-o în pergolele unei atare grădini, mi se părea că se făcuse călugăriţă şi mă uimea că pînă şi acolo

purta ciorchini. Apoi, în cursul lungilor reveniri din timpul anului, revedeam aceste flori, revedeam margaretele, gura-leului, arbustul de camfor și vița de vie, împrejmuind o casă de țară, acum pădurețe și sălbăticite, evadate o dată cu mine. Eram împreună cu o fetiță și ne dădeam în scrînciob, în fața ușii pivniței ; bătătura din jur mai mirosea încă a zăcătoare și a cules de vie ; eu împingeam scrînciobul, buclele fetiței îmi gîdilau o clipă fața, simțeam mirosul de țesătură al hainelor, mirosul acela proaspăt de furnituri și o simțeam pe ea, așezată pe scăunel, tremurînd ca o vietate speriată. Era ciudat că toate florile acelea mănăstirești se aflau și acolo, în fața orizontului imens pe care se desenau, verzui-albăstrui, viile. Aveam să mă gîndesc iar, mai tîrziu, la pendularea ritmică a scrînciobului, o dată reîntors în internatul meu. Orașul de care vorbesc e situat la o oarecare altitudine, e friguros, străjuit deasupra de pini și de castani ; e barocul acela aspru al împrejurimilor Romei unde, printre pietre, țîșnesc mucegaiul, mușchii, părul Maicii-Domnului, ca într-o peșteră naturală ; ceva mai jos, pe coastele colinelor, aerul e mai blînd și acolo e așezată mănăstirea capucinilor, una dintre cele pe care le vizitam ; cea a camaldolezilor, în schimb, se ridică mai sus, printre pini și castani.

Poate natura mai blîndă, poate lipsa pădurilor aspre primprejur, sau, cine știe, felul mai apropiat de a fi al călugărilor franciscani, ne făcea să preferăm grădina lor. Încă de la intrare te simțeai ca într-un colegiu, coridorul lipsit de ornamente dădea impresia unei sărăcii fericite, lumina zilei întîrzia acolo vrăjită și fără ieșire, cadranul solar al curții interioare, cam deteriorat și fără înscrisuri ; grădina, apoi, era o natură pitică și discretă, florile aveau de obicei culoarea raselor călugărilor, poate ceva mai aprinse, sau culoarea tutunului, iar ici-colo, o nuanță de vinețiu sacerdotal. Aici florile creșteau pipernicite, panselușele făceau niște mutrișoare mirate de drăcușori ținuți în captivitate și nu prea răi. Fîntîna era joasă și fără ornamente, arbuștii folositori, ca via sau coacăzul. Din grădină treceai printr-un coridor și ajungeai la biserică. Poarta bisericii era întunecată, și încă din prag te întîmpina mirosul de tămîie, iar vocea începea să capete tonalitatea bîlbîită și prelungă a lăcașurilor de închinăciune. Călugării, cînd se arăta vreunul, dădeau impresia de oameni simpli, de familie săracă ; fluturii, albinele și muștele roiau printre frunze și flori, și mi se păreau niște insecte citadine cu bîzîitul lor masculin, profani ce cunoscuseră grădinile prin care se plimbau doamnele care scoteau cîte un strigăt descoperind o floare nouă.

Fără îndoială că eram prea tineri ca să pricepem toate aceste lucruri, dar le presimțeam cu intuiția promptă a adolescenței întrucît, dacă trupul era tînăr, gîndurile erau mature și diavolul, în vis, ne șoptise deja multe la ureche. Și tocmai datorită acestei ciudate presimțiri de bărbat, fetița cu care mă jucam în timpul zilelor de vacanță mi se părea — și lucrul mă durea — o femeie gata predestinată, fără vina ei, să cadă în păcat ; și totuși fetița era slobodă și nevinovată, și părul ei mirosea a fîn și ciorapii ei tricotați, și pantofii cu tocurile joase mă făceau să-mi aduc aminte cum adormea seara istovită de zbenguială

și cum o duceau în brațe, cu piciorușele-i care-i atîrnau, la pătucul ei; dar roșul buzelor, lăcrița aceea pe care o deschidea larg cînd plîngea sau rîdea sau cînd îmi trimitea bezele, mi se părea o casetă de atlaz în care un giuvaer cu luciri sinistre scăpăra solitar. N-o puteam privi fără să mă întreb de ce oare trebuia, fără vina ei, să fie considerată vlăstar al seminției diavolești și băgam seama ca ea să nu descopere asta, ca și cum ar fi fost spurcată de o pată oribilă. Și mă mai gîndeam că atunci cînd va fi mare (totdeauna mi-o închipuiam mai mare decît era) nu va ști niciodată cum arată locurile astea, unde oamenii fug de lume. O chema Cecilia. Mai tîrziu a fost dată la un pension al călugărițelor.

Iată o poveste de pe vremea aceea, așa cum am auzit-o și noi. Poate că n-a fost chiar așa. Se știe doar că băieții au o imaginație tulbure.

O dată, slujind la liturghia maicilor, Remigio, unul dintre colegii noștri, simți că-i vine rău. Nu dormise aproape de loc așteptînd ziua aceea, căci rectorul îi promisese:

— Dacă o să fii cuminte, Remigio, am să te duc duminică să slujești la liturghia maicilor.

La maici găseai totdeauna ciocolată fierbinte și plăcinte. Pe lîngă asta, dis-de-dimineață, poarta se deschidea numai pentru el, el mititel, alături de rector; afișe de cinematograf pe străzi (cu o femeie în uniformă militară); cărți cu titluri ciudate, expuse în vitrine (o femeie cîntînd la pian și, în spatele ei, aplecat, un bărbat): o senzație de panică, acum cînd se găsea în afara zidurilor colegiului, ca și cum diavolul ar fi viețuit în toate

lucrurile omenești și în unii oameni; mergea cu ochii în pămînt și, din cînd în cînd, rectorul îi murmura:

— Smerește-te, fiule!

Trăgînd cu coada ochiului, văzuse o femeie cumpărînd niște violete de la o florăreasă ce-și așezase taraba aproape de biserică; și mai văzuse o fetiță cam de vîrsta lui, în rochiță scurtă, albă, cu piciorușele vîrîte în ciorăpei galbeni, dar galbeni, lungi de tot. El, Remigio, era fericit că era împăcat cu Domnul.

Apoi, capela surorilor era plină de flori, flori brodate cu mătase și fir de aur pe patrafirul greu al preotului și flori puternic mirositoare pe altar; erau crini adevărați, împestrițați de un buchet de violete. Toată capela era în umbră, în afară de altarul scăldat în lumină. Ferestrele erau închise, dar prin crăpături se vedea cerul și năvăleau șuvițe de aer luminos. Remigio abia întrezărise acele capete aplecate deasupra băncilor, dincolo de cafas, capete de călugărițe și de fete de pension; în timp ce muta pupitrul dintr-o parte într-alta a altarului, auzea în spatele lui șoapta rugăciunilor rostite din vîrful buzelor, zgomotul înăbușit al mătăniilor, și un murmur atît de stins, atît de suav încît, dacă ai fi putut auzi cum se deschide o floare, se putea spune că așa suna murmurul acela. Cel mai mult îl impresiona pe Remigio vărsarea apei și a vinului în potire: vinul avea un parfum tare de trandafiri, potirul în care-l vărsa strălucea de aur, iar vinul și potirul se contopeau într-o unică fulgerare; preotul rostea rugăciunile grăbit, de parcă ar fi anticipat un mare eveniment și i se auzeau „s"-urile ca un

scîrţîit de zăpadă îngheţată. În clipa aceea, dinspre orgă, se înălţau glasurile femeilor şi păreau o singură voce, răsunînd într-un spaţiu celest ; acest cîntec făcea capela să cîştige şi mai mult în strălucire, îşi aşternea reverberaţia ca o aripă albă, toate lucrurile cîntau împreună, de sus se revărsa lumina unui soare nou, în răcoarea zorilor ; cîntecul dilata ziua de sărbătoare, lumînările se răsfrîngeau în aurării, în aurele icoanelor, în florile de aur, în sfeşnicele de aur, amintind o vară plină de glasuri, de zăpuşeală, de miresme, o vară eternă. Bucuria de a fi făpturi ale lui Dumnezeu, de a-i spune lui Dumnezeu cuvinte inefabile, de a-i vorbi de aproape, era atît de copleşitoare încît Remigio, strîngînd în mîini clopoţelul argintiu în aşteptarea clipei cînd îl va face să sune, se încovoie şi căzu pe brînci. Părea că se roagă. Se simţi ridicat şi dus de acolo ca în copilărie cînd, adormind cu coatele pe masă, era dus în patul lui.

Cînd îşi veni în fire, se trezi într-o sală dreptunghiulară, căptuşită toată cu dulapuri. I se păru că are un cap enorm, ce se rotea ca o lună beată. Era uşor, parcă simţea că zboară ; tocmai de aceea, cînd puse piciorul jos, coborînd de pe fotoliul pe care fusese aşezat, încercă o plăcere nouă, aparte ; i se părea că păşeşte pe o suprafaţă mişcătoare, netedă. Şi iată că deodată, pe cînd căuta o uşă prin care să iasă undeva, îi fulgeră prin minte un gînd asupra căruia şovăise, un gînd ascuns în fiinţa lui, şi anume că voise să iasă afară în clipa cînd auzise murmurul rugăciunii înălţîndu-se în spatele lui ; căci el o cunoştea pe una din fetele de la acest pension, pe tovarăşa lui de joacă, pe

Cecilia, şi încă de la intrare nu-şi putuse alunga gîndul de la aceste cîteva silabe, care nu spuneau nimic precis, dar care alcătuiau portretul acestei fetiţe ; numele acesta avea înfăţişarea unei rochiţe cenuşii, prinsă în talie cu un ac enorm de siguranţă, a unor obrăjori îmbujoraţi, puţin cam umflaţi, a doi ochi de culoarea cerului, dar ca florile de băluşcă, a unei cosiţe castanii cu reflexe de aramă, încîrlionţată la capăt. Ştia că fetiţa intrase la mănăstire, dar, la început, crezuse că se va călugări. Mai tîrziu însă aflase că va sta numai la pension, urmînd să iasă la optsprezece ani. Şi ce-o să facă la optsprezece ani ? Fără îndoială că o să fie liberă, se va mărita. Remigio mai avea încă stiharul pe el, mirosind a tămîie, şi proaspăt scrobit. Şi-l scoase. Descoperi o uşă ; traversă un coridor lung vopsit în cenuşiu, în ulei, rece şi lucios ; la capătul lui, într-o nişă, era o icoană a Maicii Domnului în mantie azurie, albă şi delicată, iar dedesubtul icoanei era scris : *Ave*. Icoana era presărată cu stele, iar sub mantia azurie se zărea veşmîntul alb, strîns în talie cu o cingătoare ce părea grosolană pe fondul lui imaculat. Toate lucrurile de aici i se păreau mai delicate ca la colegiu şi peste tot se împînzea un miros ca de cozonaci scoşi din cuptor sau ca de cafea cu lapte, cum numai dimineaţa devreme se simţea în refectoriul colegiului. Şi aici nu existau unghere din acelea întunecate şi înfricoşătoare în care parcă stau aciuiaţi diavoli, gata să te apuce de pulpana hainei. Scăldat în lumina strecurată pe o fereastră, icoana unui sfînt bine pieptănat, cu chipul suav şi feminin, strălucea în fund.

Se întoarse, la întîmplare, spre dreapta ; zări o ușă întredeschisă și, în spatele ei, un uriaș soare alb, de parcă ușa s-ar fi deschis spre o terasă cu rufe întinse la uscat. Din nou i se păru că simte miros de tămîie iar soarele îi aminti capela colegiului, duminicile, cînd razele străbăteau prin ferestrele mari, făcînd să tremure mai palid lumînările din altar, făcînd ca atmosfera să pară și mai sărbătorească. Nu erau rufe, ci un rînd de paturi, un dormitor. Lîngă fiecare pat era cîte o noptieră vopsită în verde. O candelă pîlpîia în fața unei icoane ; paturile erau toate aidoma, pe cele patru picioare negre de fier. De foarte departe se auzi un glas, ca al unui înger pus să stea de pază. Lui Remigio i se făcu frică. Dar nu putu să nu-și îndrepte ochii spre locul de unde venea glăsciorul, de-a lungul șirului de paturi, care acuma închipuiau o minunată scară albă. I se păru că zărește o aureolă strălucitoare ; dar nu era decît un căpșor culcat pe o pernă, nimic altceva.

— Cum te cheamă ? îl întrebă glăsciorul.

El se apropie în vîrful picioarelor, fără să răspundă și ajunse în mijlocul sălii. I se părea că nu va mai putea ieși, paturile acelea împiedicîndu-i trecerea iar pătrățelele de pe dușumea îi dădeau amețeală.

— Nu cumva ești Remigio ? se auzi iar glăsciorul.

El se întoarse și rîse cu o mutră speriată :

— De unde știi ?

— Prostule ! îl dojeni glăsciorul, nu vezi că eu sînt Cecilia ?

Se părea că nu înțelese, căci nici măcar nu mai rîse ; grăi însă, după puțină vreme :

— Ești bolnavă ?

— Da, sînt bolnavă. Cum de-ai ajuns aici ?

— Și mie mi s-a făcut rău.

— Dar nu știi că măicuța Celeste te dă afară dacă te vede ?

Remigio începu să-și roadă unghiile.

— Tare mai ești prost, Remigio !

Și Cecilia izbucni într-un rîs cu sughițuri. El se uita preocupat spre ușă ; apoi se apropie de pat, tot în vîrful picioarelor ; Cecilia ridică o mînă și-l întrebă :

— În ce clasă ești ? și, fără să-i aștepte răspunsul : Îți amintești cum ne jucam împreună. Vrei să mergem să ne jucăm ?

— Unde ? se miră Remigio, și privea de jos în sus, făcînd niște mutre caraghioase, de părea un prostănac.

— Avem o grădină aici. Uită-te numai pe fereastră.

— Vai, ce frumoasă e ! exclamă Remigio. Mai frumoasă ca a noastră, și în pomul ăla mai sînt încă fructe. Ce pom e ?

— Sînt dude, niște dude roșii și mari, uite, atîta ! Și zemoase. Le-am lăsat în dud ca dar pentru Sfînta Fecioară.

Pomii aveau crengi lungi, încovoiate aproape pînă la pămînt, ca niște plete.

Ceva mai încolo, Remigio ghicea niște arbuști de coacăz, și aceștia mai verzi decît la colegiul lor. I se părea că adulmecă mirosul trandafirilor ce se cățărau pe arbuști. Erau aproape aceleași plante ca în grădina colegiului și în toate grădinile mănăstirilor, pînă și floarea de gura-leului creștea acolo, floarea aceea pe care o apeși și deschide un

ıel de gură în care pistilul e o limbă lungă, galbenă şi subţire. În timp ce privea şi compara grădina asta cu cea a colegiului, şi observa că la ei daliile şi hortenziile erau cîte un fir ici şi colo, pe cînd aici creşteau nenumărate, dîndu-i chiar impresia că se află la locul lor, flori feminine, căci florile de gura-leului sînt masculine şi le stă bine în grădinile călugărilor în timp ce privea şi compara, simţi braţul slăbuţ al prietenei lui :

— Mergem ?

Mînuţa ei era moale, mirosea a sudoare de copil bolnav ; unghiile, lipsite de sînge, îi crescuseră ca nişte gheruţe plăpînde şi făceau ca vîrfurile degetelor să-i pară turtite.

Traversară o încăpere în care se afla un şir de robinete peste un lung spălător de marmură ; apoi o sală dreptunghiulară, cu o arcadă pe care era pictată o mască : era un decor de teatru cu nişte culise făcute sul, iar din decor se zăreau vîrfurile unor copaci, ca un orizont privit dintr-o mansardă. Asta îi aduse aminte de diminețile de-acasă, cînd se mătura, şi perdelele şi cuverturile erau strînse ca să nu se murdărească.

— Aveţi şi voi teatru ? întrebă fetiţa.

— La teatrul nostru eu am jucat rolul unui maur convertit, care stă îngenuncheat în faţa Sfîntului Petru, se lăudă el.

— De fapt, chiar semeni cu un african, remarcă fetiţa.

Coborînd nişte trepte de piatră neagră cu punctişoare strălucitoare, tocite de paşi, recunoscu un coridor cu care se obişnuise, care ducea spre bucătării şi refectorii, cu miros de pîine caldă şi saci cu cartofi ; dar aici totul i se părea mai gingaş ; şi aici pragul ce dădea spre grădină erau umed, dar în loc de muşchi creşteau nişte fereguţe delicate ; clopoţelul de apel nu era prea sus, era graţios ca o jucărie, iar pe straturile din faţă nişte clopoţei albaştri se agitau în voie. Doar ici şi colo, cîte un copac mai întunecat, un portocal, un dud, îi apăreau străini, cum străin se simţea şi el în clipa aceea în lumea roză şi feminină a daliilor.

Puştoaica era plinuţă bine în rochiţa ei bleumarin, cordonul lucios de piele îi strîngea mijlocul ca unei femei în toată firea, şi gulerul mare, scrobit, amintea de foile albe ale caietelor de şcoală. Părul ei castaniu, cîrlionţat, avea printre fire reflexe neaşteptate, mai deschise şi de bronz, ca păduricea în care Remigio se ducea deseori la plimbare cu colegii lui. Din cînd în cînd, răzbăteau acordurile de orgă din capelă şi zvonul glasurilor argintii ale corului, părînd, de departe, pline de nelinişte, ca nişte cuvinte rostite prin somn. Dar rămaseră uimiţi văzînd că prin grădină mai zburau încă păsărelele, că lîngă bazin poposeau să bea apă porumbeii coborîţi din înaltul cerului, albi şi uşori ca hîrtia. Şi ei, cînd se rugau, îşi închipuiau, poate, că toată lumea trebuie să se roage o dată cu ei, că animalele şi fîntîna cîntau în cor ; aici, în schimb, totul aducea a vacanţă, peştii roşii din bazin hălăduiau în căutarea hranei, păsărelele se strigau unele pe altele ca nişte copii, porumbeii se uitau la cerul strălucitor şi la norişorii albi, iar izvoraşul fîntînii ţinea un discurs despre el însuşi. La toate astea se gîndea Remigio ; i se părea însă că prietena lui umblă printre toate lucrurile acelea goală de gînduri, ca la un joc de ieri. Fu cuprins de frică şi de nelinişte, şi în acelaşi timp de o

plăcută sezaţie de sufocare. Fetiţa începu să tușească, și lui i se păru că e vorba de un avertisment. Dar chiar ascunzîndu-se, cum făceau acuma, îndărătul unei tufe de bambus (frunzele foșneau ca niște spice) încerca plăcere și, totodată, frică. Numai că aici se simţea mai în siguranţă.

Cecilia îl tîrîse după ea aproape poruncitoare, și pentru o clipă ochii ei, în care iradierile azurii se topeau parcă în alb, îl fixară cu ochii mamei sale.

— Aici, zise ea, și începu să sape în pămînt. Era ca și cum abia ieri și-ar fi întrerupt joaca ; să facă pe călăuza era un lucru de la sine înţeles și necesar, cum se întîmplă adesea cu fetele. Pămîntul era cam jilav și mirosea puternic. O rîmă se ascundea și dispărea, ca un arc de oţel ; minuscule tulpiniţe subţiri, ca perișorii din copilărie, alcătuiau pe o brazdă o cîmpie în miniatură și-ţi aminteau de nesfîrșitul verde proaspăt al pășunilor. Un rîuleţ — asta trebuiau să facă ; iar apoi, îi zicea Cecilia, după ce aveau să-l umple cu apă, porumbeii urmau să vină să bea. Încă nu văzuse cum beau apă porumbeii ? Îi poate vedea colo, sus, pe balustrada terasei, cu gheruţele trandafirii, privind cerul. Remigio lucra cu grijă și-i plăcea starea asta de supunere ; i se părea că este dominat de o dulce tiranie, că este un băiat ascultător ; toată viaţa ar fi stat așa, cuminte, își spunea lui însuși. Se simţea ocupat cu o treabă serioasă și această senzaţie îi era întărită de faptul că amîndoi răsuflau greu, aproape le unison, iar el, auzind răsuflarea tovarășei de joacă, încerca un sentiment de protecţie superioară.

Isprăviseră cu construcţia stăvilarului. Începură să care apă din bazin, dar pierdeau pe drum cîtă izbuteau să ia în căușele palmelor ; ajungeau la rîuleţul lor doar cu cîteva picături, pe care pămîntul le sugea repede. Nu erau prea contrariaţi. Atunci Cecilia se așeză pe vine :

— Să vezi numai !

Ca un izvoraș de munte ţîșni din ea un rîuleţ spumegînd, tîrîndu-se înainte ca un șarpe : iată rîuleţul ! Remigio privea cu atenţie. Cecilia stătea acum într-o poziţie asemănătoare cu a porumbeilor. Pîrîiașul curse o clipă iute și tumultuos și amîndoi îl admirară.

Tocmai atunci de la fereastra refectoriului se auzi strigînd, pe trei tonuri diferite, exprimînd uluire, vocea maicii Celeste :

— Cecilia !

Pînă în clipa aceea se simţiseră oameni mari. Acum însă, despărţindu-se fără să se uite unul la altul, presimţeau că-i mustră cineva, nu-și dădeau seama pentru ce.

Nu ne mirarăm prea mult cînd, la un moment dat, Remigio fu exmatriculat de la colegiu. El susţinea că e îndrăgostit de Cecilia și că fetiţa răspundea dragostei lui. Ea însă nu știa nimic despre asta. Era doar o închipuire a lui Remigio, o închipuire bolnăvicioasă de adolescent. Peste cîţiva ani o regăsirăm pe Cecilia ieșită de la pension și ne povesti ce viaţă dusese acolo.

Fetele așteptau una de la alta cine știe ce surprize. Era de ajuns ceva dulce, o prăjitură, ca să se retragă cu colegele de dormitor și să mănînce în tăcere, zîmbindu-și cu gura plină ; însuși faptul

că mîncau împreună (cu lăcomie, cu ochii strălucitori și jucăuși) stîrnea în ele o anume tulburare ; tăcerea vibra în jurul lor ca un șuier prelung ; prăjitura nu mai avea un gust de patiserie, ci le amintea orașul, seara, cînd se auresc vitrinele parfumierilor ; le aducea aminte de flori ; și le amintea ora ceaiului în casa părintească, ceștile ce împrumutau pe negîndite parfumul degetelor.

Altă distracție a lor era să se adune cîte două-trei laolaltă, pe ascuns, și să-și dea cu pudră pe vîrful nasului : călugărițele de la pension, care sînt atît de agere și știu să-l vadă pe dracul peste tot, de asta nu-și dădeau seama : luau culorile sulimenului drept culori ale inocenței ; crini și trandafiri. Călugărițelor le place să-și aducă aminte de nevinovăție, o regăsesc în flori, în pînzeturile de in, în obrajii fetelor. Își închipuie că frumusețea este ceva îngeresc. Tocmai de aceea fetele mai urîte sînt mereu suspectate. Cecilia, care avea doi obrăjori rumeni, o frumoasă frunte albă, cu micile intrînduri ușor aurite, și părul blond, era socotită un crin. Maica stareță, cînd Cecilia era la orele de broderie și de pictură (flori, flori, nevinovăție) aștepta să sune de ieșire, întîrzia nerăbdătoare un minut, plimbîndu-se în sus și în jos în fața ușii și, în sfîrșit, intra în camera profesoarei, o privea cu o mînie abia reținută, și zicea că fetița nu isprăvea niciodată la timp.

— Ușa e deschisă. Puteți intra, răspundea profesoara, privind înțelegătoare prin ochelarii cu lentile groase.

O vedea pe Cecilia ieșind, tîrîtă de mînă de către maica stareță, care o pișca de-i făcea pe pielea bronzată o vînătaie pe care ea o arăta apoi colegelor : era și asta o noutate.

Totuși, Cecilia știa o groază de lucruri. Știa să danseze rumba ; păstra fotografia unui tînăr (nu era Remigio) între învelitoarea cînepie și coperta manualului de istorie. Cecilia era exact contrariul Ernestei, care nu era frumoasă, avea niște plete prea negre și nu tunse scurt ca părul blond al Ceciliei, o frunte măslinie și un neg dizgrațios pe pielea roșietică, de o culoare de indiancă, pe obrazul drept. Cînd sînt în rînd, la cîte o cotitură a coridorului, Cecilia își încearcă pasul de dans : se înață din călcîie, își răsucește picioarele și șoldurile de pe acum împlinite, se leagănă în ritm, sutana i se saltă în sus și mutrișoara ei de păpușă capătă expresia îngerașilor din sculpturi, încărcați cu greutăți peste puterile lor. Și ce se mai zvîrcolea de rîs și ce mai fremăta, de parcă în trupul ei ar fi sălășluit diavolul. Ernesta, vecina ei de rînd, nu izbutise să-și însușească pasul acela pe care toate colegele așteaptă să-l vadă ; nu are nici fotografii, în afară de una, a unui actor de cinema cu părul cărunt. Nimeni n-o iubește, nimeni nu-i destăinuie nimic, nimeni nu-și împarte prăjitura cu ea și nu-și pudrează nasul împreună cu ea în singurătatea emoționantă a unui ungher îndepărtat. La început, Ernesta trecuse de la un grup la altul, rugîndu-se :

— O, spuneți-mi și mie ceva ! Incredințați-mi și mie un secret !

Dar toate amuțesc la apropierea ei. Adesea Ernesta încearcă să spună ceva interesant, dar nu știe nimic, și atunci inventează : se laudă, de

pildă, că a cunoscut o dată un chiromant care făcea negoț cu femei albe.

Acesta era dormitorul fetelor de vîrstă mijlocie. Nu mai sînt mici, dar nici mari nu sînt încă ; superioarele au pentru acestea priviri tandre, ca pentru florile gata să se deschidă ; nu mai au față de ele atitudinea caldă, ocrotitoare, de aripă, de care dau dovadă față de cele mititele ; li se acordă o supraveghere bazată pe îndemnuri solemne : „Fiți credincioase și neprihănite !". Cîntă adesea în biserică, pînă și Cecilia cîntă, ea care cunoaște canțoneta „Nici măcar nu știu cum te cheamă" ; cîntă cu voce guturală, trîmbițată, ca pe o coardă de contrabas sau pe una din vinele grumazului auriu. La ceasurile de rugăciune uită însă de toate astea și toate glasurile se contopesc într-un cor solemn, într-o unică dăruire către Dumnezeu, un cor ce se revarsă ca apa unui izvor. În corul acesta se aude și glasul Ceciliei. Călugărițele, cu capetele aplecate pe bănci, par decapitate, ca în urma unei martirizări. De cum ies, încă pe prima treaptă, Cecilia își revine la pasul ei de dans.

Maicile le îndemnau spre neprihănire, spre floarea neprihănirii, și pe un ton de invidie, ca și cum le-ar fi spus : fericirea, copilăria, aurora, nu se folosesc de același limbaj în dormitoarele celor mari, unde toate stau serioase, liniștite și vorbesc cu glas scăzut. Bretelele uniformelor se arcuiesc din pricina sînilor. Îți dau senzația că au pierdut un lucru de mare preț. Ca și cum nimeni n-ar mai stropi aceste flori, aceste vlăstare omenești, chipurile lor devin triste și

rigide, ochii uscați. Cele mijlocii și cele mici se simt însă în largul lor, ca într-o grădină împrejmuită cu gard de fier, și sînt mulțumite să stea așa, în așteptarea nu se știe cărui lucru.

Pe la mijlocul anului se întîmplă că Ernesta, oacheșa, negriciosa, singuratica, trecu în dormitorul celor mari. Nimeni nu știe motivul : totul s-a întîmplat într-o dimineață : a fost ca un fior pentru cele ce rămîneau, fiorul despărțirilor și al plecărilor neașteptate. Adolescența e o vîrstă pentru care orice plecare poate aminti moartea. Ernesta nu era iubită, dar plecarea ei neprevăzută, locul ei gol, vederea chipului ei înnegurat printre atîtea alte chipuri înnegurate, a fost ca o condamnare mută. Chiar și ea trăise un moment de panică : nu voia să plece, plîngea, țipa. Doar ea știa de ce e silită să plece. Găsiseră o scrisoare de-a ei, scrisă, nu se știe de ce, în franceză, începînd direct cu cuvintele : *„Chérie, je te donne un baiser sur la bouche"*. O împăturise cu grijă și o pusese în fundul unei casete. Cui voia să i-o trimită ? N-a vrut să mărturisească. Nu-i era adresată nici uneia dintre colegele ei, nici uneia dintre prietenele ei din afara pensionului. Cui atunci ? Poate și-o adresase ei însăși, întrucît nimeni nu-i făcea confidențe ; dar n-a putut mărturisi asta și, oricum, uitase de scrisoare ; poate era convinsă că o primise de la cineva din afară. Și acum iat-o, căzută din paradisul neprihănirii și supravegheată cu strășnicie : în grupul celor mari parcă o vezi deja femeie, soție, intrată în viață. Maica superioară vorbește despre cele mari cu seriozitate, ca despre niște făpturi omenești căzute pe pămînt.

Şi ce frumos era la început! Culegeau flori în timpul plimbărilor, le deschideau caliciile cu degetele lor crude şi mestecau florile; se rugau în cor şi, apoi, cu glas scăzut: „Nici nu ştiu măcar cum îl cheamă". În timpul studiului, Ernesta stă cu capul plecat peste manualul plin parcă de semne convenţionale, pe care de atîtea ori călugăriţele le-au întors pe faţă şi pe dos, studiind pînă şi cuvintele subliniate de ea şi frazele scrise pe margine, ca pentru a descoperi semnificaţii ascunse. Stînd aşa, cu obrazul pe carte, cu un gest necugetat dar precis, Ernesta începu să rupă toate foile, fascicolă cu fascicolă, de sus în jos, lăsîndu-le prinse doar un pic, în subsolul paginii. Ferfeniţirea aceea seacă, îndemînatecă, precisă, îi dădea un fel de beţie. Terminînd, sări de pe scaun şi izbucni în plîns:

— Am găsit cartea asta toată ferfeniţă şi nu ştiu cine a făcut-o!

Toate colegele ei se priviră uimite, ca şi cum fiecare din ele ar fi putut fi vinovata. Maica stareţă, cu buzele strînse, alcătuind doar o dungă subţire, puţin vineţie, cugetă foarte mult la acel caz ciudat.

Cît era de interesant! Toate se ocupau de Ernesta, i se puneau mii de întrebări şi fu chemată de cîteva ori la directoare. De fiecare dată ieşea de acolo rezervată, gravă, radioasă. Despre cine putea fi vorba? Planau asupra faptului nenumărate presupuneri: nelegiuitul necunoscut (dintr-o dată se vorbea la masculin) le dădea tuturor o stare de tulburare şi de excitaţie. Ea nu ştia, nu putea ghici cine fusese. Poate una din dormitorul grupei mijlocii. O ajutară să lipească la loc, cu fîşii de hîrtie gumată, paginile rupte, şi era o plăcere pentru ele să participe la operaţia aceea.

Dar iată că în dormitorul grupei mijlocii se descoperi aceeaşi stricăciune: Sara, Ornella, Clemenza, primiseră vizita aceluiaşi necunoscut şi se aleseseră cu cărţile sfîşiate la fel. Cecilia, nu. Cu Cecilia, Ernesta avea o socoteală personală. Victimile acestei întîmplări se aleseră cu un fel de celebritate. Umblau acum arborînd nişte schime pocăite, concentrate. Se simţeau mature, vizitate de mister şi se arătau în refectoriu ca înconjurate de o aură de martiriu. Unele chiar visau să-şi descopere cartea ferfeniţă, ca să poată pretinde că nu pot studia „pentru că mi-au făcut cartea ferfeniţă". Acest fapt devenise un mesaj secret, un semn al aleselor, o pecete, un gest de înfrumusetare, ca muşcarea buzelor, iarna, pe ger, fenomen foarte la modă pe vremea aceea. În această stare de spirit, într-o seară, Bice începu să ţipe că nu ştiu cine trage învelitorile de pe ea.

Dar iată că Ernesta fu surprinsă de maica stareţă, care le supraveghea dintr-un colţ, în timpul studiului, pe cînd îşi rupea dicţionarul de franceză. Fu exmatriculată din pension. Sărutînd-o pe gură, colegele o rugau:

— O, scrie-mi, scrie-mi cîteodată, pe ascuns, păcătoaso!

O vreme, se mai vorbi de ea. Dar nu se mai întîmpla nimic. O dată doar, Cecilia leşină în faţa unui buchet de violete.

În vara următoare ieşirii mele din institut eram la mare şi-mi închipuiam că sînt îndrăgostit de Sandra, o fetişcană de vîrsta mea, aşa cum îmi mai imaginasem că sînt îndrăgostit şi de alte

fetişcane pe care abia le cunoscusem. Zic îndrăgostit: dar era, de fapt, ceea ce noi, internii, numeam „a fi amorezat", lucru despre care nu se ştia bine ce înseamnă.

Pregătisem vreme de cîteva zile cuibul nostru pe malul mării şi aşteptam ca Sandra să apară şi ea. Cînd, pe terasa vilişoarei ei, tinerii şi domnişoarele ar fi început să danseze, cum făceau acum, plaja fiind pustie iar marea întunecată şi agitată, Sandra ar fi putut vizita cuibul construit de mine. Încercasem o dată să dansăm împreună, printre ceilalţi; toţi însă ne împingeau din toate părţile, înghesuindu-ne într-un colţ, unde nu puteam decît să batem pasul pe loc. Cu toate că închideam ochii şi-mi lipeam obrazul de al Sandrei, aşteptînd să mă simt fericit, nu mă simţeam fericit de loc. Şi, pe urmă, Sandrei nu-i plăcea să-mi lipesc obrazul de al ei. Îi auzeam în jur pe fraţii şi pe surorile noastre, pe prieteni şi prietene, ritmîndu-şi pasul după muzica de la radio; dar eu aveam impresia că mă aflu printre cai, printre picioarele cailor, strivit de forţa întunecată a animalelor. O dată ce ne trăgeam deoparte, vedeam creţurile caraghioase ale costumelor de baie pe trupurile acelea tinere, şi ne venea să rîdem. Ne alungară dintre ei, făcîndu-ne proşti. Sandra avea patrusprezece ani, iar eu ceva mai mult...

— Am să-ţi fac eu un cuib, unde să vii să mă cauţi, îi spusesem eu. Am să te aştept. Bine?

— Şi unde ai să faci cuibul?

— Colo, în mărăcinişul ăla.

— Phii, ce cuib drăguţ!

— Aşa nu ne mai vede nimeni. Stăm ascunşi. Nu-ţi place să te ascunzi?

Ea făcu semn că nu, dar rîse cum rîdea sora ei, care era acum mare.

Fetele şi băieţii dansau. Era caraghios, căci marea părea să le spună: „Căraţi-vă, căraţi-vă!" Marea bombănea. Vara era aproape pe sfîrşite, şi marea trebuia să rămînă singură, aşteptînd să se ivească, sub linia întunecată a orizontului, corabia care trebuia să găsească totul agitat şi înnegurat.

Eram deja avansat cu lucrul la cuibul meu; mărăcinişul alcătuia acum un gard viu, tăiat în adîncime, cu nişte spini lungi şi ascuţiţi de culoare mai închisă spre vîrf; locul unde te înţepau te durea cîteva zile în şir. Retezam mărăcinii cu o foarfecă veche. Tăiasem deja o galerie adîncă. Nu voiam să-i spun Sandrei că mişunau pe acolo guşteri a căror guşă se umfla ca a porumbeilor, şi şopîrle ce te fixau cu ochi ca bobiţele de in, cu o privire blîndă, ca de copii sărmani. S-ar fi speriat. Cuibul era verde, împodobit cu cîte o floricică descoperită ici-colo, în timp ce lucram; nu ştiusem că pînă şi mărăcinii înfloresc, ivind o floare ca de sticlă sau de porţelan, din acelea pe care fetele, în anul acela, şi le puneau în păr. Miezul tulpinelor de mărăcine era galben ca rădăcinile de lemn dulce. După ce toţi mărăcinii fură îndepărtaţi, se putea sta destul de comod înăuntru. În fiecare zi stăteam în cuib vreme de cîteva ceasuri, altfel ar fi rămas nelocuit; era casa mea şi trebuia să stau în ea. Stăteam şi nu mă gîndeam decît la faptul că locuiam în casa aceea încropită din ramuri verzi, unde nimeni nu-şi închipuia că s-ar afla cineva.

înăuntru era moale, ca pe alge. Vedeam de acolo oamenii trecînd pe stradă, fetele dansînd, auzeam muzica ce se rostogolea pe mare și ajungea nealterată pînă la mine. Într-un cuvînt, stăteam ca în casă, ca unul care stă numai să privească, în vreme ce, afară, toate cele sînt în mișcare. Uneori mă auzeam chemat, dar nu răspundeam. Descoperii o rădăcină ieșită în afară și o curății cît putui mai bine : semăna cu un braț de canapea și despărtea locul meu de al Sandrei. Puteam sta acolo liniștiți, ca în două camere separate, sub același acoperiș.

Într-o după-amiază se făcuse iarăși cald. Marea revenise la culoarea ei obișnuită din zilele bune de baie și unduia spre țărm cu un clipocit ușor. Auzii cum cineva se învîrte în jurul cuibului meu, și-o zări pe Sandra. Îi arătai pe unde să intre și ea veni lîngă mine. Îi indicai locul destinat ei. Purta un costum de baie, pe acela de un trandafiriu spălăcit, care se desfăcea la spate ca o coadă de pasăre, ca o coadă a uneia din păsările acelea colorate ce se văd în cărțile despre ținuturi îndepărtate. Se așeză și apoi se întinse. Acum pricepea ce înseamnă să stai într-un cuib. Ni se părea nu numai că eram feriți de ochii altora, dar ascunși de noi înșine. Genele Sandrei se lăsau ca ferestrele alea care se cheamă jaluzele, nu știu unde, într-o țară geloasă.

Ne luarăm cu vorba în ascunzișul acela, departe de lume ; aveam senzația celor care, trecînd prin preajma unei gospodării, aud vorbindu-se înăuntru ; o senzație de viață pașnică. Eu îi spuneam Sandrei că nu-mi plăcea să dansez și că n-o să

mai dansez cît oi trăi. Ea, la rîndul ei, îmi destăinuia că ori de cîte ori dansa, îi venea să-l ia la pumni pe partener.

— Chiar și pe mine ? o întrebai.

— Chiar și pe tine ! recunoscu ea.

Se întinse iar, despărțită de mine prin rădăcina aceea ca un braț de canapea. Nu semăna cu nici una din surorile ei, părea abia schițată, cu picioarele groase, cu capul greoi ; semăna cu un băiat.

Poate ațipiserăm, căci auzeam cu mai multă acuitate toate glasurile din jur, ca și cum lumea nu mai ostenea, nici cînd era atît de plăcut să te odihnești. Răzbăteau pînă la noi glasurile puternice ale oamenilor ce-și vedeau de treburile lor, strigătele, scîrțîitul căruțelor, tropăiturile animalelor, toate curgînd ca un vast fluviu transparent. Apoi însă auzii un cor de voci ca un rîu îmbelșugat gonind spre noi. Într-adevăr, niște oameni veneau de-a lungul plajei.

Era un grup îmbrăcat în negru : călugării de la o mănăstire de pe coama dealului ; veneau în șir, doi cîte doi, așa cum fac călugării, care parcă au alături un fel de dublură a lor înșiși, căreia-i vorbesc cu unei imagini dintr-o oglindă, ca unui ecou : cum sînt obișnuiți să se roage, murmurul discuțiilor lor se auzea pe un ton de rugăciune. Nu erau în vîrstă, în afară de unul care-i escorta, gras și roșu, cu barba albă, ținînd în mînă un băț lung, abia tăiat din pădure. Ceilalți erau sfrijiți și palizi, cu o expresie a chipului ce mi se părea foarte delicată ; unii aveau sub pleoape o umbră, mi se părea că linia ce-i adumbrea Sandrei ochii. Dar nu i-am spus

Sandrei. La un semn al bătrînului cu bățul se opriră cu toții și se întoarseră spre mare.

Bătrînul cu bățul cercetă cu ochii împrejurimile și, văzînd un băiat coborînd spre plajă, îi făcu semn să se îndepărteze. Băiatul se îndepărtă foarte puțin și alene, apoi se așeză nu prea departe, să privească. Bătrînul îi făcu iarăși semn.

— Pleacă, tinere, îi strigă, ăștia sînt novicii.

Rămaseră singuri, ei și cu marea. Nu se zărea nici o pînză, nimic. Se așezară după o cotitură a țărmului, la adăpostul comod al unor stînci. Noi — muți ca mormîntul. Auzeam lîngă mine respirația Sandrei.

— Ce fac ? mă întrebă ea, răsuflînd greu.

Îi făcui semn să tacă. Ea tăcu, dar acum răsufla atît de greu, de parcă ar fi avut un tăune în piept.

Iată ce făceau : Își scoaseră încălțările, stînd înșirați pe stînci și-și băgară picioarele în apă. Își băgau picioarele în apă ușurel, unii chiar și le mișcau puțin, parcă aducîndu-și aminte de vîsle, de înot, de pești ; apoi și le scoteau repede afară, ca și cum i-ar fi strigat cineva. Nu văzusem decît în cărțile cu poze cum se adapă oile la rîu ; dar cam așa trebuiau să arate. Acum novicii nu mai vorbeau, absorbiți de plăcerea de a-și ține picioarele în apă. Cîte unul încerca să-și cufunde un pic mai mult piciorul, încet-încet, pînă la gleznă. Marea era pustie la ora aceea. Avea culoarea proaspătă și nouă a unor după-amieze de septembrie, cînd soarele apune printre nori luminoși ce aruncă fascicole de raze și de umbre azurii, descoperind privirii pînă și arborii cei mai îndepărtați din zarea unei cîmpii ce ți se deschide în fața fără de sfîrșit.

Și în timp ce nu se auzea decît murmurul valurilor ce mîngîiau țărmul, bătrînul cu bățul silabisi deodată cuvintele unei rugăciuni, și toți îi răspunseră. Picioarele tuturor rămaseră nemișcate în apă, iar rugăciunea se înălță ca frunzele unei plante proaspăt udate.

Eu și Sandra ne împingeam ca să vedem mai bine ; cu siguranță că făcuserăm zgomot, căci bătrînul se întoarse spre tufișul nostru, se apropie puțin de el și, văzînd cu proprii lui ochi ageri că acolo se aflau două persoane, se precipită ca apucat spre novici, agitîndu-și brațele. Aceștia își scoaseră picioarele din apă, își traseră grăbiți încălțările, se ridicară și o luară la drum fără să arunce o privire îndărăt.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Sandra.

Își lipi capul de spatele meu, strîngîndu-mă tare pe după gît cu brațul ei subțire. Și deși cotul ei ascuțit mă făcea să sufăr, nu-i spusei nimic, căci mă credeam fericit.

DINCOLO DE GRATII

Ţi se pare că tot aşa ne-am fi căsătorit dacă ne-am fi întîlnit în orice alt loc de pe pămînt şi nu pe insula aceea unde am coborît după trei zile de călătorie pe mare. Aşezată pe puntea navei, citeai o carte groasă, care descria viaţa unei faimoase regine. Eu mă întrebam : „Dar asta ce are, de nu priveşte marea ?"

Ne aflam departe de coastă : marea era imensă şi pustie ; ritmul elicei bătea egal în spaţiul infinit şi timpul devenea spaţiu pe întinderea aceea unde nu întîlnea nici un obstacol. Pescăruşii ce se ţineau de cîteva zile după noi, alcătuiau la pupa un nimb înaripat, alb şi monstruos, aşa cum i se potriveşte mării. Apoi se ivi coasta insulei, pămîntul pe care totdeauna e plăcut să pui piciorul cînd vii de pe mare, miraculos sumeţit din depărtare peste suprafaţa mişcătoare a valurilor ; plin de praf : praful anunţă forfota oamenilor. Purtai o pălărie ce-ţi venea bine. Chipul unei femei se pare că trebuie înţeles din prima clipă ; sau, mai bine-zis, e o şaradă pe care ai dori s-o descifrezi ; are ceva, ca un boboc închis, care ar vrea să înflorească, şi ceva îngheţat între ochi şi gură. Mai tîrziu, cînd totul e scăldat în valul de încredere al dragostei, pare a înflori într-un anotimp minunat. Pot să-ţi spun că uneori, dimineaţa, cînd apari în pragul uşii ca să-mi dai bineţe, chipul tău de fecioară revine şi-l străvăd prin bobocul închis al somnului.

Oamenii stăteau pe chei, asistînd la ancorarea vaporului, şi ne dădeau iluzia că ne aşteaptă pe noi. Iată insula. Era suspendată ca un pod, şi se legăna în ritmul ultimelor legănări ale navei. De pe ţărm nava părea o jucărie ingenioasă, pe cînd, cu puţin înainte, fusese o lume : iată cît de mult stă în firea omului să tîrască universul acolo unde se află el. Pe insulă se găseau case, oameni, copii, animale, şi viaţa reîncepea pînă şi aici după vechile şi uniformele ei tipicuri. Dar copacii ! Insula asta era plină de brazi înalţi şi zvelţi ; printre aceşti brazi, pe o stradă inundată în lumină, trăsurile se ţineau una după alta, în mers domol, ducîndu-i pe pasagerii debarcaţi o dată cu noi. Strada, populată pe neaşteptate de atîţia oameni felurіţi, te făcea să te gîndeşti, tocmai din pricina învălmăşelii de care îţi dădeai seama că e neobişnuită, la ceasurile cînd nu se zărea pe ea ţipenie, părînd un colţ banal şi familiar. Astăzi, strada aceea îmi stăruie în amintire ca o cotitură a uliţei din satul meu şi, în amintirea mea, e o stradă pustie. Alaiul sărbătoresc al trăsurilor dispare o dată cu zvonul clopoţeilor.

Credeam că te-am pierdut în mulţimea care-şi continua drumul în căruţe, cu toate că nu te desluşeam în aglomeraţia aceea — şi pe atunci eram tînăr şi aveam ochiul atît de ager, încît te-aş fi

recunoscut dintre o mie după mers şi după felul cum erai îmbrăcată. Ne-am reîntîlnit, în schimb, în subteranele fortăreţei de la promontoriu, una dintre curiozităţile insulei. Locul căpătase aspectul unei scene de teatru ; despre multe lucruri din trecut oamenii nu izbutesc să păstreze decît o asemenea impresie. Stăteam acolo şi aşteptam ca mintea mea să surprindă o idee despre lumea de odinioară dar, în loc de asta, simţeam cum trece deasupra mea timpul asemenea unui fluviu îmbelşugat, curgînd ca un vînt albăstriu, dar fără voinţă, fără gînduri, fără bucurie şi fără durere. Şi nu ghiceam măcar o umbră din toată istoria ce se desfăşurase acolo, sub pămînt. Iată ce înseamnă antichităţile ! Printr-o barbacană verticală se strecura soarele, iar marea, dedesubt, pînă şi ea de un colorit antic, era amorţită ca o mlaştină. În clipa aceea uitasem că ne aflam mult spre nord, într-o lume ciudată şi printre oameni ciudaţi ; există în istoria umanităţii o epocă în cadrul căreia oamenii nu sînt nici din nord, nici din sud, ci sînt înrudiţi în orice parte a globului s-ar afla şi durează plăsmuiri gigantice, fortăreţe, grote, orori — e o epocă unică a omenirii. Întîlneşti aceleaşi plăsmuiri în Cipru, precum şi în insula noastră. Unicul sentiment care-şi afla un ecou şi în noi era teroarea cruzimii, a temniţelor, a omului redus la o agonie încătuşată într-o celulă. Te-am văzut făcînd o săritură în lături, îndată ce m-ai desluşit aşezat sub greutatea zdrobitoare a bolţii. Te însoţea un băiat de prin partea locului, făcînd pe ghidul.

Ne-am regăsit apoi pe aceeaşi îngrăditură de zid din faţa aşezării. Dedesubt, marea vuia izbind în

cetate, iar deasupra, la picioarele noastre, evolua viaţa gîzelor şi a şopîrlelor, spiriduşii locurilor străvechi. Vietăţile astea, mişunînd pe pajiştea ce acoperea fortăreaţa, dădeau impresia de pace adîncă.

— Iată ce înseamnă istoria ! ai exclamat tu, deodată.

Nici nu-ţi închipui cît m-a impresionat fraza asta a ta. Miracolul prieteniei dintre oameni se bazează în întregime pe o primă frază, revelatoare a unei pasiuni sau a unui sentiment faţă de lume ; omul doreşte să cunoască sentimentul acesta, să-i pătrundă miezul, şi astfel e pătruns el însuşi. Şi atunci eu te-am cercetat cu privirea din cap pînă-n picioare, vie, şi minunat alcătuită cum erai, stînd pe ruinile acelea, şi m-am simţit cuprins de un sentiment nedefinit ; eram, adică, încredinţat că aş izbuti să te păstrez veşnic tînără dacă ai fi a mea, căci pe atunci mă simţeam şi eu nemuritor, ca toţi tinerii. E curios cum bărbaţii cred că salvează şi păstrează o femeie legînd-o de viaţa lor şi lăsînd-o să se consume o dată cu ei.

Şi ne-am mai revăzut în jurul unei mese, primind explicaţii la institutul acela ce alcătuia o altă curiozitate a insulei şi după care se dau în vînt multe vizitatoare, în general fete bătrîne care, la o anumită vîrstă, cînd pasiunile sînt înfrînate sau stinse de tot, îşi permit să vizioneze spectacolul infernurilor omeneşti. Era un institut de reeducare pentru femeile pierdute. Medicul ne explica despre ce era vorba. Printre cele ce luau notiţe în jurul mesei, tu singură erai tînără. Toate celelalte notau cele spuse de director în nişte caiete groase, impasibile, sîrguincioase, de parcă şi-ar fi acordat un

premiu pentru castitatea lor de o viață întreagă. În țara căreia-i aparținea insula — zicea directorul — se luase hotărîrea de a desființa vechea instituție a prostituatelor și de a le reeduca, redîndu-le societății. Directorul debita cifre și se referea la statistici ; femeile pierdute năvăleau, cu sutele de mii, din cele mai îndepărtate pînă în cele mai apropiate orașe, ca o seminție aparte, ca o invazie. În clipa aceea, uitîndu-mă la femeile aplecate deasupra mesei, mi se părea că ficare amănunt al toaletelor voastre, culorile, croiala hainelor, penele și florile din păr, vălurile, dantelele, erau însăși neprihănirea lumii. Femeile, mai toate englezoaice, tot scriau și scriau : semănau cu tinerii seminariști care, cu chipurile lor trase și neștiutoare, studiază tratate despre patimile cele mai întunecate ce le slujesc la spovedanie. Descrierea medicului ne zugrăvea marile bîlciuri de altădată, din Orient, sosirea femeilor pierdute ce se socoteau cu zecile de mii și caravanele negustorilor bogați. Apoi ni se înfățișau amurgurile marilor orașe moderne. Și cum eu eram singurul bărbat de față, vedeam din cînd în cînd priviri ațintite asupra mea ca asupra unui reprezentant al acelor bărbați călăi, care stîrnesc atîtea fenomene respingătoare. În momentul acela pînă și tu te uitai la mine ca la un vinovat.

Începu vizita. Se închise violent o ușă și, de dincolo de ea, răzbătură strigăte de femei. Se deschise o alta și se auziră acordurile unui pian. Profesoara stătea cu spatele la intrare, iar de-a lungul peretelui din față vreo zece dintre femeile acelea, așezate, cîntau. Cîntau cu obrajii lor ciupiți de vărsat, buhăiți, roșii, scofîlciți sau foarte palizi ; uitîndu-te la ele, nu rețineai decît o singură formă

în mii de înfățișări : erau chipuri ce purtau pe buze grimasa unui zîmbet peren și gura se căznea în zadar să moduleze notele cîntecului ; se țuguia a sărut. Din ochii, din gurile lor, emana un fel de chemare. Și cum cel dintîi apărut în cadrul ușii am fost eu, descoperind în mine un bărbat, nu mai izbutiră să continue ; doar cîteva mai țineau sus o notă, în vreme ce profesoara lovea cu încăpățînare o clapă a pianului. Pe ușa aceea deschisă, eu le apărusem ca o amintire subită a atîtor ani, străzi, întîlniri, ca o senzație a libertății lor și, totodată, a tiraniei masculine. Unele își țineau mîinile inerte la piept și în brațele lor se descifra obiceiul de a strînge pe cineva la piept ; de fapt, unele își petreceau brațele pe după spatele unor tovarășe de-ale lor, incapabile să stea pe scaun fără să știe ce să facă cu mădularele lor, acum că se simțeau singure și pustii. Tot așa se întîmplă cînd o vietate sălbatică e capturată : în încăperea goală mai caută încă ascunzătorile, vizuinile sau ramurile în care să se cațere.

Ușa aceasta se închise și se deschise o alta, dînd într-o încăpere în care alte femei cîntau la felurite instrumente muzicale, viori, ghitare, mandoline, privind rătăcite dușumeaua cu carourile și culorile ei scurgîndu-se egale spre infinit ; sunetele se iscau fără vlagă, nearmonice, ca și cum aceste femei ar fi fost osîndite la munca forțată a muzicii. Dar brațele și mîinile lor se arcuiau peste formele instrumentelor cu o totală abandonare, și mai că-ți venea să crezi că strîng la piept o făptură vie. Se ridicară în picioare brusc, așa cum se întîmplă cînd intri într-un pavilion de nebuni, cu un simț exagerat al etichetei și al covenientelor. Aveau niște guri

şi nişte ochi inexpresivi, un fel de găuri din care se vărsau, zîmbete, cuvinte şi lacrimi, aşa cum ţîşneşte apa dintr-un izvor. Cum stăteau în picioare, le puteam desluşi de ce soi erau, şi pe cele mai grosolane, ca animalele în embrion, şi pe cele mai rafinate, ca şi cum s-ar fi bucurat de un privilegiu natural sau de un dar divin prost irosit. Grimasa cu care ne întîmpinau se voia cordială.

Ne-am întors privirea de la ele. Eu şi cu tine eram aproape unul de altul, dar atenţi să nu ne atingem măcar. Printr-o uşă întredeschisă zăream acum altceva : una dintre aceste sărmane femei stătea într-o cămăruţă albă, în faţa unei oglinzi, şi-i vedeam imaginea în oglindă. Îşi cerceta chipul pînă în cele mai mici amănunte, îşi trecea un deget peste buze, peste ochi, peste obraji, pe gît, explorîndu-se, recunoscîndu-se, reamintindu-se pe ea însăşi. Singurătatea ei era lipsită de sens, ca a unui naufragiat pe un ţărm pustiu, reîncepînd mecanic să-şi poarte de grijă, cu gesturile unuia care s-ar afla în odaia lui. Aproape că se mîngîia singură, aidoma insectelor de pe cîmpuri, pe care le surprinzi uneori trecîndu-şi piciorușele peste aripi şi peste ochii duri, ca de sticlă. Nu-ţi poţi imagina o făptură mai însingurată.

La ieşire, am nimerit amîndoi în aceeaşi maşină. Fără să vrem, ne-am îmbrăţişat cu disperare, îmboldiţi de o forţă necunoscută, de parcă am fi vrut să reînnoim lumea şi ne-am făgăduit să ne iubim toată viaţa.

FĂRĂ CUVINTE

Am locuit o bucată de vreme într-un cartier de surdo-muţi. Nu erau chiar toţi surdo-muţi, dar aşa mi-au rămas mie în amintire ; era unul din acele cartiere despre care îţi aduci aminte ca despre o călătorie şi, cu toate acestea, se află în oraşul în care trăiesc de douăzeci de ani : e un cartier în care oamenii au crescut în preajma unor monumente antice, nu ştiu cîte la număr ; toate monumentele astea fuseseră odinioară palate dar, printr-o prefacere lentă, de care numai omul este în stare, ajunseseră cocioabe, vizuini, maghernițe ; sălile uriaşe fuseseră împărţite în două, ferestrele prea lungi şi terasele de pe acoperişe zidite, blazoanele de pe portaluri şi arcadele acoperite de rufe întinse la uscat. Aici, în după-amiezile zilelor de sărbătoare, vezi cîte un steguleţ fîlfîind în bătaia vîntului, alături de hăinuţa unui copil, sau unduindu-şi pînza printr-o fereastră deschisă, legat de o sfoară. De altfel, cartierul acesta a rămas la nivelul său de odinioară, în vreme ce oraşul s-a dezvoltat peste ruinele sale ; tocmai de aceea e un cartier decăzut, sub nivelul restului omenirii,

răsărită peste moartea trecutului ei : praful, noroiul, gunoaiele acestui cartier numără multe secole. Mai mult de un mileniu, de două milenii ! Dar gunoiul lui nici nu e măcar gunoi : e sordidul decrepitudinii, e viața prea îndelung trăită, de pe urma căreia rămîne tot ce s-a strîns cu anii, ca de pe urma unui bătrîn centenar (și cartierul nu duce lipsă de ei) care și-ar fi păstrat în decursul vieții toate perechile de încălțăminte scîlciată, toate boarfele, toate hîrtiile, pînă și biletele de tramvai.

Din toate acestea, oră de oră, emană o rumoare confuză, nu rumoarea aceea fără cuvinte și ritmată a unui oraș modern, ci o lărmuială ca în sînul unei familii numeroase unde tot timpul i se întîmplă cuiva ceva nou ; care plînge, care cade și se lovește, care cîntă : un murmur strict omenesc de istorie cotidiană, același murmur străvechi ce a însoțit viața vreme de milenii, încetînd abia de vreo treizeci de ani, depășiți în amploare de huruitul mașinilor. De fapt, noi aflam tot ce se întîmpla în cartier, de îndată ce unul din locuitorii lui trăia ceva vrednic de luat în seamă. Dar nu încercam nici o emoție, ca și cum orice eveniment ar fi fost scris în cartea destinului.

Singura noutate din cartier este cafeneaua : mese lăcuite în albastru, automatul de la bar, tejgheaua căptușită cu tablă zincată. Aici se adunau la o anumită oră figurile ce-l populau, bărbați zdraveni și înfloritori, ca hrăniți de gunoaiele acelei decadențe, sau alții rebegiți și dărîmați ca șopîrlele și mîțele din locurile părăsite ; sau femei mărunte, tinere numai prin faptul că arătau plăpînde și palide, și matroane cu trupuri enorme, ducîndu-și

copiii să guste plăcerea de a fi serviți și de a-l putea striga gălăgioși pe chelner. La anumite ore nu se auzea decît clinchetul lingurițelor pe tăvi și pe farfurioare. Fetele și băieții alcătuiau singura neprihănire a localului, ocupau locuri privilegiate, erau serviți, îngrijiți, îndemnați stăruitor, într-o mereu proaspătă frenezie a dragostei. Un cartier, cum s-ar zice, al oamenilor de inimă.

În toiul acestei lărmuieli, pe care noaptea o subțiază într-un prelung fluierat sub o fereastră, lărmuială care dacă, din întîmplare, se întrerupe pentru o clipă, toată lumea se alarmează de parcă s-ar fi întîmplat un dezastru, i-am întîlnit într-o zi pe surdo-muții mei. Erau doi, la o masă, în cafenea ; discutau aprins și, în felul lor, le-aș fi ascultat cu plăcere cuvintele. În timp ce treceam pe lîngă ei, mă izbi expresia lor. Nu știam că erau surdo-muți. Nu mai văzusem de o bucată de vreme chipuri care să oglindească atîta puritate, zîmbete atît de firești — lucru care m-ar fi uimit oriunde, dar-mi-te aici ! Vorbeau, dar nu se auzea un cuvînt. Unul dintre ei povestea ceva cu însuflețire și, după cîte se părea, trebuie să fi fost vorba despre un fapt foarte complicat și ciudat. Vorbea prin gesturi, dar nu cu gesturile acelea rudimentare și grosolane atribuite de noi muților ; erau gesturi abia schițate, amintind de un sculptor în jurul plămadei sale de lut, sau de un dirijor de orchestră. Față de discuția lor, mă simțeam în postura unuia care, necunoscînd o limbă străină, în fața unui povestitor expresiv, se simte despărțit doar printr-un văl extrem de subțire de înțelegerea cuvintelor acestuia. Povestitorul se ajuta și cu unele expresii ale chipului, dar foarte sobru ; trebuie să fi fost

vorba de un surdo-mut capabil să se exprime cu ușurință și elegant. Îi admiram parcimonia epitetelor, gustul pentru anumite nuanțe, construcția savantă a unor fraze, Din cînd în cînd, interlocutorul lui izbucnea în rîs sau surîdea ; și rîsul acesta dădea măsura povestirii. Dar pînă și interlocutorul rîdea fără sunet și o nebănuită tăcere însuflețită își găsise locul ei sub soare, ca sub un clopot de sticlă. Poate că nici în lumea asemănătoare din înalturi, dincolo de o anumită zonă a cerului senin, nu răzbăteau țipetele rîndunelelor, ieșite din minți la ora aceea. Avusesem de multe ori prilejul să-i văd pe muți discutînd între ei ; dar limbajul lor mă izbise printr-o anume exagerare, părîndu-mi-se declamatoriu. Aceștia însă cu siguranță că-și comunicau gînduri mai subtile și mai în șoaptă, și mi se părea că gîndurile acelea erau bine alcătuite și demne să fie expuse în fața tuturor, ca reprezentările prin simboluri simple ale unui primitiv. Limbajul lor se afla la nivelul epocii de dinaintea apariției graiului articulat, cînd totul se exprima vizual și evident, reprezentarea simplă și nealterată, prin semne, era suficientă spre a exprima miracolul inteligenței. În discuția lor totul trebuia să se limiteze la reprezentarea unui fapt sau a unui personaj văzute din afară, cu arta unui maestru al mozaicului. În acel cartier prăpădit, unde se spusese tot ce era de spus și din care nu mai rămîneau decît gunoaiele secolelor, acești surdo-muți erau niște plăsmuiri noi, reîntoarse la momentul uluitor al întîielor simboluri ale omului. Cunoșteau ei, oare, binele și răul ? Mi se părea că nu erau de prin părțile locului. Mă întreb chiar dacă se mai întîmplă ca, la rubrica despre furturi

și crime, să citești că unul dintre protagoniști a fost un surdo-mut. Izolarea lor mi se părea totuși ciudată, precum și expresia lipsită de patimă a chipurilor lor. Unul trebuia să aibă ca la douăzeci, altul — ca la treizeci de ani. Se ridicară de la masă și-și continuară drumul împreună, cu intimitatea proprie numai copiilor, purtînd deasupra lor acea infinită coloană de tăcere. Încercai să mă țin după ei, dar la capătul unei străzi înțesată de tonete pline de mărfuri, în vacarmul mulțimii, cei doi se făcură nevăzuți împreună cu tăcerea lor.

Prin natura noastră sîntem îndemnați să ne închipuim că la oraș pînă și întîlnirile cele mai neașteptate sînt posibile : acesta e lucrul care ne susține și care imprimă o notă de aventură vieții noastre de toate zilele ; cu alte cuvinte, acest lucru nu este altceva decît Speranța. Am sperat, deci, să-i reîntîlnesc pe surdo-muții mei. Și iată că, într-o zi, într-un grup de trei persoane, îi recunoscui. Îmi dădui seama că erau ei încă de departe, după felul lor de a privi și de a se privi, de a se asculta, și după senzația aceea de aer rarefiat din jurul lor, de aer incapabil să transmită sunetele. Iar faptul că omul care stătea în mijlocul lor avea părul cenușiu mă surprinse ca o ciudățenie a naturii, dîndu-mi impresia de copil cărunt, de inocent îmbătrînit. Dar nu era numai asta. Tot trotuarul, pe o bună bucată din lungimea lui, era înțesat de oameni, în grupuri și perechi, și în jurul lor plutea aceeași tăcere uluitoare ; toți erau surdo-muți și vorbeau pe limba lor, ca niște oameni ieșiți de la slujbă sau de prin prăvălii. De fapt era tocmai ora cînd slujbașii își isprăveau lucrul și imaginația mea alergă în cău-

tarea locurilor de muncă ale surdo-muților în acest oraș. Bărbatul cărunt, care mergea în fruntea tuturor, încadrat de doi tineri, trebuie că era cineva de vază ; era interesant să vezi cît de respectuos i se adresau cei doi și cu cîtă demnitate răspundea el. Și cu siguranță că era respectat pentru autoritatea ce i-o conferea părul cărunt și vîrsta, pentru nimic altceva. Tinerii lui însoțitori se comportau potrivit cu vîrsta lor, atenți și prevenitori, dar fără umbră de servilitate. Și atunci, ca și cum aș fi însoțit o procesiune cerească trecînd printre oameni distrați, care în ziua următoare — auzind că a fost vorba de o minune — sînt mîhniți că n-au văzut-o, cu toate că și ei se aflau pe aceeași stradă, la aceeași oră, începui să mă țin pe urmele mulțimii a cărei vorbire nu cunoștea sunetul, cu încrederea cu care urmezi un fluviu îmbelșugat și domol. Mi se părea că le pricep limbajul.

Nu știu de ce noi le atribuim surdo-muților o puritate fundamentală, ca bătrînilor și copiilor ; asta ar însemna, implicit, o judecată asupra puterii de corupție și de falsificare a cuvintelor, de parcă o dată cu evoluția limbajului, cu forța de expresie din ce în ce mai mare pe care acesta a dobîndit-o, ceva s-a corupt și s-a pierdut în om. Și astfel, mie, în mijlocul lor, mi se părea că mă aflu într-o lume străveche, în lumea basmelor populare în care totul e văzut cu ochii, nu gîndit și nici cugetat. Unul dintre ei se întorsese cu fața spre mine și schițase începutul unei discuții în felul lor, cu gesturile celui ce însăilează pe pînza groasă a unui goblen ; mă privi însă în ochi și asta îi ajunse ca să-și dea seama că eu pricep

cuvintele tuturor celorlalți oameni, așa că-și văzu de drum.

În clipa aceea îmi dădui seama că tot grupul dispăruse, risipit nu se știe cum prin străduțele cartierului. Îi căutai în zadar. De atunci, în decadența totală a cartierului, mi se pare că oamenii aceia lipsiți de darul vorbirii și a căror ureche nu percepe sunetul alcătuiesc o zonă de puritate.

SECRETE

Abia coborît din tren, dădui fuga la persoana pentru care aveam o scrisoare de recomandație. Adevărul este că nu mă aflam pentru întîia oară în acel oraș ; mai fusesem pe aici în tinerețe, pe cînd îmi executam serviciul militar și, deci, mai cunoscusem pe cîte cineva ; era însă vorba de fete, și cine știe pe unde se aflau acum. Odinioară mi se păruse că umpleau atît de mult cu prezența lor străzile și piețele, încît, reamintindu-mi de ele din depărtare, orașul acela îmi părea familiar. E ciudat cum uneori un loc ne rămîne întipărtit în minte prin amintiri despre oameni, adică printr-un aspect dintre cele mai schimbătoare. Și acum nu mai cunoșteam pe nimeni ! Nu mai recunoșteam nici măcar locurile. De fapt, dacă înainte orașul fusese o așezare crescută în jurul unei cetăți transformate în cazarmă, bazată pe îndeletniciri pescărești, acum regăseam un oraș ce aspira să devină capitală de ținut. Vechiul centru, mai bine-zis ceea ce însemnase pentru mine centrul pe vremea cînd mă aventuram în urmărirea fetelor drăguțe, e acum o veche mahala uitată și urîtă, scăpată de demolare nu se știe pînă cînd. Iar fetele, căci lumea nu duce lipsă de ele, nu mi se mai păreau ca altădată. Frumusețea, grația, dragostea însăși, se schimbă repede, din zece în zece ani. Vorbesc o altă limbă, au alte secrete.

Căutîndu-l pe omul meu, intrai într-un bulevard larg, inexistent pe vremea mea și care-mi dădu impresia că a fost zidit tot deodată, încît mă minunam să văd oameni intrînd și ieșind din edificiile acelea, deschizînd și închizînd ferestrele, într-un cuvînt, trăind ca și cum așa s-ar fi petrecut lucrurile dintotdeauna ; așa mi se părea mie și cred că nu numai mie. Și așa se întîmplă cu orașele cunoscute pe cînd erau sate, și tot așa cu oamenii care s-au cunoscut pe vremea cînd erau copii.

Gazda mea ținea un atelier fotografic pe bulevardul cel mare. Abia parcurse biletul după ce, la chemarea mea, ieșise în ușă, că mă și invită să mergem la o cafea, iar pe stradă mă cercetă plin de bunăvoință cu privirea, ca pentru a și-l imprima în memorie pe mesagerul prietenului său. Era puțin cam miop. Faptul că-și întrerupsese lucrul pentru mine îmi făcu plăcere ; era un semn al unei vechi ospitalități ; tot așa și încercarea lui de a face cunoștință cu fizionomia mea. Pe de altă parte, îmi închipuiam că, într-un astfel de oraș, nu prea avea mult de lucru. Fotografiile pe care le văzusem la intrarea în atelierul lui erau : fotografii pentru legitimații, perechi de tineri căsătoriți, copii, bărbați și femei tinere îmbrăcați ca pentru o vizită de curtoazie ; fotografii ce-ți îngăduiau să-ți imaginezi evenimentele obișnuite ale vieții.

De aceea, meseria gazdei mele nu trebuia să fi fost prea bănoasă. În orice oraș vitrina unui fotograf e un roman destul de aventuros pentru cine știe să-l citească : fotografiile reprezintă personaje adevărate ; îți dai seama pentru cine pozează femeia aceea languroasă, pe cine vrea să sărute cealaltă, care înfioară cu buzele o orhidee, pe cine așteaptă cea care-și întoarce capul, acoperindu-și pieptul sumar ascuns sub un văl. Aici însă totul era limpede : logodna, căsătoria, copilul, amintirea. Iar fotograful era un soi de ofițer al stării civile. Orașul de altădată era mult mai mic dar mult mai aventuros. Mi-l aduc aminte ca pe un sat bine închegat, răsucit în jurul lui însuși ca o cochilie de melc, cu un corso îngust, cu o piațetă rotundă și închisă în care soarele se concentra ca într-o lentilă groasă și strălucitoare. Pe atunci nu știai ce apariții ți se puteau înfățișa în cadrul porților, ce personaje, bărbați sau femei, bătrîni sau copii. Pînă și marea îți apărea în față brusc, de după o cotitură, înălțată pe valuri enorme, înfuriată în singurătate, de dincolo de un țărm pustiu, șerpuitor printre dune.

Astăzi, marele bulevard de care am amintit se deschidea la unul din capete spre marea verzuie, dincolo de o terasă împodobită cu lampioane. În grădinile amorțite vîntul apleca spre pămînt leandrii și pinii de mare, învinețea agavele, spoia pereții, făcea să se legene firmele, perdelele și lampioanele. Da, asta era impresia ce ți se crea : de zi de sărbătoare, printre rafalele vîntului.

Am uitat să vă spun ce fel de om era fotograful la care m-am prezentat. Era un om cît se poate de modern, vreau să zic cu idei moderne și radicale,

așa cum întîlnești mai adesea în provincie decît la oraș. Vorbea despre tehnica modernă și cunoștea temeinic problemele cinematografiei. Dar nu părea așa după înfățișare : modest, cu mîinile pătate de acizi, cu unghiile groase și lungi, cu o accentuată miopie în ciuda ochelarilor, cu un nas roșu și puțin cam caraghios, care imprima un subînțeles capricios și malițios pînă și lucrurilor despre care vorbea cu seriozitate. M-am plimbat cu el în susul și în josul bulevardului, pînă la podul unde se văd grupuri de statui reprezentînd mai cu seamă femei de o decentă nuditate, susținînd ghirlande de lampioane. Hotărîrăm să ne ducem să luăm masa la o ospătărie faimoasă din cartier. Pereții localului erau toți acoperiți cu reclame și versuri în dialect și în italiană, înălțînd în slăvi bucătăria autohtonă. Ferestrele înguste și albăstrii dădeau ambianței un aer de casă de țară pe timp de iarnă. Într-un colț, două persoane, bărbat și femeie, părură surprinși de venirea noastră, dar se liniștiră imediat. Nu-i cunoșteam.

— Ei, îmi zise gazda mea, sînt amanți dintr-un oraș vecin, care-și dau întîlnire aici.

Consumarăm un fel de mîcare despre care el spunea că e specifică locului. Voia să-mi placă. Era frig înăuntru, un frig strașnic și aspru.

— Pe vremuri, remarcai eu, erau atîtea fete drăguțe în orașul ăsta !

— Mai sînt și acum, poate chiar mai multe decît atunci, îmi răspunse el.

— Dar pe atunci, replicai eu, orașul era mai misterios. Acum e fără ascunzișuri. Nu mi se mai pare așa de misterios ca atunci.

— Bineînţeles, fu de acord gazda mea, dar această lipsă de mister, cum o numiţi dumneavoastră, nu se datorează doar faptului că oraşul e lipsit de ascunzişuri. Şi oamenii sînt alţii. Viaţa s-a schimbat peste tot. E mai simplă. Poate mai sănătoasă. E limpede că în trecut totul era mai complicat. Pe atunci nu existau mari bulevarde, ci doar stradele întortocheate şi potrivite pentru aventuri. Pe de altă parte, oamenii se lăsau tîrîţi mai uşor de pasiunile lor. Nu puteai şti niciodată cum vor sfîrşi lucrurile. Te puteai pierde. Ţi se cerea mai puţină vigilenţă şi disciplină ca să trăieşti. Avariţia, înfumurarea, trîndăvia sau desfrînarea prin care devenea vestit cutare sau cutare erau moduri fireşti de a fi, aşa cum în chip firesc unii sînt blonzi iar alţii bruneţi.

Aşa grăi gazda mea, şi vorbea cu detaşarea unuia ce aude poveşti despre vremuri de mult apuse.

— Aşa-i, îi dădui eu dreptate ; poate că oraşul modern, drept şi ca-n palmă cum e, îşi are propria morală în arhitectură. Pe vremuri găseai mult mai uşor unde să te ascunzi.

Interlocutorul meu nu mai adăugă nimic. Îşi aplecase capul peste farfurie, într-o poziţie ce mai că mi-l sugeră copil, în ciuda nasului roşu şi a miopiei lui ; sau poate tocmai de aceea. Apoi remarcă :

— Aţi observat că moluştele ce ni s-au servit sînt o specialitate aparte şi unice în marea asta ?

Şi apoi, tot el :

— Adevărul e că oraşul e încă mic.

Ne despărţirăm, dîndu-ne întîlnire pentru seara aceea. Eu începui să alerg de colo-colo, rezolvîndu-mi treburile, făgăduindu-mi să plec a doua zi. După ce pusei toate lucrurile la punct, mă pomenii şi eu luînd parte la plimbarea de seară a localnicilor. Toţi păreau să se cunoască între ei, schimbau saluturi, unii bărbaţi treceau de la un grup la altul, încît totul părea legat ca inelele unui lanţ. Se vădea o mult mai mare libertate şi familiaritate decît altădată, cînd vedeai defilînd pe promenadă grupuri familiale, într-o paradă de intimitate încheiată demn la toţi nasturii. Se înţelegea de la sine că obiectul atenţiei tuturor erau femeile ; unii le însoţeau ca să le ocrotească şi să le apere, alţii încercau să le acosteze şi să le smulgă un semn de atenţie sau o privire. Trăiai o senzaţie de impediment, de distanţă şi, totodată, o nevoie de amăgire, hrănită de puţinele semne nevinovate, care făceau nostalgic ceasul acela. Unele zîmbete feminine se poticneau îngheţate pe albul dinţilor, unele saluturi ale bărbaţilor reflectau teama ; sînt convins că bărbaţii se simţeau mărunţi şi mizerabili. Femeile, însă, puternice. (Unde-or mai fi fetele de altădată care, trecînd, aruncau îndărăt o privire ce făcea ca toată strada să-şi întoarcă după ele capetele ?) Plimbarea dură pînă tîrziu, cînd o lună mohorîtă izvorî din mare şi, o dată cu ea, se ilumină şi mai rotund orologiul gării. Strada deveni pustie. Vîntul agita firmele şi făcea să se legene lumina lampioanelor. Sub cerul limpede şi rece casele păreau părăsite şi te făceau să te gîndeşti la ţări îndepărtate.

Mă refugiai în studioul fotografului meu, care tocmai trăgea obloanele prăvăliei. Mă pofti înăuntru, în aşteptarea cinei. El revedea nişte hîrtii în laborator. Deasupra foilor, nasul lui roşu căpăta

un aer îndărătnic și neîncrezător. Ridică la un moment dat capul, ca să-mi spună :

— Dacă doriți să vă omorîți timpul privind cîteva lucrări executate artistic, deschideți mapa aia.

Dezlegai șnururile și deschisei mapa. La început nu-mi veni să-mi cred ochilor.

O fotografie mare, în alb-negru, reprezenta o femeie cît se poate de goală. Fusese luată din profil, îngenuncheată, cu șezutul proptit de călcîie. Coapsele i se turteau pe pulpe, oferind una din perspectivele ce par atît de îndrăznețe în pictură și sculptură. Ridicai ochii spre gazda mea. Nu-mi dădea atenție. Întorsei pagina. Aceeași femeie, de astă dată luată din față, își ținea mîinile împreunate pe piept, capul răsturnat, și acum puteam să-i disting trăsăturile feței : era un chip fără umbră de vinovăție, lipsindu-i și cea mai neînsemnată trăsătură care, pînă și pe un chip nevinovat, dezvăluie un destin pervers. Întorsei iarăși pagina, grăbit, și într-o succesiune fantastică mi se perindară prin fața ochilor intimitățile acestei femei și ale altora. Femeia geloasă, cea crudă, cea timidă, cea cochetă, mi se înfățișau în pozițiile cele mai bizare și mai sofisticate, și fiece părticică a trupului gol le dezvăluia fizionomia. Și ce splendoare ! Era ca un travesti, ca o serbare secretă și solitară. Se știe că prerogativa unor asemenea viziuni este să stîrnească melancolia, o tristețe densă și chinuitoare, poate ca spectacolul unei imense bogății tăinuite.

— Cum vi se par ? mă întrebă gazda mea, ridicîndu-și nasul din hîrtii.

— Toate sînt de aici, din oraș ? articulai eu.

— Da, firește.

— Dar de ce ? Cui servesc asemenea lucruri ? Nu înțeleg.

— Cum ? De ce ? rosti el distrat.

Poate nu-mi auzise întrebarea și nu-și dădea seama de uluirea mea. Se uită la ceas și adăugă :

— Putem să mergem la cină.

Ieșirăm. Cerul era deosebit de limpede. Luminile aprinse în dosul ferestrelor îți dădeau o senzație de căldură domoală și de profunzime. Dincolo de geamuri se profilau umbre ușoare și calme.

— Ei, reluai eu discuția, e greu de priceput ce înseamnă un oraș.

CABA

„O să vorbesc puțin despre mine, am să vă spun cine sînt eu. E greu să vă spun totul în cîteva cuvinte și, în genere, nu pot să mă prezint pe mine însumi fără explicații prealabile întrucît, dacă v-aș spune numele meu, ați zîmbi, poate n-ați crede. Eu, care mă aflu seară de seară pe terasa acestei cafenele, sînt unul dintre cei mai grazavi oameni din oraș, din acest oraș imens, în care oamenii fac atîtea eforturi ca să iasă la suprafață. Numele meu e în mintea dumneavoastră, în mintea vecinului, toți cei din cafeneaua asta îmi cunosc numele, îl învață copii ce abia au prins să silabisească, fetele care ies de la slujbă, toată lumea. Sînt un om cu adevărat celebru, ca numele unui lucru ; mi-am ajuns scopul. Dar adevărul este că numai la glorie și la celebritate nu mă gîndisem la început. Eram un om mărunt, fără bani, fără sprijin în viață, fără speranțe, fără prieteni. Și nu sînt nici măcar un bărbat frumos ; n-am fost frumos nici măcar în tinerețe. Și cum, deci, nu eram nimic, nici măcar frumos, mi-am zis : «Trebuie să te-mbogățești !» Cînd un om se află în starea

în care mă aflam eu atunci, poate deveni orice : în general, dintre oamenii de felul meu se recrutează artiștii, care sînt tocmai oamenii lipsiți de orice mijloace și care în mod hotărît ajung apoi deștepți la culme sau chiar geniali. Credeți-mă : cu cît unii oameni pornesc mai de jos, disperați, singuri, antipatici, cu atît mai mult au șansa să învingă. E o răzbunare pe care și-o rezervă. Dar totul e pentru ei ca un fel de pariu, nu se știe dacă le iese jocul, nu sînt siguri niciodată și jocul poate deveni mortal. În schimb, bogăția e un fapt, o certitudine, un lucru ce se vede și pe care nimeni nu-l poate contesta. Să nu-mi spuneți mie că poeții și filozofii, luminătorii omenirii, sînt oameni lipsiți de simț practic și cu capul în nori : eu îl cunosc, și zău că am văzut oameni mai dibaci, mai practici și mai ordonați. Iar dacă nu sînt ordonați, înseamnă că-s proști poeți și proști filosofi. Gîndiți-vă numai că, prin același efort, cu aceeași încăpățînare, ar putea ajunge bogați, practicînd orice altă meserie, mai spectaculoasă și mai serioasă. Dar gloria, gloria e un venin înspăimîntător ! Eu o știu prea bine.

Deci, cum v-am spus, îmi băgasem în cap că trebuie să mă îmbogățesc. Drept care, primul lucru pe care-l făcui, fu să-mi iau o nevastă. Singuri, noi bărbații sîntem totdeauna la locul nostru ; totdeauna sîntem săraci sau bogați, și starea noastră contează pînă la un anumit punct ; cînd însă ai și tu femeiea ta, e altă chestie, atunci trebuie să fii și tu cineva, căci ierarhia socială se face mai apăsător simțită abia cînd ai terminat cu burlăcia. S-ar părea că, tocmai, dimpotrivă : întemeiezi o familie, faci copii, perpetuezi o stir-

pe, pui bazele sau continui o tradiție, dărui soldați, mame, lucrători și constructori acestei omeniri, și atunci crezi că toți o să-ți sară într-ajutor. Ei, bine, domnilor, nu! Toți îți întorc spatele, toți se pun în gardă. Îmi aduc aminte de ziua cînd, ieșind pentru întîia oară din casă, din casa mea, din casa unde îmi aveam și eu femeia mea, mă simții ca o fiară în mijlocul codrului, singur, gîndindu-mă numai la ea, la cea care aștepta acasă și nu putea face altceva decît să aștepte. Pricepeți voi ce înseamnă să ai acasă o persoană care stă și așteaptă? Și unde trebuie să începi? Unde e prada? Și apoi, în primele zile, cînd te întorci acasă: „Ce-ai făcut astăzi? Cu cine te-ai văzut?" Auzi, cu cine m-am văzut! Ei, bine, m-am văzut cu oameni care abia dacă mă învredniceau cu o privire, care mai că nici nu mă salutau. Și atunci mă căzneam să-i descriu acelei femei ce-am făcut și cu cine m-am văzut; o, dar fără a-i spune nimic despre privirile acelea, de felul cum mă ascultau, de acele jumătăți de salut. Ea însă pricepea totul. În privința asta, femeile sînt extraordinare: rămîn închise într-o cameră și știu să-ți spună cum ai fost primit și ce greutate ai pe suflet în ziua aceea. Nu-ți spun nimic, dar știu totul. Se mulțumesc să-și dea cu părerea: „Ar trebui să-ți cumperi o pălărie nouă și un costum mai elegant." Și ele-și aduc aminte de asta mai tîrziu, și se descoperă pline de ranchiună, tocmai cînd de ranchiună nu mai este nevoie, căci, în fond, nu bogăția le tentează atît de mult, cît puterea, izbînda. Ele îl înțeleg pe bărbatul care trebuie să învingă sau care a învins.

Mi-am dat și eu seama cum trebuia să încep, și asta fără ca nevastă-mea să scoată o vorbă. Încet-încet, ca omul conștient că ar comite ceva reprobabil, încet-încet, făcînd temenele, vorbind totdeauna amabil și încercînd să zîmbesc, întrucît trebuia să mă arăt totdeauna bine dispus. Cînd eram prost dispus făceam în așa fel încît să nu mă văd cu nimeni, și tocmai atunci aș fi avut nevoie să-mi descarc sufletul în fața cuiva. Dar în astfel de momente e necesar să te izolezi, să nu vorbești, să nu-ți spui nimic nici măcar ție însuți. Iar după o scurtă cură ca asta nu mai ai ce să-ți mărturisești nici măcar ție însuți. Și nici nu ți s-ar părea că ai dreptate. Cînd eram tînăr, tînăr de tot, mi se părea tocmai dimpotrivă, dar acum mă rușinez de tot ce-am îndrugat odinioară în fața cui voia să mă asculte. Simțeam nevoia să mă destăinui cuiva, să mă dezvălui, și acest lucru vădește o primejdioasă tendință spre artă, căci artistul este singurul care poate vorbi fără primejdie despre sine, singurul care se poate exterioriza pe de-a-ntregul, și toți îl aplaudă! Cînd îl aplaudă! Cu noi, oamenii de rînd, nu se întîmplă însă așa. Noi zăvorîm în trupul nostru jumătate din ce simțim, exact lucrurile cele mai importante, și le vom purta veșnic în noi, nedestăinuindu-le nimănui. E o aiureală, nu? Încearcă numai să te destăinui și-ai să vezi cum oamenii vor începe să te ocolească. Deci, trebuie s-o iei cu binișorul. Așa am făcut eu și, pînă să-și dea seama că m-am vîrît în sufletul lor, gata, nu mai puteau fără mine, devenisem necesar, aveam dreptul să trăiesc, eram de neînlocuit. Și ziua aceea e o zi mare, îți umple inima, îi cîntărește pe oameni cu mai multă răceală, jocul e

cîştigat, îi vezi pe alţii cum se caţără, cum se zbat, şi te uiţi la ei ca la nişte furnici. Am vrea să le sărim într-ajutor, dar chiar că e un mister de ce, în loc să facem cum ne îndeamnă inima, stăm şi ne uităm la ei cum ar sta şi s-ar uita Dumnezeu. În decursul vieţii noastre noi, oamenii, sîntem aidoma unor actori faimoşi comici sau tragici : important pentru noi este doar ca alţii să ştie ce rol jucăm ; după aceea e de ajuns să ne prezentăm la rampă ca să-i aducem pe spectatori la starea sufletească pe care o dorim noi, ajunge să schiţăm cîteva gesturi spre a-i face să rîdă sau să plîngă, potrivit cu personajul al cărui rol îl interpretăm. Bineînţeles că fiecare dintre noi e mai bun sau mai rău decît se arată a fi, mai simplu sau mai complex, şi adesea fiecare îşi spune sieşi : „E-hei, dacă ar şti ei cît sînt eu de ingenuu şi de credul, de resemnat sau de canalie ! E-hei, dacă ar şti !“ Dar rolul e gata ales şi adesea îl jucăm cu sinceritate, poate că noi sîntem într-adevăr aşa, iar celălalt, pe care-l purtăm în noi, e un reziduu al unei vieţi anterioare, acea cîtime de animal din sufletul nostru ; sau poate o reminiscenţă a instinctului speciei. Dacă mă cercetez pe dinlăuntru, mă văd ca o mansardă plină de vechituri. Şi toate sînt boarfe de-ale strămoşilor mei.

Aşa deci, cu binişorul, am devenit necesar. Am ajuns bogat. Şi aici a început problema mea. Pînă atunci mă mişcasem, nădăjduisem, mă zbătusem. Pînă în ziua aceea mă simţisem oarecum solidar cu oamenii, nutrisem un fel de prietenie pentru cei ce luptau asemenea mie. Mi se deschiseră toate uşile, ajunsei să pun piciorul unde nu credeam că voi putea s-o fac vreodată, îmi desăvîrşisem cucerirea mea socială, lucru la care atîţia oameni aspiră, dar care în mine stîrni o melancolie de nedescris. Totul se întîmplase prea repede, poate mult prea repede. Tatăl meu, pe atunci încă în viaţă, zicea :

— Şi cînd te gîndeşti unde-ai ajuns ! Cine-ar fi crezut, nepotul lui Pepe !

Asta pentru că pe bunicul meu îl chema Pepe, şi era sărac. Pînă şi astăzi îmi aduc aminte cu ce glas a rostit tata cuvintele astea ; aproape cu ură, de parcă mi-ar fi reproşat mie puţina încredere pe care o avusese totdeauna în mine.

Şi iată că, deodată, cea dintîi dorinţă a mea fu să pot începe totul de la capăt. Căci, pe neaşteptate, oamenii nu mă mai interesau, nu-i mai înţelegeam, se aflau de partea cealaltă, iar tinerii, cei ce luptau şi aveau buzele supte şi veştede cum le avusesem şi eu pe vremuri, îmi stîrneau invidia. A învinge pentru a învinge e ca şi cum ai grăbi pasul morţii. Uneori mă trezeam din somn sau din gînduri, muncit de o vagă preocupare, de o vagă teroare, şi erau spaimele şi frămîntările mele dintîi ; remarcam în felul meu de a fi reapariţia vechilor repulsii, a vechilor stări de timiditate, a vechii însuşiri de a mă umili, de pe vremea cînd eram un nimeni şi mă ruşinam de mine însumi, şi acum trebuia să-mi repet că sînt cu totul alt om, că nu mai trebuia să mă tem de nimeni, că puteam plăti, plăti... Căci voi cunoaşteţi, cred, această morală de dughengii a societăţii moderne : are sau n-are de unde plăti.

Redevenisem ursuz, antipatic, mai rău decît pe cînd eram sărac — şi acum puteam să-mi dau firea în vileag, nu mai eram silit să mă stăpînesc. Să fi

îmbătrînit, oare, așa de repede? Mă apucai să risipesc banii prostește; simțeam nevoia să colecționez orice și, așa cum se întîmplă cu cel ce a trăit multă vreme în sărăcie, mă simțeam atras de obiectele cu valoare intrinsecă și materială, de aur și argint. Le căram acasă și mă entuziasmam, dar nu cine știe cît, căci, o dată rînduite la locul lor, orologii vechi (am o colecție de orologii anterioare reformei alfabetului turc, exemplare acum rarisime), argintărie englezească, argintării vechi pariziene, de Torino, austriece, dar toate, o dată puse în vitrinele lor, mi se păreau asemenea puilor de păsări ce-și părăsesc pentru prima oară cuibul și pe care-i prindeam pe cînd eram copil, iar a doua zi îi găseam morți, chirciți, eu care-i simțisem atît de calzi și de misterioși, atît de vii în mîna mea, cu căpșorul între degetul meu mare și arătător, mișcîndu-se, privind! Toate acestea sînt prostii, neghiobii; atunci am înțeles plictiseala oamenilor bogați. Am fost și sînt oarecum competent în privința vechiturilor ălora, cunosc calitatea argintului și știu ce gust lasă pe limbă. Lucrurile astea mi-au ocupat multe zile din viață. Formele acestor lucruri mi le ocupau, ca și cum mi-ar fi vorbit. Ceasuri întregi nu-mi dezlipeam ochii de la ele.

Mă lăsai de pasiunea asta, nu numai din pricina plictiselii, ci și din pricina melancoliei ce mi-o inspirau, căci vechiturile astea sînt semne ale bulversărilor și crizelor din sînul societății: afli cum sînt adunate, cum trec din mînă în mînă, cum sînt ale tuturor și ale nimănui, cum dispar din casele ce se consideră cele mai sigure. Bine, mi-am

zis, trebuie să devin celebru. Am bani, foarte mulți bani.

Cea dintîi idee îmi veni citind reclamele din ziare. Toate acele denumiri pe care voi sau eu le avem în minte, pe care le pronunțăm, le recomandăm și ai căror propagandiști involuntari ne facem, medicamente, mașini, băuturi, cu numele lor repetate la nesfîrșit, pînă ce ajung să-și piardă semnificația, dacă au cumva una, numele pe care le citim pe cerul nocturn al orașului, împotriva cărora reacționăm în principiu, împotriva cărora ne răzvrătim și pe care ne jurăm să nu le mai folosim, ca și cum ne-am sustrage de la o impunere și cărora le devenim apoi sclavi, partizani, adepți, detractori etc.: pe care le găsim apoi în odăile noastre, pe noptierele noastre, care au invadat pînă și satele cele mai îndepărtate, care tapițează, înainte de trecerea măturătorilor, străzile orașului și pe care oamenii le rostesc cel puțin o dată pe zi... Ei bine, mi-am zis, ce-ar fi să fac și eu la fel? Să-mi scriu numele pe autobuze, pe tramvaie, pe trenuri, în ziare, să-l scriu cu litere de-o șchioapă pe autostrăzi, în suburbii, de-a lungul căii ferate, să-l zugrăvesc în mai multe culori noaptea, pe acoperișurile caselor, în așa fel încît, de la înălțime, un cartier să poată fi recunoscut numai datorită acestei inscripții, să mi-l văd aprinzîndu-se și stingîndu-se și, în sfîrșit, pe la miezul nopții, să văd cum rămîne nemișcat și stingher pe strada pustie, ca și cum miile de picături de lumină ce-l alcătuiesc ar fi umplut un vas pînă la margini. Și am făcut-o. Peste tot dați acum de numele meu. Toți îl cunosc. Eu sînt Caba, vestitul Caba, cel ce a devenit un sunet împrăștiat prin tot orașul și

nimeni nu știe ce vrea să însemne, dacă e un medicament, o mașină sau o prăvălie. Eu sînt Caba! Chestia mă costă. Dar cîți oameni se gîndesc la numele meu! Cînd unul e istovit și se întoarce acasă, cu gîndurile răvășite din timpul zilei, numele meu iese la iveală ca o cimilitură din foile mototolite ale ziarului și fulgeră în memoria obosită. Și eu îl privesc seară de seară și văd ochii care se ațintesc asupra lui. Sînt satisfăcut. Sub egida numelui meu aș putea lansa acum o industrie, un produs. Oamenii îl așteaptă, simt că-l așteaptă. Am să văd."

STRĂINI

Trebuia să urmez un curs de perfecționare în acel mare oraș străin, și mama mă recomandase unei doamne pe care o cunoscuse în timpul unui sejur al acesteia în Italia. Am fost bine primit; doamna mă cercetă puțin cu privirea (mă cunoscuse tinerel, dar eu nu-mi aminteam de ea) și-mi propuse să stau în pensiune la ea. Era văduvă; locuia împreună cu o guvernantă și cu bătrîna ei mamă. Ocupai odăița pe care mi-o hărăziseră, și cum pe atunci eram curios să le știu pe toate, mă pregătii să ies imediat. Doamna mă conduse pînă la ușă și-mi zise:

— Sper că veți profita de ocazie ca să vizitați fără întîrziere muzeele noastre.

— Aș vrea, mai degrabă, să văd orașul. Totdeauna, cînd mă aflu într-un oraș necunoscut, îmi place să mă pierd pe străzi și să le parcurg pe jos, fără să știu unde voi ajunge.

— Cum? Nu vă interesează muzeele noastre?

— Am destul timp să le văd.

Era pe la începutul toamnei, și anotimpul era mult mai avansat ca pe la noi. Soarele se rotea

deasupra orizontului ca şi cum n-ar fi ştiut unde să coboare, seara era nespus de lungă. Probabil se vedea că eram străin, căci trecătorii abia de mă priveau, ridicînd puţin ochii, ca şi cum dincolo de mine, devenit străveziu, ar fi zărit o ţară stranie. În oraşul ăsta găseai o varietate extraordinară de mărfuri şi obiecte nespus de frumoase, aşa cum se întîmplă în oraşele cu care soarele e zgîrcit, de aceea şi voi întîlniţi în vitrine şi peste tot culorile artificiale ale ţărilor neînsorite, lucru care dă, desigur o oarecare notă de veselie. Mă întorsei acasă mulţumit şi plin de gînduri binevoitoare pentru acest oraş străin. Ştiam deja că mă voi simţi bine aici şi-mi plăceau toate, pînă şi steguleţul pe care măcelarii şi-l atîrnau la intrare drept firmă, cu inscripţia : „Astăzi avem sînge proaspăt". La masă vorbii despre aceste lucruri cu gazda mea şi-i povestii una din aventurile mele din timpul zilei : într-o tutungerie, unde bătrînul vînzător rînduise cîteva sute de ţigări drept eşantioane, înşirate drept pe un plan înclinat din apropierea tejghelei, iată că eu, făcînd o mişcare distrată cu cotul, le răsturnai pe toate ; bătrînul se făcuse foc, iar cînd eu încercai să pun iarăşi ordine în munca lui migăloasă, îşi ieşise din fire şi mă dăduse afară din prăvălie.

— Asta se datorează mişcărilor impulsive şi necontrolate ale italienilor, hotărî gazda mea.

Mi se păru că voia să-mi dea o lecţie. Nu scosei o vorbă în tot timpul prînzului. Trebuia să învăţ să mă mişc cu mai puţinţă impulsivitate, aşa încît să nu mă lovesc de nimeni şi să nu răstorn nimic. Eram plin de respect pentru urbea atît

de meticulos ordonată. Printre altele, îmi făcea plăcere să mă gîndesc că, abia ieşit din oraş, dădeai de pădure : oraşul părea întemeiat de oameni veniţi din pădure şi care se apucaseră să reducă întreg universul la nişte mărfuri plăcute la vedere şi curioase. Veni iarna şi mă pomenii martorul altor lucruri nemaipomenite pentru mine : cerşetori purtînd un fel de uniformă şi un semn dinstinctiv la braţ, cîinii cerşetorilor în mantie şi glugă ; vînzători de ziare strigînd moderat, bătînd din picioare pe zăpadă, dar bătucind-o numai într-un singur punct, fără să facă un pas în lături, şi mulţimea care trecea şi se scurgea ca un rîu. Totul era numai ordine şi supunere. Cînd îi comunicai gazdei mele toate aceste descoperiri, ea observă că la noi, în Italia, vînzătorii de ziare strigă prea tare, aleargă în dreapta şi-n stînga, îţi urlă în urechi, într-un cuvînt fac o larmă infernală, de parcă s-ar întîmpla un dezastru. Eu luai apărarea vînzătorilor de ziare italieni, dar îmi dădui seama că discuţia era cît se poate de stupidă şi puerilă.

— E o chestiune de temperament, încercam eu să explic. La voi bolta cerului e joasă şi se cere să te comporţi ca într-o odaie cu tavanul scund.

Adesea nu scoteam un cuvînt cînd stăteam cu gazda la masă ; uneori însă eşti atît de încîntat de cele văzute, încît simţi nevoia să-ţi împărtăşeşti şi altuia impresiile. Ea asculta curioasă începutul povestirilor mele, dar abia înnădeam cîteva fraze, că se şi irita şi se supăra. Pe scurt, îmi inspira un fel de respect amestecat cu teamă. Îmi petreceam zilele în odaia mea, stînd înfricoşat în picioare, asemenea copiilor pedepsiţi, ascultînd

veşnic accentele de mînie din glasul gazdei mele, ce răsuna dincolo de uşă. Nu mă ţineam de studii. Pînă şi afară, pe stradă, mă urmărea aceeaşi spaimă. Totul începea să-mi pară caraghios, îndoielnic, grosolan, pînă şi limba pe care-mi propusesem să mi-o însuşesc cît se poate de bine ; o neglijai, mulţumindu-mă cu bruma ce ştiam, încît toţi pufneau în rîs cînd mă auzeau vorbind. Gazda mea remarcă faptul şi mă luă la rost :

— Dumneavoastră neglijaţi limba noastră. Acesta e un semn de insuficientă stimă, de lipsă de respect faţă de ţara în care trăiţi. E o chestiune de educaţie. Noi avem o limbă originală, unica limbă originală şi pură din Europa, nealterată de invazii sau dominaţii străine.

Rînjii, căci pronunţa grozav de caraghios cuvîntul „Europa". Replicai :

— Sper, doamnă, că nu vreţi să faceţi vreo aluzie la limba mea, la limba pe care o vorbesc eu, la limba italiană.

Doamna mea îşi plecă în jos capul şi rosti :

— Puteţi să credeţi ce doriţi.

— Doamnă, să ştiţi că eu plec chiar astăzi şi definitiv din casa asta. Nu suport să trăiesc într-o ambianţă în care ţara mea e jignită în fiecare zi.

Şi mă ţinui de cuvînt. Găsisem o cameră la o pensiune, zugrăvită toată în albastru, precum creioanele profesorilor, şi mi se părea că sînt închis în acel albastru pentru cine ştie ce greşeală de neiertat. Totul mi se părea urîcios, plictisitor, apăsător. Şi iată că, pe cînd eu mă omoram cu gîndurile astea negre, aud o bătaie în uşă. Era doamna de la care plecasem.

Intră cu capul plecat, cu mîinile împreunate şi abia ajunse lîngă mine, că izbucni în lacrimi. Încercai s-o potolesc, căci nu pot suporta lacrimile. Ea îmi aruncă braţele în jurul gîtului şi trebui s-o îmbrăţişez. Stătea nemişcată, cu ochii întredeschişi, de parcă ar fi aşteptat ceva. Îi sărutai uşor fruntea antipatică. Deschise ochii şi-mi zîmbi. Zîmbea cu gura ei rea şi aspră, arătîndu-şi dinţii ascuţiţi, de rozătoare. Iată ce gînduri îmi treceau prin cap, în vreme ce-o ţineam în braţe. O aşezai pe divan şi începurăm să discutăm în linişte. Îmi cercetă odaia, zise că era mohorîtă şi c-ar fi mai bine să mă întorc la ea. Refuzai. Începu să-mi facă ordine în odăiţă, în vreme ce eu îi spuneam că aici aş fi putut să mă reconciliez cu oraşul, care la început îmi plăcuse atît de mult, dar pe care acum mai că-l uram.

— Ţara mea, îi predicai eu, va ajunge puternică foarte şi bogată, şi atunci oamenii vor învăţa s-o respecte şi, ca de obicei, îi vor adopta pînă şi cusururile. Acum pricep şi eu de ce suferă italienii cînd se duc în străinătate ; suferinţe pricinuite de nimic în aparenţă, înţepături de ac, dar care-i otrăvesc pe nişte oameni de inimă. În străinătate toţi cred că-s educaţi, pentru că îi tot dau înainte cu „prego" şi „scusate", dar te lovesc cu coatele şi te calcă pe picioare. Neştiind să se mişte, sînt greoi şi caraghioşi ; şi nu ştiu vorbi cumpătat ; şi sînt veseli şi drăguţi numai după ce beau ; cherheliţi — devin galanţi.

Ea se întoarse spre mine în timp ce aranja nişte flori într-un pahar şi-mi rînji cu dinţii ei ascuţiţi :

— Da, dar pe la voi oamenii scuipă pe jos.

Văzui negru înaintea ochilor și replicai urlînd :
— O să vă învățăm noi să ne respectați !
Și urmară obrăznicii după obrăznicii. Degeaba însă, căci în seara următoare o regăsii pe vechea mea gazdă în odăița mea. Știți ce înseamnă singurătatea, nostalgia, depărtarea. În serile lungi, cînd iarna e neclintită, eternă, întunecată, simți nevoia să ai pe cineva lîngă tine. O mînă strîngîndu-ți-o pe a ta în tăcere domolește neînduplecarea iernii, iar bombănelile și rîsetele șoptite în întuneric sînt accente materne pe care omul le caută toată viața. Apoi însă, pe cînd ne luam la aceeași masă cafeaua cu lapte, vorbele schimbate deveneau din nou rare și pline de suspiciune. La un moment dat ea izbucni în rîs. Ce-o apucase ?
— Voi, zise ea, întingeți pîinea în cafeaua cu lapte.
Și adevărul este că avea dreptate.
— La noi, adăugă ea, lucrul acesta e categoric neindicat. E un obicei italienesc, știu eu.
Mă uitai la ea. Vorbind, își subția buzele de parcă ar fi tăiat ceva cu o lamă ascuțită, iar printre ele ieșeau la iveală dinții mărunți, stricați și răutăcioși pe care-i cunoșteam. Și mai și ciocănea cu nodurile degetelor în masă cît se poate de sîcîitor. Deodată făcui o descoperire. Tremurînd tot și aproape bîlbîindu-mă, așa de tare mă temeam că n-am să izbutesc să spun dintr-o răsuflare ceea ce doream, remarcai, cu o voce pe care mi-o simțeam plină de asprime și ură :
— Iar voi, în schimb, beți cu gura plină de pîine ; iar chestia asta în Italia se cheamă talmeș-balmeș.
— Și ce-i rău în asta ? Am dreptul s-o fac.

— Și de ce voi aveți dreptul să faceți așa, pe cînd eu...
— Pentru că așa e ! Nu-i nici o regulă care să-mi interzică...
Și, vorbind așa, se apleca peste ceașcă și bea din ea abia înclinînd-o pe farfurioară.
— Și în timp ce beți, adăugai eu, vă încovoiați deasupra mesei, bălăbănindu-vă, uite, ca mîna mea.
Făcîndu-i observația asta îmi îndoiam și-mi îndreptam degetele. Ea îmi înhăță mîna, ca să-mi întrerupă acest gest ; mă împotrivii ; mă mușcă de încheietură. Rîsei și strigai triumfător :
— Voi ați învățat să stați la masă abia acum un secol. Înainte de asta încă mai mîncați cu mîinile.
Mă denunță la poliție, susținînd că o lovisem. Îmi făcui rapid bagajele. Oricine a locuit o vreme în străinătate poate povesti fapte de acest gen. Așa iau naștere amicițiile și inamicițiile între diverse popoare, se crează legende, se alimentează și se coc resentimente care apoi izbucnesc, Dumnezeu știe cum. Și între timp se scriu teorii formidabile despre civilizație, despre Europa, despre misiunea ei civilizatoare, etcaetera.

FURTUNA

Acest domn nu scrisese şi nu se mai destăinuise nimănui. Îmbătrînise liniştit şi curăţel ; îşi ridicase o căsuţă la periferia oraşului, după ce agonisise cît îi trebuia ca să-şi trăiască onorabil bătrîneţile. Cînd ajunse între cei patru pereţi ai săi, îşi puse în ordine hîrtiile şi corespondenţa adunată în decursul atîtor ani. Scotocind peste tot, dădu peste cîteva hîrtiuţe mototolite de a căror existenţă uitase şi care erau scrise de mîna lui. Şi fiindcă avea experienţa vieţii, le rupse imediat după ce le citi : era vorba despre lucruri ce nu se cade a fi destăinuite nimănui şi pe care nimeni nu le destăinuie vreodată : clipele lui de slăbiciune omenească. Dar iată ce citi sub data de 30 martie 19...

„E o dimineaţă urîtă. Cerul e murdar ; pămîntul — infim şi strîmt. Să fug, dar încotro ? Îţi vin în minte toate locurile unde ai putea fugi, pe care le cunoşti şi care ţi-au fost altădată dragi. Dar închipuirea ţi le readuce în faţă în lumina asta falsă şi palidă care banalizează orice lucru : arborii se profilează în aerul acesta lipsit de mişcare, munţii ostili, marea istovită şi mohorîtă. Şi toţi oamenii,

vocea lor şi istovul lor, cărunţi şi veştezi. Treci în fugă de la o amintire la alta, de la un aspect la altul al pămîntului cunoscut. Adevărul este că ar trebui creat ceva nou. Acestea sînt momente primejdioase pentru oameni, căci se joacă cu destinul. O întîlnire, o vorbă rostită la întîmplare, pot însemna o cotitură totală în viaţă ; şi atunci e bine să stai acasă, între cei patru pereţi ai propriei tale odăi, ca şi cum ai fi bolnav.

Adevărul este că noi chiar sîntem ceea ce vrem să părem ; numai noi ştim cine sîntem, dar nu vrem niciodată să recunoaştem adevărul întreg. Adesea noi înşine credem că sîntem aşa cum le apărem altora. Şi totuşi, am fi destul de surprinşi dacă ne-am cunoaşte într-adevăr aşa cum ne văd alţii. Dacă stai şi te gîndeşti, îţi dai seama că n-avem nici măcar o imagine exactă a înfăţişării noastre fizice, nu ştiu nici măcar cum sînt în realitate gesturile noastre obişnuite, mimica, nu ne cunoaştem expresia surîsului, nu ştim cum arătăm cînd privim sau cînd ne mişcăm buzele ca să vorbim. Şi, totuşi, acestea sînt lucrurile importante, cele ce ne redau imaginea şi ne imprimă un sens."

Adesea am vrea să evadăm din schema aceasta pe care noi am creat-o şi în mijlocul căreia trăim şi să eliberăm din ea un personaj pe care atîţia ani l-am ascuns în canoanele ei. Şi lucrul acesta se întîmplă cînd sîntem nemulţumiţi de noi şi cînd am vrea să ne răsturnăm situaţia aşa cum răstorni un pachet de cărţi pe măsuţă, ceea ce este imposibil pentru un om cu capul pe umeri. Unii o fac şi pe asta. Uneori, auzi zicîndu-se : «Auzi, Cutare, om la locul lui, ăla, ştii, care părea aşa de ordonat şi fără cusur, a escrocat pe cineva

cu o sută de mii de lire». Sau: «A fugit cu o fată cu douăzeci de ani mai tînără decît el». Un astfel de individ devine alt om, cel ce a fost ieri abia de mai este o amintire, și toată viața lui anterioară n-a fost decît o minciună în care s-a menținut pentru a ajunge aici, la escrocherie, la fugă. Am vorbit despre escrocherie și despre fugă. Dar poți deveni alt om fără să ajungi pînă acolo, ci numai schimbîndu-ți meseria; căci atunci ți se schimbă și prietenii, și obiceiurile. Ajungi cu adevărat deosebit față de omul care erai pînă mai ieri. Ba, mai mult, pînă și trupul ți se schimbă. Se zice că din șapte în șapte ani toată structura noastră celulară se schimbă, că nu mai rămîne nici o celulă din cele vechi. Astfel, oamenii își schimbă pe nesimțite viața lor morală; nu s-au gîndit dinainte la asta, n-a fost un plan premeditat: e o născocire nouă, de moment, nevoia imperioasă de a-ți recrea o nouă viață, de a juca un alt rol.

Tocmai la asta trebuie să reziști: la ideea de a reîncepe altfel viața. Îți ajunge extrem de puțin ca să izbutești; uneori e deajuns un gest, un fapt. Toată truda unui om se reduce la atît: adaptarea la mediul lui strîmt, de închisoare, și acceptarea rolului ce i s-a hărăzit să-l joace. Și atunci toți sînt liniștiți în privința lui, știu de unde și cum să-l ia. Știu că e necioplit sau amabil, ticălos sau serafic. Și asta face parte din personalitatea unui individ, și nici asta nu se poate schimba. Pentru oricine noi sîntem gesturi, fapte, acțiuni pe care niciodată nu ți se îngăduie să le duci la bun sfîrșit, cum se întîmplă cu un actor sau cu un personaj. Nici măcar în clipele noastre de mare luciditate habar n-avem cît de mult sînt legate acțiunile noastre de ideea pe care alții și-o fac despre noi. Și așa se întîmplă că, scotocind printre documentele unei vieți trecute, afli că un individ a fost cu totul altul decît îți imaginai; că în timp ce ținuta și reputația lui erau de om bun și cumsecade, mocneau în el instincte sălbatice și clocea gînduri niciodată exprimate; sau despre un altul, cunoscut ca fiind un suflet generos și o inimă deschisă, să se descopere că-și disprețuia aproapele; iar altul, om aspru și dificil, avea o rezervă, niciodată cheltuită, de dragoste.

Eu, de pildă, am o faimă de om echilibrat și răbdător. Poate că și sînt; numai că eu n-am izbutit încă să-mi însușesc opinia pe care și-o formează alții despre mine. Uneori, în dimineți ca asta, tulburi și lipsite de viață, mă doare pe neașteptate orice jignire, pînă și cea mai aluzivă sau copilărească. E ridicol, bineînțeles, să spun că mă dor jignirile în timp ce mă rad în fața oglinzii, în timp ce-mi trec lama peste acest chip care a văzut atîtea, pe care este încrustată toată viața mea și ale cărui cute și riduri alcătuiesc semne pe care eu știu să le descifrez cît se poate de bine. Ajunge să-mi compun schima de om răbdător și să fac efortul de a mă stăpîni că, iată, se sapă încă și mai adînc semnul acela de lîngă ureche, cuta aceea imperceptibilă. Trăim un moment de adîncă destăinuire cînd ne aflăm dinaintea oglinzii, față în față cu imaginea noastră, cu documentul trecutului nostru, pe care ni l-am alcătuit din pasiunile noastre. Duioșia chipului omenesc — momentul patetic al acestei corelații

matinale. N-am mai fost niciodată în stare să mă uit cu indiferență la un seamăn al meu cînd se află în fața oglinzii : face niște gesturi de parcă și-ar lecui o durere, atingînd lucrul acela imaterial și totuși viu care este trecutul său. Și căutătura aceea interogativă, de parcă ar spune : «Tu ești ? Ce vrei, cine ești ? Și ce te așteaptă ?» Să-i iubim pe toți, să-i înțelegem, să le acordăm încredere. Dar de ce, în loc să procedăm așa, sîntem ca niște copii prost-crescuți și răi ? Ar fi de ajuns un cuvînt. Dar cuvîntul acesta nimeni nu-l rostește.

Și iată cum m-am regăsit într-o împrejurare ciudată. Eram gata îmbrăcat de ieșire și mă așezasem pentru o clipă în fața măsuței mele. Zăream în față peretele gol, obișnuit, compact, cenușiu, căruia-i cunosc pînă și cele mai slab nuanțate umbre, recunosc pînă și semnele fiecărei treceri a mistriei pe tencuială, această urmă a mîinii unui om, care va rămîne întipărită aici atît cît va sta în picioare zidul. Îmi place să stau și să privesc aspectul camerei în care locuiesc, ca și cum aș fi străin, ca să-l gust mai mult. De la fiecare din acele obiecte, din ordinea și dezordinea aia, adie spre mine ca un cor delicat și nedeslușit al unor creaturi credincioase și supuse. Pînă și ele se opresc și mă fixează, căci pentru ele eu sînt important. Sînt un personaj al acestui minuscul univers pe care eu însumi l-am alcătuit într-o ordine ce pare definitivă, cu toate că nu are decît durata scurtă a unei vieți. Atmosfera din jurul meu e toată încredere, răbdare, intimitate ; căci eu sînt înțelept, înțelept, înțelept. Chiar și ai mei, care încă dorm, tot așa cred.

Toți cred la fel. Și ar fi de ajuns atît de puțin !...

Uite : ar ajunge să... Pe peretele din față, pe peretele acela atît de compact și de curat, se scurge acum o pată de cerneală. Mă uit la ea cum se împrăștie și se scurge în jos, luînd înfățișarea unui copac în pădure, a unei caracatițe, a unui animal fabulos. Și eu am făcut asta ! A fost de ajuns un gest, să iau călimara de pe masă și s-o fac țăndări de perete și, iată, am creat o nouă realitate. Acum, sînt un alt om. Brusc, toată odaia apare urîțită : obiectele, cărțile, bibelourile, scaunele parcă se strîng unele într-altele ca niște copii înspăimîntați de brutalitatea unui tată inuman, așa cum se vede uneori la cinematograf. Peste puțin va intra servitoarea cu pasul ei matinal de strajă pornită să asiste la obișnuita trezire la viață a tuturor ; și mă va găsi în fața mesei, într-o atitudine cît se poate de liniștită. Se va uita la mine, se va uita la perete, dar eu voi face pe indiferentul. Va zice, poate : «Vai, ce s-a întîmplat ?» Sau : «Săracu' domnu' !» Sau poate că nu va scoate un cuvînt. Va ieși după ce va pune pe masă tava cu cafeaua, făcînd și ea pe indiferenta, dar cu picioarele tăindu-i-se de o frică grozavă și dorind să iasă cît mai repede de acolo. Îmi închipui, de parcă aș și auzi-o cu adevărat, larma stîrnită în casă după ce îi va da de veste soției care încă nici nu s-a sculat din pat : lărmuială de oameni ce se apropie bănuitori. Astăzi copiii se vor duce la școală fără ca să mai treacă să-mi dea bună dimineața ; li se va spune că sînt foarte ocupat. Mă simt liniștit, chiar vesel, chiar cumsecade. Pe nevastă-mea am s-o întîmpin zîmbind, de cum va intra ; dar

zîmbetul acesta îmi va agrava situația ; să zîmbești, într-o astfel de împrejurare, e ca și cum ai da un semn de nebunie. Ar fi oare mai indicat să mă arăt nervos ? Abia atunci ea mă va întreba : «Ți-e rău ? Ești obosit. Trebuie să urmezi un tratament, ca să te refaci.» Dar dacă zîmbesc, dacă vreau să glumesc, e de rău ; aș agrava misterul acestui act inexplicabil al meu.

«Îmi dau perfect de bine seama că am făcut ceva ireparabil : oricîți ani vor trece, faptul acesta va rămîne un punct întunecat în viața mea și va țese în jurul meu atmosfera de bănuială de care e veșnic însoțită soarta unui animal domestic ce a manifestat o dată porniri de sălbăticiune. Nimeni n-o să-mi mai ceară socoteală dacă mă voi purta normal ; dar ieșirea asta va fi subînțeleasă în toate circumstanțele vieții mele ; o vor cunoaște toți colocatarii și toți băcanii din apropiere ; servitoarele o vor amesteca în bîrfele lor. Incalculabile sînt urmările unui asemenea gest. Chiar dacă ani de-a rîndul aș adopta o comportare umilă și plină de cumințenie, tocmai în cumințenia asta ai mei ar descoperi semne ale acelei slăbiciuni iar vecinii dovezi de nebunie. Cine ar mai putea să aibă încredere într-o ființă care, într-o bună dimineață, fără motiv, a făcut țăndări, izbind-o de peretele camerei lui, o călimară plină cu cerneală ? Sînt oameni care pentru te miri ce rup scaune și hîrbuiesc servicii întregi de porțelan. Da, dar ăștia au făcut totdeauna așa ; nici nu-i de mirare ; nu e ceva nou. Dar un domn care părea să fie atît de serios !»

N-a fost decît o clipă de amețeală. Călimara e la locul ei. Peretele neted, compact, curat, cu semnele trecerii mistriei peste tencuială, e fără cusur. Tot ce-am povestit s-a întîmplat numai în mintea mea. Și mă și pomenisem pe marginea unei prăpăstii. Servitoarea îmi aduce cafeaua : e calmă, vede că toate lucrurile sînt în ordine, că chipul meu are expresia matinală obișnuită. Nici măcar nu se uită la peretele din față. Nici nu-i trece prin cap că mă bîntuiseră asemenea gînduri. Lumea e frumoasă. Totul e în ordine. Pînă și eu sînt în regulă. Iar cît despre unele gînduri aparte, e mai bine să nu le destăinui nimănui, să le porți veșnic ferecate în tine. Acesta este eroismul cotidian al oamenilor.

SPERANŢA

În unele zile de iarnă, ceaţa învăluia vîlceaua şi satul se tupila în spatele acelui zid alb. Toate apăreau în dimensiuni mai reduse sub lumina difuză ce filtra şi micşora oamenii, casele, uliţa satului, văduvind orice lucru de umbra lui. Atunci satul era într-adevăr singuratic şi trist, strîns în sine şi nedeslușit, ca o turmă. Se auzeau oamenii trăind, vorbind, suspinînd ; şi se mai auzea zumzetul singurei maşini, al maşinii de cusut a croitoresei, şi loviturile de ciocan ale pantofarului. Femeile stăteau îndărătul geamurilor mate şi cenuşii ale ferestrelor înalte, împletind ciorapi ; iar lîngă ferestruicile scunde, stînd pe pămînt, altele mai treceau încă prin ciur recolta de grîne din vara trecută ; dar asta era o lărmuială cu totul deosebită de lărmuiala verii, ca o discuţie plină de întrebări în singurătatea cocioabelor întunecate.

Dar chiar şi aşa, prin vălurile dense de ceaţă, se simţea dacă cerul se înseninează sau dacă zidul de negură se surpă undeva : şi atunci izbucnea brusc zvon de glasuri, se auzea nota ascuţită a unui ţipăt, clinchetul unei monede, un cotcodăcit, o chemare în faţa unei porţi. Şi toţi, ca strigaţi de o singură voce, se îmbulzeau la geamuri : sub razele neaşteptate ale soarelui se ilumina în depărtare o cocioabă ce nu fusese văzută mai înainte, boii suind povîrnişul muntelui, o figură profilată în zare, precis conturată, ca o amintire. Se desluşea din depărtare cîte o frază întreagă, încărcată de inexprimabilă fericire. Iar peste cîteva clipe totul se reîngropa în ceaţă, glasurile şi lărmuiala redeveneau înfundate şi răguşite, contururile lucrurilor difuze, şi fiecare se adîncea în gînduri despre lucruri îndepărtate şi imposibile.

Iată cum sînt unele zile de iarnă. Şi nu vine nimeni, nimeni ! Oamenii stau zăvorîţi în case şi aşteaptă în dosul ferestrelor. Memoria lor păstrează fiece sunet, fiece glas, fiece pas intrat în obişnuinţă, ca pe o melodie. Şi e într-adevăr ciudat că oamenii aşteaptă sosirea cuiva, sau ceva nou : se ştie că pînă în primăvară nu mai vin nici negustori şi nici străini în vizită la somităţile locale. Nu mai răzbat nici măcar veşti din satele vecine întrucît, în afară de multe altele, drumul e impracticabil pe timp de iarnă, desfundat de torenţi şi, pe anumite porţiuni, plin de un glod în care te afunzi pînă la genunchi. Pentru cei ce trăiesc izolaţi este interesant să ştie unde se află şi ce fac unii oameni văzuţi o singură dată sau cunoscuţi numai după nume ; oameni stingheri, devenind, tocmai din pricină că sînt stingheri, personaje despre ale căror fapte, gesturi şi purtări se povestesc multe ; personaje despre care fiecare şi-a făcut o impresie mai completă decît dacă le-ar fi cunoscut dar care, cînd ajungi să le vezi, sînt altfel de cum ţi le-ai imaginat.

Personajul cel mai popular din ținutul acesta este principesa Lia. Nimeni n-a văzut-o vreodată, dar toți îi cunosc titlul. Toți știu că, uneori, trece în automobilul ei jumătate verde, jumătate galben, luînd-o pe șoseaua care se află la treizeci sau cincizeci de kilometri mai încolo, din cînd în cînd se oprește să stea de vorbă cu cîte cineva, se interesează de el și de nevoile lui, lăsîndu-l să vorbească și să spună tot ce are pe inimă. În satul acesta fiecare vorbește despre sine și despre ce-l doare ; iar cînd n-au pe nimeni să-i asculte, oamenii vorbesc îndesine. Și se mai spune că principesa ar mai avea o moșie, situată nu departe de toate satele în care se vorbește despre ea, un pămînt întins și atoateîmbelșugat unde, cînd începe culesul măslinelor, ea se amestecă printre lucrătorii ei, stînd alături de teasc, bea și cîntă laolaltă cu ei, dansează cu argații și cu țăranii. Culesul măslinelor ține vreme de trei luni, atît de mare e averea principesei. Așa se zvonește. Dar se știe cum iau naștere unele povești printre oamenii simpli, care nici măcar nu știu dacă principesa e tînără sau bătrînă, urîtă sau frumoasă, și nici nu-și pun asemenea întrebări. Cei ce afirmă că au cunoscut-o, o descriu în chipuri felurite și total contradictorii. Cît despre reședința ei, nu are una stabilă, ci trăiește cînd într-un oraș, cînd într-altul, după cum o mînă capriciile ei. Există locuri despre care nu se auzise niciodată nimic înainte ca lumea să înceapă a vorbi despre ea și care, de cînd se știe că ea le vizitează, au căpătat o neașteptată importanță. Fiecare își închipuie aceste locuri potrivit fanteziei lui, precum și sunetele numelor lor ori semnificația apărută une-

ori în silabele ce alcătuiesc aceste denominații : un schit, un munte răsunînd de tălăngile caprelor, o Madonă într-un sanctuar de aur, pe o pajiște înverzită. Oamenii de aici nu au o fantezie prea bogată ; fantezia lor e mai degrabă imobilă, sucindu-se mereu în jurul unui cuvînt nou spre a-i dibui un sens, așa cum se merge pe dibuite de-a lungul unui perete necunoscut, în căutarea cadrului unei uși. Iată încotro zboară gîndurile oamenilor din acest sat, iarna, cînd ceața împiedică ochii să vadă valea dinspre care șerpuiește șoseaua.

Copiii însă, trebuie s-o spunem, au o fantezie mai slobodă, și uneori, pe neașteptate, dau drumul la niște cuvinte parcă dictate de un duh. Mai ales în unele seri, cînd iarna îi închide în casă și cînd nu se aude decît murmurul ca de rugăciune al andrelelor mamei care împletește ciorapi. Copiilor li se acordă mare importanță în acest sat — și pe bună dreptate : ce altceva s-ar putea face într-un sat, dacă nu s-ar naște și n-ar trebui hrăniți copiii ? Cînd copiii vorbesc așa, pe neașteptate, femeile se sperie, de parcă aceștia ar vedea lucruri tăinuite. Cei mari, care nu pricep decît faptele obișnuite, de toate zilele, sînt atenți la asemenea cuvinte ; ei știu bine că sînt mărginiți și lipsiți de fantezie.

Și tocmai un copil dădu de veste, într-o seară, pe cînd sta împreună cu maică-sa pe întuneric, căci încă nu se aprinsese lampa, cum și în ce fel principesa trebuia să vină tocmai în satul ăsta, în care nu mai fusese niciodată și unde era așteptată de atîta amar de vreme. „Știu că vine principesa“ rostise copilul. Așa se răspîndi zvonul

despre venirea ei. În genere, cotcodăcitul găinii imitînd cîntecul cocoşului, înălţarea cailor în două picioare, fumegarea feştilei de la lampă, aiurelile subite ale copiilor, vestesc lucruri ciudate. Şi orice aşteptare a ceva nou e însoţită de teamă, de parcă ar fi de rău ; pînă şi sosirea străinilor, a negustorilor şarlatani, a ţiganilor hoţi etc. „Ce să caute principesa aici ? În satul nostru n-află chiar nimic." Copilul care-i vestise sosirea avea fierbinţeli, cum s-a aflat mai tîrziu. Cît despre sosit, sosi totuşi cineva, într-o maşină de tip vechi, cu roţile foarte înalte. Înăuntru stătea o doamnă, însoţită de doi bărbaţi mai tineri ca ea, şi era îmbrăcată bizar, după ultima modă, cu chipul alb-trandafiriu datorită unui machiaj ce-i ştergea orice urmă a vîrstei. Roţile maşinii erau pline de noroi.

„Toţi mă cunosc", le zicea doamna din maşină celor doi domni ce o însoţeau. „Şi, anume ca să mă recunoască mai uşor, am vrut să vin cu maşina asta, de care se foloseau străbunicii mei de prin părţile locului. Oamenii îmi sărută mîna şi-mi cer favoruri ; îmi încredinţează petiţii şi jalbe către toţi potentaţii. Aşteaptă să trec şi-mi înmînează nişte hîrtii îngălbenite, ţinute la păstrare ani şi ani, cum zic ei, pentru cînd va veni principesa. Sînt unii care toată viaţa nici nu s-au gîndit la altceva, şi-au uitat durerile şi greutăţile şi îşi aduc aminte numai de hîrtia asta îngălbenită pe care durerile şi greutăţile lor sînt însemnate cu scrisul frumos al copistului local. Sînt neînţelegeri vechi, vechi demersuri şi cereri. Tot aşa bolnavii de maladii cronice aşteaptă un doctor de departe, care trece pe aici o dată la

doi ani, ca să-i destăinuie răul de care suferă. Uneori doctorul nu mai vine, şi atunci ei aşteaptă pînă la anul viitor."

Ajunşi în piaţetă, principesa şi însoţitorii ei coborîră. Casele ce se vedeau în jur erau scunde, aproape mai mici decît oamenii. În dosul ferestrelor se ridicau chipuri pe care era săpată o îndelungă experienţă, ale unor oameni care renunţaseră să mai aştepte imposibilul. Cei doi însoţitori schimbau între ei ocheade pline de subînţelesuri, vrînd parcă să-şi spună că nu se vedea nimeni dînd fuga sau cerînd ceva. Pe toate drumurile pe care le parcurseseră, în toate satele prin care trecuseră, primirea fusese aceeaşi. Principesa nu făcea alta decît să zică :

— Turnul acela se cheamă Turnul Principesei, strada asta e Strada Principesei. Cîmpurile alea sînt ale mele, pădurile alea sînt ale mele. Mulţi o iau la drum pe jos ca să mă caute. Toţi se gîndesc la mine şi toţi mă aşteaptă. Dacă vreţi să vedeţi meleagurile astea, eu sînt cea mai bună călăuză.

Peste tot însă lucrurile se desfăşurau la fel ; dădeau fuga numai copiii, cu chipurile lor de adulţi, ei care erau imaginea vie a tuturor locuitorilor satului , aşa cum mieii sînt, faţă de turmă, imaginea acesteia ; se putea desluşi în ei cum au fost şi cum vor fi oamenii de prin partea locului, fiecare din ei, din tată-n fiu, avînd aceeaşi înfăţişare.

— Copii, cine sînt eu ? Mă recunoaşteţi ? începu Principesa.

Şi copiii se părea că nu pricepeau. Îşi făceau cu ochiul şi-şi dădeau cu coatele.

— Copii, aţi auzit vreodată vorbindu-se despre principesă ?

Toţi răspundeau că da şi priveau departe, spre densul zid de ceaţă.

— Şi unde e principesa ? întrebă ea.

— În palatul ei, răspunse unul din băieţii mai mari.

Principesa rîse :

— Nu e în palatul ei, e aici, în piaţeta asta. De ce nu vin taţii şi mamele voastre ?

— Au treabă. Sînt bătrîni şi serioşi, răspunse băiatul mai mare.

Ea începu să scotocească în poşeta ei enormă după nişte bănuţi, ca să-i împartă tuturor.

— De ce ne dă bani ? se întrebau copiii.

— Poate ca să ne cumpărăm pîine.

— Poate pentru jucării.

— E o străină, de-aia ne dă bani !

Cei mai răsăriţi strîngeau bănuţul în pumn, de parcă ar fi trebuit să-l dea înapoi. Mititeii se aruncau asupra unui bănuţ căzut pe jos, disputîndu-şi-l cu lovituri de picioare şi de pumni. Picioruşele goale, cu degetele lungi, nedeformate de încălţăminte, înţepau cu unghiile mînuţele cu degete scurte. Se luptau grămadă unii peste alţii, ca şi cum s-ar fi îmbrăţişat, alcătuind un singur trup. Principesa îi întrebă pe cei mai răsăriţi :

— Cine v-a dat banii aceştia ?

— Dumneavoastră ! răspundeau ei.

— Şi cine sînt eu ? continuă ea.

— Nu ştim, răspunseră copiii.

Maşina îşi continuă drumul, cu tot echipajul ei. Cei trei stăteau tăcuţi, gîndindu-se mereu la călătoria aceea stranie. Iar principesa repeta, neobosită :

— Aţi văzut ? Toţi mă aşteaptă, peste tot. Numai că mă aşteaptă ca şi cum ar fi siguri că nu mă vor mai revedea niciodată.

Şi călătorii, toţi trei, izbucniră în rîs, povestindu-şi impresiile zilei. Iar între timp, din sat în sat se răspîndea zvonul că principesa trecuse prin satul vecin şi toţi se plîngeau :

— Vai, Providenţa a uitat de noi ! Ştiţi cum arată principesa ? Are părul alb şi o coroniţă de aur pe coc. Toţi puteau să-i sărute mîna, iar ea asculta păsurile tuturor, în vreme ce un secretar însemna toate cele într-un cărţoi.

Satul închis între ziduri de ceaţă aştepta sfîrşitul iernii, aştepta să vină principesa, însoţită de secretarul cu registrul în care se însemnau păsurile.

SĂRBĂTOARE CITADINĂ

Ea își pregătea cu o grijă cu totul deosebită ceaiul ; nu-i plăcea să coboare în salonul hotelului ; aranja totul pe unul din cuferele de voiaj, peste care întinsese o față de masă ; avea o spirtieră cu combustibil solid, care ardea cu un miros puțin cam acru. Așeza una lîngă alta cele două cești ale ei, cești vechi berlineze, una altfel decît cealaltă, avînd un ușor gust de porțelan vechi, ce se amesteca vag cu mirosul de pudră al mîinilor ei. Ceremonia ceaiului era pentru ea ceva solemn. Era foarte sociabilă. Și cît se poate de serioasă. Avea expresia concentrată, și cînd îi vorbeai aveai impresia că stă și cugetă adînc la fiecare cuvînt pe care-l asculta. Acesta a fost ritmul vieții ei pe vremea cînd ducea o viață neliniștită, cînd se gîndea la bărbați și fugea de ei cuprinsă de panică. De aceea călătorea : era prezentă la obișnuitele aglomerări anuale ale vieții de astăzi : Veneția, Florența, taberele de iarnă, marea în iunie. În iarna asta trăsese la un hotel de munte singuratic printre troienele de zăpadă, incandescent în opacitatea nopții din pricina becurilor aprinse. Trăia în mijlocul acelei mulțimi

de străini, de femei, de îndrăgostiți, cum mai stătuse și aiurea, bucurîndu-se de plăcerea de a se afla în mijlocul pasiunilor ale căror oricît de mărunte schimbări le intuia. Poate că asta îi ajungea ca să poată trăi, acestea erau refugiile ei, jocurile imaginației ei : viața din jur plină de chemări, de întrevederi, de fugi și de întîlniri ; oameni ce se rătăceau seara, cînd se întorceau pe schiuri, senzația acelui pelerinaj în pustiul înzăpezit, senzația jocului și a primejdiei, iar în jur o natură parcă toată din marmură, ca o arhitectură rațională. Îi plăcea să-i simtă pe oameni trăind în jurul ei. Astăzi, multe femei nici nu vor altceva decît să se așeze la masă printre oameni, să stea la fereastră și să privească zăpada, să-și afle un loc al lor într-o sală unde fiecare intră cu pasiunea lui aparte ; adesea nu există altceva : e celebrarea unui rit care nu mai e decît o amintire, a unui act săvîrșit de generații întregi, bărbatul și femeia întîlnindu-se, privind împreună lumea la o fereastră și fugind împreună la bal, pe zăpadă sau pe mare. E aproape plăcerea unui spectacol, un ecou al unor timpuri pierdute și al unor fericiri în care s-a crezut, așa cum face moda cu dantelele, penele și panglicile din alte vremi, care înseamnă mereu o proaspătă reevocare a unor vechi taine ale vieții.

Ea își aranja deci ceștile, și aștepta. Cînd tînărul pe care-l aștepta intră, încercă senzația pe care o încercau toți prietenii ei : în jurul ei toate căpătau o atmosferă de ritual sau comemorativă. Prietenii o secundau ca în cadrul unui divertisment infantil : să stea sub un acoperiș care strînge sub el atîția oameni feluriți, să facă aceleași gesturi la aceeași oră, să fie cu toții martori printre

atîția martori, să audă cum se întrețes secretele oamenilor, iată care era plăcerea acestei femei. Prietenia ei era o prietenie aproape a zilei, încorporînd în ea sentimentul unei dragoste pierdute. Alături de ea încercai sentimentul evadării. Dar ajungea să se istovească repede, ca o plantă ce nu izbutește să prindă rădăcini zdravene; la un moment dat o trăda strîngerea ei de mînă, slabă și rece. Făcea parte din acea familie a femeilor singure care dau înconjurul lumii, mereu fugind de ele însele, pline de iluzii și de spaime, veșnic în așteptarea unor mari revelații. Dar pe tînărul ce intra acum în odaia ei din cabana aceea de munte ea îl iubea, sau ar fi vrut să-l iubească. De aceea, după ce-și tăiase prăjitura obișnuită, totdeauna de aceeași formă și calitate, se așezase la fereastră să contemple nemărginirea înzăpezită, arborii desfrunziți ce arătau ca niște insecte negre pe albul acela imaculat, mica pădurice de brazi, argintată și aproape oglindită de zăpadă, și pe cei ce se întorceau pe schi, pelerini pierduți în amurg; cuvintele lor, răzbătînd de departe, aproape că loveau geamurile.

Și ea făcu un gest neobișnuit vreodată de față cu prietenii ei; se privise în oglindă, zîmbindu-și, zîmbindu-și din adîncul oglinzii, încît părea că zîmbește dintr-un tablou; își adusese un costum și, ca să-l îmbrace, se ascunsese după ușa dulapului deschis; și apăru în oglindă alta, mai apropiată, mai adevărată; ochii și dinții îi străluceau, acum părea că ocupă cu prezența ei întreaga încăpere, așa cum ocupa toată suprafața oglinzii.

În seara aceea urma să aibă loc un bal mascat în salonul cabanei. I se întîmpla ca în asemenea

cazuri să se aștepte la ceva nou. Costumul ce-l încercase era unul de prin 1830, pe care-l combinase în acele zile cu corsajul ei de catifea neagră, cu fusta cloș de un roz delicat și cu pălăria de culoare închisă, împodobită cu pene de struț; sub costumația aceea grația ei apărea întrucîtva estompată și miraculos conservată în timp. Părea că de amar de vreme așteaptă, imobilă, ca o figură dintr-un tablou. Dar și musafirul ei trebuia să se travestească. În sfîrșit, cu o mantie largă de catifea ce-o avea ea și cu o pălărie cu boruri enorme, iată-l și pe el preschimbat în cavaler spaniol. Începuseră să-și facă plecăciuni. Nu izbuteau să-și spună nimic serios. Dar în timpul dansului ea simțea că-l iubește, de parcă ar fi ocrotit-o umbra sombrero-ului său și mustățile-i ascuțite, desenate cu un dop de plută pîrlit la flacără. Tot ce-și spuneau devenea straniu, ca și cum ar fi fost vorba de alte persoane și, involuntar, adoptau un limbaj convențional, încărcat de expresii amabile și distante.

Costumele participanților stîrneau de la bun început un fel de frig, ca și cum, o dată cu trecutul, ar fi reînviat și răceala lucrurilor moarte. Englezii erau ca în uniformă, își purtau propriul lor costum, costumul pe care fiece englez îl ia cu el în călătorie, ținîndu-l în valiză, ca pe o amintire din copilărie, ca pe un veșmînt al unei vieți tăinuite. Odalisce, indience, femei în stilul tablourilor lui Botticelli, alcătuiau marea majoritate. O doamnă în crinolină te făcea să te întrebi unde încăpea în valiză un asemenea costum. Bărbații erau faraoni, indieni, și apărea printre ei obișnuitul călău de pe vremea Reginei Elisabeta, cu

o bucată de pîslă neagră, modelată pe obraz în chip de mască. Legănarea lor răcoroasă, în aerul ce se încălzise, dădu curînd impresia unui zbor într-o atmosferă estivală ; personajele evoluau cu o uşurinţă extraordinară, şi fiecare era altfel decît el însuşi, într-un mod încîntător, abandonîndu-se în pragurile virilităţii : costumaţia crea alte gesturi, alte poze, cuvinte nemairostite. Călăul stătea ameninţător în colţul lui, supraveghind parcă fierberea aceea umană şi stîrnind fiorul unei primejdii inexplicabile. O fată, travestită în liftier, cu o jachetă în formă de inimă, era tratată cu o ciudată familiaritate, şi dansa ca şi cum ar fi servit un client. Fiecare îşi simţea travesti-ul ca pe o fugă din ambianţa obişnuită. Doamnele în crinolină simţeau că au sînii mari, şoldurile prea late şi senzaţia de flori transplantate într-un vas mai încăpător ; faraonii se simţeau preschimbîndu-se în statui îngheţate de porfir, cu o vagă împuţinare a trupului. Fiecare se gîndea la el însuşi ca şi cum s-ar fi uitat pe umărarul din şifonier, în cameră. Mulţi nu izbuteau să rostească decît cuvinte reci şi lipsite de viaţă, în costumele lor antice ; dintre femei, unele se simţeau leşinînd în corsetele prea strîmte, altele revenind la o stare virginală în tulul mulat pe şolduri.

Fata noastră, sub pălăria ei cu moţ, simţea pana de struţ unduindu-i ca o migrenă. Migrena ei era o beţie rece şi fără cuvinte, de parcă nu s-ar fi putut exprima decît într-un limbaj vechi ; cît despre tînărul ei partener, mai zdravăn în mantia-i largă, îşi simţea mustăţile ascuţite ca pe o calomnie ce atrăgea după ea mari gesturi şi cuvinte. Puteai să te gîndeşti la zîmbetele, manierele şi gesturile dintr-un muzeu de pictură în care fiecare figură, în aura ei, întinde braţele, cheamă, porunceşte, imploră, într-o noapte lunară, fără a-şi putea schimba poziţia, în felurite limbi, felurite costume, felurite timpuri — tinereţe a trecutului. Toţi credeau că-şi iubesc pentru veşnicie partenera. La un moment dat intră un tip cu ţilindru, ţilindrul fiind cocoţat pe un cap verde, modelat dintr-o basma de mătase transparentă, înfăşurată în jurul capului, care apărea compact şi rotund ca un dovleac ; era curios să-l vezi mişcîndu-se, vorbind, gesticulînd : braţele şi mîinile lui păreau nişte stranii ramuri umane. Toţi fură fulgeraţi de un fior ; acesta şi alte apariţii de groază, ca de pildă, unul cu o mască enormă şi cu un nas nesfîrşit, ca o trompetă, creară o senzaţie de primejdie. Participanţii la bal se strînseră unii într-alţii, într-o pierdută solidaritate.

Muzica de dans aţîţa cu alămurile ei lascive, cu acordurile răguşite şi înăbuşite ale trompetei ce nu izbutea să umfle balonul lipit de ea ; fiecare îşi căuta dansatoarea de parcă timpul şi lumea ameninţau să nu mai existe, dar de fapt nu era decît noaptea, apropiindu-se de sfîrşit. Şi atunci fata noastră îmbrăcată à la 1830 se strînse tare lîngă cavalerul ei spaniol, părîndu-i-se că-l iubeşte cu disperare. Aşa trebuie că se întîmpla şi cu alţii ; femeile se dădeau în vînt după turbane, după mustăţile închipuite, după bijuteriile false, precum bărbaţii erau morţi după crinoline şi după pantalonii odaliscelor. Era uluitor să simţi mădulare omeneşti sub travestirile alea, vibraţia spinărilor în ritmul dansului, încheieturile palme-

lor desfăcute, mecanismul mișcărilor ; fiecare iubea un personaj fantastic, cu teamă că se va spulbera, în vreme ce muzica se poticnea, se descărca în tromboane ca o mașină pe punctul de a se opri, și se retrăgea țopăind, pe cînd un glas începea să se lamenteze amintind de nesfîrșitele chinuri ale singurătății, șovăind în clipele de tăcere ca lovit de o cumplită suferință. În acel moment toate își pierdeau echilibrul : muzica și oamenii. Într-un cuvînt, aceeași mișcare a pasului, aceeași mlădiere în jurul genunchiului și a coapsei se schimbau în emoția istovită a unei vechi dragoste, pînă cînd noi furii dădeau buzna dinspre orchestră cu biciuirile lor de sunete și strigăte. La sfîrșit, o pauză fu binevenită. Larma glasurilor creștea asemeni glasului unui cîmp în fapt de primăvară, plin de țiuituri și pocnituri la oprirea motorului unei mașini. Cuvintele omenești începură să plutească liniștite pe marea aceea de parfumuri rîncede.

În timp ce tînăra stil 1830, mereu alături de cavalerul ei spaniol, nu pierduse nici un tur de dans, pe cînd se aplecau în fața sticlelor goale și împodobite, într-o oarecare stare de beție, una din măști, nu se știu care, scoase un strigăt matinal de cocoș. Cîntecul cocoșului era imitat perfect. Fu ca și cum zorii ar fi dat năvală peste carnaval. În alt colț al salonului, cotcodăcitul mîndru al unei găini răspunse prelung, vestind facerea oului. Sala se schimbă într-un coteț de păsări sau o ogradă : grohăiau porci, lătrau cîini în depărtare, gîngureau turturele. Înțepeniți cu toții în costumele lor, chinciți, băgîndu-se pe sub mese, își răspundeau unul altuia în felurite viersuiri : păuni, fazani, pițigoi, privighetori, mierle. Era un prelung cîntec de dragoste, de care mulți rîdeau și care-i întrista pe mulți. Cavalerul spaniol, alături de tînăra noastră, nu mai ostenea să facă pe pisicile în călduri. În solitudinea aceea fiecare se depărtă de vecinul lui, cu gîndul de a reface acele glasuri ale animalelor, de parcă fiecare ar fi vrut să rămînă singur, preschimbat într-un animal fericit, în ascunzișul sonor al viețuitoarelor. Răsunau de glasurile lor sălile, coridoarele, scările, sub privirile pline de respect ale ospătarilor. Printre feluritele triluri și țipete, salonul se goli și larma se risipi pe scări. În ușa cîte unei camere se arăta cineva cu chipul încruntat, mînios că somnul i-a fost tulburat, apoi însă își topea și el glasul în corul general. Un porc grohăia atît de măreț, încît îi făcea pe toți să se prăpădească de rîs. Ajunși în camere, fiecare continuă să repete strigătul pe care și-l alesese, în vreme ce zorii așterneau văluri opalescente peste întinderea de zăpadă ; cabana părea un vagon-menajerie, oprit pe o linie de cale ferată, într-o noapte de iarnă. Tînăra stil 1830 începuse să se dezbrace. În camera alăturată auzea miorlăitul de motan al cavalerului ei spaniol. Începu să răspundă și ea acelor voci singuratice preschimbate acum într-un cor neizbutit, imitînd țipătul papagalului. Îi ieșea destul de bine. Țipa cucurigu și se privea în luciul oglinzii, încercînd ciudata plăcere de a se simți animal, cum, de altfel, se simțea fiecare în camera lui. Și acei zori de zi păreau o lungă implorare către natură, către dragostea animalelor nevinovate și slobode de orice încătușare.

CINEMA

— Să i se machieze spatele şi braţele: şi genunchii; şi picioarele. Va poza în adîncimea cadrului. Trebuie să apară estompată, zise directorul, mîncînd „r“-urile şi „s“-urile, cum făcea de obicei cînd avea impresia că a găsit ceva grozav de artistic şi era mulţumit de el însuşi.

Totul în jur deveni ciudat; ziua se înnourase, nu mai era cald şi temperatura scăzuse. Prietenele mele se strîngeau prea tare în jurul meu; se strîngeau întocmai ca la şcoală, şi aveam aceeaşi senzaţie de coturi ascuţite, de şolduri osoase. Îmi ziceau:

— Vai, ce fericită trebuie să fii! Ţi-au dat un rol. O să te vedem în film. Ce replici trebuie să dai?

Aveam impresia că nu voi mai putea scăpa de ele. Le-am răspuns:

— Trebuie să filmez goală.

Se adunară grămadă, sprijinindu-se una de cealaltă, şi acum mă priveau de la distanţă. Stăteam cu coatele pe genunchi, cu obrazul în palme şi nu mă gîndeam la altceva decît că-mi era frig.

Aceeaşi impresie trebuie s-o ai şi cînd te măriţi. Pînă şi maică-mea stătea gravă la o parte şi avea un aer de vinovăţie. Oamenii din jurul meu, în costume *Deuxième Empire*, cel puţin aşa mi se pare, se fîţîiau de colo-colo, înfierbîntaţi din pricina sulimanurilor şi vorbeau cu însufleţire. Costumierul, secretarul de platou, ajutorul mă priveau zîmbind: se gîndeau la mine aşa cum s-ar fi gîndit la o proaspătă soţioară. Aşteptau să mă vadă, ca la un spectacol. Nu mai puteam fugi, cu toate că numai la asta îmi zbura gîndul. Mama se uita la mine cu severitate. Eram nefericită, părăsită de toţi şi nimeni nu-mi mai putea da vreun ajutor.

Directorul lăsase deschisă uşa de la cabina lui şi era ciudat că eu auzeam limpede cuvintele ce i le spunea operatorului, cu „s“-urile şi cu „r“-urile atenuate, poate pentru ca să nu mi se facă rău.

— Fata trebuie să se vadă goală, din profil, pe fundal. Preferabil confuz. Ar trebui s-o voalăm cu ajutorul unui reflector. Publicul se va aştepta să apară în prim plan, dar noi n-o să-i lăsăm pe porcii ăia s-o vadă! Dar o să fie de efect.

La cuvîntul porci, toţi începură să rîdă şi să rînjească. Directorul zîmbea, sugîndu-şi ţigaretul de bachelită mentolată şi se uita la mine. Îi simţeam cuvintele de parcă s-ar fi gravat într-un loc fragil al trupului meu, pe pieptul meu, ca o fulgerare fugară şi prelungă. Îmi ardeau obrajii. Ici şi colo, unii rîdeau zgomotos, şi credeam că rîd de mine. Bărbaţii cu mustăţi false păreau nişte animale; femeile, toate zugrăvite cu farduri, parcă făcuseră alergie la cine ştie ce fel de mîncare şi rămăseseră cu semnele, încă bolnave. Eu simţeam

că am un trup delicat, rece, și care nu mai era al meu. Mă apropiai de director, simțind că puteam să-i vorbesc, o dată ce mă alesese pe mine, o dată ce era patronul meu, un bărbat, și mă putea înțelege :

— Ce replici trebuie să dau, domnule director ? Mă uitai intens în ochii lui reci și ironici.

— Nici una, puicuțo ; trebuie doar să vorbești prin grația celor șaisprezece ani ai tăi.

Și se uită la mine ca la o mobilă. Nici el nu mă iubea. Strivind mereu între dinți „r"-urile și „s"-urile, ca să nu mă sperie, continuă să mă lămurească :

— Eroina principală, Reseda, e îndrăgostită de un pictor. În timp ce tu stai și pozezi în atelierul acestui pictor, Reseda intră și are loc o discuție. Tu pozezi în al doilea plan.

— Și pictorul nu mă iubește ?

— Pictorul o iubește pe Reseda, îmi răspunse el, ca și cum acest lucru n-ar fi fost atît de important pentru mine.

— Domnule director, faceți-l să mă iubească un pic, să se vadă c-a ținut la mine. E foarte neplăcut, domnule director, să faci figura celei de a treia, de prisos. În starea mea nu e frumos să nu fii iubită, domnule director, Nu sînt o statuie. Sînt și eu o femeie. Mi-ar ajunge o singură frază, un singur cuvînt.

Îl rugam cu ardoare, ca și cum ar fi putut să-mi sufle pe buze cuvintele care ar fi făcut din mine o femeie. El își rîse de felul meu de a vorbi, imitîndu-mi strîmbăturile buzelor :

— Tu-tu-tu, ti-ti-ti, ta-ta-ta.

— Ce ți-a spus ? mă întrebară prietenele mele, după ce mă întorsei la locul meu, și iar mă pierdui în încîlceala aceea de brațe subțiri, coate ascuțite, pîntece plate, cum aveam și eu.

În timp ce mă machiam, mă gîndeam la Reseda : ea n-ar fi îngăduit ca pictorul ei să mă iubească un pic și pe mine. Desigur că voia totul pentru ea. Așa fac stelele. Machiorul era un grăsan cu capul rotund ca o lună și cu niște mustăți crețe ; mă machia cu o oarecare bruschețe, de parcă ar fi spălat obrazul unui copil.

— Nu puteai sta acasă ? mă întrebă. N-ai pe nimeni care să țină la dumneta ?

Îmi făcuse niște obraji de un roșu aprins și printre genele false ochii mei luceau prea tare ; păream beată și mult mai în vîrstă. Mie însămi mi se părea că sînt alta și deodată mă simții bine dispusă și plină de curaj. Machiorul căută ceva ca să mă acopere, cît se poate de ursuz. Îi spusei că aveam un palton.

— Ce palton ! I-auzi, goală sub un palton ! Scotocea cu ochii, scărpinîndu-se în creștetul capului. În cele din urmă găsi un halat ; dar nici halatul nu i se păru potrivit. Cu halatul pe mine mi se părea că ascund ceva luminos și de preț ; extraordinar cît de bine pricepeam totul ! Machiorul cel grăsun se uită după mine pe cînd ieșeam. Aveam părul despletit, umed și viu. Nu întîlnii pe nimeni pe coridoare ; cu siguranță că erau pe scenă, așteptînd.

Ședeam în spatele scenei și în clipa aceea simții că intră Reseda. Știam cum se comporta : abia intra în scenă că și voia să fie interesantă. Directorul, ca s-o facă să lucreze cu tragere de

inimă, îi spunea Divina și Stella; de obicei ea începea să facă pe copilul răzgîiat, cum de altfel făcea totdeauna și în fața obiectivului, cînd nu știa să interpreteze o secvență; atunci directorul relua scena, fără să-și dea aerul că o relua; dar cînd nu era pe scenă și vorbea cu glăsciorul ăla și făcea mofturi, îl plictisea de moarte; îi zîmbea totuși, vrînd să-i arate că era încîntat. Uneori, cînd nu izbutea să se facă interesantă cu aerele ei de fetiță, se pornea să-și povestească propriile vise, și erau în general vise obscene; bărbații rîdeau, lucrătorii de pe platou rîdeau, dar apoi se uitau urît la ea. Astăzi, în schimb, toți erau serioși. Cred că nici dacă ar fi leșinat, cum făcea cîteodată ca să pară interesantă, n-ar fi obținut nici un efect (de obicei, în asemenea cazuri, toți se precipitau asupra ei; directorul o prindea în brațe și o așeza pe divanul din cabina lui; puțin după aceea ea se liniștea, ca o fetiță după un somn bun); de data asta însă, după ce întrebă cu aerul ei somnoros, „ce s-a întîmplat?" și-i spuseră despre ce era vorba, mîinile ei osoase și voluntare lăsară să cadă poalele rochiei pe care le ținea ridicate ca să nu se șifoneze sau ca să-i dea un aer de ingenuă, și se așeză gînditoare.

Dacă Reseda ar fi știut cum tremuram eu, cît îmi era de frig, cum mă apuca un fel de greață, ar fi fost mai bună cu mine. Devenise tristă. Vedeam în mijlocul scenei scaunul pe care trebuia să pozez, ridicat pe un podium și în fundul sălii pe toți bărbații și pe toate femeile acelea. Directorul dădu dispoziții ca toți cei ce n-aveau legătură cu scena în cauză să iasă; nimeni nu se

clinti. Răsună un fluierat; îmi lepădai halatul și ieșii pe podium.

— Dar e abia o copilă!... murmură o voce de dincolo de strălucirea orbitoare a reflectorului care se aprinse frigîndu-mă.

Era vocea Resedei. Lucrătorul aprinsese reflectorul ca să mă încălzească, dar raza aceea fierbinte nu-mi atingea decît spatele. Îmi aranjai părul în așa fel încît să mă acopere. Totul deveni plăcut, îndepărtat, plușat; era o tăcere ca de boală. Directorul, căruia-i auzeam glasul fără să-i disting cuvintele, avea o voce gravă, de dimineață de iarnă.

— Ți-e prea cald, mititico?

Mă privea pe deasupra lamei aceleia strălucitoare.

— Nu, e bine, i-am răspuns eu.

Mulțimea din fundul sălii dispăruse; îi auzeam pe toți murmurînd dincolo de scenă, așa cum auzi vocile cînd ești bolnav, de dincolo de ușă. Întinzîndu-mi capul, îl vedeam pe lucrătorul de la reflector mîncînd o bucată de pîine, stînd pe schelărie și privindu-mă cu seriozitate în timp ce mesteca. Era tînăr. Avea aerul că-mi face un reproș.

— Totul în plină lumină! strigă vocea directorului.

Lucrătorul mă potopi cu toată lumina aceea și mă simții ca un fluture prins în bătaia razelor unei lămpi. Și atunci începu schimbul de cuvinte dintre Reseda și pictor.

Glasurile lor răsunară ca un cîntec trist și dulce, alternativ, cînd al bărbatului, cînd al femeii; iar eu mă uitam la ei cu priviri de

statuie. La orice întrerupere lucrătorul cobora reflectorul, lăsînd abia o rază care să-mi încălzească spatele. Parcă-mi ţinea o mînă ocrotitoare pe umeri. Eu îmi plecam ochii în faţa lui, pînă cînd, scena terminîndu-se, stinse totul fără să mai aştepte nici o dispoziţie, lăsîndu-mă într-o penumbră rece şi apăsătoare. Încă orbită de lumină îmi căutam halatul, cînd simţii în spate o mantie moale şi caldă, şi auzii vocea Resedei :

— Vino cu mine.

Mă cuprinsese pe după umeri şi aşa mă scoase afară, unde oamenii aşteptau şi mă văzură trecînd ca bolnavă. Femeile erau adunate în grup, stînd pe o masă lungă, cu poalele rochiilor sumese, ca să nu le şifoneze, ca ţărăncile ; bărbaţii vorbeau între ei serioşi. Lucrătorul de la reflector coborîse de pe schelăria lui şi mă privea inexpresiv.

— Culcă-te, îmi zise Reseda, făcîndu-mă să mă întind pe divanul din cabina ei.

Mă acoperi cu o cuvertură moale şi, cum îmi clănţăneau dinţii, îmi dădu să beau ceva cald. Eu continuam să fiu scuturată de friguri şi sub pătură. Reseda nu scotea un cuvînt. Se aşezase în faţa oglinzii şi se privea, strîngîndu-şi obrazul în palme. Apoi mă ajută să mă îmbrac şi, la ieşire, îşi luă rămas bun de la mine ca şi cum nu ne-am fi cunoscut vreodată.

Singură, pe un scaun, pe coridor, îmi era frig şi mă gîndeam : „Două sute de lire !" Oamenii treceau pe lîngă mine parcă în vîrful picioarelor. Nu mă priveau, ca şi cum mi-aş fi jucat prost rolul : toţi erau obosiţi, trişti şi gînditori. Directorul începu să bată din palme :

— Haide, haide, mai repede. Ce s-a întîmplat ? A murit cineva ?

Un secretar de platou, enervat, începu să înjure. Apoi se opri în faţa mea :

— Ai isprăvit ? Atunci du-te acasă.

Cu mama n-am schimbat o vorbă, iar seara începu să mă certe fără pricină.

CADOURILE

În cei dintîi ani în care Zigrino şi cu mine am lucrat în străinătate, ne-a mers destul de bine. Plecaserăm cu ideea de a strînge cîte douăzeci de mii de lire de căciulă, amîndoi avînd acelaşi plan la întoarcere: să ne cumpărăm nişte pămînt. La început această preocupare a noastră, faptul că vedeam crescîndu-ne zi de zi economiile şi ţinerea socotelilor banilor cheltuiţi pe mîncare, pe pîine şi slănină, pîine şi caşcaval, pîine şi roşii, gătind seara cîte o strachină de ciorbă ca pe la noi, reprezenta o diviziune a zilelor şi a orelor. Apoi însă totul s-a schimbat în obişnuinţă, şi timpul nu mai trecea. Uneori, Zigrino îmi zicea:

— Am îmbătrînit aici fără să-mi dau seama.

Zigrino să tot fi avut patruzeci de ani; eu aveam douăzeci şi cinci. Într-o zi muri un consătean şi tovarăş al nostru de lucru, care nu locuia împreună cu noi. Se culcase ca şi cum ar fi plecat în călătorie ca să rezolve repede şi chestiunea asta, şi închisese ochii. Şi ne-am adus atunci aminte cum plecase din sat înaintea noastră, cum îl întîlniserăm în străinătate şi cum am petrecut zile

întregi împreună, stînd la taclale. Trecuseră zece ani. Din clipa aceea timpul începu să se precipite, trecea fără ca măcar să ne dăm seama, aşa cum se văd trecînd, noaptea, trenurile rapide. Am făcut socoteala acelui salt de zece ani, care fusese atît de scurt şi în timpul căruia abia apucasem să schimbăm nişte fraze ca astea: „Plouă", „E frig", „Uite zăpada!" „Afară-i soare".

În ultima vreme economiile noastre creşteau încet, tot mai încet. Păstram banii asupra noastră, într-un buzunar pe care ni-l făcuserăm în căptuşeala jiletcii. Uneori ne trecea prin minte gîndul că, dacă ne-am fi pierdut, ne-am fi pierdut împreună cu cîteva mii de lire, ca un butoiaş cu pulbere de aur. La sfîrşit de săptămînă ne făceam socotelile. Uneori ni se părea că avem mult mai mulţi bani deoarece, în timpul săptămînii, ne făceam socoteala în cap şi sfîrşeam prin a ne închipui şi a crede că ne încurcasem la numărat. Apoi, numărînd din nou bancnotele acelea împăturite, cu mirosul, culoarea şi consistenţa de rufărie veche, trecute prin atîtea mîini, parcă păstrînd întrucîtva căldura pielii altuia, ale mîinilor unei jumătăţi din omenire, ne dădeam seama că ne mai lipseau o groază pînă să ajungem la suma ce credeam c-o avem. Apoi uitam şi de asta şi, în ziua următoare, ne făceam iarăşi iluzia că nu ne mai lipseşte decît puţin pînă să ajungem la cifra pe care o păstram întipărită în minte. Ajunsesem pînă la urmă la optsprezece mii de lire. Era o cifră plăcută, optsprezece mii; dar nouăsprezece mii ni se părea o cifră grozav de frumoasă, iar douăzeci de mii era o cifră grasă şi plină ca un ou rotund; dar pînă acolo mai era!

Într-o dimineață de sărbătoare, pe cînd ieșeam din ospătăria ținută de un italian, dar nu de prin părțile noastre, descoperii pe țărm, de-a lungul rîului, niște plante ce mi se păreau cunoscute. Îi spusei lui Zigrino :

— Zău dacă astea nu-s vrejuri de roșii și de dovleac !

Mă întorsei și le smulsei din pămînt cu rădăcină cu tot, încetișor, ca să nu se rupă. Erau exact ce-mi închipuisem eu ; vrejurile de roșii scoseseră deja cele dintîi frunzulițe zimțate și li se și simțea mirosul aparte, acel miros pe care copiii îl simt cît se poate de pătrunzător în grădină. Tulpinițele de dovleac erau albăstrii, cu primele frunze dispuse ca doi plămîni. E caraghios, desigur, ce e în stare să facă omul departe de țara lui ; și astăzi, cînd văd oameni plecînd, acum cînd m-am întors la casa mea, încă mai las închipuirea să-mi zboare spre atîtea și atîtea lucruri puerile, care alcătuiesc secretul oamenilor aflați departe de casa lor.

Eu și Zigrino eram foarte grijulii cu acele două răsaduri, așteptînd ziua cînd din cele dintîi frunze ale dovleacului vor ieși foile nervurate. Asta ne slujea la o mai bună măsurare a timpului. Ne gîndeam că plantele cresc inevitabil, că înfrunzesc, că între frunze iese un miez nou și că apoi se ajunge la nodul din care îmbobocesc florile. Ne aminteam cîmpul în zilele cînd pare că nu se mai trezește ; apoi, într-o bună zi, ceva se destramă în văzduh, totul vădește grabă și sîrguință, și plantele încep să crească. Și iarna e ca și cum nici n-ar fi existat. Ziua înfloririi părea departe, dar pentru că e inevitabil ca plantele să crească, zilele

ploioase și cele însorite devin un fel de perspectivă, dar sigură. Într-un cuvînt, e ca și cum ai asista la creșterea unui fiu. Creșterea pare înceată, copilul parcă rămîne veșnic mititel ; și iată-l deodată mare și pentru el timpul începe să se scurgă fără a se mai opri. Și iată că, într-o bună dimineață, ne trezirăm avînd cîte douăzeci de mii de lire pentru fiecare, plus prețul biletului de întoarcere.

Umblam prin oraș, era o seară de sărbătoare și totul era grozav acum, o dată ce trebuia să plecăm ; ne reaminteam de toate cele prin care trecusem, de serile și de diminețile cu feluritele lor suferințe, de timpul grav ca o călătorie, de cuvintele de mai ieri, care parcă și astăzi mai răsunau în cămăruța noastră — și toate ne reveneau în memorie ca și cum abia acum le-am fi putut înțelege. În seara aceea Zigrino îmi spuse :

— Nu te-ai gîndit că nu ne putem întoarce acasă fără să le ducem ceva, niște cadouri, rudelor și prietenilor. Cadourile sînt necesare ; cel mai frumos moment al reîntoarcerii e cînd oamenii așteaptă să deschizi geamantanul : copiii stau grămadă, nu scot un cuvînt ; nevasta nu îndrăznește să pună mîna pe geamantane și așteaptă așa cum numai femeile știu să aștepte. În sfîrșit, tu scoți cadourile unul cîte unul, ca pe niște animale ciudate, de pe țărmuri depărtate și copiii le strîng la piept, ca și cum s-ar teme să nu le scape. Apoi toți vorbesc zile în șir despre aceste lucruri.

— Așa-i, i-am răspuns eu, dar dacă te pui pe cumpărat cadouri, nu-ți mai rămîn douăzeci de miare rotunde. Închipuie-ți numai ce înseamnă asta pentru rude și prieteni. Nu putem face figură proastă. Trebuie să ne gîndim întîi.

Merserăm o vreme gînditori, de-a lungul cheiului. Eu mă gîndeam că aveam o biblie spaniolă și că am să i-o dau învățătorului. Dar și el și-ar fi dorit cu totul altceva.

— Să mai stăm un an, își dădu cu părerea Zigrino. Într-un an mai strîngem noi niște lucruri. De cele douăzeci de miare să nu ne atingem.

Se părea că dacă ne-am fi atins de ele, aceste douăzeci de mii de lire s-ar fi năruit asemenea castelelor de nisip clădite de copii pe țărmul mării. Stabilirăm o listă de obiecte de care trebuia să facem rost, dar cu cît ne gîndeam mai mult, cu atît ne aminteam de mai mulți oameni. Încercam încă de pe acum plăcerea strigătelor, a surprizei, a încurcăturii, totul. Pînă și celor care nu țineau la noi aveam să le dăruim cîte ceva, căci uneori e bine să fii generos cu cine nu te iubește. Seară de seară, înainte de a ne duce la culcare, rumegam în gînd ce lucru ne-am fi dorit pentru fiecare. Uneori, pe cînd mîncam, ne aduceam pe neașteptate aminte de cîte cineva. În scrisorile ce ni se trimiteau de acasă se specifica de fiecare dată cine ne trimitea salutări : nevasta începea totdeauna scrisoarea spunînd că se simte bine, atît ea, cît și copiii : scria numele tuturor copiilor, unul după altul ; apoi înșira numele rudelor, ale prietenilor, ale cunoscuților, și era suficient să vedem aceste nume scrise, ca să ne dăm îndată seama cum arăta și persoana de care era vorba. Îi iubeam atît de mult pe oamenii de pe la noi, încît se părea că numele fiecăruia era un element al lui propriu, alcătuit anume pentru el, ca forma nasului sau culoarea părului. Scrisorile erau mereu aceleași : în timp ce eu citeam, Zigrino îmi reproducea din memorie pasaje întregi. Uneori, numele nu erau înșirate în aceeași orînduială ca alte dăți, și atunci ne întrebam dacă nu cumva se întîmplase ceva rău. Uneori ne apuca dorul să aflăm cum mai arăta un colțișor oarecare, o fîșie de cîmp, dacă ogorul fusese semănat și dacă arborii erau tăiați. Apoi, de cînd scriam că ne vom întoarce în curînd, lista de nume începuse să dispară din scrisori și nu ne mai vorbea decît nevasta, despre ea însăși și despre copii. Spunea că aștepta să ne întoarcem și ne-o și închipuiam în pragul ușii, în clipa aceea cînd nu mai trebuie să străbați decît cinci, și apoi doi metri ca să ajungi la ea, dar nici ea și nici copiii nu izbutesc să se clintească din loc.

Trecu și anul acesta. Dar între timp interveni criza, nu prea găseam de lucru decît pe apucate și nu numai că nu cîștigam un ban în plus, dar începuserăm să intrăm în banii puși deoparte pentru întoarcere. Trebui să luăm totul de la început ca să-i recîștigăm. Și astfel mai trecură încă cinci ani. Iar cînd plecarăm, într-o zi, nu mai simțeam nici o bucurie.

Toți își aduc aminte cum a fost cu cadourile noastre. Izbutisem să facem rost de cîte ceva. Dar fetițele crescuseră, băieții se făcuseră mari, nici unuia nu-i veneau nici hainele și nici încălțămintea pe care le cumpăraserăm. În acei din urmă ani nu mai ținusem socoteala trecerii timpului. Scoțînd pantofii din valiză și dîndu-mi seama că toți copiii mă priveau dezamăgiți, mai că nu turbai. Doream ca măcar fetița cea mică să-și tragă pe picior pantofii aduși de mine, dar o strîngeau și plînse o seară întreagă într-un colț, pînă i-i scosei și-i aruncai pe fereastră. Cu Zigrino

fu însă şi mai rău : în timp ce era în drum spre casă, îi murise nevasta şi aflase despre asta abia cînd ajunse acasă. Zigrino avea cincizeci şi cinci de ani. Vreme de multe zile stătu fără să scoată un cuvînt, închis în casă. Apoi, pentru ca agoniseala să nu i se irosească degeaba, se însură cu o fată de nouăsprezece ani.

IMPRESARUL

Giulia era o fată care putea să facă o impresie cît se poate de antipatică. De aceea toţi artiştii şi oamenii cu imaginaţie ce se perindaseră prin casa ei rămăseseră izbiţi de acest lucru. Era o fată cam complicată.

Dar cum vreţi să fie simplă o fată trăită în acel mediu ? Nu era un suflet deschis cum nu e suflet deschis nici un fiu al vreunui actor, fie el ilustru sau de mîna a şaptea. Gîndiţi-vă la tatăl ei, la Rastelli. Nu e prea comod să ai un artist în casă. Toată atenţia este îndreptată spre el, iar toţi ceilalţi trec pe planul al doilea. El e personajul cel mai important, cu speranţele, exaltările, furiile şi amorurile lui : el, mereu în primejdie şi totdeauna încordat, triumfător sau abătut. E o viaţă anormală. Toată casa sfîrşeşte prin a se învîrti în jurul acestui astru, care în unele dimineţi se trezeşte ca soarele mohorît al iernii, sau strălucitor ca nişte zori primăvăratici. Dar la viaţa aceasta nefirească te adaptezi, sfîrşeşti chiar prin a o găsi unica viaţă posibilă. Rastelli nu e mai dificil decît atîţia alţi artişti ; e, totuşi,

mai pitoresc și mai spontan. Era un comic de café-concert, apoi s-a făcut actor și acum e marele actor pe care-l cunoașteți. Vorbea cu vocea oamenilor din popor, cu vocea aceea opacă de ființă născută și trăită în adolescență în umbra fundăturilor. Și, deodată, iată-l celebru și bogat, sărbătorit și căutat ; iată fotografiile mai-marilor pămîntului cu cuvinte de omagiu și afecțiune pentru „marele artist al artei dramatice".

Familia unui artist e cea mai turbulentă și mai perfidă, avînd aproape perfidia publicului. O dată ce îndură o tiranie, își terorizează la rîndul ei despotul. Băgați-vă în cap că artistul trebuie să fie totdeauna egal cu el însuși, fiecare gest al lui trebuind să țină pasul cu miraculoasa iluzie a faimei sale. Nimeni nu-i iartă dacă se poticnește. Și, în chip firesc, copiii care cresc în această atmosferă sînt niște creaturi ciudate, obișnuite cu faima și cu onorurile și, tocmai de aceea, neliniștiți și plini de slăbiciuni.

Și, apoi, incredibila confuzie a sentimentelor. Credeți că Gino, primit în casa lui Rastelli, o iubește numai pe Giulia. Gino o iubea pe Giulia pentru că era fiica lui Rastelli ; îl iubea pe Rastelli mai întîi, apoi pe fratele ei și pe mama ei, pentru că erau rude cu Rastelli. Gino era îndrăgostit de faimă. Visa și el să ajungă un mare artist, dar șovăia încă între muzică și literatură. Prin faima lui, Rastelli își domina fiica, iar pentru ea orice bărbat care nu era tatăl ei era neglijabil. Iată rațiunea suferințelor și a geloziei lui Gino. Subiectul discuțiilor lui cu Giulia erau totdeauna tatăl ei, succesele lui, arta lui ; și asta cu dragoste și revoltă totodată. Vă spun că Gino a trecut prin

torturile cele mai rafinate pentru Giulia. Se simțea iubit așa cum sînt iubiți admiratorii și adoratorii.

Iată deci cum s-a desfășurat povestea fugii Giuliei din casa părintească. Într-o seară, în casa Rastelli fusese invitat un critic influent, venit din străinătate. Toată familia Rastelli era adunată în păr, minus băiatul, și Gino era și el de față. Rastelli era într-o dispoziție insuportabilă în seara aceea. Poate i se părea că criticul nu manifesta destulă admirație pentru el. Cînd era în starea asta, trebuia să-i spui că e mare și să-i repeți asta sub diferite forme. Dar dacă, din întîmplare, își manifesta nemulțumirea aceea pieziș, toată familia îl contrazicea în gura mare. Nu-i era îngăduit să manifeste slăbiciuni. Însă de data aceasta avea dreptate : nu mai juca de doi ani, nu mai afla un teatru care să-l angajeze ; nu mai era la modă. Și cum nu putea mărturisi aceste adevăruri și pretexta mereu că voia să se odihnească în așteptarea unui contract, își revărsa proasta dispoziție bombănind pentru te miri ce, stîrnit de niște fapte cotidiene, de probleme domestice, de o rochie a fiicei, de tenul ei.

Giulia era pretextul tuturor izbucnirilor sale ; o trata așa cum tratezi o femeie iubită, voia să știe ce făcea, ce citea, ce gîndea, pe cine vedea. Asta contrasta cu atitudinea soției lui, dulce, surîzătoare, plină de aceea dragoste ce se respira în orice gest și în orice cuvînt al acelei familii, o dragoste bolnăvicioasă, lesne de remarcat în toate lucrurile de care era înconjurată, în împodobirea apartamentului unde bibelourile de prost gust, păpușile, clovnișorii purtători de noroc, tablourile cu scene amoroase, dădeau impresia uni cuib de

amanți ; unde pînă și puțina dezordine era o dezordine a unor îndrăgostiți, iar ordinea minuțioasă și stupidă din salon însemna adorație. În litigiul privitor la unele persoane din anturajul Giuliei, criticul ținu partea acesteia. În casa lui Rastelli, ca în casele multor artiști, nu existau secrete, totul se discuta în public, atît de deschis încît era trecută cu vederea pînă și bănuiala de lipsă de pudoare, și nu conta dacă un musafir primit în casă abia de un ceas se amesteca în discuție. Pe Rastelli intervenția criticului îl puse pe gînduri. Gino deveni suspicios și trist. Giulia se angajă total într-un joc plin de cochetărie cu apărătorul ei, așteptînd să fie privită, privindu-l cu nerușinare, informîndu-se despre el, despre gusturile și despre viața lui, provocîndu-l cu ochii ei de oțel. Atunci, în sfîrșit, criticul începu să-i aducă laude lui Rastelli care, îmbătat de acel omagiu, se însenină, deveni vesel și nici prin cap nu-i trecu că omagiul i-l datora fiicei sale și că multe din cuvintele acelui imn de slavă i se adresau nu lui, ci Giuliei. Dar după prînz, cînd toți se aflau în salon, din camera alăturată izbucniră niște hohote de rîs și se auzi plesnetul unei palme pe o suprafață cărnoasă. Erau Gino și Giulia. Fu rîndul criticului să devină melancolic. Mușcase din momeală, mersese prea departe, nețiînd seamă decît de ea, vorbind numai pentru ea, așa cum fac uneori bărbații în societate, cînd vor să dea lovitura la o femeie. Și acum Giulia răsturna jocul. Și ea, ca și tatăl ei, se îmbăta la gîndul de a crea o dramă în jurul ei.

Criticul mi-a povestit apoi că, plecînd noaptea tîrziu împreună cu Gino, se plimbaseră vreme de două ceasuri prin orașul pustiu și că Gino nu

numai că-i mărturisise că remarcase atitudinea provocatoare a Giuliei, dar că rostise la adresa ei, pe care o iubea cu disperare de atîția ani, cuvinte grele : anume că Giulia făcea același joc cu toți musafiri mai de seamă și că, dacă criticul voia, putea s-o aibă. Mai adăugase o serie de amănunte pline de cruzime și încheiase încurajîndu-l să tenteze o aventură cu ea. Dar nimic nu era adevărat. Era durerea provocată de acest eșec neașteptat, excitația nopții, curiozitatea de a cunoaște ce anume atrăsese atenția criticului care, cum însuși recunoștea, își pierduse în seara aceea capul.

— E o isterică, repeta Gino, acompaniat de zgomotul înăbușit al pașilor nocturni pe sub balcoanele care, în tăcerea nopții, se făcuseră parcă mai joase, ca să-i vină într-ajutor unui amant la pîndă. E o isterică, și nu i-ar strica o lecție. Încercați !

Dar faptul s-a întîmplat după aceea, și nu e atît de important. Să ne întoarcem la seara cu pricina ; în timp ce stăteau cu toții în salon, sunase telefonul : Rastelli se întorsese după cîteva clipe radios, anunțînd sosirea iminentă a unui mare impresar, care dorea să-i vorbească.

Rastelli, după cum bine știți, nu mai juca de doi ani. Nu mai găsea nici un impresar dispus să-i încredințeze un rol mare, și acesta era motivul proastei lui dispoziții și a frămîntării celor apropiați. Despre problema asta nu se vorbea niciodată în casă, dar era prezentă în toate discuțiile, în toate certurile izbucnite pe neașteptate, în toate subitele accese de dragoste. În viața oricărui artist apar astfel de perioade în care se pare că a fost

uitat ; trebuie doar să le depășească, fără a se lăsa învins, faima poate reînvia, tot așa cum dragostea copiilor, după ingratitudinea adolescenței și a tinereții, reînvie în pragul maturității. O fericită tăcere se așternu în clipa cînd Rastelli anunță vizita aceea. Giulia nu se mai uită nici la Gino, nici la criticul cel influent, ci-și plecă ochii, ascultîndu-și părintele. Doamna Rastelli le surîdea musafirilor de parcă nu mai știa unde să reverse atîta dragoste, iar Rastelli, în picioare, își redobîndise frumusețea din momentele lui de triumf, o frumusețe de demon fermecător. Acestea erau clipele cînd el își lăuda musafirii, pentru ca și el să fie la rîndul lui lăudat, dar laudele lui erau niște laude leșinate, de care numai el era în stare, umilindu-se atît de tare încît devenea agresiv. Abia se auzi soneria, că Rastelli se precipită el însuși să deschidă. Se auziră obișnuitele cuvinte de politețe, complimentele lui Rastelli ; apoi ușa biroului lui se închise.

Știu asta de la Gino : Nevasta lui Rastelli, fiica lui, Gino, criticul influent, așteptau în salon. Giulia părea să fi uitat de jocul la care se pretase în seara aceea, devenise rece și distantă. În astfel de clipe se revela o anume asprime a trăsăturilor ei, frumusețea demoniacă a tatălui ei.

În toiul acelei așteptări, ușa se deschise. Apăru mai întîi impresarul, un om de statură mijlocie, palid, cu un tic nervos al ochilor, tic ce-i conferea privirii lui un aer veșnic disprețuitor. Rastelli era în spatele lui, dar aproape convulsionat, cu gura strîmbată, cu ochii reci și răi. Expresia lui nu vestea nimic bun. Făcu prezentările ; impresarul se înclină din vîrful pantofilor și luă loc fără

să se uite la nimeni. Rastelli rămase în picioare, aruncă o privire în jur, realiză că domnea o atmosferă de așteptare și începu să vorbească bîlbîindu-se, de parcă ar fi declamat un rol. Se întoarse spre soția lui :

— Mi-a oferit un contract pen... pentru tea-teatrul de varietăți ! Un număr comic ! (Doamna rămînea impasibilă). Nici măcar o apariție de trei sferturi de oră ! (Doamna — nici o mișcare). Două mii de lire pe seară ! (Doamna nu-l învrednici barem cu o privire).

Rastelli schimbă tonul :

— Aș putea ști ce aveți ?

Nimeni nu răspundea. Impresarul afișa un aer absent și se uita în tavan.

— De atîta timp ! reluă Rastelli, de atîta timp nu mai lucrez. Și simt o nevoie să joc... e ceva de nestăpînit... o necesitate. Domnul îmi oferă un contract. Nu e teatru ! E teatru de varietăți ! Depinde cum se face și ăsta ! Sînt totuși un artist ! Sînt un mare artist !

Ultima frază o urlă. Apoi amuți. Impresarul începuse s-o privească țintă pe Giulia. Rastelli strigă încă și mai tare:

— Sînt încă un mare artist !

Și cum nimeni nu răspundea, își frînse mîinile, agitîndu-le în fața fiicei sale și zicînd:

— Dar ce pot să fac ? Să fim drepți. Dacă nu e momentul meu ! Pot sta așa, fără să lucrez ?

Părea că dă niște replici, și nici măcar reușite.

Giulia se ridică și se retrase în camera ei. Ilustrul critic își luă rămas bun. Plecă și impresarul. Gino interveni:

— Nu se pune problema că trebuie neapărat să jucați. Problema e că vi se oferă ceva ce nu e demn de dumneavoastră.

Dădea dovadă de o cutezanță de care nimeni nu-l credea în stare, de o superioritate care-l înspăimînta pe Rastelli.

— Să joci pentru femei goale! rosti în sfîrșit soția lui, acoperindu-și obrazul cu mîinile.

— Dar tu ce altceva făceai? izbucni Rastelli. Unde te-am găsit? Nu erai și tu una din femeile alea goale?

— Am fost. Dar apoi am devenit alți oameni, replică ea.

Totul se prăbușise. Pentru prima dată Gino ieșea din casa aceea ca un bărbat, cu fruntea sus. În seara următoare nu mai ieși singur. Giulia, care-l însoțise pînă la ieșire, îl rugă:

— Ia-mă de-aici.

I se abandonă, înfrîntă; dar cînd ajunseră pe strada pustie, la miez de noapte, sub burnița ce cădea fără zgomot, ea se opri ca să-i spună:

— Dar făgăduiește-mi că ai să devii un mare artist. Am să fac tot ce vrei tu. Dar promite-mi că ai să devii un mare artist!

Gino o prinse de reverurile jachetei și, închizîndu-le peste grumazul ei gol, răspunse:

— Ți-o făgăduiesc!

Și așa se destrămă familia Rastelli. Băiatul și-a găsit o slujbă. Doamna Rastelli își urmează soțul, după ce a vîndut casa și totul. Cît despre Rastelli, e un caz despre care toți vorbesc. Dar nimeni nu-i vine într-ajutor. Printre altele, cîștigă două mii de lire pe seară. Și, ca să fim drepți, nici nu merită milă.

AMEȚEALĂ

Nici ea singură nu-și putea explica de ce o făcuse. Dar iată cum se întîmplaseră lucrurile: o doamnă se prezentase la ușa ei și o întrebase de ea, de signora Brunilde Rommi. Ea, signora Brunilde Rommi, se dusese să deschidă fără să bănuiască nimic, crezînd că era băiatul de prăvălie al lăptarului sau al brutarului (nu știa, într-adevăr, care din ei doi scria „broască rîioasă“ lîngă cantul ușii sau care din ei mîzgălea desene al căror sens nu-l pricepea; dădea bacșișuri atît de mici!) Pînă în clipa aceea viața ei fusese, pe cît de sărăcăcioasă, pe atît de liniștită. Liniștită. Uneori, dimineața, băiatul de la brutărie aducea, ca să iasă cu bătaie la cîntar, o bucată de lipie crocantă, cu grunzi mari de sare peste crusta uleioasă, și ea o scotea imediat din cornetul de hîrtie și mușca din ea, contemplîndu-și casa în lumina dimineții. (Nu, nu se putea ca băiatul de la brutărie să fie cel ce scria și mîzgălea pereții cu desene). Deci, era liniștită. Și era mulțumită de casa aceea enormă în care locuia, se simțea ocrotită de faptul că cinzeci de familii își duceau traiul acolo, că

erau mulții copii, și încerca senzația de solidaritate a celui ce călătorește pe mare, pe un vapor ticsit de oameni unde numărul, precum și atîtea și atîtea complicații familiare îți dau certitudinea că vei scăpa cu bine de orice furtună, cu ajutorul Providenței.

Dar ducîndu-se să deschidă, cu vaga senzație că butonul soneriei fusese apăsat de o mînă necunoscută, poate erau de la gaze, se pomeni față-n față cu o doamnă ce i se păru grozav de elegantă și care, la început, o sperie. Nici nu apucase să-și scoată șorțul. Doamna, stînd dincolo de ușă, întrebă de signora Brunilde Rommi. Avea o față închisă, netedă, ordonată, de parcă ar fi fost pictată pe o miniatură. Și purta niște haine !... Oricum ar fi fost, aveai impresia că la ușa ei nu se prezentase o doamnă, ci un personaj costumat, așa cum par costumate doamnele elegante nimerite într-un sat sau într-un cartier sărac, unde viața e aceea de acum cincizeci de ani, iar cel ce vede niște veșminte moderne le privește ca pe o travestire plină de amănunte ciudate, asupra cărora fantezia întîrzie, fără să le priceapă sensul. Signora Brunilde deschisese acum ușa. Necunoscuta își mișcă buzele înguste, mărite de o tentă de ruj în formă de inimă, care le conferea o expresie puerilă, poate expresia unui băiat ce s-a mînjit mîncînd cireșe.

— Aș dori să vorbesc cu signora Brunilde Rommi.

Și iată că signora Brunilda, cu șorțul pe ea, răspunse, fără a sta măcar pe gînduri, printr-o minciună :

— Stăpîna nu-i acasă. Vorbiți cu camerista.

Ajunsă aici, signora Brunilda ar fi putut să tacă. Dar o dată ce apucase pe drumul acesta, își auzea vocea de parcă era a alteia, și parcă vorbea despre ea însăși, plecată într-un loc plăcut și liniștit, cine știe unde.

— Stăpîna mea e în vizită la surorile ei, care locuiesc în apropiere de San Pietro, și se întoarce tîrziu. Poate face o plimbare. Ziua e frumoasă și surorile ei au o mașină. Dacă aveți să-i comunicați ceva, spuneți-mi mie și am s-o pun la curent. În zile ca astea stăpîna mea se întoarce foarte tîrziu acasă.

Iată ce zise signora Brunilda Rommi și, auzindu-se vorbind despre ea însăși, încerca un sentiment suav, ocrotitor și plin de afecțiune.

— Aș dori, vorbi vizitatoarea, niște informații asupra unei cameriste care zice că a lucrat aici. Adele. Dumneavoastră o cunoașteți ?

— O, sigur că o cunosc pe Adele, recunoscu signora Brunilde, și în clipa aceea simțea un fel de solidaritate, ca între egali, pentru femeia aceea care într-o perioadă de șomaj, lucrase la ea cîte o jumătate de zi. Da, cum să nu, continuă ea. Vedeți, la început am fost două femei în casa asta. Stăpîna mea are doi copii ; și mai este și domnul. Și au nevoie de două femei. Mai ales că copiii sînt mici și neastîmpărați. Vai, așa-s de ștrengari ! Apoi, știți cum e viața, viața e din ce în ce mai grea, și toți se restrîng în ziua de astăzi. După cîte o cunosc eu pe Adele, e o fată cumsecade, credincioasă. De altfel puteți să-i telefonați stăpînei mele, dacă vreți să aflați ceva direct de la ea, fără să vă mai pierdeți timpul cu drumul, cu riscul de a nu o găsi.

Tot vorbind, însemnă pe o bucată de hîrtie un număr de telefon, în timp ce se minuna de puterea ei de simulație și de felul cum în închipuirea ei se născuseră doi copii drăgălași și ștrengari și acest număr de telefon format din șase cifre, născocit de la cap la coadă. Apoi, ca să continue discuția aceea plăcută, în vreme ce vizitatoarea cobora scările, adăugă :

— Numai că Adele e mereu îndrăgostită. Asta-i cusurul ei.

Era mulțumită de ce figură făcuse și de faptul că acordase atîta distincție numelui și persoanei ei : o zi în piața San Pietro, cu soarele care, în umbră, pătrundea ca pe un alt tărîm, prin răcoarea fîntînilor în murmurul cărora se amesteca zgomotul de pași al pietonilor, vîjîitul mașinilor și sfîrîitul de la birturi. În același timp însă fu cuprinsă de o vagă oboseală, de nemulțumire, de un fel de remușcare. De ce se comportase așa ? De ce mințise ? Se gîndea că n-o s-o mai revadă niciodată pe doamna aceea, pierdută într-un oraș atît de mare, și cum aceasta părea o doamnă foarte elegantă, o să-i rămînă întipărită în memorie familia aceea cu doi copii, o doamnă ale cărei surori locuiesc în piața San Pietro, toate mulțumite și liniștite. Dar nu putea alunga o senzație de gol ; devenise tristă și toată oboseala vieții ei tinere, care totuși se desfășurase liniștită lung șirag de zile, plină de încredere și de nădejde, o apăsă pe neașteptate. Cu realitatea pe care și-o născocise se confrunta acum ea, cea adevărată, pe care i se părea că abia acum o vede pentru prima dată. Pînă în momentul acela totul fusese firesc și aproape fatal în viața ei, căci copii nu avusese ; avea un soț tînăr și plin de speranțe, dar care mai avea mult pînă să și le împlinească. Aștepta să vină și pentru ea vremuri mai bune, așa cum aștepți anii, fără grabă și fără să-ți dai seama.

Acum însă, după ce născocise toate astea, se simți pentru prima dată nefericită. Era cuprinsă de o neliniște pe care nu izbutea să și-o lămurească, pe care n-o încercase și nici n-o bănuise mai înainte, parcă ar fi vizitat o țară ciudată, ar fi trăit într-o ambianță aparte și s-ar fi adaptat greu la noul ei mediu. Nici nu bănuise vreodată că ar fi putut să se uite la lucrurile ei dragi, la casă, la mobile, ca la niște jucării dintr-o viață anterioară, revăzute după ani îndelungați de absență. amăgiri ale unor vremuri pentru totdeauna apuse. Mai venise ea adesea în contact cu destule doamne asemenea acelei necunoscute, dar le tratase cu nepăsarea cu care se privesc ele însele, cugetînd la lucruri îndepărtate și nemărginite, spre care fantezia noastră n-ar putea să se avînte. Acesteia însă îi văzuse îndeaproape chipul, își amintea cu precizie tăietura buzelor, ochii străvezii de animal, sătui, goi de gînduri și de remușcări. Ochii aceia o fixaseră cu atenție, așa cum se uită adulții la copii, dînd impresia că ar cunoaște un secret incomunicabil și pe care fiecare trebuie să-l descopere singur.

Fusese un moment de nenorocire, una din acele nenorociri care atît de des le lovesc pe femei, inexplicabile și de nemărturisit. A doua zi regăsi obiectele familiare, obiectele ale căror secrete le cunoștea, fierul de călcat care pentru toți oamenii

scoate același miros uman cînd trece peste lenjeria umedă, nevinovata grosolănie și agera osteneală a ustensilelor familiare. Încercă un moment de duioșie, de parcă ar fi trădat pe cineva. Înfățișarea vizitatoarei i se schița vag în memorie, și acum se gîndea la ea zîmbind, ca la amintirea unei glume reușite. Și copiii, și numărul de telefon ; toate născocite. I-ar fi plăcut să știe cine ar fi răspuns la celălalt capăt al firului. În față, soarele ilumina stucatura crestată din loc în loc, pentru a însemna colțul casei : cunoștea umbrele ce se condensau din oră în oră, pînă cînd ajungeau să împrăștie o umbră uriașă, și atunci se făcea seară și aduceau cu umbrele desenate de munți la apusul soarelui, peste cîmpii. Încă puțin și țipetele rîndunelelor s-ar fi auzit mai ascuțite, seara ar fi devenit răcoroasă și vastă, o dată cu stingerea globului trosnitor de jăratic de dincolo de copaci.

În timp ce stătea așa, gustînd nedeslușit ceasul acela ca pe o amintire sau ca pe un presentiment, căci era încă tînără și mai era vizitată de impresiile din copilărie, răzbătu pînă la ea, din curtea interioară, un glas pe care i se păru că-l recunoaște. Casa în care locuia de cinci ani făcea acum parte din ea însăși ; simțea dacă cel ce urcă scările o caută pe ea, simțea că cineva se oprea la ușa ei încă înainte ca persoana respectivă să pună degetul pe butonul soneriei, de parcă ușa ar fi fost un timpan al urechii ei. Și simțea, poate după felul cum se grupau cuvintele, poate datorită unui simț asemănător cu al animalelor domestice, dacă se vorbea despre ea, doar auzind niște voci nedeslușite în curtea interioară. Peste armonia cunoscută a vocilor de toate zilele, pe care o

avea în minte după cum treceau orele și care alcătuia ritmul muzical al zilei ei, auzea cum se imprimă voci cu care nu era obișnuită și care-i dădeau senzația unei sosiri, a unei surprize, a cuiva care vine să te caute de departe, cu speranță și teamă totodată. Și adesea nu erau decît perceptorul sau încasatorul de la electricitate. De data asta își aduse aminte de vizitatoarea din dimineața aceea și fu sigură că vocea era a ei. I se făcu frică, ar fi vrut să dispară, ca și cum ar fi trebuit să răspundă de vreun delict. Stînd cu urechea la fereastră, fără a-și scoate capul, ca să nu fie zărită, auzi deslușit schimbul de cuvinte ce urmează :

— O găsiți cu siguranță acasă : nu iese aproape niciodată, zicea vocea pe care ea o cunoștea bine, a portarului.

— Totuși, cînd am venit data trecută, fusese toată ziua plecată. Se dusese la surorile ei, din piața San Pietro, replică cealaltă voce, a necunoscutei.

Urmă un chicot plin de compasiune, chicotul portarului, al omului aceluia mititel și rotofei ce stătea mereu cu pălăria pe cap lîngă poartă, ca și cum ar fi voit să pară străin de clădire.

— Așa mi-a spus camerista ei, răsună iar vocea necunoscutei.

— Camerista ei ? Dar de cînd se știe n-a avut cameristă ! o contrazise vocea portarului.

— Am încercat chiar la telefon, adăugă vocea doamnei.

De data asta portarul izbucni în hohote de rîs :

— La telefon ? Dar n-a avut niciodată ! Oricum, urcați sus. O s-o găsiți cu siguranță.

Şi iată zgomotul de paşi înăbuşiţi pe scările lungi..

— Dar ce vor de la mine ? se întreba Brunilde. Ce vor, ce-am făcut, de ce vorbesc aşa despre mine ?

Nu mai auzise pe nimeni vorbind depre ea şi acum îşi dădea seama în ce fel vorbeau. Totdeauna fusese altfel decît îşi închipuise ea : ea, doamna, stăpîna, femeia bărbatului ei, Brunilde, persoana cea mai dragă pentru ea însăşi !

— Oh, cît pot fi de răi... de răi ! De ce mă caută ? Ce le pasă de viaţa mea ? De ce nu mă lasă în pace ?

Paşi urcau. Auzea limpede de dincolo de uşă pasul obosit, călcînd pe a o sută douăzeci şi una treaptă. Curînd trebuia să se audă ţîrîitul soneriei. Gata : a şi apăsat pe buton. Ea se înfăţişează. Poartă acelaşi şorţ. Înaintează şi spune :

— Stăpîna e plecată cu copiii şi cinează la ţară în seara asta. Stăpîna mea se îngrijeşte mult de sănătatea copiilor ei şi idealul ei este să trăiască la ţară, mereu la ţară. Stăpîna mea are o căsuţă la ţară, o căsuţă mică şi modestă, şi uneori se duce acolo. Căci bărbatul ei are mult de lucru.

Rostea cuvintele astea încetişor şi domol, de parcă ar fi vrut să-i facă plăcere vizitatoarei şi o invita să ia parte la un joc de copii, la un joc de-a cei mari. I-ar fi fost recunoscătoare dacă ar fi acceptat jocul, dacă ar fi vrut să creadă în el. Şi în timp ce vorbea şi urmărea cu privirea ochii vizitatoarei care lunecau pe preşul destrămat din faţa uşii, pătrundeau în vestibulul sărăcăcios dar atît de curat, descoperea şi ea, călăuzită de ochii străinei, mizeria din locuinţa ei, ca şi cum ar fi văzut-o

pentru prima dată, întoarsă dintr-o lungă călătorie ; era exact cum se întîmplă cu copiii care, după ce au minţit şi au povestit despre satul lor lucruri ciudate şi uluitoare colegilor dintr-un oraş oarecare, unde s-au dus la studii, se întorc în satul lor şi-l descoperă dureros de mizer şi de trist.

Vizitatoarea o privi drept în faţă şi începu cu o voce delicată şi nespus de dulce :

— Într-adevăr, am încercat la telefon şi...

Brunilde aştepta cu capul în pămînt, cu ochii rugători, să audă ce va spune vizitatoarea :

— Am încercat, dar nu răspundea nimeni.

— Vai, doamnă... murmură Brunilde, peste măsură de recunoscătoare.

Dar chipul străinei se făcu palid sub fard, în timp ce buzele subţiri şi uscate rosteau :

— Mincinoaso ! Eşti o mincinoasă !

Ea încercă o slabă rezistenţă :

— Nu mă credeţi, doamnă ?

— Eşti o mincinoasă ! O toantă, o neghioabă ! Zdrenţăroasă mizerabilă ! Să mă iei pe mine drept proastă. Ah !...

Făcu gestul de a pleca, întorcîndu-i spatele, fără s-o învrednicească măcar cu o privire. Dar pe cînd Brunilde închidea uşa, gîndindu-se la minutul următor ca la o eliberare, vizitatoarea se întoarse şi exclamă cu o voce ironică şi plină de răutate :

— Dacă-mi îngădui, am să revin altădată să cer informaţii de la stăpîna dumitale : chestia mă distrează şi mă pasionează. E o desfătare. Bună ziua, doamnă, la revedere. Şi distrează-te cu plimbările dumitale la ţară.

Era rea, cît se poate de rea ! Brunilde se rezemă de fereastră. Vedea rîndunicile urcînd și coborînd în văzduh, ca niște puncte negre. Din curticică răzbătu o voce puternică, a portarului :

— Ați văzut ? Ce cameristă vreți să aibă femeia aia ? Ce casă la țară ? Ce telefon ?

Vocea se pierdu. O alta, a vizitatoarei, răspunse ceva nedeslușit, dar îți dădeai seama că vorbea cu răutate.

Răi ! De ce era atîta răutate pe lume ? Și ea, ea de ce mințise ? Brunildei i se părea că nu înțelesese viața pînă în clipa aceea. Avea impresia că urcase pe o scenă, că ieșise din adîncurile unei mahalale și că, pe neașteptate, toți vorbeau despre ea. Și cum vorbeau ? „Aia... o mincinoasă... toantă, neobrăzată, idioată“. În imaginația ei orașul se restrîngea. Altădată, o raită prin oraș o făcea să guste plăcerea de a fi o necunoscută. Seara, cînd lumea ieșea la plimbare, cînd îmbrăca și ea ceva nou, o pălărie, o pană, o agrafă, un cordon, îi făcea plăcere să se scurgă prin străzile din centru împreună cu mulțimea revărsată din toate părțile, mirată de propria ei complexitate și confuzie, cu sentimentul atîtor secrete omenești purtate într-o alternanță uniformă, fiecare cu familia, cu bărbatul, cu casa lui. Și iar îi venea în minte locuința ei din fundul mahalalei, de unde, la aceeași oră, de peste tot, femeile se strecurau în fugă, ca într-un decor de teatru, cu vaga plăcere de a ieși pe o scenă, încercînd un sentiment destul de aproape de orgoliu, topindu-se în viața unui oraș care, din centrul lui, făcea să-i urce spre cer vuietul și zăpăceala. Însuși veșmîntul pe care aceste femei îl îmbrăcau era un soi de uniformă.

Toate erau ca niște spectatoare entuziaste, alcătuind la rîndul lor obiectul unui spectacol. Brunilde văzuse adesea toalete bogate, giuvaeruri splendide și luxul reflectîndu-se, palid, din vitrinele iluminate, pe chipul femeilor aplecate să vadă. Și, aplecată peste luciul de cristal, era mulțumită să poată lua și ea aceeași poziție. Iar cînd vorbea despre toalete, despre frumusețe, despre bogăție, o făcea ca și cum ar fi preamărit toate aceste lucruri, ca piețele, grădinile și monumentele orașelor.

Și iată că acum o munceau altfel de gînduri ! Fapta ei îi dădea, în cercul prietenelor ei, o subită importanță și dădea naștere unor anume îndatoriri. Care anume să fie aceste îndatoriri, nu știa prea bine nici ea. Era ca și cum ar fi crescut dintr-o dată, copleșită de rușinea aceea destul de comună tinerilor, rușine pentru actele și cuvintele săvîrșite și rostite în cadrul unei adolescențe lipsite de experiență și capricioasă. Lăudăroșenii stupide, minciuni nevinovate și timide, de care-ți amintești pe neașteptate, cum pe neașteptate îți descoperi locul tău în lume. Era o senzație neplăcută și nu lipsită de regrete pentru pierderea unei nevinovății și a unei fericiri irecuperabile. Și acum aștepta să vadă ce se va întîmpla : poate că vor veni s-o caute ; poate că au s-o descopere și au s-o urmărească pe stradă.

Poate că faptul acela ce i se părea atît de important și care vreme de cîteva zile i se zvîrcoli în creier s-ar fi spulberat fără urme, ca o zi urîtă din adolescență, cu răutățile ei, atunci cînd existența e dominată de demonul prefăcătoriei, de minciună și de cruzime. Numai că necunoscuta se

gîndi ea să reînvie amintirea. Pe o foaie de hîrtie aspră și parfumată, de o culoare vagă, pal-trandafirie, ca lacul unghiilor ei, îi scrise Brunildei o scrisoare : continua s-o ia peste picior, scrisoarea fiind plină de înțepături, amintindu-i de întîlnirea lor, despre surorile ei, despre casa ei de la țară, despre plimbările sale și despre copiii ei atît de ștrengari. Numai despre lucruri inexistente, inclusiv copiii. Îi spunea că ar dori să o mai întîlnească din cînd în cînd și că, dacă n-are s-o întîlnească, o să se înfățișeze ea personal, într-un chip oarecare, „căci doresc să cunosc mai îndeaproape o femeiușcă atît de grozavă". Era păcat, adăuga scrisoarea, că ea n-avea de loc telefon, « ca să mai flecărească puțin și să mai facă uneori cîte o ieșire la iarbă verde ».

E de ajuns extrem de puțin ca să deschizi ochii spre adevăr. Brunildei i se părea că orașul s-a schimbat brusc, așa cum se schimbă un anotimp. Tot așa se schimbase și ea însăși. Acum nu se mai gîndea la orașul acela și la oamenii aceia cu același sentiment al infinitului cu care se privesc frunzele copacilor, ci ca la o gloată dușmănoasă, prin care cineva și-ar fi putut tăia drum strigînd :

— Uite-o, uite-o pe nerușinata aia, mincinoasa, nenorocita !

Și se simțea plină de ură față de toți cei despre care i se părea că vor s-o nimicească.

Începu prin a aduce acasă obiectele cele mai diverse, zicînd că le găsise în autobuz sau că le cumpărase de ocazie, pe mai nimic, la licitație. Erau obiecte de lux, de toaletă, bijuterii, pantofi, îmbrăcăminte. Apoi, tot așa, din întîmplare, cum zicea ea, datorită unei întîlniri norocoase, pe

care însă o povestea confuz, găsi pentru bărbatul ei un asociat, un om serios, dispunînd de mari capitaluri și cu ajutorul acestuia soțul ei întemeie o industrie prosperă. Își făcu rost de o altă locuință, avea acum un salon, prietene cu care să vorbească despre toalete și bijuterii, și împreună cu care să privească, pe stradă, toaletele și pălăriile trecătoarelor. Își schimbă fața și culoarea părului. Privindu-se în oglindă, nu mai recunoștea în ea pe femeia de altădată. Dar n-o muncea nici un soi de remușcare. Nimeni n-a știut vreodată de ce mijloace se slujise ca să ajungă aici și ea însăși părea să fi uitat de asta. Oricum, nu voia să se gîndească. De altfel, în cercurile pe care le frecventa, nimeni nu știa de unde venise.

Într-o seară, urcînd scările spre apartamentul ei, aproape că se izbi de cineva care cobora. Cealaltă se opri, deschise gura ca să vorbească, și o măsură din cap pînă în picioare. Era necunoscuta. Rîdea, dar nu ca altădată. În șirul dinților ei lipsea ceva. Brusc, Brunilde o invită s-o urmeze. Era o seară de sărbătoare și nimeni nu era acasă.

— Da, sînt chiar eu, începu Brunilde, închizînd ușa în urma ei. Vă regăsesc în drumul meu. De o bucată de vreme n-am mai auzit vești despre dumneavoastră. Adevărul este că mereu m-am așteptat să vă întîlnesc. Eram, totuși, sigură că ne vom revedea.

Necunoscuta se așeză liniștită într-un fotoliu și-și aprinse o țigară. Și, cum își rotea privirile în jur, Brunilde îi zise :

— Da, tot ce vedeți în jur îmi aparține.

— Mă bucur, răspunse străina, dînd drumul unui rotocol de fum, într-o atitudine destul de

des întîlnită la unele femei ce fumează cu înverșunare, stăpînite de un viciu alimentat din deznădejde, ca și cum n-ar aștepta nimic altceva de la viață. Continuă :

— Și eu mi-am adus adesea aminte de dumneavoastră. Nu știu de ce, dar nu mi-ați mai ieșit din minte și mereu mă interesa să aflu cum ați fi putut s-o sfîrșiți. Ați făcut, deci, avere, nu ?

— Da, am făcut avere. Și dumneavoastră ce aveți de gînd să faceți acum ?

— În ce sens ? ceru lămuriri necunoscuta.

— Întreb dacă o să vă mai găsesc mereu în drumul meu. Dumneavoastră m-ați căutat, pe cît se pare.

— A, pricep. Vă e teamă să nu vorbesc, nu-i așa ?

— Într-adevăr, nu mi-ar face nici o plăcere să reapăreți în viața mea.

— Oh, făcu necunoscuta căutînd un firicel de tutun rătăcit între buze, nu mai sînt ca altădată. Acum e ușor să mă jigniți. Mi-am schimbat ideile. Știți, m-am gîndit la dumneavoastră. Ce mai mințeați ! Ziceam că, desigur, cu o asemenea capacitate de a minți o să vă tăiați un drum larg oriunde. Și nici măcar nu vă dădeați seama că spuneați minciuni ! Mă căiam că v-am făcut să suferiți. O dată chiar am vrut să v-o spun. V-am căutat chiar, dar mi s-a răspuns că v-ați mutat. Abia de puțină vreme am aflat că locuiți aici.

— Aveam scrisorile dumneavoastră, o întrerupse Brunilde, și-mi era frică de dumneavoastră. V-am urît ca pe o dușmană a mea. Totodată doream însă să mă revedeți. Înțelegeți, nu, că erați grozav

de importantă pentru mine. Deveniserăți personajul cel mai de seamă din viața mea.

— Ați învins dumneavoastră. Și ați făcut-o repede. Sînteți încă tînără și frumoasă.

— Știți prea bine că lucrurile astea nu-mi mai sînt acum de nici un folos.

— Haide, zău, nu exagerați !

— Sînt foarte obosită, zise Brunilde. În timp ce trecea prin fața oglinzii se privi în ea, apoi adăugă, parcă vorbindu-și sieși :

— Foarte obosită ! Și dumneavoastră, cum o mai duceți ? Fericită ca întotdeauna ?

— Vai, nu. Știți cum e cînd ești fericită. Îi umilești cu ușurință pe alții. Ai vrea să fii totul : aerul pe care-l respiri, lumina care te încălzește. Asta se cheamă gelozie ! Ești geloasă pe orice ! Atîtea femei tinere și fericite sînt așa ! Ce groaznică dușmănie ! Se spionează între ele, le spionează pe necunoscute, pîndindu-le primul semn de oboseală, de bătrînețe sau de sărăcie. E înfiorător ! Și, cum, mai devreme sau mai tîrziu, toate decad...

Se întrerupse. Se așeză mai comod în fotoliu, picior peste picior, și-și aprinse altă țigare :

— Iată-mă, adăugă apoi. Eu, după cum vedeți, am decăzut.

Izbucni într-un plîns dureros, cu lacrimi mari care, scurgîndu-i-se în jos pe obraji și pe nas, păreau că-i opăresc pielea, înroșindu-i-o.

— Trebuia să mă arăt, și plăcerea mea era să ies seara, să mă arăt în timp ce se desfășura din plin plimbarea mondenă, să stau la cafenea. Auzeam în jur pălăvrăgelile oamenilor de teapa mea : „Aia, sau Aialaltă, mamă doamne, da' prăpădită mai e, uite ce s-a urîțit și cît e de prost îmbrăca-

tă !" Și eu, de ce trebuia să mă afișez ? Nu mă interesau decît prietenele, rivalele, necunoscutele ; pînă și celor pe care nu le cunoșteam le știam numele, știam totul despre ele, cum ele știau totul despre mine. Nici n-ai puterea să faci altceva cînd ești stăpînită de acest demon ; nu mai ai nici măcar putere să iubești. Și toată ziua mă gîndeam numai la ceasul acela, mă pregăteam numai pentru asta. Mă gîndeam cum am să apar, ce-am să îmbrac, ce pălărie, ce pantofi, ce bijuterii am să-mi pun. Nu știți ce scenă de teatru e trotuarul. Comentariile despre altele, pe care le auzeam în jurul meu, nu-mi dădeau pace : „Uh, da' grasă mai e !", „Mă, ce-a mai slăbit !", Îîîh, ce s-a nasolit !" Mă trezeam noaptea bîntuită de coșmare, că m-aș fi plimbat sărăcăcios îmbrăcată printre oamenii aceia. Îl tîram după mine pe tipul meu. Nu era bărbatul meu. Era unul pe care-l tîram după mine, așteptînd să-mi pice altul, mai bogat și mai puternic. Într-o zi, acesta rămase fără un chior. Își cheltuise toți banii pe rochiile mele, cîte una pe săptămînă, pe pălării, pe bijuterii. Trebuia să-l tolerez și așa sărac, căci era complicele meu. Ieșeam încă, dar sfiindu-ne, căci nu puteam abandona scena aceea înspăimîntătoare, întorcîndu-mi ochii după averile ce se perindau prin fața noastră, după fericirile încă pline de vlagă, surîzînd ca niște curtezani, făcînd orice ca să fim observați. Am avut grijă să ne despărțim la timp, fiecare în spatele altei persoane asemenea nouă. Și reîncepurăm jocul. Mă gîndeam adesea la dumneavoastră, îmi aduceam aminte de momentele cînd v-am văzut pentru întîia oară și aș fi dorit să vă cer iertare. Dar nu v-am mai găsit. Îmi închipuiam că sînteți

fericită. Dar în loc de asta, luaserăți înfățișarea mea. Aveați acum ochii mei. Dacă stau în fața oglinzii alături de dumneavoastră, ne putem confunda una cu alta. Toate sfîrșim prin a semăna între noi, cînd sîntem așa cum sîntem. Sînt o nenorocită, nu-i așa ?

— Da, aprobă liniștită Brunilde.

— Incapabile să iubim, incapabile să iertăm, incapabile să ne uităm la oameni fără să-i judecăm greșit. Încetul cu încetul oamenii încep să-ți repugne. Nu aveți și dumneavoastră un stomac delicat ? Vreau să zic, nu vă e greață de toți ceilalți ?

— Ba da, recunoscu Brunilde.

— Și eu am fost așa cum v-am văzut pe dumneavoastră atunci. Uitați-vă, ne confundăm.

— Ați face bine să mă scutiți de prezența dumneavoastră. Sau, dacă nu, vă dau afară.

— Nu e nimeni acasă. Sîntem singure, eu cu dumneavoastră. De altfel, să nu credeți că m-am plictisit urmărind viața dumneavoastră. Ați fost precisă și exactă. Ar trebui să fiu cea mai bună prietenă a dumneavoastră. Știu cum v-ați desăvîrșit opera : urcînd de la cel mai neînsemnat la cel mai puternic. Sînt singurul om cu care puteți vorbi și căruia vă puteți destăinui. Recunoașteți că primul tinerel pe care l-ați întîlnit și pe care l-ați și ruinat imediat era interesant. Cît pe ce să vă îndrăgostiți de el ! Dar ultimul, cel mai bogat : ce marfă, nu-i așa ?

— Ajunge !

— Și, ajunsă bogată, ați luat-o de la capăt. Adică ați inversat rolurile. V-ați apucat să-l protejați și să-l ajutați pe un tînăr sărac. Cînd

te deprinzi să lucrezi pentru bărbați... Și e așa de plăcut să reîncepi, să urci scările spre cămăruța unuia care locuiește la mansardă, o sută douăzeci de trepte, o odăiță posomorîtă, rufărie sărăcăcioasă !... Fascinația rufăriei sărăcăcioase și un anume iz de sărăcie !... în condițiile noastre nu se uită niciodată. Și vă prefaceți că sînteți și dumneavoastră săracă, pentru ca nu cumva să-l intimidați ? Și că puteți să-l ajutați un pic, din cînd în cînd, nu-i așa ? Dar el știe cine sînteți și vă tolerează. Dar vă înșeală cu o fată săracă, așa ca el, pe care o iubește și pe care o va lua de nevastă.

Necunoscuta stătea alături de Brunilde, lîngă oglindă. În umbră, aproape că se confundau. Și tocmai în clipa asta Brunilde se repezi la ea, în întuneric, confundîndu-se în întregime cu necunoscuta. În aceeași seară, servitorii o găsiră pe Brunilde sufocată, zăcînd pe covor. Nici urmă că ar fi pătruns cineva străin în cameră. De aceea se gîndiră la un acces de nebunie. În scrumieră fură găsite două mucuri de țigări. Luîndu-se amprentele digitale, se descoperi că acestea corespundeau cu ale Brunildei. Portarul, interogat, declară că toată seara precedentă nu văzuse pe nimeni urcînd sau coborînd scările.

BARCA

Luaserăm barca unor pescari ce trecuseră pe niște veliere, o barcă grozavă, lungă de cinci metri, vopsită în alb, roșu și verde, care pescuise în larg. Și ne simțirăm bogați avînd această barcă — singurul capital pentru nenumărați pescari ; și ne simțirăm îmbărbătați.

În viața noastră nu pusesem mîna pe o vîslă, decît ca să o cumpănim în mînă și să simțim cum vibrează în aer lopata. Acum trebuia să ne însușim și un limbaj nou, să învățăm denumirea părților componente ale acestei bărci : frînghiuțele, furcheții, randele, boma, denumiri ce însemnau depărtare, solitudine, navigație ; vîslele roseseră zdravăn furcheții, electroplasa coșcovise barca la pupa. Puneam mîinile pe lucruri la care multe alte mîini trudiseră. Barca era docilă, chiar prea docilă. Iar noi eram tineri. Cînd ieșirăm, cu pînza întinsă, ni se păru că ne aflam în umbra unei aripi înfiorate de vîntul înălțimilor ; nici n-o înălțasem bine, că ne și pomenirăm în larg ; barca se cabra ca un cal, pămîntul părea departe, oamenii de pe țărm ne priveau, iar cineva striga

la noi. Ne gîndeam — vag — la cel dintîi om ; uimitoarea inteligență umană e încorporată într-o barcă în stare să brăzdeze valurile mării. Și vîslele se implîntă în marea ca oglinda ; le simțeam cadența și deveniserăm noi înșine ritm ; înțeleserăm că vîslim bine în clipa cînd vîsla începu să întindă apa ca un văl ce se sfîșia brusc. Auzeam bolboroseala regulată a apei despicată de chilă, și era aidoma susurului unui rîu. Asta însemna că sîntem aproape de fund, de care ambarcațiunea noastră era despărțită doar printr-un centimetru sau doi.

Pe mal se aflau două fetișcane venite pentru prima dată la mare. Nu voiau să vină cu noi în barcă. Aveau un glas subțire, subțire de tot, și o piele albă pe care soarele și vîntul o înroșeau, o piele de oameni iernatici. Veneau dintr-o țară cu ierni îndelungate. Pînă și glasul lor avea ceva de iarnă, fiind delicat, aidoma pojghițelor de gheață. Aerul și lumina le alterau cu ușurință trăsăturile ; păreau pe punctul de a năpîrli. Ne salutau de pe țărm. Se părea că aveau multe rude, căci ne aminteau mereu de unchi, de mătuși, de bunici, de bunice, și nici nu mai vorbeau despre altceva. Ba nu, vorbeau și despre țara lor, despre ceața și despre gerul marilor întinderi. Aveau totuși o grădină și ne înșirau numele plantelor cultivate în ea. Aveau, printre altele, o buruiană otrăvitoare, sau o ciumăfaie. Și un tată teribil.

Există, totuși, fete simple și curajoase. Noi le invitam mereu să iasă cu noi. Ziceau „nu !“, stînd cu picioarele în apă, suflecîndu-și fustele și stăruind cu privirea asupra vălurelelor atunci stîrnite ce le înfiorau gleznele subțiri. Apoi, într-o zi,

una din ele se lăsă ispitită să meargă cu noi. Trăgeam la vîsle cu mult mai multă atenție, așa cum orice bărbat e plin de atenții cînd o femeie îi calcă pragul casei. Fata stătea ghemuită, atentă la freamătul mării. Din cînd în cînd, întreba cît putea să fie de adîncă apa sub noi. Zece. Douăzeci, cincizeci de metri.

Ne însușiserăm bine această veche iscusință a omului, iscusință care-i îngăduie să alerge pe suprafața apei, ne însușiserăm instinctul necesar pentru a despica așa cum trebuie valurile și știam cît de mult ne puteam apleca peste barcă, spre a scruta fundul, păstrîndu-ne echilibrul. La început marea pare nouă și nemuritoare, viața ei fericită ; peștii au o formă desăvîrșită și nealterată, delfinii își execută în voie tertețele. Apoi descoperi însă legea mării. Pîndeam coloniile de polipi ; caracatița are o casă : grota ; cînd stă acasă, își închide intrarea cu un șir de pietricele desăvîrșit rînduite ; una din pietre este dată la o parte cînd animalul e afară. Le fugăream. Își schimbau culoarea, își îndreptau într-altă parte acel soi de craniu rotund care este tot trupul lor, craniu al unor oameni dintr-o altă lume, dintr-o lume a viitorului, care, se zice, va fi locuită de oameni cu cranii uriașe ; își bulbucau ochii înspăimîntați și iritați, dădeau drumul norului acela negru care le este caracteristic. Puține dintre ele sînt întregi la trup. Multe au tentaculele ciupite sau trunchiate de țiparii care intră în vizuinile lor și încep să le devoreze de vii. Dar țiparii ! Îi vezi cu cîrligele undițelor înfipte în gîtlej, după ce au rupt firul. Poartă cîrligul așa, toată viața, pînă cînd un ultim cîrlig le vine de hac. Se zvîrcolesc în fundul bărcii, își

schimbă culoarea și sfîrșesc horcăind sub trapă, în puțina apă gălbuie și caldă care abia de-i acoperă. Țiparii, ca să-i poți prinde, trebuie să-i lovești la cap, căci au dinți și mușcă, au o gură roșie, de șarpe, și coada puternică, ca un șperaclu. În larg, e un mișun de pești care fug, ca prinși într-un sac. Sacul — este marea.

Așa descoperirăm noi imensa cruzime a mării, rezistența naivă și zadarnică a celor slabi, aroganța stupidă a celor puternici, împotriva cărora se ridică totdeauna alții, și mai puternici, iar pînă la urmă, toți aceștia sînt învinși de istețimea omului, care nu are gheare sau dinți, dar, cu ajutorul mîinilor lui îndemînatice, făurește și distruge universul. Iar omul, la rîndul lui, e strivit de o altă forță, care-l copleșește, de marea deasupra căreia zburdă, călăuzind prova în așa fel încît să spintece valul ce se deschide și apoi este gata să se închidă peste el. O barcă pare ageră și însuflețită ca un cal sau ca un taur ; are pînă și un glas al ei, glasul armăturii și al părților ei componente, al catargului, al pînzei, glasuri pe care înveți să le cunoști. Zile întregi merge prost și nu-ți dai seama ce are. Catargul vorbește, ca stejarul argonauților. Pe dinlăuntru e frumoasă ca o aripă întinsă, alcătuită asemenea coșului pieptului, care închide inima omului.

Marea, deci, marea strălucitoare, limpede, maiestuoasă și bogată devine, pentru cine o cunoaște, o împărăție a cruzimii. Unuia dintre noi, celui mai tînăr și mai îndîrjit, marea îi stîrnea un fel de exaltare. Vădea iscusință în prinderea caracatițelor cu mîna, le dibuia printre alge și printre stînci, le lăsa să i se încolăcească în jurul brațului, le dădea

iarăși drumul în apă ca să le privească schimbîndu-și în mod idiot culorile și desfășurîndu-și tentaculele ca un pumn ce se închide și se deschide, cu o neschimbată mecanică a mișcărilor, de parcă se supuneau acelorași legi ca și omul ; apoi le prindea iar, și cînd le vedea în oală îl apuca melancolia și nu voia să se mai atingă de ele. Alteori scoteam din apă, cu plasele sau cu undițele, niște pești zdraveni, care-și desfășurau în fața noastră grozăvenia aripioarelor, înotătoarelor, țepilor și crestelor, măsurîndu-și puterile cu noi, de parcă am fi fost egalii lor, pești de mare.

După fiecare din aceste prăzi, deveneam mai cutezători. Plănuiam să ne ducem să asistăm la jocurile nupțiale ale delfinilor, să le vedem salturile și căderile pe marea liniștită, salturi asemănătoare sticlelor ce conțin mesajele naufragiaților. Cît despre fata care urcase în barcă și acum ne însoțea totdeauna, ea se simțea ca într-o familie. Nu-i simțeam prezența și, totuși, încrederea pe care ea o avea în brațele noastre îi dădea imbold bărcii. Într-o seară însă, pe cînd ne întorceam spre țărm, după un vîslit îndelungat, auzirăm pe cineva cîntînd. Era fata. Cînta în ritmul bătăilor vîslelor, cu privirea ațintită spre țărm, unde fiece lucru, copacii, casele, stîncile, închipuiau semne ale unei distanțe ce trebuia străbătută ; vocea ei era delicată, iar ochii îi erau acum mai întunecați, gura subțire i se deschidea modulînd silabele cîntecului, grumazul neted i se umfla potrivit melodiei. Iar noi ne simțeam mai bărbați, aproape pirați.

Asta s-a întîmplat în ultima seară de vară. În ziua următoare, marea devenise sălbatică,

mistralul sufla atotstăpîn peste valuri, velierele ancorate în marea verzuie căpătau culoarea lemnului vechi și manevrau prorele în așa fel încît să nu prindă vîntul din coastă; dintr-o dungă într-alta a zării se îmbulzeau norii, vînturile voiau să sufle toate deodată, pînă cînd mistralul le domină pe toate și marea se acoperi de horbote de spumă. Toate lucrurile își pierdeau culorile iar velierele trandafirii și verzi arătau, izbite de furia vîntului, ca niște ziduri scunde sub un cer opac de iarnă. Pe plajă, furia valurilor făcea prăpăd printre meduze, printre stelele de mare, printre protozoarele lipsite de apărare, cu formele lor rudimentare, de tuburi, înzestrate abia cu cîțiva cili. Iar noi umblam și le număram printre alge. Marea rămînea singură cu velierele ei. Începea un anotimp aspru, asemănător cu vîrsta matură a omului. Veniră și unchii și o luară pe fată cu ei.

DE-ALE PRIMĂVERII

Nu-i chiar atît de rău că lumea poate s-o ia mereu de la început. Pe măsură ce trăiește, omul devine un fel de încăpere din care locuitorul se mută, plină de mobile șubrede, de lucruri ieșite din uz, care capătă pînă la urmă aspectul unor instrumente de tortură. Apoi viața este iarăși ca o pagină pe care toate se înscriu cu vigoarea anilor dintîi și n-are importanță că la un moment dat știi cum se întîmplă totul. Iată anotimpurile, sărbătorile, vremea dragostei: creația e o continuă alcătuire de noi pagini pe care omul le mîzgălește cu sine. Dar cîte ștersături nu întîlnești pe aceste pagini! Natura înflorește. Acesta este ritmul ei. Florile sînt tocmai niște pagini albe ale anului. Cînd le vine timpul, se veștejesc; e perioada cînd iubiții se ceartă pe la colțurile străzilor singuratice unde, cu puțin înainte, nu știau să facă alta decît să stea îmbrățișați; și acum zic: „Dar mi-ai jurat...". „Lasă, acum te cunosc eu bine." „Tu te-ai uitat la ea". „Îți jur". „Adio".

Cum se veștejesc și se strică lucrurile noi, lucrurile neprihănite! Cumplită e clipa cînd frumu-

setea începe să se tulbure! O floare, o femeie, un animal, par pentru o zi nemuritoare. Pînă şi nouă, în copilărie, o haină nouă ne pare indestructibilă; oricine îşi poate aduce aminte senzaţia de lehamite, proprie tinereţii, încercată de om cînd descoperă caducitatea lucrurilor. Nu e ceva important, dar asta nu înseamnă că oamenii, pînă şi cei mai distraţi, nu se gîndesc adesea la asta. Cum se scofîlceşte obrazul adolescentului? Cum ajunge de-şi pierde strălucirea ochiul unei fete? Cum, şi în ce moment?

Era o grădină lăsată în paragină, în care plantele aveau totuşi nevoia să înflorească. De fapt chiar înfloreau, cum puteau, revenind la starea de plante sălbatice, redobîndind frumuseţea încăpăţînată a copiilor săraci: cameliile şi trandafirii netăiaţi se dublau, zambilele şi narcisele se simplificau; pomii, necurăţaţi de ani de zile, înmugureau în încîlceala de ramuri vechi şi uscate, oferind priveliştea disperată a plantelor abandonate în voia soartei, plante ce se răsucesc, se destramă şi se chinuie să-şi scoată mlădiţele tinere printre cele sterpe, care le acoperă ca nişte zdrenţe: aceştia sînt pomii posomorîţi şi scălîmbăiaţi din unele peisaje bolnăvicioase.

În toiul înfloririi, cînd frunzele prea lungi ale zambilelor se şi îmbîcseau în sucurile lor vîscoase, printre balele melcilor, ţîşniră macii cu tulpinele lor păroase, cu cele patru petale purpurii şi lucioase; era o prevestire a verii învăpăiate, năvălind peste violaceul clerical şi pascal predominant în culorile primăverii. Iată-le corola neatinsă, liniile întinse ale nervurilor, polenul presărat în jurul urnei bine conturate, ca un ochi pestriţ

printre gene castanii. Aceasta a fost cea dintîi dimineaţă a vieţii lor. Florile tremurau slobode pe pajiştile din jur, unduind ca o curgere de rîu — şi totul era o fugă fără sfîrşit. Totul era curat, nou, nealterat, pînă şi florile blonde ale măceşilor de la marginea grădinii.

Adesea natura stîrneşte impresia aşteptării. De fapt, nici nu puteai face altceva decît să aştepţi s-o surprinzi într-una din clipele ei de activitate. La orizont, soarele lumina piezis plantele, reliefîndu-le umbrele prelungi, aşa cum o lampă aşezată pe duşumea luminează obiectele dintr-o încăpere. Plantelor, ca şi oamenilor, umbrele le semnalează existenţa. A fost puţin de aşteptat. De nu ştiu unde se ivi un bondar de culoarea cîrmîzului, umplînd ceasul acela cu glasul lui răguşit şi matinal. Nu se ştie ce anume caută să ocolească aceste gîngănii prin zborul lor întortocheat; dar se îndreaptă fără şovăire, cu toate că piezis, spre un punct precis. Acesta căzu ca o bilă de plumb drept în mijlocul macilor, începînd cu cel mai înalt.

Se aşeză, ca atras de pata aceea castanie, în mijlocul corolei, de care nici nu se diferenţiază prin culoare; de fapt, aşa cum era, cu aripile încă agitate de vibraţii, forma, împreună cu corola, un tot vaporos. Floarea avea însă tulpina prea lungă şi nu putea suporta greutatea gîzei: se clătina, pendula; iată-i corola întoarsă spre pămînt; alunecînd, insecta îşi reluă zborul; apoi se cufundă iarăşi în cupa corolei; şi iarăşi tulpina macului se încovoie, lăsînd-o să cadă. Ori de cîte ori insecta se agăţa de suprafaţa netedă şi lucioasă a plantei, bîzîitul i se linişte, ca plînsul

unui sugar care se prinde de țîța mamei lui, dar, cînd se desprindea de corolă, bîzîitul reîncepea, asemenea plînsului copilului pe care mama încearcă să-l înțarce. Apropiindu-te, dar cu băgare de seamă, puteai să vezi cum gîngania asta lacomă palpează caliciul, se cramponează cu toate cele patru piciorușe ale ei, dînd din aripioare ca să se mențină în echilibru, cumpănind, prin mișcările ei, balansarea floarei ; insecta era îmbătată de polenul acela negru, de opiul acela voluptuos, pentru ca, tocmai în clipa cînd era mai legată de hrana aceea vitală, confundîndu-se cu ea într-o unică și vaporoasă culoare, ca de cerneală, contopită cu ea într-o unică vibrație, să fie respinsă, să-și reia zborul, să revină. Și asta pînă cînd, în urma acestei continue respingeri din partea plantei, să se apropie de o floare vecină, mai scundă și cu tulpina mai rezistentă, dar și de pe aceasta cădea ; încăpățînat și lacom, bondarul își risipea apoi strădaniile asupra altor corole, se răsucea ca nebun, cu antenele, cu mandibulele, cu gheruțele, ațîțat de purpuriul plantelor, cu tot trupul lucitor pudrat de colbul acela negru și opac.

Soarele se înălța la orizont. Umbrele se scurtau, ghemuindu-se la picioarele plantelor ; era o ploaie de raze drepte, din înalt, și florile începeau, ca într-un extaz, să soarbă lumina, fără să mai tresară măcar. Și, în lumina aceea puternică și indiferentă, îți dădeai seama că, acolo, unde mai înainte se afla corola netedă, strălucitoare, cu nervurile precis desenate, rămînea acum o suprafață ofilită, aspră, ca o foaie de hîrtie mototolită. Acesta este sfîrșitul mut al florilor.

La semnalul de trîmbiță al bondarului, sub razele perpendiculare ale soarelui de amiază, atît de jinduite de florile cu corolele sfielnic deschise, un roi de alte gîngănii, albine, fluturi, viespi, bondari, tăuni, dădu năvală din toate părțile, fiecare intonîndu-și propria melodie, o fanfară de miliarde de insecte care nu izbutesc să dea glas pe lume. Luară florile cu asalt ; respinse de una sau găsind-o secătuită, zburau spre o alta, cea mai apropiată, nu se știe dacă atrase de miros sau de culoare, dar orbește, piezîș, ca și cum pe tot pămîntul nu se putea cădea decît peste flori. Albinele, mai ușoare, trebăluiau printre petalele florilor de măceș : mișcările lor erau aidoma unui pumn care stoarce un ciorchine ; printr-o neîntreruptă muncă a picioarelor (cele de dinainte scormoneau, cele mijlocii, mai scurte, împingeau, iar cele din spate adunau) făceau cocoloș pulberea galbenă a polenului, o modelau și, preschimbată de pe acum în ceară, le forma pe piciorușele de dindărăt o trăistuță a cărei culoare trecea de la galben-roșcat la culoarea caldă a luminării sau a fagurilor fantastici ce se arată în fața ochilor celui ce deschide un știubei. Puteai să-ți închipui albina întorcîndu-se la stup cu cele două pungulițe atîrnîndu-i de-o parte și de alta, depunînd încărcătura prin alte mișcări precise ale gheruțelor, mișcări în care este încorporată îndemînarea oarbă a instinctului.

La vremea prînzului, tot smalțul florilor nu mai era decît o amintire în urma acelei invazii : corolele erau inerte, caliciile ofilite. Te gîndeai la vara care se înstăpînea din ce în ce mai mult, la moartea florilor, la clipa cînd potirele ofilite

ale macilor aștern pe pămîntul ars o hlamidă de un roșu spălăcit, iar bondarul, simțind că i s-a dus vremea, ajunge să se izbească cu capul de geamuri, viespile cad în colbul drumurilor iar albinele caută sîmburii aurii ai fructelor coapte. Noutatea pămîntului înprimăvărat se și preschimbase într-o amintire, așa cum doar o amintire rămîne tinerețea, dragostea și clipa în care înflorește viața.

ORGIA

Din clipa în care așezasem pe pămînt farfurioara de cafea, devenisem și eu o zeitate. Să mă explic : mă aflam singur pe pajiștea din fața vilei ; vara mă copleșea, uriașă, uriașe erau marea și cerul, mai puțin uriași arborii. O nesfîrșită oștire de furnici își tăiase propriul drum printre ierburi. Chipul meu stătea aplecat peste drumul lor îngust și, dacă seminția aceea de insecte mi-l vedea, cu siguranță că-și făcea despre el ideea pe care ne-o facem noi despre lună. La început, furnicile mi se înfățișară ca o mulțime învălmășită, apoi viața lor deveni mai lămurită, complexă, armonioasă : mi se părea că privesc din înalturi strada unui mare oraș.

Tot ațintindu-mi ochii asupra lor, isprăvisem prin a desluși fiecare insectă în parte, și pe cele bine făcute, cu trupul lor lucios și negru, și pe cele spălăcite, care căpătaseră culoarea frunzelor veștede, unele cu antenele puternice și pufoase, altele cu trupșorul uscat, tîrîndu-și cu mari strădanii abdomenul greoi. În afară de cele vizibil ocupate să care vreun grăunte sau cîte o fărî-

mitură, celelalte se preumblau în sus și în jos, cu aparenta lene a unei plimbări de-a lungul unui mare bulevard ; se aflau printre ele furnici care se apropiau de marginea drumului cu șovăială și stîngăcie, altele, sigure de ele, își tăiau cu repeziciune drum prin mulțime. Ordinea era uimitoare, armonioasă, ca petele negre ale notelor pe un portativ. Zăream cîte o furnică enormă, împopoțonată ca o treizecidoime. Pe unele dintre ele ajunsesem chiar să le recunosc. Încetul cu încetul, ochiul meu se obișnuise cu lumea lor. Poate, toate împreună, construiau un drum. Cu gheruțele lor încîrligate bătătoriseră printre ierburi o cărăruie dreaptă și subțire, o linie fermă ; în urma trecerii lor pămîntul se fărîmițase, fiecare grăunte de țărînă se făcuse neted ca o bordură de trotuar. Mă simții ca nimerit pe neașteptate în toiul activității febrile a unor ființe neștiutoare și grozav de ocupate, ca într-un oraș străin. Ochiul se obișnui cu infimitatea acelei lumi, și încă în asemenea măsură încît, revenind apoi asupra lucrurilor de dimensiuni mai mari, asupra arborilor, a bărcilor, a mării, a oamenilor de pe stradă, mi se părea că urc dintr-un abis.

Era ceasul de atotstăpînire a soarelui, clipa aceea de neclintire meridiană, cînd totul pare că stagnează și se saturează și cînd un fior de vînt te-ar face să auzi foșnetul universului ; florile vinete de anghinare tremurau, populate doar de niște scarabei verzi, bărcile erau copleșite de soarele dogorîtor al mării, cu velele atîrnînd moi, vîrfurile copacilor stăteau încovoiate în aerul neclintit. Iar pe fîșia aceea de pămînt se mișca lumea neobosită a furnicilor, profitînd de inerția pămîntului.

Nu dinadins pusesem aproape de drumul lor farfurioara în care se revărsase un pic de cafea. Obiectul acesta, strălucitor de alb și rotund, scăpăra fulgerări peste fascicolele de raze ce străbăteau printre ramurile copacilor. În centrul farfurioarei se deschidea lacul negru al celor cîteva picături de cafea, în care soarele stîrnea stranii densități de culori, curenți irizați și o stratificare de bobițe depuse la fund. Ochii mei, obișnuiți acum cu universul infim al furnicilor, distingeau cele mai mărunte lucruri. Unele fire de iarbă luau pentru mine aparențe de piscuri, de hățișuri de pădure, de luminișuri, pînă într-atîta încît ridicîndu-mi apoi privirile, lumea îmi apărea asemenea unei viziuni oceanice în care irumpeau nori, lumină, într-o culoare orbitoare, într-o nesiguranță înspăimîntătoare.

La un moment dat, văzui că una dintre furnici, atrasă de discul alb al farfurioarei, se apropiase de marginile ei și încerca să le escaladeze. Oricine își poate imagina că eu, în clipa aceea eram atotputernic : afundai farfurioara în iarbă, în așa fel încît firele vegetale să alcătuiască o punte peste lacul negru al cafelei. Așteptai. Furnicile — îmi ziceam — sînt niște animale ordonate ; furnicile sînt deștepte ; furnicile sînt prevăzătoare. Furnicile sînt cumpătate. Și iată că furnica exploratoare, trecînd peste puntea unui fir de iarbă se înfățișă lîngă lacul negru al cafelei. Se ținea încă departe, ca să nu cadă. Țărmurile lacului erau albe și cît se poate de alunecoase. Era o furnicuță oarecare, măruntică și gălbioară ; își arcui partea anterioară a trupșorului, și pe albul porțelanului i se desenară miraculos antenele, cleștii,

perişorii. Gustă o picătură de lichid. Antenele îi tremurară un pic; simţea, poate, mirosul pătrunzător al acelei suprafeţe dense şi negre, şi asta cu o nesfîrşită uimire. În picătura aceea se oglindea o crenguţă a copacului de deasupra mea, ca într-o pupilă. Îmi dădui seama că gîngania mergea acum clătinîndu-se pe piciorușe şi că puteam s-o recunosc dintr-o mie. Se întoarse înapoi ca o săgeată, dar nu mai avea mersul elegant al tovarăşelor ei; în membrele ei minuscule curgea ceva ce o sălta în sus; mai că nu simţea pămîntul sub picioare sau poate visa că zboară.

Nu avusesem grijă s-o urmăresc la timp pe cărăruie; o lăsasem sub un fir de iarbă unde-şi agita antenele, excitată de descoperirea ei, şi mi-o închipuiam pradă unei veselii nemăsurate, ca un beţiv la un colţ de stradă, urmărit de dezgustul trecătorilor care-şi văd liniştiţi de drumul lor, cînd, întorcîndu-mi iar ochii la farfurioară, văzui că pe malurile negre ale lacului de cafea se strîngea un cerc de furnici mărunte, gîngănii dintr-un neam cu cea dintîi, una lîngă alta, înaintînd cu paşi mici, neîncrezătoare şi curioase. Ordinea era uimitoare, se putea spune că alcătuiau un singur organism; senzaţia primejdiei, curiozitatea, albul orbitor şi alunecos al porţelanului, priveliştea neasemuită a acelui imens lac negru, adînc şi dulce, în care, şi mai negru încă, se reflecta lanţul gîngăniilor, ofereau într-adevăr perspectiva unei aventuri fără seamăn. Se vede că aroma acelui lichid era îmbătătoare. Într-o uluitoare solidaritate, gîngăniile îşi săltau partea de dinainte a trupului, vibrîndu-şi antenele, apoi se ridicară în vîrful lăbuţelor într-o stare de aşteptare greu de

remarcat, în mod obişnuit, în lumea furnicilor; îşi desfăceau lăbuţele în toată lungimea lor, cumpănindu-se ritmic pe încheieturi. Şi atunci, în faţa ochilor mei se perindară viziuni ciudate: mă aflam acum în faţa unui lac la ceas de noapte, în faţa unui lac african şi, peste fundalul acestei imagini, o alta mi se aşternu în minte: cercul triburilor negre, legănarea lor pe vine, în sunetele tamtamului, aşa cum îi putem vedea în filmele color. Lichidul negru devenise un peisaj; sutele de gîngănii îşi făceau antenele să tremure deasupra lui, se săltau şi se lăsau ritmic pe lăbuţe, de parcă cine ştie ce regizor ar fi izbutit să le înveţe nişte figuri de dans. Nici un întreg trib de sălbatici, veşnic nesătui de alcool, n-ar fi intonat un imn mai măreţ descoperind un lac de rom. Căci, dacă zvonurile de glasuri ale acelor minuscule pete de cerneală — şi acest zvon de glasuri trebuia să existe — nu-mi ajungea la ureche decît ca imaginea sau închipuirea unei şuşoteli nedesluşite, eram totuşi sigur că lărmuiala trebuia să se producă şi că un cor al bucuriei izbucnise în faţa descoperirii acelui lichid vrăjit şi negru ca uitarea, ivit în mijlocul deşertului de amiază al pămîntului secătuit şi al plantelor însetate.

Unul dintre cele mai atrăgătoare spectacole este acela al bucuriei celor simpli; şi e fermecător spectacolul bucuriei animalelor, căci dacă oamenii simpli rîd puţin, animalele nu ştiu să rîdă; de aceea, bucuria lor e de natură primordială, o bucurie ditirambică, aşa cum este pe la noi culesul strugurilor, tragerea vinului în butoaie, culesul fructelor şi secerişul. Ca termen suprem al bu-

curiei sale, animalul nu are decît bucuria pîntecului și a abundenței, asemenea oamenilor mai primitivi ; toată osteneala lui e cheltuită întru căutarea hranei și hrana este lucrul pe care-l prețuiește întîi de toate. Acel ditiramb al cumpănirii pe picioare, acea orchestră de antene și de mandibule tremurătoare care trebuie să scoată un țîrîit muzical, dură cîtva timp, într-o ordine desăvîrșită, ca dirijată ; și totul apărea cu atît mai ciudat, cu cît era vorba de chibzuitele, harnicele și prudentele furnici, furnici alcătuite din două biete puncte negre. Dunga cărăruiei lor rămăsese aproape pustie. O parcurgeau doar furnicile mai greoaie și mai treze, rătăcind cînd la dreapta, cînd la stînga, ca năucite de acea neașteptată pustietate.

Între timp, se isprăvise dansul de pe marginile farfurioarei, și numerosul trib, întărit de un alt rînd de gîngănii, coborîse în baia acelui lichid miraculos. Se prosternaseră în fața lui, atingeau ușor malul lacului negru care, la margini, era mai limpede, așa cum marea e mult mai azurie în apropierea țărmului. Această îndeletnicire a poporului de furnici amintea de vechi și ciudate ritualuri desfășurate pe apă ; harnice și îndemînatice cum erau, poate aminteau de iscusiții lucrători care creaseră statul egiptean și de serbările lor anuale pe fluviu ; sau de riturile vreunui popor primitiv, de-a lungul curenților sălbatici. Începeam să mă gîndesc și la sfîntul fluviu al Gangelui, la cadavrele tîrîte în iureșul apelor lui, cînd cîteva dintre gîngănii, nesățioase, bete, nemulțumite să-și moaie doar capul în bulboana aceea neagră, se avîntară nebunește în mijlocul

lacului de cafea și, după ce biruiră oarecum aburii îmbătători ai acelei mări alcoolice, devenite pentru o clipă ușoare, aproape în stare să treacă în zbor peste ea, acum se înecau. În turme înaintau și în turme piereau în mijlocul lacului, sacrificîndu-se strălucitoarei zeități a beției. Altele, rămase nemișcate pe țărm, se trezeau după cîtva timp dintr-un somn adînc, găseau putere să mai soarbă o dată cu lăcomie din veninul acela voluptuos și se prăbușeau inerte. Cîte una, mai prudentă, care-și muiase numai antenele, nu mai izbutea să meargă decît întortocheat, pășind de-a-ndăratelea sau într-o parte, lăsîndu-se moale pe picioarele pe care și le simțea peste măsură de lungi și de ușoare, la fel, cred, cum se întîmplă cu noi, oamenii, cînd ne aflăm în stare de beție. Se părea că vor să se desprindă de firele subțiri ce le mai legau de pămînt.

Farfurioara mea era acum o îngrămădire de gîngănii înecate. Ajunseră la ea și furnicile mai mari. Băură un pic. Se întoarseră. Și, pentru un timp, drumul pustiu al mușuroiului fu străbătut de aceste insecte mai mari cu o viteză de bolizi, derapînd și răsturnîndu-se ca niște automobile într-un oraș cuprins de panică.

DOUĂ MII DE ANI

Iat-o aici. E o amforă care poate să numere, cu siguranță, cel puțin două mii de ani. Fusese scoasă la suprafață în iulie trecut de niște pescari, lîngă țărmurile insulei Montecristo, nimerind în plasa lor scoborîtă la o adîncime de două sute de metri, bineînțeles nu în căutarea unor amfore străvechi. Celor ce lucrează pe vasele de pescuit li se poate întîmpla să le nimerească în plasele lăsate la fund și altă pradă, mai proastă decît asta : bulgări de gudron sau de cărbune și tot ceea ce navele pierd în drumul lor în timpul furtunilor și al naufragiilor ; e posibil ca plasele să cadă peste arboradele vaselor scufundate și să fie scoase la suprafață toate ferfeniță. Dar nimeni nu-și închipuia că ar fi cu putință să pescuiești o amforă pierdută cu două mii de ani în urmă de cine știe ce ambarcațiune, în cursul unei străvechi furtuni pe marea veșnic neschimbătoare.

A fost o vară plină de asemenea descoperiri. Plasele scoteau la suprafață amfore de formele cele mai diverse, iar pescarii se împăcară cu faptul cînd aflară că puteau fi vîndute : erau scoase

amfore cu toartele arcuite în sus, ca brațele femeilor care merg la fîntînă, sau cu toarte minuscule pe pîntecele rotund, sau asemena unora dintre clondirele descoperite în mormintele din antichitate. Chipul omenesc, după care se inspiră de fapt formele și chipurile, urcioarelor și ale amforelor, se vedea reprodus aici în alcătuirile cele mai ciudate ; la unele amfore lua forma bustului, a șoldurilor și, descoperind în sfîrșit același motiv peste tot, se reduceau la forma inimii. Tocmai asta era și forma amforei mele.

Nu putusem pune mîna pe cea care aducea cu o cumătră cu mîinile împreunate pe cap, o formă feniciană care, la un moment dat, printr-o crăpătură, începu să verse un lichid gros și cenușiu, un fel de gudron, de smoală de călăfătuit, amestecată cu rășină, ceară și miere persistentă, mirositoare, ce se împînzea în aer. Mirosul se simți zile-n șir, răscolit de vînt cînd te așteptai mai puțin, se încîlcea cu mirosurile plajei și ale micului port. „Iată — îmi ziceam — cum trebuie să fi mirosit un port din antichitate, cum se amesteca acest miros cu izul greu al corăbiilor aflate în lucru, cu mirosul pîinii scoase din cuptor acolo, în sat, cu acela al vetrei scăldate de soare pe colină, miros răzbătînd pînă departe, în larg, ca o răsuflare a pămîntului. La orice altceva m-aș fi putut gîndi, numai la faptul că voi adulmeca un puternic miros, vechi de douăzeci de veacuri, nu.“ Uneori, cînd acest miros mă surprindea, aveam impresia că străbat drumul înapoi, prin secole, că sînt un drumeț fără vîrstă, risipit în întregime în această răsuflare scurtă. Vreme de cîteva zile așteptai ca, revenită pe

lumea luminii şi a căldurii, amfora mea să-şi picure şi ea smoala. Era în formă de inimă şi era goală. Fusese, oare, azvîrlită peste bord într-o noapte de furtună, o dată cu atîtea altele, ca să uşureze corabia ? Ajunsese pe fundul mării în urma unui naufragiu ? E mai probabil. Zăcuse atîtea secole pe fundul mării ; valurile multor furtuni se învîlvoraseră deasupra ei, nimicind multe lucruri, dar nu şi suprafaţa aceea fragilă de lut de culoarea trandafirului veşted. Şi rezultatele unei munci îndelungate se acumulaseră pe pereţii ei : melcii, crustaceele, poriferele, madreporele îşi construiseră galeriile şi labirinturile, îşi întinseseră ramificaţiile şi-şi încastraseră valvele de forma depunerilor care alcătuiesc stalactitele. O parte a amforei era în întregime un desen complicat, asemănător cu reţeaua de vine şi de artere din ilustraţiile închipuind inima omului. De partea pe care amfora zăcuse pe fundul mării, de-a lungul tuturor celor douăzeci de veacuri, fără ca nimic s-o mai clintească din adîncimi, argila era netedă şi curată, încît citeai pe ea linia beţişorului de care olarul se ajută cînd învîrte vasul pe roată, modelîndu-l cu degetele.

Ciocănind-o cu nodurile degetelor, scotea un sunet de vas întreg, fără nici o crăpătură, sunetul acela plin, atît de des auzit dimineaţa, la ţară, în zilele de tîrg, în jurul vînzătorilor de vase de pămînt. Trebuie să fi conţinut ulei, sau apă dulce, sau vin, elemente care, de-a lungul şi de-a latul Mediteranei, vorbesc limbajul unei bucurii obişnuite. Şi acum era goală, intactă, dar inutilă. O nimica toată ar fi putut-o hîrbui, făcînd să i se piardă forma după douăzeci de secole. Re-

adusă la viaţă, se punea problema să fie păstrată în viaţă. N-am să povestesc despre atenţia cu care a fost transportată, despre grijile stupide şi absurde. Mă gîndeam că atîtea lucruri au fost nimicite, civilizaţii, oraşe, popoare şi statui minunate, cărţi pline de adevăr ; ce mai însemna, deci, în comparaţie cu toate astea, o biată amforă ? Nimic. Forma ei rămăsese însă nealterată, ceea ce nu se întîmplase cu Colisseul sau cu bustul lui Apollo din Belvedere. Dar tocmai pentru că nu mai slujea la nimic, pentru că n-aş mai fi putut ţine în ea nici ulei, nici apă, nici vin, era mult mai greu să fie conservată. Există lucruri care au o viaţă lungă, atîta vreme cît slujesc zi de zi la ceva, lucruri fragile şi, cu toate acestea, indestructibile, ca unele vase ajunse la noi şi numărînd mai multe veacuri decît amfora mea. Problema conservării începe în clipa cînd obiectele nu mai sînt întrebuinţate.

Mi se părea că intuiesc limpede legea potrivit căreia totul moare cînd nu mai foloseşte la nimic, că viaţa nu este decît uzură, consum, împlinirea unui eveniment, a unei istorii. Aşa mor civilizaţiile ; şi dintr-o dată, aşa cum se sfîrşeşte un joc de copii, naţiuni întregi şi lumi se prăbuşesc în uitare, ceea ce părea ieri o lume de neclintit a armelor şi a cuceririlor nu mai este decît o amintire, ca valurile mării ce s-au închis într-o zi peste corăbioara naufragiată lîngă insula Montecristo.

Văzusem, în acelaşi port mititel unde cumpărasem amfora asta — oaspete ce mă punea în încurcătură — că sute de alte amfore asemănătoare, rămase pe suprafaţa pămîntului, fuseseră

făcute țăndări și întrebuințate la construirea unui dig pe țărm, într-o vreme de demult, cînd forma lor nu mai avea sens și nici nu mai era de folos; surpătura unui zid se arăta alcătuită numai din asemenea hîrburi, se desluşeau încrustate fundurile conice, torțile, gurile, înfipte în cimentul medieval. Pînă și în asta descopeream o violență. Nu-mi puteam explica existența unui întreg zid făcut numai din hîrburi de amfore decît gîndindu-mă la sfîrșitul unei lumi, a unei civilizații, laolaltă cu toate obiceiurile și ustensilele acesteia.

Întîmplarea avusese loc anul trecut, prin august. Veni luna lui septembrie și, o dată cu ea, zvonurile prevestitoare ale războiului. E de înțeles că zvonurile astea puteau stîrni în suflet astfel de impresii, dincolo de meditațiile asupra sfîrșitului lucrurilor. Puteam să-mi imaginez o clipă din viața acelui colț de lume atît de îndepărtat în timp: amintirea unei fabrici de olărie în apropierea unui oraș prosper, piața gălăgioasă unde erau vîndute acele vase, mulțimea, comoara familiară a vinului, a uleiului, a apei, și a grîneturilor păstrate în acele recipiente: o viață, clipa unei vieți, liniștită și veșnică. Apoi dimineața ieșirii navelor în larg, aducerea pe bord a acestor vase, prețioase însoțitoare ale navigatorilor de-a curmezișul deșertului mării. Și apoi, într-o altă zi, sub imboldul nepotolit al timpului, noi trebuințe și noi cuceriri, schimbări neașteptate — și aceste obiecte ajunse o palidă amintire a unei alte vieți, iar cele rămase neprotejate de abisurile marine, preschimbate în materiale de costrucții pentru ridicarea unui nou zid al unor noi timpuri, pline de noi speranțe. Cînd veni luna lui septembrie, cu senzația aceea de război răspîndindu-se ca o fierbințeală, îmi amintesc ogoarele uluite și așteptarea ce se simțea numai în brazdele deschise ale arăturilor. Ne făcurăm în grabă bagajele ca să ne întoarcem în oraș, departe de acea neclintire a pămîntului ce părea să se întoarcă întrebător spre noi, ca o mamă neștiutoare. Boi cu mers domol și cai iuți de picior rămîneau în urma noastră, ca o semnificație a singurelor lucruri ce nu se schimbă pe pămînt.

Și deodată ne aduserăm aminte de amfora părăsită în casa încuiată și ne gîndirăm că, poate, n-o vom mai revedea. Poate peste scurt timp, după două mii de ani de existență, nu va mai fi nici ea decît o grămadă de hîrburi. Un lucrător, într-o dimineață nouă, își va fi pregătit mortarul pentru noul său zid și va fi întrebuințat știrbiturile alea ca să tencuiască un stîlp sau să astupe o gaură. Căci așa este alcătuit întreg pămîntul, precum și goana înnebunitoare a anilor și civilizația. Ar fi fost o dimineață frumoasă, cu o mare extraordinar de albastră și nimeni n-ar fi auzit, pe cîmpul strălucitor de rouă, decît fluieratul acelui lucrător care-și ridica zidul și zgomotul loviturilor de mistrie care țăndureau, potrivit nevoilor lui, un fragment din vasul acela.

CESARINO S-A FĂCUT BĂIAT MARE

Cesarino s-a făcut băiat mare; și tatălui său i se pare cu neputință ca el să fi fost odată copil: adesea, noaptea, îl mai visează copil, și-i revin în minte hăinuțele colorate, lenjeria albă și acel miros de copil pe care acum îl simte la copiii altora. E greu de spus ce anume este acest miros dar, pe de altă parte, toți știu ce este. Tatăl lui se trezește în confuzia acestor gînduri și e mulțumit; își revede propria copilărie, copilăria fraților lui, o cu totul altă casă, o cu totul altă vîrstă, un alt ținut. Deschizînd însă ochii, nu mai vede mobila de pe vremea cînd Cesarino era de-o șchioapă, ci o altă mobilă, frumoasă, solemnă, de curînd venită de la magazinul de antichități, avînd aspectul unui oaspete de seamă. De ce-și vînduseră vechea mobilă? Acum pot să-și umple casa cum au chef, pot să aranjeze cum îi taie capul scaunele, divanele, mesele; Cesarino nu se mai lovește cu capul de ele, nu mai izbucnește pe neașteptate într-un plîns care, brusc, țîșnește tumultuos, ca un lichid revărsat dintr-un vas prea strîmt, un plîns mai mare decît Cesarino însuși.

„Știi ce zic eu? Că, gata, ai și îmbătrînit", își spune aproape cu voce tare tatăl lui Cesarino. „Dar nu chiar așa de mult, nu chiar de tot", se consolează el în fața oglinzii. Nu-și aduce bine aminte de cînd nu mai plînge Cesarino zgomotos, de cînd se mulțumește doar să facă nazuri, dar își amintește că vreme îndelungată și el, și mama îl tot întrebaseră:

— Ce-i cu tine, Cesarino? De ce nu ne spui ce ai? Nouă trebuie să ne spui tot.

Și el nu răspunde nimic. Uneori zîmbește, dar numai pentru sine, și amîndoi ar dori să cunoască motivul. Iar el zîmbește pentru că se gîndește la un coleg care vorbește urît, la faptul că, la liceu, copiii ies de la cursuri făcînd o hărmălaie nemaipomenită, iar el nu poate să facă la fel, fiind încă abia la gimnaziu, dar așteaptă; fiindcă a aflat că fotbaliștii, în vreme ce publicul urlă și aplaudă, schimbă între ei înjurături și cuvinte tari. (În chestia asta, cu cuvintele tari, tatăl și mama lui Cesarino nu știu ce să creadă: le pricepe, sau nu le pricepe băiatul? Încă nu se știe).

— Vezi, poate își deschide sufletul în fața ta, poate are mai multă încredere în tine, o îndeamnă tatăl pe mama lui Cesarino.

O, nețărmurita singurătate a tatălui în clipa cînd băieții încep să-și adore mama, s-o urmeze, în clipa cînd vor s-o vadă îmbrăcată bine și aud cuvintele pe care bărbații, în zilele bune, i le strigă din urmă! Cesarino e legat de mama lui, glumesc împreună, și e solidar cu tatăl său numai în aprecierea că ea e prea slabă, prea neștiutoare — o femeie. Acum aproape că ea devine fetița casei. Dar, cel puțin, ea *știe*.

— Ce ţi-a spus ? întreabă tatăl.

Şi ea-i povesteşte că băiatul începe să se uite după fete ; o dată chiar fusese surprins, îmbrăcat de sărbătoare, contemplînd-o de la fereastră pe doamna de vizavi. Dar e o femeie coaptă ! Tatăl, însă, amintindu-şi de adolescenţa lui, declară sentenţios :

— E încă nevinovat. De altfel, adaugă el, măcar de ar da, cînd o fi mai mare, de o doamnă ca aia de vizavi !

Mama îi acuză atunci pe bărbaţi, zicînd că sînt cinici, că altfel nu s-ar gîndi că o femeie, ar fi în stare, cu un băiat atît de tînăr... Şi toate resentimentele faţă de bărbaţi reînvie la gîndul că fiul ei... Simte că are doi bărbaţi în casă — şi e o senzaţie de abis, de întunecime. Fiecare stă în odaia lui. Cesarino citeşte cărţi de aventuri, cărţi din acelea cu Fatima sau Halil, care îmbrăţişează un vestit explorator şi aventurier. O dată tatăl deschisese, din întîmplare, una din cărţile astea în care Fatima putea fi văzută îmbrăcată în văluri, după moda orientală. Cesarino se făcuse roşu. Poate tocmai pentru că citea cărţi de aventuri şi vedea atîta omenire în mişcare, Cesarino zisese într-o zi :

— Cînd voi fi mare, o să-mi doresc mulţi copii.

Poate-şi închipuie că încă mai trebuie să se joace, şi cum cu cei de-o vîrstă cu el nu se mai împacă, vrînd să conducă numai el, crede că le va putea comanda copiilor lui şi va putea născoci multe jocuri.

Între timp, maică-sa îi confecţionase nişte marionete de postav ; erau într-adevăr bine lucrate : sacrificase o pereche de mănuşi negre şi o poşetă

roşie ca să le facă cizmuliţe ; e un teatru în miniatură cu Buffalo Bill, cu Banditul, cu Piele-Roşie, cu Chinezul, cu Negrul şi Calul, întru totul asemănători personajelor din cărţi ; între ei domneşte disciplina, sînt buni şi răi ; cel drept învinge totdeauna. Noaptea trebuie să se furişeze în vîrful picioarelor ca să-l dezlege pe Banditul spînzurat de căpătîiul patului sau de o lampă în mijlocul odăii, cu mîinile legate la spate, cu o sfoară strînsă în jurul gleznelor, cu un căluş în gură. De unde se alesese Cesarino cu atîta îndemînare, de unde învăţase atîta cruzime ? N-o fi el chiar aşa de rău ! La astea se gîndeşte tatăl lui şi, în adîncul inimii, are impresia că băiatul îi scapă de tot. Şi asta pentru că Cesarino îi reproşa că-i spusese neadevăruri.

— Ziceai, cînd eram mic, că totdeauna capul atîrnă mai greu decît restul trupului, şi e tocmai invers.

— Ţi-am spus-o ca să nu te apleci prea mult peste pervazul ferestrei

— Mi-ai spus minciuni, ştiu eu.

Pe atunci era cuminte, îl credea, stătea şi asculta poveşti despre Garibaldi şi despre Napoleon şi despre toţi oamenii, mari sau mici, care realizaseră ceva pe lume. Cînd era mic, lumea era liberă şi fericită, şi nu exista moartea. Îşi aduce aminte că băiatul se închisese în sine cînd descoperise ce însemna moartea. Cînd se întîmplase asta ? Nu izbutea să-şi aducă aminte ziua.

— Mi-ai spus minciuni, ştiu eu...

Acum tatăl nu mai avea ce să-i povestească şi i se părea că, într-adevăr, îl înşelase. Îl făcuse să cunoască o lume fantastică, o lume în care nu

exista teama de moarte. Acum era rîndul mamei. Alături de ea băiatul învăța să fie delicat și bine crescut, mai ales bine crescut, să dea mîna, să facă plecăciuni, să vorbească numai cînd trebuie, să placă — iată lucrurile care contează în viață. Acum mama este aceea care se duce, seara, la patul lui, tot ea îl vede cea dintîi dimineața ; tatăl e ca dat la o parte, e singur în camera lui, singur ca un copac desfrunzit. De cîte ori îl privește, băiatul e o noutate pentru el. E mare, are ideile lui, secretele lui

Acum e vorba să i se confecționeze lui Cesarino o altă marionetă, ceva nou : o femeie care să stea în mijlocul bandei lui de aventurieri. Cesarino n-o mărturisește, pentru că nu l-ar crede nimeni, dar Buffalo Bill e chiar el, Cesarino, el e păpușa aia care învinge totdeauna, care nu ajunge niciodată legat fedeleș, niciodată cu un căluș în gură și, chiar dacă i s-ar întîmpla una ca asta, ar ști oricînd cum să se salveze ; el este cel pentru care durerea nu există ; semn că în sufletul lui mai rămăsese ceva din lumea fantastică a povestirilor tatălui lui. Acum vrea o femeie care să-l urmeze călare pe Buffalo Bill ; fusese o idee a mamei și tatăl căzuse de acord cu ea, ca și cum ar fi fost vorba să-i facă cunoștință cu prima lui prietenă. Cel care n-a trecut prin asta, nu-și poate închipui situația ; dar problema asta, a femeii, e o veșnică preocupare a părinților care au băieți ; la o anumită vîrstă, băiatul devine deodată bărbatul de mîine, tată de familie, și toate chipurile feminine întrevăzute de el nu sînt decît aspecte îndepărtate ale panoramei călătoriei lui spre viață. Dacă Cesarino va ști să aleagă, atunci la capătul drumului, departe, într-un colț

oarecare al pămîntului, o femeie s-a născut pentru el ; și ea, ca și el, abia învață să cunoască lumea, în clipa asta se joacă împreună cu cei de vîrsta ei, rătăcește și ea din iluzie în iluzie, din greșeală în greșeală, ca și cum ar naviga spre el.

Deocamdată însă Cesarino își va avea păpușa lui de cîrpe. Nu se știe bine care din doi, mama sau fiul, vrea să-l amăgească și să-l înveselească pe celălalt ; iată elementele : o bucată de sîrmă, postavul, un pic de mătase pentru obraz. Era stabilit că va fi îmbrăcată ca o amazoană, cu pălărie neagră de fetru și cu cizmulițe înalte. Dar cînd să hotărască dacă să fie blondă sau brunetă, încep discuțiile. Cesarino o vrea brunetă, maică-sa e brunetă, el o vrea brunetă. Mama scoase la iveală un scul de mătase de un galben auriu strălucitor. Dar băiatul n-o vrea blondă și păpușa e gata făcută, cu gura trandafirie, în formă de inimă, cu genele subțiri, pielea albă și ușor colorată cu carmin. Intervine și tatăl : trebuie să fie blondă ; și, dacă ar trebui să mărturisească de ce anume luase hotărîrea asta, trebuie să-și spuie că era un soi de gelozie la mijloc : nu vrea să fie brunetă, pentru că și mama e brunetă. Nici măcar nu bănuise că va încerca acest sentiment ; rivalitatea dintre el și fiul lui izbucnise spontan.

— E bine ca băiatul să se obișnuiască să privească femeile sub o altă înfățișare decît aceea a mamei lui, să nu se simtă prea legat de maică-sa, și asta spre binele lui, ca să nu-i fie sclav mîine, cînd va avea nevoie de propria lui voință.

Niciodată nu se încăpățînase tatăl așa de mult ca acum și numai cu greu acceptă mama să nu redea, în păpușa aceea, o imagine a ei înseși. Ar

fi fost plăcut să se afle în camera lui Cesarino, cînd acesta era singur, să-l urmărească de-a-n călare pe cuvertura patului, care reprezenta preeria. În locul ei, iată, o altă femeie, păpuşa cu perucă blondă ; şi, cum fiecare se reproduce pe sine, mama îi făcuse o talie subţire cum are ea, şi-i modelase fruntea la fel cu a ei. Dacă atingi bluza galbenă a păpuşii, simţi doi nasturi convecşi — sînii. Cesarino ia păpuşa cu el.

Sînt singuri în cameră — Cesarino şi tribul lui. Uşa e închisă. Cesarino intră în lumea aventurilor. Patul se schimbă într-o întindere neţărmurită, perna mare, galbenă, de fulgi, e un munte, un munte arid ; cît vezi cu ochiul terenul pare lipsit de viaţă, dar e plin de capcane. Blonda goneşte călare alături de Buffalo, care-i cedase roibul lui mărunt şi nervos, pe cînd el ţine acum frîul unui vechi căluţ de lemn salvat din flăcări pe cînd Cesarino era mai mic şi voise să vadă dacă arde. Ce libertate, ce aer curat, ce strălucire ! Drumul e lung ; Negrul şi Indianul convertit au şi pus la cale un atentat, la adăpostul unui luminiş izolat ; banditul şi Chinezul stau pitiţi, cu pistoalele în mînă şi le lasă gura apă la gîndul gustării pe care Negrul o pregăteşte pe iarbă. Cesarino nu este altul decît Buffalo, simte în el veşnica tinereţe a acestui aventurier care nu îmbătrîneşte niciodată, coama ca pana corbului i se zbate pe obraji ; cu intuiţia ce-i este proprie, Buffalo ştie cum se vor desfăşura toate, căci altfel cum s-ar putea învîrti, cu inima uşoară, prin ţinuturi atît de inospitaliere ? Îl zăreşte de departe pe Negru, trebăluind la gustarea cu pricina ; imprudentul îşi pusese lancea pe o stîncă ; lui Buffalo

îi place Negrul, căci mereu comite astfel de naivităţi. Dar Indianul e înarmat pînă-n dinţi, nările-i adulmecă aerul, degetele îi sînt crispate pe capătul lasoului, în aruncarea căruia este neîntrecut. E un indian curajos, se gîndeşte el, civilizat şi credincios, unul dintre puţinii scăpaţi de vînătoarea pornită de albi împotriva lor. El, ca reprezentant al rasei albe, se simte vinovat faţă de tribul acela sărman, dar de Indianul lui are mare grije şi o să-l salveze totdeauna din cele mai primejdioase aventuri. Drumul e lung, căluţul lui bătrîn şchioapătă, dar roibul tovarăşei lui nechează şi ar fi ţinut la drum, măcar că o molie îi rosese crupa. Ajung unde voiau şi se aşază pe iarbă. Buffalo, deşi ştie cît de perfidă e preeria, se aşază, îşi desface centura, îşi scoate scurta de piele adevărată, dar are pistolul în buzunar. Între timp, se petrece o scenă fulgerătoare : Chinezul iese din pădure, prefăcîndu-se rănit, dar, în vreme ce este oblojit prieteneşte, Banditul, într-o mantie albastră (un rest din stofa unui costum ce-i vine bine mamei), ţîşneşte şi el afară cu cîte un pistol în fiecare mînă. Urmează o învălmăşeală de nedescris. Buffalo îl doboară pe Bandit la pămînt şi, cînd întoarce ochii, vede că Indianul o legase fedeleş cu lasoul pe blonda lui tovarăşă de drum. Buffalo bănuia că trebuie să fie o trădătoare. (Numai de nu şi-ar da seama mama !) Cu o mişcare rapidă, Buffalo îi taie cosiţa blondă şi, cu creionul chimic, îndată îi şi face mustăţi şi favoriţi de muşchetar. Păpuşa se schimbase în făptura cea mai odioasă, într-un trădător travestit ce voise să-l atace pe la spate pe cînd era angajat în lupta cu Banditul. Se pun pe

mîncate în fața celor doi, zdravăn legați, azvîrliți pe jos, unul lîngă altul. Și Indianul, care nu vrea să mănînce și stă mereu de veghe ! Se lasă seara. Se aud răcnete de fiare. Aprind focul.

Ușa se deschise :

— Dar de ce a ajuns blonda asta bărbat ? întrebă tatăl. Și de ce-i legată ?

— Era un trădător camuflat și Buffalo Bill nu-și dăduse seama.

— Dar era femeie, îți spun eu că era femeie !

— Da, dar uite că s-a descoperit că era un trădător. Nu-i vezi mustățile ? întrebă Casarino, sigur de sine.

Tatăl contemplă dejunul acela de iarbă verde și poziția păpușilor care vorbesc și povestesc atîtea. Lîngă el, Cesarino, mare acum, zîmbește :

— Vezi, au pistoalele lîngă farfurie !

Tatăl închide ușa la loc și pleacă, zicîndu-și în gînd : „Ciudat, nu știu încă ce va face cînd va fi mare."

Cesarino e și mai mare ; îl vede acum ieșind, cu pălăria trasă peste ochi, și se întreabă încotro se duce. Are o pălărie de om mare ; peste obrajii lui, încă de copil, pare un coif pus în joacă pe cap. E îmbrăcat tot ca un om mare ; paltonul băiatului, atîrnat în cuier, a luat de pe acum forma lui Cesarino în mers, al unui Cesarino ce-și va atîrna paltonul într-o altă casă, cînd părinții vor rămîne singuri. Li se mai întîmplă uneori, cînd Cesarino intră în casă, să se uite mult prea jos, și, în locul unde deobicei îi vedeau căpșorul, văd acum o mînă puternică, pe care acesta o ține la piept, vîrîtă printre nasturi în deschizătura paltonului, o mînă care nu mai este a tatălui și a mamei, ci mai degrabă a unuia decît a altuia, o mînă mare, puternică, fină și nervoasă totodată, mîna celui ce va fi Cesarino.

Și cît de mult îi place să iasă singur pe stradă ! De cînd s-a obișnuit să nu mai aibă nevoie de ajutorul nimănui ca să se îmbrace, iese de parcă ar fugi de-acasă. Cine-și mai amintește cum și-a însușit elementele simple ale artei îmbrăcatului ? Să-și încheie nasturii, să facă lațul la șiretul ghetelor, nodul la cravată, sînt operațiile cele mai importante ale vieții unui copil. Aceste probleme cer mult timp, din copilărie pînă în adolescență. Cît despre cravată — cu ea nu mai sfîrșim niciodată. Avem zece degete : cînd începem să ne slujim de ele, sînt prea multe, atît de multe încît, la început tragem prea tare și totul ni se rupe cu ușurință în mîini. Mamele ne întreabă : „Dar cum faci de le rupi așa pe toate ?" Acestea sînt mîinile fierbinți și puternice ale adolescenței timpurii. Cu aceste zece degete care, la început, sînt cîrligele, ghearele și cleștele noastre, nu izbutim într-o zi să vîrîm primul nasturel de sidef în cheutoarea cămășuței de pînză. Mînuțele astea sînt rănite de orice : sîngele cald și năvalnic le umflă ; aproape că le simți crescînd ca aluatul pus la dospit. La această vîrstă numai degetele mamei se gîndesc la toate, degetele ei cu unghiile puțin prea aspre ; degetele astea profită pînă și de nasture ca să vadă dacă nu avem burticica prea umflată. Toată casa e surprinsă în ziua în care copilul ajunge să se elibereze ca de un al doilea cordon ombilical natural. Și se ajunge aici numai prin tainice eforturi ; e foarte important să-ți poți încheia singur nasturii ; cînd izbutești, înseamnă că ai ajuns propriul tău stăpîn. La în-

cepu nasturii sînt prea tari și ochiul cheutoarei e prea strîmt. Acestea sînt rarele clipe cînd spiritului copiilor i se dezvăluie cît de grosolani și de primitivi sînt oamenii. Grozav ce tot sucesc oamenii nasturii și deschid ochiurile cheutorilor! Sistemul de închidere este și astăzi cel întrebuințat de ciobani la închiderea porților stînilor. De veacuri, de cînd se tot îmbracă, n-au născocit nimic mai bun decît un disc de os care trebuie să învingă rezistența unei tăieturi în stofă.

Aceasta este, deci, o perioadă plină de mii de tentative executate în tăcere, cu limba scoasă, cu bărbia sprijinită în piept, cu pecetea nasturelui pe pielea fragedă și cu o surdă răzvrătire față de capcanele întinse de cei mari. Și este într-adevăr un anotimp al vieții, anotimpul cînd nu știi nimic despre trupul tău și cînd apăsarea nasturelui pe piept sau pe gît te face să te temi că te-ar putea răni, făcînd să-ți țîșnească sîngele roșu. Iar în clipa cînd ai isprăvit, mama îți atrage atenția că n-ai păstrat simetria încopciatului. Iată o altă chestie cu care trebuie să-ți obișnuiești ochiul: simetria.

În descoperirea acestor secrete, încopciatul ocupă un loc aparte, timpul în care se descoperă și că obiectele nu trebuie puse gata-gata să cadă pe marginea mesei, timpul cînd trebuie să înveți să te orientezi pe întuneric în propriul tău pat și cînd abia te-ai deprins să-ți duci cu precizie lingura la deschizătura gurii. Lucruri importante, prin care te convingi de sensul orientării, ce pare atît de firesc, dar este primul element care-l deosebește pe un om cu capul pe umeri de un nebun.

Se deschide apoi un alt capitol, acela al lațului de la șireturi. De data asta copilul e cuprins de o adevărată admirație pentru om: nu se gîndește decît vag că asta este cea mai veche artă descoperită de navigatori, de cel dintîi om care a vrut să lege o pînză sau o sălbăticiune domesticită spre a-i sluji. Tocmai arta asta le dă copiilor impresia că sînt îngrozitori de mici; prestigiul unui laț sau al unui nod e atît de mare în mintea lor, încît cred pentru o clipă că, mișcîndu-și cele zece degete, încurcînd cele două capete ale șiretului, nodul se va forma ca prin farmec. Facerea acestui nod e o miniune al cărei secret ți se dezvăluie doar după îndelungi căutări. Căci copilul nu se gîndește la trecut decît ca la o lume creată dintr-o dată, bună să-i ofere adăpost și ocrotire și, de data asta, îi fulgeră prin minte că omul e ager, iscusit și ordonat. Nici adaptarea la locuința omului, nici arta țesutului sau a gătitului nu-l tulbură și nu-l uimesc; nu izbutește să conceapă prin ce proces de activitate omenească s-a ajuns la toate acestea, așa cum pisica, tolănită pe piatra fierbinte a vetrei, nu se întreabă care este originea focului. Tentativele ascunse ale copilului de a-și face singur lațul la șireturi sînt, poate, aidoma cu cele ale primului om care a dorit să facă un nod. Ca un pitic, ca un animal inconștient, caută irațional să desăvîrșească un procedeu logic; pînă cînd, tot încercînd, izbutește, poate, să încîlcească totul în asemenea hal încît nu se mai poate descurca. A nu putea să ieși din casă, a fi sclavul acestor două capete de șiret care nu vor să se lege — iată ce înseamnă toate acestea. Mai tîrziu, cînd am aflat că într-un lagăr de prizonieri germani, în timpul marelui răz-

boi, oamenilor li se luau nasturii și șireturile încît să nu poată fugi decît ținîndu-și pantalonii cu mîinile, am realizat la scară mare ce poate însemna sclavia nasturilor și a șireturilor, sclavie căreia îi sînt supuși copiii. Numai datorită acestor fleacuri, prizonierii deveneau neputincioși ca niște copii. Problema nasturilor și a șireturilor îl ține pe copil legat de rînduiala casei și de grija celor mari, pînă cînd mama, cît ai clipi, cu degetele ei miraculos de îndemînatice, leagă șireturile la amîndouă ghetele copilului ; și atunci copilul, aparținîndu-și acum sieși, își ia zborul de parcă și-ar fi pus aripi, o ia la goană ca un cîine căruia i se scoate lanțul și nici nu-i trece măcar prin cap că ar putea părăsi casa de care este încă legat prin aceste fire.

Totdeauna am fost astfel subjugați. Mă revăd pe mine însumi, mare acum, adolescent, plecat de acasă și neștiind încă să-mi fac nodul la cravată. Cea pe care o purtam la gît mi-o legaseră ai mei înainte de plecare ; ei bine, noaptea mi-o scoteam, dar dimineața mi-o puneam la loc petrecînd-o peste cap. Nici gînd să mă rog de alții. Nici un copil nu se roagă de alții ; e o mîndrie a lui să stea și să rezolve singur probleme rezolvate de veacuri. Mai tîrziu, viața m-a învățat să fac un nod ca lumea ; dar niciodată destul de bine : și acesta e ultimul nod ce ne ține legați de inexperiența juvenilă ; un bărbat are mereu cîte ceva de învățat din acest punct de vedere. Iar cînd ajunge să învețe și asta — totul s-a sfîrșit. Numai că, de obicei, lucrul se întîmplă destul de tîrziu.

Mi se întîmplă ca, într-o seară, pe cînd stăteam la discuție cu cîțiva tineri, să intre în casa aceea o femeie. Și iată că ea se apropie de mine, tocmai

de mine, care doream asta cu toată puterea inimii mele, zicîndu-mi :

— Încă nu știi să-ți faci nodul la cravată !

Cum adică ? Doar mi se părea că învățasem destul de bine să-l fac. Și iată că pentru ultima oară două mîini de femeie începură să trebăluiască la un element al îmbrăcăminții mele, ca odinioară mîinile mamei. Aceasta însă se uita la mine de aproape, cu ochii ei ironici și remarcai că buzele ei schițau un surîs. Eram prizonierul ei ; eram un băiețaș ; răsuflarea ei, ochii ei puțin cam stinși, mă ocroteau cu duioșie în clipa aceea. Și-mi făcu un nod splendid, un nod superb. Toți prietenii care mă înconjurau — și se aflau printre ei unii mai în vîrstă — doriră ca simplul dar miraculosul secret să fie încercat și asupra lor ; unii o implorau chiar să se ocupe un pic și de ei.

— Iată, exclamai eu, cînd ea isprăvi cu nodul, unul din mijloacele cele mai eficace care te pot face să-ți amintești de o femeie, o spun fără pic de răutate. O să-mi aduc mereu aminte de dumneavoastră, de clipa asta și de ce-am învățat acum. Poate că-mi voi aduce aminte de dumneavoastră în fiecare dimineață, cînd îmi voi pune cravata la gît. Iată un secret prin care te poți face de neuitat.

Ea rămase impresionată de cuvintele mele, ca și cum și eu, la rîndul meu, i-aș fi dezvăluit secretul unei rețete care să-i facă de neuitat chipul, ochii azurii, părul alcătuind o urzeală delicată în lumina amurgului, răsuflarea care-i sălta pieptul. Un secret cît se poate de simplu, prin care o ființă omenească rămîne, pe cît îi stă în putință, o amintire scumpă.

O dată, tatăl îl văzu pe Cesarino din întîmplare, dar băiatul nu-l zărise. Cesarino traversa o piață largă, plină de forfotă omenească. E cunoscută senzația încercată cînd îl întîlnești din întîmplare pe propriul tău fiu, după ce l-ai văzut totdeauna numai acasă și nici n-ai apucat să-l vezi bine în șorț de școlar, că el și poartă pantaloni lungi ; să-l vezi pe stradă, printre alți oameni, devenit unul dintre atîția. Tatălui lui Cesarino i se întîmpla pentru prima oară așa ceva : aproape că nu-l recunoștea, i se părea că este o parte din el însuși, o închipuire a lui, un gînd al lui și, în același timp, o amintire despre el însuși. Trebui să se sprijine de un zid ; el îi dăduse viață, și i se părea că acum Ceesarino trebuia să-i ceară socoteală, după ce-și găsise locul lui printre oameni, după ce-și încercase puterile și dibăcia. Traversa uriașa piață ca și cum s-ar fi avîntat în zbor, de o parte el singur, iar de alta toate elementele : monumentele, cupolele, statuile, turnurile, oamenii, tot trecutul și prezentul pe care el le vizita ca un pelerin ce-și caută locul. Și era voios și schimbat ca un pește care-și încearcă întîile mișcări în largul mării. Tatăl lui se simțea mărunt, gol pe dinăuntru, uzat ; fiul își tăia drum prin mulțime cu toată proaspăta lui vigoare, pe chipul lui plin de curiozitate se întipăreau fugar toate impresiile, iar tatăl se simțea ca un custode care vede niște vizitatori intrînd într-un loc oprit. La început văzu doar o figură ca multe altele, apoi înțelese că era el, dar fără a-i desluși bine chipul, cu senzația de năuceală încercată cînd îi vezi pe cei apropiați ție, în mijlocul mulțimii, aidoma tuturor și totodată unici, singularizați și cunoscuți. E extraordinar să

le vezi gesturile cunoscute, zîmbetul oarecum șters printre mii de alte gesturi indiferente ; se apropie ca printr-o ceață și, cînd sînt aproape, totul îți apare ca un vis ce se destramă. Cesarino își ținea mîna lui zdravănă vîrîtă în deschizătura paltonului, cu capul ușor înclinat într-o parte, mergînd cu pasul unuia care știe că are o bună bucată de drum în față. Și atunci tatălui i se păru că revede aceeași piață cu nu știu cîți ani în urmă ; nu mai stătea rezemat de colțul zidului. Unde era acum tatăl ? În jur totul era ca mai înainte : fîntîna din mijlocul pieții continua să țîșnească, arborii erau tot verzi, pe chiparos se învălmășea lumea gîlcevitoare a vrăbiilor și era acolo și Cesarino, stătea acum în locul tatălui său, sprijinit de zid, contemplînd pentru o clipă veșnica rînduială a lucrurilor, noii copii. În clipa aceea tatăl își aduse aminte că ades se gîndise la ziua și la felul în care — prin nu se știe ce neașteptată prăbușire a gîndurilor, sau în urma cărei treziri — Cesarino descoperise că este om și că e plămădit din carne fragilă : cînd își dăduse seama că nu este nemuritor. I se păru că-și reamintește privirea lui schimbată, o privire conștientă, prima lui privire de bărbat : poate că atunci se întîmplase. La astea se gîndea el acum, în vreme ce Cesarino traversa piața și nu-l zărise. Se scurgeau pe stradă femei și fete în floarea primăverii, iar în jur alți băieți așteptau alte fete ; dintr-o biserică ieșeau femei îmbrăcate în veșminte cenușii, fete în rochii deschise. Tatăl nu izbutea să se dea la timp la o parte, cedînd locul pe care, văzîndu-l pe Cesarino continuîndu-și drumul, i se părea că l-ar fi uzurpat.

Dacă Cesarino ar fi întors capul! Tatăl o dorea, dar se și temea de asta; s-ar fi ivit pe neașteptate în spatele lui, zicîndu-i: „Cesarino, eu sînt, sînt lîngă tine, vrei să mergem împreună?". Dar Cesarino își urma drumul, cu toți nasturii de la palton încheiați, umbla ca printr-o pădure și pădurea erau oamenii, femeile, căruțele și trăsurile printre care se pierduse, ca pornit într-o explorare. Iată că băiatul o cotea după colț, ieșea pe vechea poartă a orașului: îl distingea încă, pierdut în mulțime, de parcă ar fi fost învăluit într-o aură de lumină și s-ar fi deosebit întru totul de alții; iată-l cum merge, cu capul înclinat într-o parte; iată-i pasul sigur, iată felul lui aparte de a privi în jur cu o prudență instinctivă și cu atenția pe care mereu i-o recomandase maică-sa; cine știe dacă, în clipa aceea, își mai amintea de părinți! Tatăl își simțea inima inundată de bucurie și se consola, zicîndu-și în gînd: „Uite cît e de cuminte și de ascultător!"

Cîtă vreme îl urmărise cu ochii, tatăl aproape că evadase din sine, toată ființa lui trăia în viitor și, de fapt, de zidul acela nu stătea rezemat decît învelișul unui om, ca o cazma zdravănă sau o unealtă de lucru proptită de perete. Și se simțea fericit că totul se anulase în el. Oricît de bine îl cunoștea pe Cesarino, oricît știa cum își schimbase fizionomia, oricît îi văzuse mîinile de-a lungul puținelor anotimpuri ce le număra, oricît văzuse cum i se alcătuia chipul, cum ochii lui trecuseră de la culoarea unei mări de lapte și azur la albeața și la stabilitatea aceea dintre alb și auriu intens, ca un act al creației în timpul căruia apele se despărțiseră de uscat, oricît le-ar fi cunoscut pe toate astea, miracolul mișcărilor lui, al instinctului, al capacității lui de orientare, îl făceau să i se taie răsuflarea și vechea teamă pentru fragilitatea băiatului îl cuprindea iar. Cum îl apărase, cum îl călăuzise de-a lungul procesului de descoperire a lucrurilor, de cîte ori se lovise de rezistența lucrurilor și a gîndurilor! Uneori, dimineața, Cesarino era trist de parcă adevărul i-ar fi vorbit prin somn. Îndelungă vreme piața lui fusese spațiul dintre masă și divan, presărat la primii lui pași cu tot felul de obstacole; obiectele stăteau țepene la locul lor, și el se lovea de ele, iar cei mari le băteau cu podul palmei, zicînd: „Na, na, na!". „Rău ce ești!" îi strigau colțului care-i făcea fruntea să se umfle cu ușurința unei piersici coapte ce se pătează de cum se lovește de ceva. Dar faptul că-l vedea acum apărat de nimic altceva decît de îmbrăcămintea lui, de paltonul lui, de părul lui, în mijlocul oamenilor, el fiind singurul care făcea primii pași în mijlocul lor, îi marca prezența, ocupa un loc în spațiu și era minunat să stai pironit locului urmărindu-l cu ochii ca pe vremea cînd făcea primii pași. Există în viața copiilor un moment în care părinții nu-și mai găsesc locul; clipa cînd copiii își află locul lor în lume și fug de lucrurile cucerite o dată de părinți. Cesarino era mulțumit de libertatea aceea, de faptul că se afla singur printre oameni. Era prevăzător, mergea drept înainte, sigur de el și aproape că nu se uita de loc în jurul lui; singurătatea lui stîrnea o invidie asemănătoare cu cea simțită de tatăl său cînd, intrat în camera copilului, își dăduse seama că se află într-o împărăție ale cărei hotare nu puteau fi călcate.

Iată un element în privința căruia tatălui lui Cesarino nu i se mai acorda încredere, de cînd băiatul începuse să crească şi mai repede ; camera lui. Nu se poate spune cum intrase Cesarino total în stăpînirea ei şi cum o ocupase în întregime numai cu sine ; dar se simţea, în clipa cînd se pomenise că era singur cu el însuşi, în iremediabila singurătate a băieţilor cărora nimeni nu le poate da nici un ajutor, că locul acesta respira un alt aer decît cel al întregii case, şi că multe apariţii, nevăzute de ceilalţi, îl vizitau. Era aerul acela rarefiat şi înfierbîntat al adolescenţei, un aer plin de prezenţe obscure, un soi de cutie magică înlăuntrul căreia lumea se înfăţişează fanteziei copiilor şi ei o rezămislesc. Cînd intra în camera aceea, tatălui i se părea că a nimerit într-o reţea invizibilă, ţesută de fiul lui şi pe care numai acesta o cunoştea, sau că se învîrte în mijlocul unor prezenţe obscure, imperceptibile pentru el, invocate de băiat şi care se lipeau de perete, lăsînd trecerea liberă de îndată ce intra un străin. Aveai impresia că, numai atingînd vreun obiect, tulburai o rînduială statornicită în cameră ; privind mai cu atenţie, desluşeai fire întinse, cărţi dispuse într-un fel aparte, hîrtii şi cutii şi cele mai felurite obiecte, ocupînd aproape nişte puncte strategice, de care nu-ţi dădeai exact seama, cunoscute numai de el, pe temeiul încrederii existente între copii şi lucruri, pe temeiul valorii fantastice ce li se atribuie obiectelor în timpul adolescenţei. Cu siguranţă că fiecare element din camera asta, chiar dacă părea aşezat la întîmplare undeva, avea pentru Cesarino o semnificaţie deosebită faţă de cea care s-ar fi putut imagina. Ce reprezenta mormanul acela de

fişe felurit colorate ? Şi ce căuta o veche păpuşă de-a lui cocoţată în vîrful unui vraf de cărţi ? Acesta era locul unde se recunoştea şi se sonda propria lui personalitate, unde nici o experienţă nu-i slujea la nimic, unde se regăsea singur cu fantasmele din mintea lui, unde traducea în valori, toate personale şi secrete, tot ce vedea şi îşi însuşea zi de zi, unde reconstituia imaginea lucrurilor văzute şi gîndite în tot atîtea simboluri, aşa cum matematicianul reconstituie lumea în rîndurile teoremelor lui. Uneori, odaia lui mirosea a febră.

Se ştie că Cesarino tăinuieşte o mică dragoste : e o mică dragoste teribilă, plină de expresii care te fac să te cutremuri ; amîndoi (Cesarino are acum nouăsprezece, iar Luisa şaptesprezece ani) îşi scriu frazele cele mai fatale şi mai definitive întrebuinţate vreodată de omenire ; desigur, nu le pricep semnificaţia precisă, le rostesc ca pe o melodie, asa cum apar cuvintele copiilor şi celor ce se află în pragul adolescenţei, care inventează cuvinte rostite dintotdeauna, aşa cum celui care aude vuietul mării şi vîjîitul vîntului îi vine să improvizeze un cîntec, dar curînd descoperă că e gata scris, că e o arie dintr-o operă sau o simfonie faimoasă. Şi în cazul dragostei se întîmplă la fel, dar sunetul cuvintelor şi al vechilor fraze pare nou şi îmbătător. Totul a survenit pe neaşteptate, întrucît, pînă mai ieri, Cesarino fusese un copil. S-ar putea spune că pasiunile şi gîndurile bărbăteşti luaseră naştere în sufletul lui o dată cu dezvoltarea fizică ; fiece nouă realitate a trupului lui stîrnise un nou gînd.

Nu există nimic mai simplu decît un copac fără flori, un animal fără gheare, un bărbat tînăr fără tuleie. Apoi floarea, gheara, pubertatea, devin ființa, instinctul, gîndirea. Iată cum a devenit Cesarino bărbat. Tot așa trebuie să se fi întîmplat și cu Luisa, căci abia-i înflorise puful viu, de adultă. Au regăsit amîndoi gestul pe care-l face creațiunea de îndată ce are la îndemînă mijloacele. Ce anume îi dictează insectei să-și caute hrana în flori ? Și asta se întîmplă an de an, iarăși și iarăși, cu o siguranță lipsită de cea mai mică șovăială. Totul se face fără ezitare, de-a dreptul, sigur.

Pînă și cuvintele ce și le scriu unul altuia, Cesarino și Luisa, par scoase de ei dintr-o carte veche, dar adevărul este că le-au născocit ei singuri. Dar sînt grozave, mai ales cele pe care le scrie ea : palpită în ele veșnicul și nepotolitul instinct de dominație al femeii ; ai impresia că ar vrea să-l mănînce de viu ; culorile ei sînt culorile luminoase și trandafirii ale vietăților primordiale ce trăiesc pe fundul mării, care unduie ca niște valuri și pîlpîie ca stelele, într-o neîntreruptă cadență. Luisa vorbește despre veșnicie, despre toată viața, despre totdeauna și niciodată. Suferă, îi vine rău, leșină, reînvie, e înfierbîntată și-l caută, neclintită și palpitantă, în misterul în care se învăluie bărbații. Cu fruntea ei de argint și cu pieptul ei de aur, Luisa este ea însăși o asemenea nesățioasă palpitație de care bărbații caută să fugă, așa cum o iau la fugă peștii iuți și hoinari peste actiniile ce se agită pe fundul mării.

E incredibilă agitația asta instinctivă la niște tineri atît de fragezi, fără experiență, lipsiți de răutate ; e ca o observație asupra faptelor naturii. Totul devine în chip fatal îndîrjit, nefericit, neliniștit. Ea, agitîndu-și plăpîndele brațe argintii, strigă : pentru totdeauna, pentru totdeauna, legați, încătușați, prizonieri ! Cesarino e năucit de acest ritm abisal care-l invocă pe el. Nu e o glumă copilărească. Copiii nu glumesc. Cesarino încearcă să se smulgă din încătușare fiindcă este bărbat, și caracteristica bărbatului este fuga, evaziunea. Dacă ne aplecăm asupra acestui infim univers, asupra dragostei unor copii, alcătuită din îmbrățișări pe furiș, din bilețele strecurate într-un gest de apropiere, putem citi rînduiala lumii și ni se pare că totul se întîmplă pentru prima dată, cu prospețimea fructelor. Aceste bilețele — niște simple petice de hîrtie — devin ceva din ei înșiși, ca niște pene smulse dintr-o aripă ; sînt vii, au o culoare a lor, un miros și o temperatură a lor, poate temperatura mîinii care le-a strîns în palmă, așteptînd. Rîndurile ce împestrițează hîrtia reconstituie un portret secret al Luisei, care zugrăvește literele ca pe o mie de gesturi felurite. Ea vrea să-i placă neapărat, cu orice preț, lucru pe care-l încearcă și în scris : alungește consoanele și terminațiile cuvintelor, de parcă l-ar țintui cu mii de ace, cum i s-a întîmplat lui Gulliver în țara piticilor. Dar, în același chip, lui i-ar fi de ajuns o smucitură ca să scape de captivitatea ei. În scrisorile ei se deslușește urzeala unei vietăți răbdătoare, care de cînd se știe își țese în același chip pînza. Într-ale lui, în schimb, se remarcă întortocherile prin care vrea să exprime ce-ar dori să fie — adică un bărbat.

Mai e de notat un fapt curios : Luisa se gîndește la fericire și nu face alta decît să scoată exclamații

de durere ; toate scrisorile ei sînt pline de ele ; adevărate sau simulate, mai degrabă închipuite, ceea ce nu le împiedică să fie la fel de adevărate, expresiile ei sînt un strigăt de tortură. La șaptesprezece ani, face impresia că are o tot atît de mare experiență a suferinței ca o tînără femeie. S-ar zice că viața și chiar bucuria nu-și află altă cale de exprimare. Cesarino e un bărbat și e năucit de această fericire nestăpînită care se exteriorizează printr-un perpetuu țipăt de durere, de această chemare răsunînd în lume ca glasul uraganelor pe mare. Și pentru că amîndoi sînt două ființe nevinovate, cuvintele de care se slujesc devin îngrozitor de adulte, păstrează stigmatul păcatului originar. În exaltarea ei, Luisa vorbește de copiii de mîine, de dragoste, de durere și de moarte. E o femeie.

Aici e buba. Nu se știe bine ce anume este un bărbat și căror instincte le dă ascultare. Pentru o femeie, fie și pentru tînăra de șaptesprezece ani care este Luisa, totul e limpede și simplu ; numai că nu se știe, fiind totul atît de limpede și de simplu (casa, căminul, uniți pe vecie, niciodată departe, niciodată despărțiți, totul pentru mine, dacă m-aș pierde de tine) de ce tocmai din pricina asta el se gîndește să scape de ea. Pînă și asta e o caracteristică masculină : să fugă, să se apere, să se sustragă. Cesarino se gîndește la asta cu încăpățînare, cu hotărîre, cu implacabilitatea bărbatului. Iată imensa singurătate a femeilor. „Of, bărbații !“ va exclama Luisa mîine, fără a se simți însă atît de istovită încît să renunțe la urzeala țesăturii ei. O să-și aducă aminte de ziua aceea cînd, așezați pe o bancă într-o grădină publică (ramurile palmierilor iradiază sub cerul orbitor, arborii se înalță stufoși spre cer și nici nu mai există pămîntul, ci numai lumina), Cesarino i-a spus că totul trebuia să se sfîrșească. Ea nu pricepea. De ce ? „Gata, s-a sfîrșit“, întărise Cesarino, și izbucnise într-un plîns cu hohote.

Chiar că sînt prea tineri ca să vorbească despre dragoste într-o grădină publică ; ți se face milă să te uiți la ei, cum ți se face milă de băieții ce poartă povara unui istov sau de fetițele care fac pe actrițele. El însă plînge. Și ea plînge ; speteaza băncii pe care stau alături, față în față, cu genunchii lipiți, e dulce sub avalanșa sughițurilor de plîns. Totul pare absurd, stupid : arborii strălucind în lumină, sunetul fîntînii țîșnitoare în bazin, trecătorii ; și totuși, totul e frumos ca un vis, îmbătător ca senzația vieții și a puterii. Toate stau și-i ascultă cu încordare, și ei se găsesc frumoși, plini de grație ; el o găsește frumoasă cînd îi scapă prima exclamație de femeie rănită, care-i sapă pe gura fragedă o cută a durerii. Au impresia confuză de a se rezămilsi pe rînd, de a se plămădi prin plînsul acela și o altă senzație, mai nouă, mai acută, simțămîntul că se preschimbă și îmbătrînesc deja într-un episod al trecutului. Un instinct mai puternic decît orice măgulire, chiar acum, cînd o admiră, îi poruncește lui Cesarino s-o părăsească. Plînge și ar avea nevoie ca ea să-i sece izvorul lacrimilor printr-o îmbrățișare. Iar cînd plînsul lor ajunse să se potolească, se părăsiseră cu adevărat unul pe altul.

Luisa n-a înțeles niciodată fuga băiatului decît ca pe o acțiune mai puternică decît el însuși, din afara lui și care-l depășea. De ce plîngea ? Cesarino s-a întors acasă și-a pus în ordine cărțile, camera,

hîrtiile şi vechile jucării de pe vremea cînd, abia ieri, era un copil. Ba chiar s-a apucat să se joace cu ele, regăsind parcă o viaţă uitată. Simte că-şi aparţine numai lui — iată explicaţia ! Se lungeşte, îşi dezmorţeşte oasele, se aruncă pe jos în spatele jucăriilor lui. Dar de plînsul acela absurd, Luisa îşi va aminti. E răscumpărarea ei de femeie.

Şi pentru că pînă la urmă totul se află, mama lui Cesarino auzi de plînsul lui şi-l întrebă :

— E adevărat, tu plîngeai ?

Cesarino răspunese afirmativ.

— Dar de ce ?

Cesarino refuză să dea orice explicaţie. Nici mama nu-l mai înţelege, şi nu e pentru prima oară. Se redeşteaptă în ea străvechea duşmănie faţă de bărbat, căci Cesarino e un bărbat, nu mai e copil, şi mama lui pare surprinsă că l-a adus pe lume, ea care nu-şi dorise decît un copil.

Ziua următoare, mama lui Cesarino se afla împreună cu o fată mai coaptă — să tot fi avut douăzeci şi cinci de ani. Stăteau pe o pajişte şi vare se făcea simţită prin huruitul îndepărtat al batozelor. Cesarino era şi el de faţă şi, la un moment dat, maică-sa aduse vorba despre plînsul acela. Fata stătea pe iarbă, iar Cesarino se aplecase spre ea, glumind, ca un bărbat care vrea să placă. Unde şi cum învăţase să placă ? Şi maică-sa tot vorbea în glumă despre plînsul acela. Fata se ridică în picioare şi exclamă serioasă :

— De bucurie plîngea, doamnă, de bucurie !

Expresia chipului ei era aspră şi sălbatică. Se întoarse spre Cesarino :

— Nu-i aşa ? Hai, spune adevărul.

Cesarino nu răspunse.

MAMA DE LA ŢARĂ

Avea şi el, în satul lui, o mamă. Trebuie să ştiţi însă că mamele de la ţară nu prea sînt deprinse cu duioşiile decît din partea copiilor mai mici. Cînd copiii se fac mari, nu mai ştiu cum să spună vorbele bune de altădată, şi cu atît mai puţin cele pe care copiii săraci ştiu să le rostească, precum, de pildă : „Cînd mă fac mare, îţi fac o oală de aur, o farfurie de aur“. Vorbele astea au rămas în sufletul mamei şi nimeni nu va şti să le mai rostească vreodată ca băieţelul acela, cu siguranţa şi spontaneitatea lui. Ce altceva spune copilul ? El e uluit de lucrurile pe care mama lui ştie să le facă pentru el : forma prăjiturilor de sărbători ; şi de altceva : cum taie felia de pîine şi cum îi pune în faţă fructele. Strînge rotunjimea pîinii la sînul ei fraged, o taie. E ca şi cum mama ar tăia o parte din ea ; ea este înrudită cu natura, cu tot ce este gustos şi bun de mîncat. Fructele, cînd le pune ea în faţa copilului, sînt calde, coapte parcă de mîinile ei. Hrana ne cade bine sau rău la stomac după dorinţa celui ce ne-o dăruie ; cînd ne-o dăruie o fiinţă care ne iubeşte cu adevărat, hrana e bună ca ea.

Copilul trăieşte senzaţia confuză că pîinea are savoarea mamei, tocmai pentru că el este încă legat de ea, se hrăneşte prin ea.

Dar trebuie să ne gîndim că, în unele seri, în penumbră, copilul care-şi mestecă gustarea, lihnit după o zi de joacă, pentru mamă pare că vorbeşte, că se avîntă în tăifăsuirea simplă a animalelor ce rumegă în singurătate. Acestea sînt clipele de comuniune dintre copil şi mamă la ţară. Copiii cred că mama e bună ca pîinea, fragedă ca un miez de piersică şi curată ca apa. Copilul mănîncă creaţia, creaturile, specia, familia. „Ia, căci este trup din trupul meu", are mama aerul că zice cînd îi dă pîinea. Şi e ciudat să vezi cum apucă în mînă cuţitul bine ascuţit, ea care nu are nimic dintr-o războinică ; totuşi, cu cuţitul acela şi-ar apăra copilul şi împotriva monştrilor, dacă ar fi necesar. Taie pîinea cu milostenie, ca şi cum în clipa aceea ar năpădi-o mila pentru toată lumea lipsită de pîine.

Iată care sînt elementele raporturilor dintre mamă şi fiu la ţară. Aproape fără cuvinte, sau cu cît mai puţine cuvinte. Mama îl învaţă să recunoască universul, dar în felul ei : animalele, florile, marea. Asta este ştiinţa ei. Tatăl n-a fost chemat încă să spună adevărul. Mai tîrziu îi spune că stelele sînt mari şi îndepărtate. Copilul rîde şi-i spune mamei : „Dar tu ştii că..." Mama nu ştie nimic şi, de fapt, aceste lucruri n-o interesează, adevărul este că — deşi le-a auzit de atîtea ori — uită că apa se schimbă în vapori, vaporii în nori, norii în ploaie, ploaia, la rîndul ei, în vapori, vaporii în nori etc. etc. Mama îşi trăieşte destinul asemenea norului : devine carne, copil, pîine. E obişnuită cu miracolele naturii. Pentru ea nu există nimic mai frumos decît să-şi vadă copilul mîncînd ; e clipa aceea de comuniune cînd totul se transformă, ca să-i poată dărui hrana necesară vieţii.

În afară de asta, nu se ştie prea bine ce anume şi-au spus în timpul petrecut împreună. E greu să-şi aducă aminte. El se întoarce acasă transpirat, înfierbîntat încă de jocurile din timpul serii, şi povesteşte. Nu numai creaţia îl interesează, ci omul, semenul lui. Vorbeşte agitat şi cu voce tare, înainte de a amuţi sub căluşul somnului. Uh, un gest al unui tovarăş de joacă, un fel al lui de a se mişca, de a vorbi, de a da ochii peste cap, îl pun pe gînduri, îl fac să izbucnească în hohote de rîs, în culmea admiraţiei. A descoperit omul, caracteristica personalităţii umane, distincţia precisă dintre un om şi altul, el care, înainte, se putea dizolva în orice element. La vîrsta cea mai fragedă se desfăşurase explorarea lumii animalelor : cum face cîinele, cum face calul, cum face pisica ? Rînd pe rînd, copilul crede că el este cîine, cal, pisică. Nici măcar nu crede că este el însuşi dacă-şi vede imaginea într-o oglindă ; se salută, crede că acela este... Nici nu se ştie ce anume crede, dar el se recunoaşte numai în alţii.

Relaţiile strînse cu alţi copii nu înseamnă pentru el decît o comunicare despre descoperirea vieţii. Prietenii lui sînt adevărata oglindă, şi nu numai a copilului. Uneori stau şi scot limba unul la altul, sau se strîmbă ; şi se privesc atenţi şi gravi cînd fac asta ; se văd în ceilalţi, se simt pe ei înşişi. În felul acesta copilul dobîndeşte individualitate. Apoi fiecare născoceşte cîte ceva: o săritură de pe o piatră înaltă de-o palmă, şi i se pare că zboară. Aşa intră

în stăpînirea propriei lor persoane : înstăpînind elementul în care navighează — aerul — ca peştii în mare. Ce-i minunează pe ei este faptul că alţii se pot plăsmui cum vor, asumîndu-şi înfăţişări şi expresii multiple ; şi cum copii au insuficientă inventivitate, cel ce născoceşte o săritură, o piruetă, o frază, o strîmbătură, îi uluieşte pe ceilalţi prin originalitatea lui. Nici imensa libertate a spiritului nu se naşte în om altfel.

Şi e atît de greu să-i pricepi pe copii, în privinţa acestor născociri, încît mama, seara, cînd îl aude pe micuţul ei povestind că Peppino (cine-o mai fi Peppino ăsta ?), celebrul Peppino, a făcut un gest sau a spus un cuvînt pe care piciul nu poate nici să-l refacă, nici să-l repete, atît i se par de noi şi de inimitabile, mama nu pricepe nimic, oricît s-ar căzni. Înţelege însă un lucru : că fiul ei a descoperit ideea de convieţuire umană, de alcătuire a vieţii, libertatea extremă a omului de a-şi făuri o lume în jurul lui.

În clipa asta, imperceptibil, începe izolarea mamei. Orice va deveni fiul ei, om de vază sau neînsemnat, Napoleon sau Arlechin, ea ştie că din clipa aceea l-a pierdut. L-a pierdut în privinţa singurului lucru care o interesează pe ea : dragostea lui. O ştie chiar din seara cînd copilul i-a vorbit, ţipînd ascuţit şi rîzînd, despre gesturile şi faptele făcute de tovarăşii lui. E o transmutaţie care va rămîne pentru ea un mister, ca tot ceea ce este viril şi se agită şi urneşte lumea, şi pe care o va accepta resemnîndu-se ca în faţa unei legi mai presus de om : schimbarea vieţii într-un simbol universal, într-o imagine rece a gloriei, a puterii, a cuceririi ; acelaşi miracol prin care ea, femeie, a

putut genera un bărbat. Şi bărbatul generează putere.

Memoria scumpei mame e populată de fapte mărunte, acelea ale creşterii şi evoluţiei zămislirii ei în lumea sensibilă, pentru că în asta constă toată minunea. Iar copilul, mai tîrziu bărbatul, îşi aminteşte de ea şi de această atenţie întru totul fizică şi corporală în clipele cînd, pentru un scurt răgaz, trupul e suflet, pîinea, gîndire, fructul, fantezie şi apa, un bun al naturii. În acest scurt anotimp cerul şi pămîntul nu slujesc la altceva decît la sprijinirea băieţilor care trebuie să devină puternici.

Băieţelul e bărbat. Bărbatul acesta are o mamă la ţară. Iată cum s-a întîmplat. Fie el un bărbat pe un tron glorios sau pe un scaun de paie, mama nu se gîndeşte decît că l-a văzut în leagăn şi-l regăseşte în acele clipe de dragoste. Şi cum e cu neputinţă să-i spui mamei cuvinte duioase şi nimeni nu le-a rostit vreodată, iar cel ce încearcă să le rostească nu face decît să adune laolaltă cîteva biete cuvinte, mama se mulţumeşte să ştie că fiul ei este bun, generos, uman. Dacă fiul e aşa cum îl vede ea, înseamnă că o iubeşte, căci ea se regăseşte toată doar în aceste sentimente ; şi nu e fericită atîta pentru faptul că fiul ei a ajuns un om mare, ci pentru că e bun, căci dacă e bun, înseamnă că o iubeşte.

Şi fiind ea una din mamele care nu-şi au fiii alături de ele, care abia i-au văzut ridicîndu-se copăcel, abia au văzut cum le creşte părul îndărătnic de adolescenţi, că i-a şi înghiţit oraşul, iar ea a rămas la ţară, viaţa ei e plină de date, de ani-

versări — şi nu neapărat festive. Fiii îşi petrec sărbătorile împreună cu nevestele, apoi la rîndul lor, cu fiii lor; dar acestei biete mame nu i-au rămas decît datele bolilor sau datele legate de primejdia prin care trecuseră fiii ei, cînd toţi trei fuseseră răniţi în război iar unul dintre ei murise departe de casă : acum, toate aceste întîmplări ajung şi prea ajung ca să-i umple toate zilele săptămînii, ea amintindu-şi doar în ce zi au avut loc; şi, rugîndu-se cerului pentru ca fiii ei să scape de primejdii, face legăminte de post, de rugăciune şi de dat pomeni. Cu asta îşi umple toată săptămîna. În mintea ei zilele se înfăţişează neschimbătoare, fiecare cu numele ei aparte; ea nu cunoaşte nici date, nici ani; povestea vieţii ei e închisă în cele şapte zile ale săptămînii. Iată cît i-au lăsat fiii ei, dureri trecute, griji şi necazuri îndurate şi un legămînt cu Dumnezeu căruia i-a făcut toate făgăduinţele, pe care le împlineşte ca o datornică, recunoscîndu-se în cei sărmani pe ea însăşi, cea din clipele cînd a avut nevoie de ajutor. Dar poate că nu-i chiar atîta chin în asta. La urma urmei, e o sărbătoare să retrăieşti primejdiile trecute, iar săracii care-i calcă pragul casei sînt ca nişte oaspeţi poftiţi la acele sărbători. Toţi ştiu în care zi a săptămînii ea dă de pomană, care dintre ele îi stă mai mult la inimă, ziua în care dăruie mai mult, fiind ziua cea mai întunecată din amintirea ei, ziua fatală în care rugile ei n-au fost răsplătite : ziua cînd unul din fiii ei dispăruse.

Puţini ştiu preţui darurile pămîntului şi puţini ştiu să le preschimbe în daruri ale Providenţei, aşa cum ştiu cei ce trăiesc în căsuţele întunecoase ale tîrguşoarele de provincie, unde există un timp al semănatului şi un timp al culesului, timp al mă-

cinatului şi timp al plămădirii pîinii, unde anotimpurile trecute sînt o amintire a roadelor lor îngrămădite în cămări, omul care trăieşte aproape de pămînt trebuind să ştie să închidă şi să deschidă porţile pentru intrarea şi păstrarea acestor roade, întru-cît, neexistînd, ca la oraş, magazine şi prăvălii, grîneturile şi vinul se strică cu timpul şi se cere să te foloseşti de ele înainte ca asta să se întîmple, făcîndu-te să oftezi după reîntoarcerea lor ca după epoca de aur. Dar pentru a putea acumula aceste lucruri este nevoie de bani, şi sărac în acest tîrguşor e socotit cel care, măcar nu duce lipsă de un acoperiş deasupra capului, nu are, la sorocul recoltei, destui bani ca să-şi adune provizii pentru tot restul anului. De aceea săracii nu sînt cerşetori ; cerşetorii vin din oraşul vecin : sărac e vecinul care s-a îmbolnăvit şi cel ce a fost o vreme bogat.

Există forţe împotriva cărora oamenii închişi între munte şi şes nu pot lupta : molima printre animale, grindina, seceta, uraganul, forţele naturii ridicîndu-se împotriva omului ; adesea chiar omul împotriva lui însuşi, omul care n-a ştiut cum să trăiască şi s-a înstrăinat de legea lăuntrică rînduitoare a vieţii semenilor lui : socotite toate cu aceeaşi măsură — stihii mai puternice decît omul. Acestea sînt toate evenimentele posibile în acest ţinut. În odăile lor, lîngă lampă, lîngă vatră, pe cîmp, toţi aşteaptă vestirea marilor evenimente ale anului : rîul a inundat ogoarele şi a dezrădăcinat măslinii ; a dat molima printre animale. Acestea sînt faptele. Ceea ce restul lumii crede că ar fi important, aici nu este decît un ecou, un murmur, pînă şi marile cataclisme ce răscolesc omenirea.

Noi nu ne mai dăm seama, cînd mîncăm pîinea și bem vinul, ce reprezintă acestea pentru cătunele singuratice, unde o recoltă proastă înseamnă năpăstuire pentru o întreagă populație, ca și cum în afară de acel cerc de oameni, dincolo de acele hudițe întunecoase, fulgerate de strălucirea soarelui, n-ar mai exista alte grîne și alt vin pe lume. De fapt, nici nu există, pentru că oamenii nu și-ar putea cumpăra. Aici o găină care face multe ouă ajunge vestită în tot ținutul ; la fel se întîmplă cu un pom care rodește fructe frumoase sau cu un ogor mănos. Dacă o bucățică de pîine cade pe jos, cel ce o ridică o sărută.

Aceste lucruri ori le-ai văzut cu ochii tăi, ori e nevoie de un geniu pentru a și le putea imagina : sărăcia e un fapt imens, depășind orice închipuire omenească, este drama cea mai sfîșietoare a omului, însăși istoria omenirii, a luptei și a războaielor dintre oameni.

Numai oamenii pot să se ajute cu adevărat între ei, să ajungă acolo unde legile nu ajung și unde, chiar dacă ar ajunge, ar remedia prea puțin : există o durere a lumii al cărei adînc nu poate fi sondat decît cu ochiul blînd al omului. Iar civilizațiile devin inumane cînd această veghe se întrerupe și omul nu se mai interesează de soarta vecinului său ; cînd cineva vrea să-i fericească pe toți, în masă, dar toți, în particular, ajung nefericiți.

Mama despre care vorbesc și-a făurit o lege care poate părea prea simplă și prea omenească : dar e eficientă. Ignoră totul : nu cunoaște orașele, nu știe de primejdii, uită că există răul, își imaginează doar confuz totul, e departe de toate cum este departe de fiii ei, știe că un singur lucru poate

răzbate pînă la ei — și acesta este Dumnezeu. De aceea ea se închină lui Dumnezeu, se străduiește să aline durerile cunoscute de ea, așa cum Dumnezeu poate alina durerile de care ea n-are știință. Și acesta nu e orgoliu : omul nu izbutește să stabilească raporturi decît pe măsura lui, pînă și cu puterea divină, și i se încredințează acesteia ca unui prieten apropiat, acolo unde prietenul lipsește. Cînd frămîntă aluatul pentru pîine, cînd treieră boabele sau scurge uleiul, mama se gîndește iar la vremea cînd toate astea le făcea pe ascuns, pentru ca nimeni să nu poată bănui cîtă bogăție trece prin mîinile ei. Dar pe atunci era tînără și astea erau cuceririle luptei pentru existență. Acum ciulește urechile să audă dacă nu bate cineva la ușă. Cei săraci au un simț sigur a ceea ce se poate cere, o intuiție firească ; poate deslușesc zgomotele cu un instinct de animal, ca pe o armonie proprie anumitor activități vitale : după ferestrele închise, după forfota din casă, după pașii răsunînd pe dușumea, după sunetele obiectelor, ghicesc ce se petrece înăuntru și dau fuga. Dulci și familiare sunete, care sînt ritmul, cadența, rima activităților omenești, îmbinate într-o strofă pe care numai săracii și singurătatea te învață să o deslușești și să o înțelegi, adică oamenii pentru care abundența nu are încă nimic nerușinat în ea, fiind doar un prodigiu al soartei. Astfel cînd, cu ferestrele închise, se plămădește pîinea și odaia e plină de căldura acră a drojdiei, domnește o atmosferă aidoma cu cea a unei nașteri. Cine ar putea pizmui această atmosferă, chiar dacă e lipsit de ea ? Și atunci faptul că săracii se opresc la ușă cu talgerele gata pregătite să primească pîinea abia scoasă din cup-

tor, îți dă senzația că ar acorda niște instrumente ; cu hainele sărăcăcioase, mîinile schilave — eternele unelte — alcătuiesc un cor de îngeri, nici măcar triști, un cor al îngerilor veniți în ospeție.

Cea mai ciudată vizită a săptămînii e a unuia care a fost frumos, impunător, aventuros și bogat în tinerețe ; apoi sărac, așa cum știu deveni săraci numai cei cărora soarta le-a surîs din plin. Acesta se înfățișează adesea la cuptoare. Femeile îi dau cîte o pîine, zicîndu-i încă „domnule", și și-l amintesc tînăr, cu pielea lucioasă și obrajii plesnind de sănătate. Acest om bătuse odată la ușa mamei milostive, zicînd :

— Doamnă cumătră, tare mi-e dor de-o cafea bună.

Și de ce oare un sărac n-ar avea dreptul să aibă astfel de dorințe ? Uneori se întîmplă să aibă doar dorințe din astea, lucru care-i scandalizează de obicei grozav pe oamenii civilizați, cu toate că, de altfel, aceștia tind doar spre cucerirea superfluului, numai că nu tolerează această tendință și la săraci. Și săracii au nevoie de superfluu mai mult decît de strictul necesar, ca toți oamenii : cine i-a auzit odată discutînd, știe că pînă și fantezia lor, ca a tuturor celorlalți oameni, rătăcește pe pragul lucrurilor oprite pentru ei și pe care nu le vor avea niciodată, așa cum rătăcise în căutarea unei cești de cafea bietul domn, ajungînd la mama cea milostivă. Și pentru că nu se întîmplă prea des ca un sărman să ceară o cafea, un scurt consiliu avu loc între mama milostivă și soțul ei.

— Fac eu îndată o cafea grozavă — răspunse ea și adăugase îndată : Dar cum să-l poftesc la o

cafea în pragul ușii ? Nu s-a mai văzut de cînd lumea un sărac stînd pe trepte și sorbindu-și cafeaua !

Și săracul fusese poftit să urce și să ia loc în casă. Prin această dorință superfluă îl recunoscuseră drept om.

— Vă rog, o caut pe doamna Demà.

Portarul, care era și cizmar, ridică ochii în timp ce răzuia o pingea cu cuțitul :

— La primul etaj. Bateți tare în ușă, vă rog. Sînteți fiul ei ?

„Ia te uită, pînă și portarului i-au vorbit despre mine" — gîndi el. Știa asta : pe oriunde treceau, vorbeau despre el, spuneau că stă la Roma și că are o situație strălucită. Și nu pricepea că toți l-ar fi recunoscut ca fiind fiul lor, chiar dacă ei n-ar fi vorbit, căci semăna cu familia lui cum o portocală seamănă cu alta, un urcior de lut cu altul.

— Da, sînt fiul lor. Mulțumesc.

Coridorul era lung și strîmt, cu pereții goi și prăfuiți ; în dreapta suia prin întuneric scara de piatră, cu treptele roase de pași. „Mereu vorbesc despre mine. Pînă și în tren, tuturor celor pe care-i întîlnesc, le vorbesc despre mine. Și apoi își închipuie că toți mă cunosc, printre atîtea milioane de oameni."

Sus, la primul etaj, zăbrelele unei uși își profilau umbrele pe peretele de alături. Asta era ușa. Bătu cu putere. I se deschise imediat. Și, în dosul ușii, își revăzu mama. Îi sărută mîna, ca pe vremuri, cînd era copil, și recunoscu mîna ei delicată și aspră totodată, de o căldură asemănătoare cu

a lui, imprimată în piele de același soare. O revăzu cu pîntecele întrucîtva proeminent, cu pîntecele ei care niciodată, nici măcar acum, nu-i dăduse impresia de pîntece, ci de o lume în stare să poarte în ea o altă lume. Cine știe datorită cărei amintiri, îi veni în minte, în fața ei, cuvîntul Speranță : Speranța ținîndu-și mîinile la pieptul îmbelșugat, cu ochii hotărîți, privind drept înainte. O umbră lunecă în spatele ușii de sticlă a coridorului.

— E gazda mea — rosti mama lui. Vroia să te vadă. Are un fiu care ar vrea să-ți vorbească. Și portarul vrea să-ți vorbească, pentru o recomandație. Zice că are o ideie bună, de pe urma căreia s-ar putea cîștiga bine.

— Și tata ? — întrebă el.

Ieșise. Ea însă așteptase în umbra casei aceleia, sigură că băiatul ei va veni.

Odaia era întunecoasă, trebuia să fie și igrasioasă: o odaie sărăcăcioasă, cu un pat mare, imediat schimbat de imaginația lui în patul maiestuos și solid din casa părintească, marele lux al casei, tronul săracilor. Două scaune, un dulap, un scrin ; nici mai multe și nici mai grozave decît în casa părintească. Numai că aici soarele nu părea să pătrundă vreodată. Dincolo de fereastră, o plantă verde, mănăstirească, păstra un reflex de soare, ca o amintire. Părea că ar crește în fundul unui puț. De la etajul superior cădeau peste ea zdrențele, cioburile, pantalonii destrămați.

— Dar cum de-ați nimerit aici ?

— Sînt oameni de treabă — răspunse mama. El e paznic la închisoare. Și apoi, aici sîntem aproape de biserică.

Fiul surîse :

— Ce idee ! Dar sînt atîtea biserici la Roma ! Se poate spune că pe fiecare stradă dai de o biserică.

— O fi — se învoi mama — dar asta e biserica lui San Gianni.

Așa rostise, San Gianni în loc de San Giovanni. Și dialectul lui, pe buzele ei, dobîndea gingășia pierdută a unei limbi native a copilăriei sale, a copilăriei oamenilor.

Mama se așeză și el luă de asemenea loc. Îi descoperi în veșminte cutele dintotdeauna, parcă ar fi fost cutele neschimbate ale unei statui, ale uneia dintre statuile însingurate din firidele bisericilor. O cuprindea cu privirea și memoria lui șovăia acolo unde nu regăsea ceva cunoscut la ea : tîmplele uscate, bărbia subțiată, obrajii scofîlciți ; aproape că parcurgea drumul copilăriei lui, care fusese un drum ce trecea prin maică-sa, nesigur ca un om care, pe o stradă cunoscută, dă de o denivelare de care nu știa. Dar pîntecele și pieptul îi erau aceleași dintotdeauna, ochii-i hotărîți și limpezi nu se schimbaseră, și regăsea în vocea ei accentul ingenuu de pe vremea cînd era copilandru; cu același ton cu care pe vremuri îi amăgea neliniștea infantilă, rostea acum cuvinte serioase. Și în dialect. Ea nu voise niciodată să vorbească altfel decît în dialect, un soi de limbă a ei, care nu era cea natală, nici măcar italiana, și care făcea ca toate cele să pară familiare, de cînd lumea, fără să uluiască.

— Am venit să ședem o lună la Roma — spuse ea.

— Dacă mi-ați fi scris din timp — o asigură el — v-aș fi găsit eu o cameră mai bună. Casa noas-

tră de la țară e plină de aer, de lumină și are o mulțime de ferestre de la care se vede marea, muntele și rîul.

Ea stătea lîngă pat, cu mîinile pe pîntece, ca odinioară, cînd simțea înăuntru zbaterile altei ființe : și se părea, ca și în cealaltă casă a ei, că susține totul, că respiră cu respirația întregii case, cu scîrțîitul grinzilor, cu geamătul tuturor lucrurilor neîmpăcate cu propia lor greutate. Tot ce se afla în odaia asta vorbea de mizerie, de lipsuri, de o viață crudă aflată sub asediul orașului lacom și brutal. Dar ea stătea acolo ca și cum nu și-ar fi dat seama, eclipsînd cu prezența ei pînă și lumea asta străină.

— Ne simțim bine aici — îl asigură ea. Stăpînul casei nu-i un om rău. Și nu vorbește prea mult. Nevastă-sa îl știe de frică. Dar ne simțim bine. Ne-am adus de acasă. Nu ne lipsește nimic.

Ce aduseseră de acasă ? Mama se ridică. Aduseseră farfuriile, paharele, tacîmurile, oalele ; și aluatul, și făina, și brînza, și uleiul, și șunca, și cîrnații, și slănina. Din toate astea se împînzea în odaie un iz familiar, pe care el îl recunoscu, iz însemnînd, la țară, o adiere a belșugului, strigătul șoptit și chemarea tainică a unei avuții secrete, prin care casa ajunge ca o corabie încărcată pe o mare greu de brăzdat și pustie.

— Ce idee ! Dar aici se găsesc de toate ! o dojeni el.

— S-or găsi, dar nu-s ca pe la noi — se apără ea.

— Dar cel puțin farfuriile, tacîmurile, paharele le găsești și aici.

— Nu știam — se dezvinovăți mama.

Poate că pentru prima dată camera asta mizeră, în taina și în melancolia ei, cuprindea atîta belșug. Și el, fiul, văzu lumea ca altădată, în casa părintească, sărăcindu-se și schimbîndu-se în deșertăciune în fața bucuriei tainice a grîului în baniță, cu puternicul său miros uman, a șuncilor atîrnînd ca niște ugere în bucătărie, a vinului fierbînd în butoi ca o beție încătușată, așteptînd sărbătorile și veselia cu neastîmpărul cu care le așteaptă copiii.

— Și propietăreasa zice că de-astea, așa bune ca pe la noi, nu s-au mai văzut pe aici.

El, fiul, se regăsește acum într-o lume străveche, o lume săracă, hrănită de abundența tainică a brînzeturilor și a uleiului, adunate din timp și înainte de sfîrșitul anului, înainte ca anotimpurile să se facă pustii și vlăguite de roade : lumea asta neîncrezătoare, legată de gustul vinului și al apei din propriul sat e imposibil s-o dezobișnuiești, e o lume avară, închisă în sine, care se înspăimîntă de iernile lungi, adună în coșerci, în chiupuri, în saci, în lăzi o întreagă natură moartă mustind de toți fermenții și de tot mirosul panic al pămîntului, făurind un anotimp uscat și artificial pe care săracii, trecînd, îl adulmecă visînd pomana.

— Da, sînt bunătăți cum nu se află pe aici — spuse, amintindu-se pe el însuși, căci devenise orășean și acum, în locul vechilor gusturi tari și puternice le prefera pe acelea mai rafinate ale omului sedentar. Și în vreme ce rostea cuvintele astea, fiul își dădu seama că niciodată, niciodată nu mai vorbise astfel, ca un bărbat, cu mama lui. Iată ce înseamnă viața : stai mititel lîngă mama ta, neînchipuit de mărunt, într-o lume de uriași ; apoi te pomenești

mare, detașat, purtînd în tine o întreagă istorie pe care n-o poți repovesti, dar pe care mama o cunoaște sau nu i-ar folosi la nimic s-o cunoască ; ești sărac și lipsit de toate, apoi descoperi că poți face bani și ești mare pe lîngă sămînța aceea secătuită și goală care este mama ta. Dar sămînța aceasta nu s-a desprins încă de germenul ei, încă mai sînt amîndoi cufundați într-o tainiță prielnică — tainița pămîntului.

Niciodată nu mai vorbise cu maică-sa ca un bărbat. Intrase de mititel în aventura vieții și ultimele lui cuvinte adresate mamei fuseseră : „O să-ți fac un pieptene de aur și o tigaie de aur", iar astăzi, ajuns bărbat, nici n-o găzduia măcar în casa lui. Dar ea însăși dorea să fie așa, ca nu cumva să-i tulbure viața de familie. Aceasta era desprinderea, abisul ce nu putea fi umplut, semnul evident și crud al unei alte vieți.

— Tu cum o mai duci ? întrebă ea. Ești mulțumit ? Ai o nevastă la locul ei ? Copiii sînt cuminți ?

El răspunse tot printr-o întrebare :

— Dar dumneata, dumneata ești bine, sănătoasă ?

Nici nu isprăvi însă bine cu întrebarea, că-și dădu seama cît timp se scursese, cît de mult se schimbaseră toate. Îi punea întrebarea asta ca unei femei care ar fi putut să fie nefericită, nu ca unei mame care, odată, avusese în mînă înseși cheile fericirii vieții lui : îi vorbea ca unei femei din fața căreia se destrămaseră vălurile viselor, și era acum slabă, avînd nevoie de protecție și de apărare. Redevenită, la rîndul ei, o fetiță. Odinioară, cînd se afla alături de ea, se simțise sigur împotriva lumii întregi,

împotriva a tot ce era necunoscut și dăunător. Era atît de sigur încît, stînd lîngă scaunul mamei, pe dușumea, proptit cu șezutul pe călcîiele desculțe, în timp ce ea trăgea din furcă firul alb de lînă, amintind de oi, de antichitatea pămîntului, de ingenioasa luptă împotriva iernii, el dorea ca mama să-i vorbească despre lucrurile prietene și dușmane ale omului, căci se simțea la adăpost de orice : întreba cum e cuptorul, cum e copacul, cum e rîul, cum e laptele, cum e pîinea și cum este el însuși ; și mama răspundea : bun, bun, rău, bun, bună, iar tu ești rău. Erau de ajuns numai cuvintele, miraculoasele cuvinte, pline de profunzime și de misterul cuptorului și al rîului. Și atunci, într-un imbold neașteptat, el zicea :

— Bine, eu sînt rău, dar mănînc pîinea cea bună.

Și se îndopa ca o vrabie și se simțea rău și puternic.

Acum însă el o putea întreba pe ea dacă se simțea bine. Altădată, nici nu se gîndise la asta și niciodată nu se îndoise de sănătatea ei. Auzind această întrebare, pe care n-o mai auzise nicicînd din gura băiatului ei și încă rostită cu vocea lui de odinioară, își aminti deodată de chinul tainic al vieții ei, de durerea despre care nu vorbise nimănui, căci nu avea altă datorie decît pe aceea de a consola ; și începu să plîngă în tăcere. Întrebarea îi aducea aminte de anii ce se scurseseră, de faptul că acum, în fața fiului ei, ea nu mai era decît o sărmană femeie care dăruise totul, iar el era un bărbat, descoperise sensul vieții și nu mai putea fi amăgit. În liniștea acelei penumbre el îi mîngîie pentru întîia oară obrazul și-și aminti de

pîinea abia plămădită într-o odaie a casei părintești, închisă ca un incubator, mirosind a drojdie, cînd toți erau ca îmbătați de acest miros, și slujnica cea cu brațele goale și zdravene, și el însuși, și mama lui.

Intră tatăl și aprinse lumina, vorbind cu vocea lui puternică, de om ce vine de departe.

— Ce, stați pe întuneric ? Da' ce lucruri grozave vă mai povesteați ?

Se uită cu atenție la fiul lui, ca și cum l-ar fi căutat în memorie. Apoi exclamă brusc :

— Măi copii, măi, ce belșug mai e în oraș ! De toate se află, tot ce-ți poftește inima.

CLASA A TREIA

Dacă ar depinde de mine, mi-aș petrece mult timp între sosiri și plecări, între trenuri și gări. Aici au loc întîlnirile, aici faci cunoștință cu feluriți oameni, vreau să zic cu oameni care stau de vorbă, în clasa a treia, oamenii pentru care călătoria e adesea o schimbare importantă, adesea un nou destin. Valizele ciudate, boccelele, proviziile pentru drum. Numai văzîndu-le pe toate astea poți înțelege un ținut, oamenii lui, condiția lui. Și apoi, mai e și fericirea de a sta de vorbă ; căci oamenii vorbesc și-și spun o grămadă de lucruri.

Într-o noapte, în vreme ce moțăiam într-un compartiment de clasa a treia, auzii dincolo de speteaza banchetei mele mărturisirea unei femei, făcută cu voce tare, așa cum ne închipuim că sînt confesiunile solemne. Trebuie să fi fost tînără și stătea de vorbă cu un tînăr. Vorbea despre ea, despre viața ei, povestind tot ce i se întîmplase pînă în clipa cînd devenise femeie. Era o poveste de un adevăr și de o simplitate cutremurătoare, cum se întîmplă în fața tainelor naturii și tocmai

cu aceste taine. Era limpede că pe tînărul acela îl cunoscuse în timpul călătoriei.

Oamenii simpli vorbesc în timpul călătoriei, se confesează unui om pe care nu-l vor mai revedea niciodată. Ceea ce mă îmboldește pe mine nu este curiozitatea. Caut doar aspecte veridice ale vieții, vreau s-o savurez chiar de la sursă. Asta nu e curiozitate. Nu voi isprăvi atît de curînd cu povestirea întîlnirilor mele din timpul călătoriilor. Iată, de pildă, vagonul acela rezervat pentru femei : în fiecare gară urcau în el cîte una, și toate erau însărcinate. Întinse pe spate, cu genunchii desfăcuți, cu mîinile la sîn, fiecare o întreba pe cealaltă în ce lună este. Este vară. Mai toate aveau pe obraji pete de roșeață, roșeața aceea care, pe chipul unei mame, vestește copilul.

Într-o altă zi, întîlnii un tren plin de muncitori. Era zăpușeală. La toate ferestrele se zăreau brațe și coate goale ; garnitura, înțesată de brațele astea, căpăta aspectul răbdător al unui vechi vagon de marfă, asemenea acelora în care se transportă piese de artilerie. Căldura trenului, scăldat în razele soarelui, era întrecută de căldura aceea vie, iar strigătele, și așa destul de energice ale gării, păreau șterse în comparație cu energia și adevărul acelor voci. Toate glasurile vorbeau despre unul și același lucru : apa de băut. Vorbeau cu un accent, un ton, într-un dialect ce mi se părură cunoscute : îl simțeam deschis și nazal, iute ca un gîlgîit ; îți deschidea în față o priveliște : o mare pustie și exagerat de albastră, o cîmpie îngălbenită, un munte fără urmă de oameni, un tren într-o gară, devenit minuscul față de atîta

singurătate ; într-o perindare domoală, din trenul în mișcare puteai întrezări, departe, confruntîndu-se cu stîncile muntelui, satele făloase.

Mă pomenii, deci, într-un compartiment, printre șase lucrători cărora le pricepeam atît dialectul, cît și tonul repezit, specific oamenilor aflați în călătorie. Le vedeam mîinile sprijinite ca niște unelte sau ustensile pe genunchi, cutele imprimate veșmintelor lor de pozițiile din timpul lucrului, toate precise și necesare. Unul dintre ei stătea la fereastră și se uita la o pompă de apă a cărei trompă umplea rezervoarele trenului. Se întoarse și rosti cu vioiciune :

— Uitați-vă, e acolo unul care bea !

De fapt, omul cu pricina își cufundase obrazul în jetul de apă.

— Bea ! Uitați-vă !

Toți se îmbulziră la fereastră, îmboldiți de același impuls și de aceeași sete. Atingeau marginea oblonului ca pentru a se ține mai bine, gîndindu-se că trenul se putea urni din loc dintr-un moment într-altul. Unul din ei zise, resemnat :

— Cîtă apă !

Avea gura arsă și ochii înfierbîntați. Deodată însă un alt lucrător se întoarse și exclamă :

— Dar nu vedeți ? Se lucrează, acolo !

Într-adevăr, puteau fi văzuți lucrători netezind terenul, împingînd roabe, iar dintr-un vagon se aruncau cărămizi, în vreme ce o voce număra : „Șaizeci, șaizeci și două, șaizeci și patru, șaizeci și șase..." Se auzea hîrșîitul mîinilor ce prindeau din zbor cărămizile uscate și sonore. Tovarășii mei de drum stăteau acum pe locurile lor, privind afară, absorbiți de acel ritm de muncă ; priveau pămîntul

răscolit și oamenii ce se osteneau parcă să-l acopere cu graba celor ce așteaptă pe cineva, priveau scripeții coborînd perpendicular.

— Da, aici este de lucru — rostiră ei, unul după altul.

Cel ce-și strigase tovarășii să privească scena aceea, se uita acum cu ochii ieșiți din orbite, fără altă expresie pe chip decît aceea a unei curiozități nesățioase ce-ți făcea milă. Aș fi vrut să-l văd dormind, închizînd ochii. Privind, toți își întindeau brațele, strîngîndu-și pumnii într-o mișcare instinctivă, amintindu-și gesturile muncii. Iar eu mă simțeam groaznic de inutil.

Ca să mă apropii de ei, le spusei că le cunoșteam ținuturile de baștină și amintii cîteva nume, de torentul grandios, de oleandrii crescînd vara în albiile secate unde, în vreo băltoacă, o broască răspunde scurt la țîrîitul prelung al greierilor. Izbucniră în rîs. Unul zise :

— Locurile de care vorbiți sînt cele mai ciudate : pe acolo toți se cheamă Papalia și Pizzata. (Pizzata înseamnă prin părțile alea pîine de mălai). Revăzui satul înghesuit și înnegrit ca un cuptor. Cel cu ochii holbați adăugă :

— E un sat care are mereu ceva de împărțit cu noi, ăștia. Nu mai avem parte de liniște pe-acolo. Rivalitatea, se știe, rivalitatea.

Știam. Deodată unul începu să clatine din cap : toată fața lui se mărginea la nasul lung și candid, asemănător cu nasurile mîzgălite de copii pe pereți și care, poate, alcătuiesc primul tip uman, vizibil, de fapt, și în unele imagini primitive de lut ars.

Trenul se puse în mișcare. Clădirile deveneau tot mai rare și, într-un spațiu rămas liber între o clădire și alta, o bucățică de pămînt cu un smoc de copaci, se zărea un țăran mînuind sapa cu gesturile acelea care-i par nebunești celui ce le vede de departe și nu aude zgomotul efortului și nici scrîșnetul sapei împlîntate în pămînt. Tovarășii mei de drum aveau mișcările iuți și treze ale oamenilor obișnuiți să răspundă cu toate mădularele lor unei comenzi. De aceea odihna lor, în timp ce mergeau cu trenul, nu era odihnă. Un muncitor se odihnește numai cînd doarme. Și, apoi, cu toate că nimic nu le scăpa ochilor, atenția le era atrasă numai de aspectele pe care le puteau recunoaște și care le erau lor familiare. Se deslușea limpede unde le alunecau privirile ca pe o suprafață netedă și unde se opreau.

— Ăla — zise unul de lîngă mine — acum sapă, apoi trebuie să semene, să plivească ; și să aștepte. Un an trebuie să aștepte pînă să știe ce-o să aibă.

Făcu un gest larg, semnificînd trecerea unui an. Niciunul nu zîmbi. Și în clipa aceea descoperii străvechiul lor chip de țărani. Cel ce se naște muncitor are un alt fel de a privi ; observă munca altora cu o privire ce repetă fiece gest al propriei lui istorii, o privire în care se deslușește măsura muncii și a meseriei. Privește cam așa cum îl priviseră tovarășii mei de drum pe țăranul cu sapa.

Priveliștea din fața ferestruicii se schimbase, se vedeau iarăși pămîntul răscolit, camioanele în poziții neverosimile în niște gropi în care nu se știe cum pot intra și din care nu se știe cum pot ieși, brațele neostenite ale macaralelor.

— Da, aici e de lucru, nu glumă ! Mulți de pe la noi au venit aici. Locuiesc toți într-un cartier și se întîlnesc între ei. Important e să ai pe cineva

cunoscut. Că afli apoi și de lucru. Aici o să fie de lucru și mîine, și cine știe cîtă vreme.

Cuvîntul „lucru" revenea mereu în cuvintele lui. Pentru el întreg pămîntul nici nu însemna altceva. Și privea ca și cum în ochii lui de țăran pămîntul dătător de roade ar fi fost cel răscolit pe care-l vedea, în care se sădeau edificii, poduri, apeducte.

— Încotr-o mergeți ? întrebai eu.

— În Piemont. În munți. Se zice că o să ningă curînd pe-acolo. Om lucra cît om putea.

— Și străbateți Italia de la un capăt la altul ! mă minunai eu !

— Și-au adus aminte de noi. Ne-au chemat așa, deodată.

Iarăși mă bătu gîndul că era vorba de țărani sau de ceva asemănător : pentru ei totul era plin de mister, pînă și chemarea aceea. Și poate că nu erau numai țărani, ci ciobani, catîrgii, truditori de prin măruntele sate însorite. Un soldat, trecînd prin fața ușii noastre, se opri să asculte o clipă, apoi zise, cu o voce repezită, cu un ușor accent :

— Se plătește bine acolo. Corvada e grea, da' se plătește bine.

O spuse ca un om de sus, de la nord, apoi își reluă drumul și văzurăm cum i se îndepărta ceafa lată și zdravănă. Auzindu-l, cei șase tovarăși ai mei, buimăciți de sete și plini de nădejde, adormiră.

Unul, cel cu chipul ca un desen de copil, dormea cu ochii pe jumătate deschiși și se părea că mă privește mereu de dincolo de hotarele somnului lui. Avea o înfățișare de păstor, capul mic, fruntea îngustă și nasul acela de mistic, asemenea nasurilor de pe icoanele sfinților schivnici. Nu știu ce amintire de cînd lumea îmi sugera deslușit fiece caracteristică a persoanei lui și sensul oricărei poziții adoptate de el ; pînă și palmele nu-i erau patrate, ca ale unui muncitor, ci înguste, ca o frunză de volbură, mîini de păstor ce stă în picioare, sprijinit în bîta lui lungă, ca un arbust dominînd povîrnișul. Cel de lîngă el, cel cu ochi aproape ieșiți din orbite, își lăsase pleoapele peste ochi, dar rîdea prin somn. Pe acesta îl socotisem catîrgiu : mi-o spunea bereta lui decolorată toată de soare, în afară de dunga vizierei, și pantalonii peticiți la fund, acolo unde înnodătura piciorului se freacă mereu de pîntecele dobitocului ; și apoi rîsul lui vesel, de o indencență firească, indecența călătoriilor lungi cu caravana dintr-un sat într-altul, printre dobitoacele în călduri și răgetele lor. Celălalt, care nu scoase nici un cuvînt, stătea în colțul lui, neclintit, ca și cum i s-ar fi prescris o anumită poziție. Abia de-mi aruncase o privire înainte de a adormi și părea să fie cel mai neîncrezător dintre toți. Dormea, încordat și în somn, de parcă și-ar fi împlinit o datorie, cu ochii încătușați în orbita adîncă și buzele strînse. Era un tip deosebit de ceilalți : avea niște trăsături obișnuite, care în popor se regăsesc atît la bărbați, cît și la femei, la bătrîni și la copii, mai mult sau mai puțin delicate, trăsăturile unui chip de mamă, de frate sau de soră. Dormea ca și cum s-ar fi gîndit la casă. Pe ceilalți trei, care stăteau în rînd cu mine, îi vedeam mai puțin. Dar chipurile celor din fața mea mi le-am săpat în minte ca să nu le uit niciodată, ca pe trei tipuri ale naturii abia scoase la lumina noii lumi a muncii. Peste cîteva luni munca îi va fi schimbat, îi va fi făcut mai colțuroși, îi

va fi modelat într-un singur tipar, în oameni pentru care și odihna este aspră ca piatra.

Trenul se opri. Zăpușeala și gîndul la apă îi treziră pe toți cei adormiți în devălmășie. Se uitară pe ferestre, ciulind urechile să audă dacă nu cumva, o dată cu vîntul zburdînd printr-un oleandru, se strecoară și un susur de apă. Unul de lîngă mine își holbă ochii și arătă ceva la orizont. Era un edificiu uriaș, acoperit de schele, ca profilat pe cer de niște desenatori în căutarea unei linii definitive. Părea un miraj pe cerul spălăcit al verii. Vecinul meu întinse degetul și exclamă :

— Dar eu îl știu ! Ce-i ?

Era un edificiu gigantic, printre cele mai faimoase ale noii Rome. Îi spusei numele.

— Da, da, așa i se zicea, cum ați spus ! Șase luni am lucrat acolo. Așa i se spunea. Am lucrat acolo Uitați-vă ! — se întoarse el spre tovarășii lui, îndemnîndu-i să privească.

Încremeniră cu toții în contemplație. Cu siguranță că, odinioară, muncitorii care ridicaseră Colosseul sau biserica San Pietro le priviseră înălțîndu-se uriașe, din depărtare, întrebînd tot așa de numele, lor, amintindu-și doar că lucraseră la ele.

„DĂ-TE-N COLO CU BOCANCII !"

Omul ăsta se făcea imediat remarcat și poate că oricine ar fi intrat cu plăcere în vorbă cu el ; înțeleg prin asta un om care nu se sperie de aerele de pelerini ale unora : iar acesta avea un aer de pelerin, de parcă ar fi cunoscut o grămadă de lume și ar fi venit de departe ; nu purta pe cap decît o tichiuță, era îmbrăcat cu niște veșminte care fără îndoială că nu fuseseră croite pentru el, iar în picioare o pereche de bocanci soldățești ; iarna se înfofolea într-o manta, de asemenea cazonă ; cît despre chipul lui, avea trăsături cît se poate de obișnuite, și ar fi putut aparține la fel de bine unui funcționar, unui artist sau unui om de afaceri. În plus, avea o expresie cît se poate de liniștită, dulce, și un surîs de copil. Tocmai înfățișarea asta a lui făcea impresie, de parcă ai fi întîlnit-o altundeva și în cine știe ce împrejurări și ți s-ar fi părut ciudat s-o regăsești acum sub o tichiuță ca aia, uneori cu umerii aduși înainte, strînși ca aripile păsărilor ce așteaptă pe o creangă, gata de plecare, pîndind toamna iminentă. Omul acesta, cu mîinile în buzunare, cu coatele lipite de șolduri, cu capul

înfipt între umerii ridicați, oprit să-i privească pe cei ce treceau, neclintit, nemirîndu-se de nimic, fără o umbră de tristețe pe chip, jenant ca un martor care nu participă la viața tuturor, era, cum s-ar spune, unul care nu pricepe o iotă din lumea asta. Și chiar dacă ar fi înțeles ceva, cu tichiuța aia a lui, cu bocancii lui, nu i-ar fi trebuit mult ca să treacă drept un om fără simț practic. Îmbrăcămintea unui sărac e un costum romantic, mai degrabă fantezist, și oamenii sînt dispuși să recunoască sub un asemenea veșmînt un sfînt, un erou, un poet, orice măreție umană, dar nicidecum un bărbat. Ei, dar poate că el era toate astea la un loc, numai că, pe la colțuri de stradă, unde-i observa pe trecători, dîrdîia de frig. Cu toate acestea, avea în cap formidabile proiecte prin care să facă fericită omenirea. Nu era nimic de făcut : fiind sărac, era un vizionar. De fapt nici nu suferea ; dacă ar fi suferit, s-ar fi agitat, ar fi ridicat glasul, și-ar fi făcut rost de un costum mai decent ; dar el era așa cum era, cum leul e de culoarea leului și tigrul tigrat.

Într-o zi, bărbatul acesta intră într-o biserică. Înăuntru era lume multă. Zidurile groase, care primiseră între ele mulți oameni, emanau o căldură plăcută și străveche, iar lumina, vie și ea, imprima trăsături nobile tuturor acestor chipuri. Era pentru prima oară că bărbatul acela se găsea în mijlocul unei asemenea mulțimi. Mulți rosteau șoptit cuvinte pe care el nu știa să le spună, dar le-ar fi spus cu plăcere. Și cum stătea îngenuncheat, aproape prosternat, simțindu-se, în postura aceea, atît de fericit recules în sine, iată că auzi alături de el murmurul unei voci :

— Dă-te-n colo cu bocancii !

Era o voce de femeie, și lui i se păru extraordinar de suavă, ochii ei, plecîndu-se tocmai atunci în pămînt, i se părură de o nespusă dulceață, încît îl făcură să se prosterne și mai tare pe lespezile reci și se rugă și el, zicînd din tot sufletul : „Dă-te-n colo cu bocancii !“ Ajunse atîta pentru a-l face să se simtă legat de ceea ce nu cunoștea. I se păru că toată biserica murmură aceeași rugăciune ; contopit cu murmurul de glasuri, se simțea ca ridicat pe un val și, crezînd că toți rosteau aceleași cuvinte, parcă se topea într-o viață nemărginită, aidoma corului naturii în nopțile de vară, cînd totul se confundă în ceva de negrăit, aducînd laudă cerului senin.

Ieșind din biserică, omul nostru simți alături o umbră prietenoasă și auzi un glas spunîndu-i :

— Domnul ți-a ascultat ruga și mă trimite la tine. De o vreme îngerii nu mai pogoară pe pămînt. Eu sînt unul dintre ei.

Nu era îmbrăcat mai bine ca el, Îngerul ăsta ; avea un chip de adolescent care suferise mult, și suferința îi păstrase în trăsături o grație plină de nevinovăție, ca un fruct rămas în crengile unui pom, conservat în ciuda gerurilor iernii. Chipul ăsta se ivea de sub o pălărie ponosită, peste un fular înfășurat în jurul gîtului ; trebuie că era un chip grozav de frumos, dacă femeile întorceau capul să-l privească, măcar că nu era elegant. Bărbatul nu păru năucit de apariție. Și chiar în ziua aceea Îngerul, fără ca bărbatul să-și dea seama, îl duse în Paradis.

Aici omul întîlni o mulțime aidoma celei din biserică ; erau numai persoane de foarte bună con-

diţie, cu pantofii lustruiţi, în haine noi, cu barba rasă, şi toţi erau mulţumiţi şi se salutau între ei : „A, dar pe cine văd !“, „O, dumneavoastră aici !“, „Vai, ce frumos !“, „Splendid !“. Şi era într-adevăr frumos. Totul era curat, sclipitor, nou ; vechile mahalale fuseseră demolate, străzile erau moderne şi raţional dispuse. Mulţimea forfotea peste tot şi vorbea la nesfîrşit, ca vuietul unui torent ; aveai impresia că dintr-o clipă într-alta glasurile acelea se vor schimba într-un sunet de orchestră, într-un cor uriaş. Femeile frumoase erau nespus de frumoase, bătrînii cordiali şi sublimi ; era ca atmosfera unui spectacol la marile teatre de operă, cînd biletele se vînd la preţuri exorbitante şi toţi cei ce se văd acolo se cunosc între ei sau, chiar dacă nu se cunosc, ştiu unul despre altul. Totul părea extrem de uşor, tot aşa cum bogăţia dă idee de fericire.

Prin mulţimea asta îşi făcu loc omul nostru, însoţit de Înger, purtînd încă bocancii şi mantaua lui de soldat.

— Trebuie să fie un artist ! îşi dădea cineva cu părerea.

Dar el se sustrase repede atenţiei curioşilor. I se atribui o cameră la ultimul etaj, în vechile cartiere. Trebuia să urce o scară în spirală, o sută douăzeci de trepte, şi avea o mică terasă cu ghivece în care să planteze flori. Dedesubt locuia un colonel pensionat ; de fapt, ambianţa era aidoma celei de pe pămînt. De acolo, de sus, vedea cetatea preafericiţilor, mare, frumoasă, luminoasă, cu marile ei localuri ; toţi aveau tot ce le poftea inima : apartamente frumoase, arbori frumoşi, flori frumoase. Omul în manta cazonă orîndui totul în stilul lui.

Trăia ca pe pămînt. De acolo, de sus, cuprindea cu privirea imensul şi minunatul oraş, cu senzaţia că nu pricepe cum sînt ceilalţi oameni, ce fac, cum gîndesc : însuşi misterul vieţii ce i se perinda prin faţa ochilor. Avea grijă de florile sădite pe terasă, apărîndu-le de ploi, de ger, de prea multă căldură ; aştepta să crească şi să dea în floare, se minuna de fiece frunzuliţă şi o iubea, aşa cum Dumnezeu îşi iubeşte toate creaturile. Ignora total faptul că în alte cartiere era de ajuns să ţi-o doreşti, ca îndată să şi vezi crescînd cele mai minunate flori şi cei mai rari arbuşti. Toţi spuneau despre Paradis : „O, ce frumos e, o, ce bogat, o, cît e de bine !“ dar bietul om avea tot ce-i trebuia, în jurul casei, ca şi pe pămînt : anotimpurile se succedau regulat, dimineţile se arătau înceţoşate, învăluind oraşul în mister, luna îşi urma calea ei dintotdeauna, constelaţiile se roteau la fel, pîinea era proaspătă astăzi şi tare mîine, florile îşi deschideau corolele, se ofileau, timpul trecea : totul era frumos ca şi pe pămînt.

Casa aceea în care toate se desfăşurau după rînduielile de altădată, ajunse curînd vestită. Mulţi ziceau că n-ar fi stat acolo pentru tot aurul din lume : era prea de rînd ; mai ales pentru fetele cărora le plac cartierele elegante, magazinele de lux, luminile orbitoare. Şi apoi, viaţa modernă simplificase atît de mult lucrurile ! Alţii însă, voiau cu orice preţ să se mute aici, ca să fie liniştiţi ; mulţi nu rezistau şi se reîntorceau acolo, jos, unde domnea o veşnică încîntare, o veşnică primăvară, unde se aflau persoanele cele mai sus-puse, personajele faimoase a căror prietenie era căutată de toţi : „Contesa îmi spunea că... În seara cînd am

dansat cu prințul... Generalul, prietenul nostru..." Așa își vorbeau.

Cînd veni marea sărbătoare, din toate casele inundate într-o lumină albă și nervoasă răzbătură acordurile unui cîntec care se contopea miraculos cu cîntecul fiecăruia, alcătuind un cor imens ce pogora pe pămînt fin și pulverizat ca zăpada. În corul acela se deslușeau toate vocile, vocile trecătorilor, ale oamenilor ce stăteau acasă, glasuri din leagăne, glasuri ale copiilor plutind pe aripile viselor, glasuri ale bătrînilor. Corul se revărsa în cuvinte nemaiauzite, cu neputință de repetat sau de întipărit în amintire, cuvinte cum se crede că s-ar auzi pe pămînt ascultînd o muzică măreață, misterioasele cuvinte ale violoncelelor și ale viorilor, ale trîmbițelor și ale flautelor, cuvinte fără silabe. Uriașa cetate a fericiților răsuna de cîntec tot așa cum orașele pămîntești își răsfrîng pînă departe zumzetul lor monoton. Și, din melodia acestui cor, o frază distinctă, întru totul deosebită de altele, fraza omului sărman de la etajul cinci, făcea să tresalte întregul Paradis.

„Ați remarcat noua rugăciune ?" „Pare un cîntec al pămîntului", „Parcă ar fi înmiresmată ca florile", „Parcă e o prevestire a bucuriei", „Ce frumos e să fii artist !" Așa ziceau toți. Și întrucît erau fericiți, ascultau ca pe o muzică nemaiauzită fraza omului în manta soldățească, mereu aceeași necunoscută rugăciune : „Dă-te-n colo cu bocancii !" Omul de la etajul cinci începu să primească multe vizite și să aibă mulți invitați. Erau, în genere, domni ce-și dedicaseră toată viața afacerilor și acum trăiau din rente, care-și aveau poziția lor

pînă și în Paradis, o poziție neoficială dar plină de autoritate. Aceștia ziceau :

— Dacă n-ar fi trebuit să mă zbat atîta pentru familie, arta ar fi fost vocația mea. Tare mi-ar fi plăcut arta ! M-am născut artist. Dar nevoile vieții, știți...

Oftau și întrebau :

— Și acum ne mai pregătiți ceva frumos ? Ce anume ?

Ajuns aici — totul se întîmplase în somn — visul omului în manta soldățească se întrerupse. Tînărul Înger care-l oprise la ușa bisericii se trezi și el pe cele trei scaune așezate unul lîngă altul pe care dormise, și amîndoi începură să mănînce pîine și să bea lapte. Laptele era dulce, iar pîinea era bună, ca pîinea. De cînd se știa Îngerul nu mai gustase ceva atît de grozav ; cu înfățișarea lui de adolescent care suferise multe, își întrebă gazda :

— Și ce-aș putea face pentru tine, de vreme ce-s un înger ? Spune-mi ce-ți dorești.

Omul în manta soldățească răspunse :

— Aș dori ca brutarul să mă mai păsuiască cu datoria și să-mi mai dea pe credit.

IDOLUL

Cînd intrai în incinta închisorii, împreună cu un bătrînel ce făcea parte din Comitetul pentru salvarea condamnaților, furăm salutați în hol de niște voci care, se simțea bine, erau fericite că vin în contact cu oameni liberi. Ziua, cețoasă și umedă, se închise în urma noastră și rămase neclintită pe strada ce-și trăia după-amiaza, nevrînd parcă să ne însoțească mai departe. Ajunși înăuntru, simțirăm cum se schimbă anotimpul și lumina într-o culoare inertă. Furăm introduși în biroul directorului, un om în puterea vîrstei, care stătea la un birou, cu gambeta pe cap ; îmi amintea întru totul de rectorul colegiului unde învățasem cînd eram mic. Îmi inspiră, de aceea, mai multă încredere, ca și cum l-aș fi cunoscut de multă vreme. Nu se arătă de loc uimit ; îmi aruncă fără să vrea o privire neîncrezătoare și scrutătoare, dar coborî imediat ochii, poftindu-mă să iau loc într-un fotoliu. Încăperea era goală, mobilele tari și incomode ; un steag înfășurat stătea sprijinit într-un ungher ; pe un perete atîrna un crucifix suferind, părînd că vrea să se elibereze din poziția aceea. Nu glasuri,

ci un zgomot de pași răsuna de-a lungul coridorului, însoțit de clinchetul unei legături de chei. Pînă și pe biroul directorului zăcea o unealtă de fier al cărei rost nu mi-l puteam explica ; el o observă, poate, pentru prima oară, din pricina prezenței mele și acum, din cînd în cînd, punea mîinile peste ea, ca și cum ar fi vrut să o ascundă. Cerneala din călimară era groasă și făcuse o crustă mîloasă în jurul marginilor, penița părea îmbîcsită de catran. Directorul îmi urmărea privirile involuntare și trebuie că remarca și el, pentru prima oară, aceste lucruri și semnificația lor neobișnuită.

Bătrînelul din Comitet mă prezentă :

— Iată un domn care le va spune cîteva cuvinte deținuților.

— Bine, acceptă directorul, dar știți că avem aici și deținuți condamnați pe termen lung. Spuneți-le ceva care să le dea curaj și să-i facă mai buni.

— Uitați, mă oferii eu, aș putea să le vorbesc despre război. Le-aș putea vorbi și de Dostoievski. Și Dostoievski a stat la închisoare. Dar dă ceva roade opera asta de salvare ? Cînd ies, se fac mai buni ?

— Hm, depinde, depinde. Cîteodată, da : e unul ieșit nu de mult, care se pare că se poartă bine. A dat de o femeie care s-a măritat cu el ; mai trece pe la mine uneori ; îl ajut să-și caute de lucru. Totul e să nu se întîlnească iar cu foștii tovarăși, și să nu rămînă singur ; în cazul ăsta e iarăși pierdut. Apoi sînt mulți pentru care nu există salvare.

Vorbea calm, absorbit, dar atent. Eu stăteam cu brațele încrucișate: la un moment dat, brusc, le desfăcui. Intra un temnicier.

— Sînt gata ? întrebă directorul.

Da, erau gata. Închisoarea era o veche mînăstire: de-a lungul porticului interior se deschideau chiliile: fiecare era închisă cu un grilaj de fier; printre gratii se zăreau paturile ridicate în sus, la perete. Întemnițații așteptau îndărătul gratiilor. În alte părți, celulele erau goale: pe lavițe se zăreau cîte o carte deschisă, vedeam literele înghesuite în pagini, literele cărților pe care le citim și noi, devenite aici, în celule, niște semințe sterpe deasupra cărora fantezia n-ar fi putut înflori. Ochii mă priveau pe mine, un străin, îmbrăcat altfel decît ei; aveam un fir alb pe o pulpană a paltonului. Ridicîndu-mi ochii deasupra porticului, vedeam cerul cenușiu, banderola de pe clopotnița fostei mănăstiri; o păsărică se așezase pe clopotniță și se uita în jos, răsucindu-și oblic căpșorul. De ce nu zbura de-acolo ? Lîngă scară, o schelă de zidar încurca trecerea. Un cap se aplecă de sus și zise: „Bună ziua, domnule director", dar cu tonul cuiva care salută un trecător prin beznă și nu vrea să-l sperie. Purta tichia de osîndit care, în clipa aceea, mi se părea aidoma acoperămîntului ce și-l încropesc zidarii din hîrtie.

— Noi, zise Directorul, îi învățăm o meserie, pentru cînd vor ieși. Ăsta, care mai are de ispășit șapte ani, și-a descoperit o vocație de decorator. O să decoreze bolta scărilor.

Condamnatul își reluase lucrul: întindea un verde-smarald foarte deschis peste niște nuiele împletite geometric în jurul stemei Statului, roșie,

albă, albastră; erau frapante culorile ieșind de sub pensulă. Desenul părea să reia unele forme și unele culori rămase în memorie ca niște amintiri plăcute, culorile trebuiau să cînte prin ele însele, ca în cutia cu creioane colorate a unui copil: era mai degrabă un vis al culorilor și al formelor. Într-o încăpere, alți deținuți făceau mobile: scaunele și mesele prăpădite, țepene, erau ca o deșartă dorință de a poseda aceste obiecte, într-o viață în care nu-i sînt de folos nimănui; și mi se părea că trebuie să mă așez pe unul din scaunele alea, să pun mîna pe una din mese, fără să izbutesc însă.

Sună un clopoțel. Intrasem într-o vastă sală pătrată, luminată de becuri atîrnînd dintr-un plafon înalt. Sala se umplu de oameni în uniforme cenușii, cu dungi de culoare mai închisă, și mai deschisă; la o comandă dată printr-un fluierat, se așezară, scoțîndu-și tichiile. Jur împrejur gardienii, suiți pe o estradă înaltă de-a lungul pereților, dominau adunarea. Mă așezai la o masă și începui să vorbesc. Le vorbeam despre război, despre familie, despre părinți, dar aveam senzația stranie că toate cuvintele mele sînt inerte și se căznesc să umple gîndurile acelor oameni, ca și cum ar fi fost văduvite de sens. Mă priveau mai degrabă năuciți; părul ras le lăsa descoperiți ochii ficși; unii stăteau cu gura deschisă iar unul, moale, cu buzele subțiri, cu fruntea teșită, părea să mă ia în bătaie de joc; un altul, tînăr, cu gura cărnoasă, aspră, strînsă, se uita încîntat la mine, și eu la el mă uitam cel mai mult. Alții, apoi, nu existau decît în grup, cîte patru sau cinci împreună, în poziții identice, alcătuind parcă un singur organism, și toți laolaltă abia dacă prindeau cîte un cuvînt,

licărirea unei idei, și se priveau aproape mulțumiți că au priceput ceva. Îmi simțeam vocea însingurată în tăcerea aceea, căutam cuvintele cele mai simple, cu care erau mai familiarizați din viața lor anterioară. Vorbeam despre război, despre cei ce pleacă și cei ce așteaptă, despre femeile care lucraseră ogoarele. Directorul, de pe un scaun din fundul sălii, își ridică sprîncenele, ca pentru a-mi face un semn ; ochii publicului meu scînteiau ici și colo, ca niște licăriri în beznă : iată că li se deschideau drumurile spre sate, spre case, iar femeile stăteau și așteptau : peste pămînturi treceau femei în rochii pestrițe. Tînărul spre care mă întorceam mai des își trase tichia pe ochi. Se împînzea nu știu ce zumzet nedeslușit, ca al unei prisăci. Și, totuși, nimeni nu scotea un cuvînt. Începură să bată din palme, dar eu vedeam în față un grup, ironic, trîndav, neclintit, și pe condamnatul acela grăsan, cu buzele subțiri, abandonat pe scaun ca o ființă ambiguă. Gloata mirosea a pămînt, simții asta trecînd prin mijlocul lor. Cîte unul mă privea ca și cum aș fi venit de la o mare depărtare.

— Acum, zise directorul, o să proiectăm un film.

Toți ochii se pironiră pe peretele alb din fundul sălii, pe care era trasat un dreptunghiu negru. Se stinse lumina, aparatul de proiecție începu să deruleze filmul cu un bîzîit de tăun izbindu-se în geamuri ; în același timp, în semiobscuritate, gardienii făceau să se audă niște scrîșnete de fiare. În cadrul dreptunghiului alb apăru un titlu tremurător, ca și cum peretele s-ar fi adîncit și ar fi arătat o altă lume ; pelicula începu să depene, pulsînd în ritmul unei baghete de orchestră, povestea extatică și mută a unei drame în costume din secolul al optsprezecelea. Nu era complet întuneric, și de aceea imaginile se înfățișau într-o culoare cenușie : iată marea, scînteierea valurilor, o corabie cu pînzele umflate, un castel în zare ; strigătele echipajului nu răzbesc pînă la noi ; dar în urma acelei corăbii navigam și noi, cu toții, într-un alt timp și într-o altă lume, pătrunși totuși de senzația primejdiei. Însăși corabia se deplasa repede, ca și cum ar fi fugit de niște urmăritori ; din cînd în cînd, dungi, pete și fulgerări tulburau cadrul, stîrnind o furtună absurdă pe marea aceea liniștită. Scenele se succedau cu repeziciune, fără logică, și iată-ne, în sfîrșit, într-un salon splendid, strălucitor, în timpul primirii oaspeților. Părea ceva clandestin, atît de repede se desfășura totul. Înseși personajele costumate păreau acum camuflate, pentru a nu fi recunoscute, iar felul cum se agitau vorbind părea consecința unei persecuții nelămurite. La un moment dat apăru o femeie în rochie cu volane. Era blondă, dulce, rîzîtoare, și stătea tocmai în mijlocul ecranului. Se apropia, cerșea, ni se înfățișa ca pe un piedestal mobil ; o cosiță i se zbenguia pe grumaz și un neg îi înțepa obrazul, îndemnînd-o să zîmbească. Ne și zîmbea acum, aproape, imensă, ca un idol. Corsajul ei, strîns pe corp, strălucea.

La zîmbetul ei, toată sala răspunse printr-un vuiet surd ; vuietul deveni mai confuz cînd unul din actori se apropie de ea, petrecîndu-i brațele pe după umeri ; fu un muget înfundat, fără cuvinte, de parcă s-ar fi dezlănțuit o furtună. Directorul, alături de mine, suflă într-un fluier : lu-

mina se aprinse iarăşi, gardienii aruncară priviri iuţi în jur. Aparatul de proiecţie îşi încetă bîzîitul. La un semnal, condamnaţii se sculară în picioare şi, în rînd cîte unul, se îndreptară spre ieşire, sub supravegherea gardienilor.

— N-au tăiat cum trebuie pelicula, zise directorul. De cîte ori nu le-am spus că femeile n-au ce căuta în filmele pentru deţinuţi !

Acum, în plină lumină, cadrul de pe perete, şters ca o fotografie veche, o fixase împietrită pe femeia care surîdea şi se destrăma într-o depărtare de vis, părînd, totodată, o fereastră deschisă spre o lume îndepărtată, de dincolo de un perete de sticlă ce se poate sparge cu uşurinţă. Se auzeau închizîndu-se grilajele. Apoi totul fu tăcere. Undeva, sub cerul ploios, se auzea chemarea unui clopot. Te făcea să te gîndeşti mai mult la cerul liber decît la pămînt, la străzi şi la case. Cînd ieşii, cu bătrînelul alături, se lăsau vălurile amurgului. Oamenii mergeau pe lîngă ziduri, sub o burniţare măruntă. O clipă mă străduii să-mi aduc aminte de casa mea, de uşa mea, de camera mea. Mi se părea că abia atunci sosisem în oraşul meu.

CURENTUL SUBTERAN

Nu există răgaz mai plăcut, pentru un artist, decît clipele petrecute imaginîndu-şi propriul său viitor. Ne plimbam adesea împreună, prietenul meu Ygrec şi eu — Zet, vorbind despre noi, despre proiectele noastre, despre ce izbutisem să realizăm. Aceasta era perioada cea mai frumoasă. Eu şi Ygrec eram cu adevărat prieteni : aveam aceleaşi aspiraţii — amîndoi voiam să ajungem să spunem într-o zi ceva frumos şi adevărat : cînd vorbeam, nu ne priveam în faţă, ne ascultam doar unul pe altul, aşa cum fac cei ce se roagă în comun ; abia mai tîrziu am băgat de seamă cum îi erau trăsăturile şi expresia chipului. Multă vreme nu i-am cunoscut decît ochii, pe care mi-i amintesc şi acum : toată fiinţa lui se revărsa în ochii aceia plini de o neobosită dorinţă de a vedea şi de a înţelege, plini de planuri minunate, cu globul pupilei care părea să te învăluie pe nesimţite, ca razele lunii în nopţile senine. În ochii aceştia sălăşuiau toate visele noastre. Eram foarte atenţi la tot ce vedeam în jurul nostru şi aproape că nici nu aveam nevoie de cuvinte ca să exprimăm ce simţeam :

lumea se rînduia în jurul nostru spre a fi înțeleasă, văzută, întipărită în minte, iar discuțiile noastre erau o melodie vagă, aidoma susurului rîurilor șopotitoare într-o solitudine rustică. Lumea era speranța noastră, visul nostru : lumea era memoria lucrării omului și a timpului ; omul însuși era o memorie a timpului. Cel ce și-a trăit pe deplin copilăria își poate prea bine imagina aceste raporturi strînse dintre mine și prietenul meu : totul era minunat, împlinit potrivit fanteziei noastre, mai că ne închipuiam că noi născociserăm totul și că toate trebuiau să dea ascultare gîndurilor noastre : pe scurt, noi eram măsura fiecărui gest, a fiecărui act uman, căruia îi prevedeam dezvoltarea printr-o fericită devinație. Eram în stare să petrecem ore întregi contemplînd un copac, un copil alergînd, o barcă legănîndu-se pe oglinda apei. Dar toate parcă se aflau dincolo de un țărm îndepărtat : culorile, formele, vocile ni se întipăreau în minte ca într-un timp trecut, într-o dimensiune cu totul în afara dimensiunilor omenești ; jachețelele roșii, și azurii ale copilașilor sub arborii verzi, la picioarele trunchiurilor cenușii ; o lebădă albă plutind pe lac ; o femeie, un cal, un cîine alergînd pe o pajiște, toate alcătuiau o lume ce se risipea, fugea, se destrăma ; lumea aceasta trebuia oprită, reamintită ; și noi credeam că totul se scurge aidoma apei rîurilor, veșnic curgătoare și veșnic aceeași. Pe noi însă faptul ne îndurera de parcă lumea trebuia să se spulbere de la o zi la alta, și nimănui nu-i mai era dat să vadă toată acea bogăție de culori, de lumină, de mișcare.

N-aș putea repovesti ce discutam cu Ygrec. Erau lucruri mărunte, închise în coaja lor, ca semințele ;

germinau pe neașteptate și le simțeam crescînd în noi de parcă și-ar fi înfipt rădăcinile în inimile noastre, se dezvoltau și ne năpădeau. O dată ne oprisem în fața unei dughene de pe o stradă oarecare, ca în fața unei capodopere ; dugheana era scundă, ticsită de saci și de mărfuri : omul de după tejghea părea că abia atunci se plămădește din lumea aceea rudimentară ; șezînd pe un sac, o femeie condensa în jurul ei penumbra dughenii, risipită parcă de fuiorul părului ei negru, și toată slaba lumină dinăuntru se concentra pe chipul ei ; își mișcă brațele și apoi le desfăcu într-un gest pe care de atîtea ori îl remarcasem în icoanele reprezentînd Bunavestire sau episodul Regăsirii lui Moise copil ; era un model ilustru, căzut în lumina aceea opacă. Se părea că dădusem de o Veneră înveșmîntată în negru, de un înger pornit după cumpărături.

E de neînțeles de ce omul, la un moment dat, trebuie să-și propună să repete în felul lui ceea ce natura exprimă zi de zi, născocind nesfîrșite combinații. Dar tocmai asta se întîmpla cu noi, și aveam sentimentul că facem ceva oprit : că vrem să pătrundem legile ce cîrmuiesc creația, să ne substituim puterii lor. În felul acesta ne aflam în afara lumii, visînd necontenit realitatea. Într-o bună zi, prietenul meu Ygrec se despărți de mine ; găsise o femeie care-l iubea și urma s-o ia de nevastă. Despărțirea avu loc într-o seară, la capătul unei străzi fără capăt : trecea un tramvai plin de oameni serioși și un nor des de praf înainta spre porțile orașului ; ne spuserăm la revedere, dar eram sigur că nu ne vom mai revedea niciodată, decît, poate, din întîmplare ; prietenul meu Ygrec

prinse tramvaiul din mers, îmi făcu semn cu mîna prin geam și zîmbi ca din depărtare. Simțeam că n-o să ne mai împărtășim în veci visele.

Am zis vise. În realitate, nu făcusem altceva decît să ne gîndim dînd frîu slobod fanteziei — la lucrurile reale ale lumii, ale străzii, ale oamenilor, ale copacilor, ale animalelor. Și, încetul cu încetul, cu cît vorbeam mai mult despre lucrurile astea, ne îndepărtam de adevăr și de lume, ca și cum ne-am fi închis într-o mînăstire. Dar acum eram singur — și pentru totdeauna. Nutream pentru lume o dragoste fierbinte și năvalnică, dar tocmai strădania de a trăi cu ochii deschiși mă împiedica să mă apropii de ea. Toți știu să-i vorbească unui copil, unei femei, unui animal : eu, însă, aflîndu-mă în fața lor, eram cuprins de o asemenea stare de subjugare, mă năpădea o atît de mare teamă că aș putea tulbura armonia în cadrul căreia se mișcau aceste atît de simple făpturi, încît le contemplam doar, fără a izbuti să rostesc un cuvînt ca lumea : bîlbîiam doar ceva și vedeam că toți se îndepărtează de mine, după ce mă priveau ca pe o ființă osebită de toate celelalte, o prezență supărătoare și echivocă. Totul îmi apărea îndepărtat, ca dincolo de un perete de sticlă, și acum pizmuiam fireasca detașare cu care bărbații și femeile își veneau unul altuia în întîmpinare, cu care cîinii își urmau credincioși stăpînii, cu care copiii se refugiau în brațele mamelor lor. Și atunci, în camera mea, începui să deapăn iar aceste impresii, ca și cum aș fi fost închis într-o temniță. Le descriam una după alta, le îmbogățeam cu stranii semnificații, descopeream neobișnuite relații între atîtea și atîtea elemente diverse, le îmbinam

într-o fantezie absurdă, și-mi exercitai atît de zelos puterea de observație, capacitatea de aducere-aminte încît, încetul cu încetul, mi se păru a cunoaște lucruri pe care niciodată nu le văzusem, afecțiuni pe care niciodată nu le încercasem.

Găsisem și eu, între timp, o femeie care mă iubea. Se arătă foarte bună și drăgăstoasă cu mine. Rînduia totul în jurul meu ca pentru o sărbătoare, cu o grijă ce demonstra cît de mult așteptase aceste clipe. Așteptîndu-mă să vin de departe, întoarcerea mea acasă căpăta pentru ea nuanțe fantastice ; abia ajungeam la ușă, că-mi și ieșea rîzătoare în întîmpinare ; cu siguranță că, uneori, îmi pîndise pașii cu urechea lipită de ușă. Apoi, cînd mă vedea, imaginea pe care fantezia ei o crea mereu despre mine se ștergea și iată că mă privea ca și cum, printr-un farmec, s-ar fi pomenit în fața altei persoane. Poate că tocmai de aceea izbucnea uneori într-un plîns cu hohote, așa cum li se întîmplă copiilor. Stăteam și mă uitam la ea : lacrimile îi curgeau curate, tinere, ca niște picături de rouă ; eram incapabil s-o consolez, așa cum omul e incapabil să aline durerea lumii.

Într-un cuvînt, eram osîndit la artă, închis, fără speranță de salvare, într-o temniță. Uneori mă amăgeam cu gîndul că aș putea ieși, dar oamenii își dau instinctiv seama că artistul crează o operă prohibită și e osîndit să stea cu ochii veșnic deschiși, asemenea statuilor : stăteau de vorbă cu mine, mă ascultau, mă căutau ; dar mă întrebau cum întrebi automatele ce-ți cîntăresc greutatea. Era cu neputință să te integrezi în viața lor, să te bucuri de căldura prieteniei care-i înveselește pe oameni.

— Dumneavoastră, îmi ziceau ei, aveți altele la care să vă gîndiți; dumneavoastră... dumneavoastră...

Eu eram ceva aparte. Numai că aveam cumplită nevoie de ei. Îmi amintesc de una din ultimele mele tentative de a găsi pe cineva care să mă iubească, o ființă vie: era o femeie; cînd ne aflam împreună vedeam că oriunde îmi întîrziau privirile, ea punea, nesigură, mîinile; își acoperea mîinile cu mînecile, își trăgea poalele rochiei pînă peste glezne, se ascundea în penumbră: intuia în ochii mei o judecată, greutatea pe care eu le-o acordam involuntar lucrurilor, temîndu-se totdeauna că aș avea o atitudine rece și distantă, lipsită de acea forță a dragostei care inundă viața oamenilor. Căci oamenii colaborează cu toții la fericirea, la norocul, la dragostea altora, privindu-se cu încredere unii pe alții.

Și iată-mă expulzat încetul cu încetul într-o lume pustie, dincolo de hotarele vîrstei și ale vieții. Și atunci începui să-mi reamintesc trecutul, ca pe o lume pierdută, și pînă și lumea pe care o vedeam zi de zi și o readuceam sub lumina unei amintiri de demult. Cu asta mă munceam, născocind în permanență ceva care să-mi facă plăcere, introducîndu-mă, prin puterea imaginației, în mijlocul unor întîmplări pe care mi-ar fi făcut plăcere să le trăiesc, în mijlocul priveliștilor celor mai stranii, printre făpturile cele mai grațioase. Eu eram totul, ajungînd pe rînd să fiu muntele, marea, copilul, pînza de corabie, animalul răbdător. Și în vreme ce mă munceam cu astea, avînd mereu de-a face cu cuvintele, cuvintele dobîndeau pentru mine valoarea realității, deveneau imagini, întîmplări,

acțiuni. Deschizînd o carte și căutînd în cuvinte istoria celui ce o scrisese, unele fraze, un cuvînt alăturat altuia într-o semnificație neașteptată, mă emoționau ca un ceas petrecut în mijlocul unei naturi de o neasemuită bogăție de culori; prin acest cuvînt întrezăream o lume ascunsă cum, uneori, contemplînd un oraș de pe o înălțime, ți-i închipui pe oameni în casele lor, cu copiii și cu femeile iubite.

Aceasta a fost veșnica gradație a nenorocirii mele. Cîteodată, cînd auzeam vorbindu-se în casă, obișnuitele discuții matinale ale băieților care aduc pîinea, laptele, vinul, începea să-mi bată tare inima în piept, îmi imaginam vești ciudate, evenimente absurde, cu senzația celui ce reține dintr-un tablou un gest ce concentrează un fapt remarcabil sau a celui care, la teatru, simte apropierea unei catastrofe. În jurul unui strigăt ce răzbătea pînă la mine din stradă, urzeam cine știe ce întîmplare, imaginam schimbări, apariții subite, revelații, și inima mi se zbătea în piept. Erau zile cînd priveliștea cerului, arcuindu-se lin deasupra pămîntului, străzile ce se topeau în noapte, o clădire singuratică într-o piață învăluită în semiobscuritate, stîrneau în mine o panică ce mi se părea cu neputință de îndurat. Din adîncurile orașului țîșneau uneori întruchipările unor plăsmuiri ce mă înfricoșau: și tot străduindu-mă să dau un sens lucrurilor, ajunsesem să pot citi în ochii oamenilor, să le deslușesc pe chipuri urmele pasiunilor și ale suferințelor.

Din pricina acestor emoții continue mă simțeam distrus pentru ani în șir; pe măsură ce ascultam emoțiile, mă consumam, așa cum oamenii se consumă în viața de toate zilele. Aș vrea să mă odih-

nesc şi să nu mă mai gîndesc la nimic, să trăiesc ca o plantă. Orice nou sentiment, orice nouă descoperire îmi slăbeşte inima — şi totuşi aceasta este viaţa mea. Într-o zi l-am reîntîlnit pe prietenul meu Ygrec, acum soţ şi tată fericit ; regretă vremile noastre de altădată, dar cu blîndeţe, ca un om care şi-a făurit un minunat vis al tinereţii, dar l-a abandonat înainte de a fi fost trădat.

FEMEIA CARE A SALVAT LUMEA

Rareori ieşea doctorul Crision să se plimbe pe cîmp ; îşi limitase ora de mişcare zilnică la o plimbare cu pas sprinten în parcul orăşelului X, zi de zi, la ceasurile trei fix. Dar după douăzeci şi unu aprilie, în loc să o ia întins spre bazinul cu peşti roşii, pe a cărui apă plutea o lebădă neagră, ce părea ţinta însăşi a grabei lui, ieşea prin poarta din vale a parcului, poartă ce dă spre rîul de la poalele oraşului şi parcurge o bună bucată de drum în cîmp deschis, pînă la apusul soarelui. Văzu barcagii pe rîu, îi văzu pe pescarii cu undiţa — şi-şi dădu seama că venise primăvara. Era în prada celei mai vii agitaţii şi nu-i ajunseră patru ore de plimbare ca să-şi revină în fire.

— A dracului femeie ! bombănea el mereu, a dracului femeie !

Adierea primăverii îi culegea cuvintele de pe buze şi le lua cu ea ; florile se legănau pe pajişti, iarba fragedă se învălurea, suflată de vînt, într-o singură direcţie. Dar, de la o vreme, doctorului Crision nu-i mai păsa de toate astea. Cu mîinile în buzunar, cu pălăria dată pe ceafă, se uita la flori, la pajişti, la rîu, ca la nişte neghiobii copilăreşti

care voiau să-l amăgească și să-l distragă de la gîndurile lui. Florile se legănau grațios, ca și cum ar fi dorit să-i atragă atenția. El însă se gîndea că toată grația lor nu era altceva decît un pic de clorofilă, azot, oxigen etc. — astfel de idei hălăduiau permanent prin viața lui cotidiană, căci era un om de știință ; acum aveau forța unui resentiment. Totuși nu credea că femeia definită de el prin cuvintele „a dracului femeie !" nu era altceva decît cîteva grame de calciu, sare etc. Aceste cîteva grame de foarte puține substanțe îi provocau o durere arzătoare, neașteptată, poate cea dintîi durere din viața lui : aceste substanțe îi erau necredincioase ; ele îi mărturiseau că nu-l iubesc, ba chiar îi confirmau că ar fugi cu primul chelner al primului restaurant din oraș. Acum își amintea cu precizie fiecare amănunt din viața lui trecută ; cu mult, cu mult înainte, doctorul Crision văzuse în flori cu totul altceva decît un pic de clorofilă : iată, își amintea cum stăteau jos pe o mică pajiște și ea își lăsa amprenta caldă a trupului peste niște flori și peste niște părăluțe. Ei bine, era vorba de una și aceeași femeie.

Doctorul Crision încercase să reacționeze la acest ultim eveniment. Obișnuit cu cele mai neașteptate revelații ale științei, cînd auzise cuvintele prin care femeia aceea îi relata fapta ei, nu le intuise numaidecît enormitatea și răspunsese :

— N-ai decît, du-te cu el !

— Care va să zică nici nu-ți pasă de mine ! strigase ea jignită. Apoi indignată : — Grozavă moralitate, n-am ce zice ! Grozav simț al onoarei mai ai ! Of, nefericita de mine ! Să-ți fie rușine ! Nu ești bărbat ! Mare brînză și savanții ăștia !

Căci lucrul pe care-l ura ea cel mai mult era știința. Doctorul Crision știa asta. De o bucată de vreme atomul, asupra căruia doctorul Crision își concentra acum cercetările, devenise dușmanul personal al nevestei sale. Ridicînd ochii spre ea, tocmai cînd exclama „mare brînză și savanții ăștia !" îi văzu micul craniu împodobit de șuvițe ondulate cu grijă, îi zări întreaga ființă de care-l despărțea dintr-o dată o prăpastie.

— Într-adevăr, răspunse el cu răceală, să mă iau de piept cu primul chelner al primului restaurant din oraș, mi se pare nedemn de noi, incompatibil cu condiția noastră.

Mentalitatea lui de om obișnuit să delimiteze, să controverseze, să raționeze, îl trăda încă o dată.

— A-ha ! exclamă doamna, așadar dacă ar fi altul, o persoană distinsă, ai avea mai puțin de obiectat ?

— Ce aiureală !

— Dar chiar tu ai spus-o !

— Eu ?! izbucni doctorul Crision, stupefiat.

— Tu, tu, sigur că tu ! Uite cît de mare ți-i dragostea ! Of ! mi-am stricat viața, mi-am irosit dragostea ! Căci eu te-am iubit, să știi !

(Îi veni în minte primul chelner al primului restaurant din oraș, fumîndu-și trabucele tari, care-l făceau să tușească). Doctorul Crision nu pricepea unde voia să ajungă ea cu vorbele astea. Avu doar senzația de lucru prost făcut, de neputință în fața unui fapt care-l rodea la inimă. Senzația asta avu darul de a-i întoarce gîndurile spre toată viața lui din trecut, spre munca lui, și-și dădu

seama că în toate dăduse greș, cum dăduse greș și în privința soției lui. Văzu în toate doar stupida lui încăpățînare, lipsa lui de pregătire, neputința lui în fața științei. Dacă femeia asta îl părăsea, era semn că greșise în toate privințele, că nu va mai izbuti să dezintegreze atomul, ceea ce constituia idealul lui. Dacă el ar fi izutit să spargă atomul, faptul ar fi provocat probabil o conflagrație în toată atmosfera, lumea întreagă s-ar fi prăbușit ca un castel de cărți de joc. Dar nu acesta era scopul cercetărilor lui : era o simplă consecință.

— Ai dreptate, îi răspunse el cu o răceală care o scoase cu totul din sărite. Ai dreptate, nu sînt decît un biet om, m-am trudit toată viața să combin ceva, să fac o mare descoperire, dar mi-am făcut prea multe iluzii. Tu ți-ai dat seama de asta — și acum mă părăsești. Ai dreptate. Adio !

— Dar ce-are de-a face una cu alta ? exclamă ea indignată. N-ai altceva în cap decît știința asta a ta. Cînd ai să pricepi și tu odată că oamenii au o inimă și un suflet, și că viața-i cu totul altceva ?

În timp ce se plimba, doctorul Crision rememora acest dialog. Ea plecase cu adevărat, cu căpșorul ei împodobit de șuvițe frumos ondulate. Uitase să-i spună : „Vezi că nu mai ești chiar așa de tînără. N-o să treacă mult și el o să te lase, și-atunci ce-ai să faci ?"

Se gîndea la toate astea cu calm, dar în sufletul lui se zvîrcolea o durere înăbușită într-o mare de lacrimi. Vedea în fața ochilor niște fire negre, întinse între cer și pămînt, ca niște proptele invizibile ce cîrmuiau universul și pe care oamenii nu le mai văd decît atunci cînd durerea dă buzna peste ei. Niște păsări lipsite de griji zburau din

copac în copac, se lăsau purtate ca frunzele de vînt și își reluau brusc zborul. Era o zi limpede, cu un cer senin și neclintit, dens către apus și pal spre răsărit ; părea un acoperămînt din cel mai de preț material.

A doua zi, sub puterea durerii lui, doctorul Crision își încunună cu succes cercetările : acum putea sparge atomul, putea provoca o conflagrație mondială care să nimicească toată lumea, poate chiar și lumile vecine ; dar doctorul Crision nu era sigur de această fază ulterioară. Sub ruinile acestei lumi s-ar fi făcut talmeș-balmeș cu toții, inclusiv nevasta lui și chelnerul ei șef, fumător de trabuce tari.

Doctorul Crision ieși seara, să vadă cum își trăia lumea cele de pe urmă ceasuri : ceasurile astea erau frumoase și liniștite, sigure că se vor vărsa în ceasurile zilei de mîine, veșnice și noi totodată ; plin de ură, doctorul Crision nu se mai putea uita la nimic fără a-și zice că el cunoaște dezamăgirea tuturor lucrurilor ; nici un aspect al vieții nu l-ar mai fi putut abate acum de la ideea lui. Se întoarse acasă liniștit și hotărît. Chiar în noaptea aceea el, doctorul Crision, cu ajutorul formidabilei lui științe, va face ca lumea să explodeze ca o bombă, și asta o va face el, un savant obscur dintr-un orășel îndepărtat.

Acasă o găsi pe secretara lui, încă ocupată cu ultimile preparative ordonate de el. Săraca fată ! Nu știa la realizarea cărui proiect îngrozitor își aducea contribuția. Doctorul îi spuse scurt să se ducă acasă, căci era tîrziu și nu trebuia să se obosească prea mult. Fu neobișnuit de curtenitor. Secretara îi replică plină de delicatețe :

— O, dar nu e numai o datorie, ci și o mare plăcere pentru mine.

Se întoarse spre el abordînd un surîs care, în semiobscuritate, lui i se păru fermecător. Și apoi mai purta un costum dintr-un material gri care, pe trupul ei atît de delicat, făcea o impresie cît se poate de plăcută. Pînă acuma nu-i dăduse nici o atenție ; dar iată că deodată i se părea bine făcută, avea pasul ușor și un ritm grațios al mișcărilor — toate amănunte de mare efect asupra bărbaților. Cînd fata închise ușa în urma ei, doctorul Crision căzu pradă remușcărilor. Ar fi fost mai bine s-o înștiințeze de ce avea să se întîmple, să-i spună cîteva vorbe bune, plăcute, căci îi fusese foarte credincioasă. Deschise ușa și alergă după ea. Ea se întoarse uimită și-i zîmbi încă odată fermecător ; apoi îi zise :

— Duceți-vă acasă, domnule profesor, și somn ușor. Pe mîine.

Doctorul Crision se întoarse acasă și se închise în biroul său. Își dădu seama că se uită mereu la ceas, așteptînd ziua de mîine. Ceasurile se scurgeau greu și nu-i venea de loc somnul. Nu, deocamdată nu va distruge lumea ; voia s-o revadă pe tînăra domnișoară.

Numai din pricină că doctorul Crision a dorit să-și revadă secretara, lumea mai stă și acum în picioare. Ea, însă, habar n-are de asta.

DOUĂ GLASURI, DOUĂ UMBRE

Două fete, închise într-o odaie, se plictiseau. Epuizaseră toate impresiile despre toalete, despre frumusețe, precum și toate părerile despre ziua de azi și cea de mîine. Afară ploua. Nu puteau ieși, nu puteau îmbrăca toaletele care le făceau ispititoare. Nu-și făcuseră încă rost de costumul ideal pentru ploaie la care se gîndiseră ; nu puteau, deci, risca aventura cotidiană a străzii, nu-și puteau aduce acasă rația de fior și de promisiune, amintirea micului lor triumf. Erau singure în casă. Aveau în cameră un telefon și, cum li se întîmplă multora în fața avantajelor tehnicii, cea dintîi idee ce le veni în minte fu să se slujească de el cum nu trebuie. Tehnica îi adaugă vieții un plus de mister ; fetelor le place să fie misterioase. Se distraseră chiar telefonînd unor prietene, ca să declare cu glas tare, de la un cap la altul al orașului, că erau singure și se plictiseau și că prietena lor Franca avea o pălărie pur și simplu ridicolă. O întreagă organizație era pusă în mișcare pentru asta : din post în post, din număr în număr, o organizație excorta această veste ; operatoare încordate să audă

glasul întregului oraş, muncitori în salopete, funcţionari serioşi, vedeau aprinzîndu-se beculeţe, auzeau sunînd semnale, declanşîndu-se circuite — şi toate astea pentru pălăria pur şi simplu ridicolă a domnişoarei Franca. Civilizaţie, comoditate, economie de timp. Şi tot economisind timpul, fetele astea nu mai găseau nimic de făcut. Şi pentru că a se masca, a se travesti, a părea altă persoană constituie una dintre tendinţele cele mai izbitoare ale omului, cele două prietene hotărîră să recurgă şi la această străveche distracţie. Era simplu : să formeze un număr, să telefoneze unei prietene sau unui prieten, spunîndu-le ceva dureros sau neliniştitor. Să-i spună, de pildă, prietenei lor Franca că părea o paţachină cu pălăria aia caraghioasă. Bineînţeles, schimbîndu-şi glasul şi fără să-şi spună numele. Sau, unui prieten, să-i spună că o femeie necunoscută îl iubeşte şi-l aşteaptă. Dar ar fi fost mult mai excitant să sune pe cineva necunoscut sau aproape necunoscut şi să-i spună ceva asemănător.

Maddalena, blondă, una din fetele acelea care de cînd sînt de-o şchioapă au un chip de femeie, maturizat şi experimentat, luă iniţiativa. Făcuse alegerea : era vorba de un bărbat cunoscut pe cînd era o fetişcană şi cu care, aşa cum se întîmplă de obicei, nu vorbise niciodată serios, care o tratase tot timpul ca pe o copilă şi spre care într-o zi, pe neaşteptate, întorsese doi ochi de femeie coaptă, plini de asemenea taine, nespus de galeşi şi nespus de miraţi, mulţumită că-l vede fîstîcindu-se şi tulburîndu-se. Domnul care-i văzuse ochii parcă citise în sufletul ei ceva ce ea nu trebuia să ştie : şi se simţise încurcat toată seara. Fusese cel dintîi

triumf al Maddalenei. Maddalena ridică deci receptorul, se aşeză picior peste picior, strînse drăgăstos în mînă instrumentul, îl duse la urechea sidefie al cărei sfîrc depăşea cu puţin bentiţa cu care-şi strînsese părul, înclinîndu-şi uşor capul îngrijit pieptănat şi chemînd în ajutorul acelui mecanism şi mîna stîngă, ale cărei degete luară poziţia ce ar fi avut-o pe găurile unui flaut, privi golul din faţa ei şi începu să vorbească.

Nu există individ mai izolat şi mai nesigur de el decît cel ce vorbeşte la telefon ; vorbeşte de parcă ar intra în comunicaţie cu o lume astrală, el simţindu-se abandonat pe pămînt ; ascultă vocea celuilalt, o voce esenţială, în care totul e concentrat ca într-o sămînţă, vocea nudă şi lipsită de apărare a omului care se mărturiseşte şi se roagă. Nasturii de stofă ai jachetei Maddalenei, genunchiul ei încă neîmplinit, ca o pîine încă nedospită, sînul ei în jachetă, simplu şi necesar ca nasturii de stofă, negul de pe obraz, ca un punct cojit al unui strat de culori, toate, în clipa asta, sînt parcă ale unei persoane ce nu-şi aparţine, care nu-i a nimănui, suspendată în nehotărnicirea necunoscutului, rămăşiţă abandonată la discreţia unei voci. Profilul unui individ care dă telefon e una din atitudinile sale cele mai fireşti şi mai lipsite de apărare. Maddalena părea să cînte la acest instrument ; şi, prinsă de această ficţiune, deşi nu era văzută de nimeni, îşi aranja părul şi jacheta, ca şi cum s-ar fi aşteptat să apară cineva, vorbea dulce şi omeneşte, înclinată asupra pîlniei receptorului, vrînd parcă să se reverse toată în ea.

Bărbatul chemat stătu să o asculte docil. Telefonul e plin de oameni care caută, dibuie, greşesc,

se tem să nu li se descopere vreo intimitate. Sub semnul acestor îndoieli fu captat glasul necunoscut.

— Mă recunoşti ? întrebă ea, şi i se păru că glasul ei sună convingător.

Bărbatul era în camera lui, absorbit de preocupările lui cotidiene, de hîrtiile lui, de socotelile lui, de scrisorile lui ; nu se gîndea nici pe departe la trecutul lui, la ceea ce fusese el, la cel ce era acum ; în clipa aceea era copleşit numai de prezent, de un prezent îngrădit şi limitat, aproape lipsit de sens, lipsit de plăcere şi de durere, ca orice prezent, care nu poate fi niciodată înţeles — fragment al unei fraze scrise pe o bucăţică de hîrtie ferfeniţită. Auzi glasul fetei, încercă o senzaţie neplăcută, ca şi cum, noaptea, un străin i-ar fi pus mîna pe umăr.

— Nu mă recunoşti ?

Tonul celei de a doua întrebări era şi mai insistent. Prima întrebare aducea puţin a glumă, avea fizionomia unui copil care-şi acoperă faţa cu mîinile ca să-ţi facă frică, dar tu, ca să-i faci plăcere, te prefaci că nu-l recunoşti. A doua întrebare însă, făcea un apel mai direct la memorie, implica o respingere, o negare, un refuz de a-şi aminti. Acest „Nu mă recunoşti ?“ voia să zică : „au trecut mulţi ani, căzneşte-te să-ţi aduci aminte, am ceva să-ţi spun, să-ţi reproşez ; ce mi-ai făcut ?“ La început încercă brusc sentimentul că făcuse vreun rău cuiva, sentimentul unei culpe vagi, nedesluşite, care făcea parte din însăşi natura lui, datorită simplului fapt că exista. Ar fi dorit s-o fi uitat, cum se întîmplă cînd ascunzi un obiect neplăcut, o scrisoare compromiţătoare pe care nu vrei s-o distrugi.

Îi uitase numele, înfăţişarea, îi luase posibilitatea de a vorbi, de a-l mustra cu asprime, şi iată că o regăsea în casă fără s-o vadă, îi vorbea cu glasul imperativ al conştiinţei. El ar fi putut pune tubul acela de ebonită în furca lui, obiectul acela neînsufleţit care orăcăia, ca o cutie ce s-ar fi deschis şi ar fi început să vorbească. Vocea aceea gravă, potolită, îndurerată, nu avea chip, era o voce familiară, cu inflexiuni cunoscute, pe care o auzise odată dar nu-şi amintea unde anume.

— Încearcă, încearcă să-ţi aminteşti cine sînt. Da, un nume, un nume oarecare.

Erau, deci, multe persoane cărora le făcuse rău ! Purtau fel de fel de nume ; un mare conglomerat uman, suferinţă, dureri — şi pe fiecare dintre ele era scris un nume, ca pe flacoanele cu teribile otrăvuri sau medicamente miraculoase. Dacă pînă cu puţin înainte fusese singur, nu existase decît el, mare cît universul, profund ca natura, prins în ritmul neostenitelor gesturi şi acte cotidiene prin care un bărbat îşi ţese pînza zilelor sale, acum, în faţa acelei voci, devenise un fragment al universului, în relaţie cu atîtea alte fragmente şi, tocmai de aceea, viu. Îşi revedea trecutul, într-o scurtă fulgerare, se vedea fugind dintr-un loc într-altul, pe ascuns, minţind, ascunzîndu-se ; se vedea ca într-o oglindă, trecînd acum cu trăsăturile feţei puţin contractate de efortul de a stăpîni ceea ce ascundea din el însuşi, cărîndu-şi propriul trup ca pe o umbră înfofolită într-o mantie. Cineva îi ceruse ceva, nu-şi aducea bine aminte ce anume, dar cu siguranţă că ajutor, sprijin, spirit de solidaritate, de caritate — şi el se dăduse la o parte.

— Nu mă recunoşti ? Nu vrei să mă recunoşti ! Nu-ţi aminteşti ? Cum de nu-ţi aminteşti de mine ?

Vocea asta solitară, vorbind despuiată de orice aparenţe, avea gravitatea glasului conştiinţei. Aşa poţi înţelege cum sibilele vorbeau fără a fi văzute, cum glasul îngerilor neîntrupaţi străbate pînă la noi, iar cel ce te strigă, uneori, noaptea, vorbind fără a fi văzut, este expresia aceleiaşi dureri şi a aceleaşi nevoi omeneşti. Aceasta era însă o voce făcută, dînd mai degrabă impresia unui instrument şi a alcătuirii lui, impresie de interior de salon sau de biserică : era trupul cuiva. Repetînd cuvintele „mă recunoşti ?", „îţi aminteşti ?", silabele astea, după ce răsunau în acel interior — un instrument în care inima, pieptul, plămînii erau arcurile şi cutia de rezonanţă a unei viori — silabele acelea se configurau exterior, limba le lovea de un palat şi de un şirag de dinţi, o gură cu dinţi sănătoşi şi egali, numai că între buzele strînse o mică tăietură tărăgăna şi tempera silabele, în vreme ce gura se contracta ca o moluscă. Iar în întunericul din care răsuna vocea, el vedea imaginea unor trăsături precise în jurul cărora mintea lui contură o întreagă fizionomie şi, cu imaginaţia slobodă a bărbaţilor, atrasă de un amănunt, nu se mai gîndi la răul acela vag, ci la faptul că ar putea săvîrşi o altă faptă rea. Acest detaliu fizic, gura ce se mişcă şi vorbeşte, caracteristica cea mai minunată a omului, îi răscoli cîteva amintiri, cîteva nume, fiecare alcătuind imaginea unei familii umane : Eugenia, Flora, Celeste, Susanna. Căreia din ele îi făcuse vreun rău ?

Maddalen îşi jucase rolul cu insistenţa celei care într-adevăr cere socoteală pentru cît a suferit şi pentru cît trebuia să mai sufere. În clipele acelea se simţise cu adevărat jignită şi trădată. Închise buzele peste ultimul cuvînt, înăsprindu-l în trecerea lui prin uşoara deschizătură dintre dinţii ei deşi şi strînşi şi, fără a-şi pleca fruntea senină sub părul bine pieptănat, zise :

— Va să zică, nu mă recunoşti... Bine, adio !

Crac... Puse receptorul în furcă cu senzaţia de contrarietate şi aproape de repulsie pe care o au femeile în faţa uneltelor mecanice. Se distrase destul şi acum era cît se poate de tristă.

Comunicaţia fusese întreruptă. Bărbatul rămăsese atîrnat de firul acela, de firmamentul acela sonor, străbătut de glasul acela ce se plîngea de o durere inexprimabilă, îndepărtată, uitată şi reîntoarsă, ca avertismentul unui organ pe cale să se îmbolnăvească : devenise un firmament nocturn, plin de pîrîituri, de pocnituri, de murmure în curînd dominate de geamătul prelung al tonului, asemenea glasului melancolic al unei păsări, noaptea, într-un ţinut necunoscut.

Bărbatul se întoarse la preocupările lui. Era înconjurat de aceleaşi hîrtii, de aceleaşi obiecte, de complicitatea lor încrezătoare.

Afară lumea se îmbulzea pe stradă ca şi cum ar fi alergat să vadă un accident. Toate conlucrau în continuare la împlinirea actului vieţii, adică răul, vinovăţia, remuşcările ; la acumularea amintirilor şi a secretelor care mor o dată cu noi şi de care numai cîţiva ne mai amintim. El se gîndea mereu la vocea aceea : era o voce nudă, de o nuditate ce întruchipează totdeauna o imagine

infantilă, o confidență maternă pînă și în trupul cel mai veștejit. Rămăsese părăsită într-o cameră, pe întuneric. Cineva ieșise, fugise, nu se mai arătase la față, ca un delicvent. Portarul, văzîndu-l ieșind, îl salutase respectos :

— Bună ziua, domnule !

Fu o seară întreagă plină de povești de acest soi. O să vă mai istorisesc una, dacă izbutesc s-o reintegrez în atmosfera aceea în tonul cu care s-a născut spontan în acea seară. Vorbi altcineva dintre noi, unul ce nu era nici vanitos, nici prea isteț, aici nefiind vorba de povestit aventuri galante, cum făcea altă dată ci, mai degrabă, de întîmplări aparente.

— Aveam, începu el, treizeci și cinci de ani bătuți, eram însurat de zece, cînd mi s-a întîmplat unul din lucrurile cele mai neliniștitoare de care poate avea parte un om. La început, totul părea lipsit de importanță : cineva, la telefon, forma numărul meu ; cînd însă unul dintre ai casei ridica receptorul, nimeni nu răspundea la celălalt capăt. La început, cum v-am spus, faptul nu avu nici o importanță : era, probabil, o greșeală, cum atît de ades se întîmplă, lucru care atunci, cu douăzeci de ani în urmă, era cît se poate de frecvent datorită extinderii din ce în ce mai accentuate a mijloacelor de comunicație în orașul care creștea și se popula. Oamenii, cred eu, sînt totdeauna sub nivelul mijloacelor de care se slujesc, sub nivelul propriilor lor invenții. Mărturisesc că și eu încercam o anumită curiozitate, un sentiment de supunere față de instrumentele mecanice puse în slujba vieții și uneori mă surprindeam fabulînd

în timp ce ascultam o voce grosolană, sau stingherită, bănuitoare sau ingenuă care întreba de brutar sau de modistă ; iar cînd răspundeam că a greșit numărul, vocile acelea exprimau incredulitate, o tulburare — adesea iritarea unor oameni ce simțeau că viața li se complică în mod inutil. Vocile astea mi se înfățișau atît de nude, încît dintr-o dată descriau un individ, mai degrabă păreau să-l descrie, redînd exact iluzia pe care o avem mereu în fața unei trăsături a aproapelui nostru, fie mîinile, fie fața lui, un zîmbet sau o privire care ne spun totul și nimic, care ne călăuzesc pornirile, repulsiile, simpatiile și antipatiile. Se simțea, de exemplu, că unele voci sînt lipsite de experiență, lipsite de apărare și de ipocrizie, ca în fața unui judecător sau a unui confesor.

Aparatele automate trezesc adesea în sufletele simple teama unor prezențe supraomenești. Uneori vocea născută în receptor părea a unui copil vorbind ridicat în vîrful degetelor de la picioare ; la început nedeslușită, vocea se timbra, isca un sunet îndepărtat, făcîndu-te să simți dimensiunile unei încăperi populate de ecouri sonore în toate ungherele. Și mă simțeam învăluit de atmosfera aceea, vizitam în închipuire casa în care creștea un copil a cărui singură prezență era suficientă spre a stîrni năluciri fantastice. Cîteodată, apoi, peste asemenea voci se suprapuneau chiar sunetele reale ale unei ambianțe : voci care, ca fundal al vocii care vorbea, păreau că imploră sau cheamă cu o neasemuită muzicalitate ; sau zgomotul răsunător al pașilor pe pardoseală. Rezonanța telefonului era absorbită, ca într-o biserică.

Să nu vă închipuiţi că am de gînd să fac lungi divagaţii despre acele voci. Se simţea prea bine cînd erau lipsite de orice farmec şi nu dădeau nici un imbold închipuirii : erau unele voci, voci de bărbaţi, de-a dreptul brutale, surde şi lipsite de bucurie ; altele, voci de femei, îngrozitoare, de te lua cu frig, atît erau de viclene. Între aceste două voci, cele masculine se distingeau mai cu seamă prin brutalitate, iar cele feminine — prin viclenie. Brutalitatea este oarbă, materială, apăsătoare : e ceva ca un bizon sau un hipopotam. Viclenia este izbînda dibăciei, faptul de a fi înţeles prea mult din viaţă ; e animalul dresat, e omenirea văzută ca un mecanism al acţiunilor, şi reacţiunilor, văduvită de fantezie, aşa cum maimuţa îl vede pe om. Şi tocmai viclenia este aceea care-i imprimă vieţii un ce complex şi aventuros.

Cineva, deci, chema la telefon, iar cînd mergeam să răspundem, nu auzeam pe nimeni la celălalt capăt al firului. Putea să fie vorba de o greşeală repetată cu obstinenţa greşelilor şi cu neglijenţa cu care şi noi, uneori, tratăm maşinile, crezînd că dorinţele noastre sînt suficiente pentru a le imprima şi voinţa noastră, dar, în loc de asta, ele răspund numai la o calculată precizie a mişcărilor. Sau poate că era vorba de cineva care, dîndu-şi seama că s-a înşelat, abia auzea în receptor o voce necunoscută, la care nu se aştepta, că şi tăcea, şovăind să-şi dezvăluie propria voce, aproape temîndu-se să nu fie trădat. Sînt unii care telefonează ca şi cum s-ar furişa pe ascuns, ca şi cum ar fi furat. Există voci învăluite şi travestite, voci mascate care la un moment dat aruncă masca, voci păstrînd un anume incognito

dar care, după primele cuvinte ţi se dezvăluie şi-ţi surîd ca o trecătoare necunoscută care te recunoaşte după cine ştie cîţi ani.

Dar persoana care formează numărul meu nu vorbea. La început, cum v-am spus, n-am făcut caz de asta ; apoi însă chemarea ei punctuală ne atrase atenţia.

În loc să pun receptorul în furcă, de îndată ce-mi dădeam seama că nimeni nu răspundea, stăteam şi ascultam ; şi aici începu primejdia. Cunoaşteţi extraordinara senzaţie de gol pe care o poate da un telefon cu circuitul deschis atunci cînd nimeni nu vorbeşte : bolboroseala ca de ape rupînd tăcerea şi copleşind-o, perspectivele ce le iau pentru tine sunetele — parcă tot acel univers ar deveni melodios — aproape că ne simţim învăluiţi de muzică. Poate n-o să vă daţi seama de asta atît de pe viu cum s-a întîmplat cu mine ; dar gîndiţi-vă puţin la radio, la acţiunea lui revărsată în întregime asupra lumii sonore şi veţi realiza impresiile mele din acele zile. Tăcerea, mai ales tăcerea unui aparat făcut pentru a vorbi, e impresionantă, aproape insuportabilă. Începui să întreb : „Cine e la aparat ?", de mai multe ori şi-mi simţeam vocea filtrată prin cutia aceea neagră, redobîndind accente pierdute într-o îndepărtată copilărie. Nimeni. Comunicaţia nu era încă întreruptă, cu siguranţă că o ureche sta şi mă asculta, dar nu răspundea nimeni ; departe, ca pe un fundal muzical, se auzea parcă o învolburare de apă tulbure, un şuier, un vîjîit. Şi, deodată, întrerupînd tăcerea, un sărut ! Un sărut la telefon, o altă senzaţie — parcă unul dintre nenumăratele aparate moderne ar fi izbutit să surprindă şi să

culeagă fîșîitul pe care, poate, în natură, îl scoate o floare ce se deschide, izolîndu-l și înregistrîndu-l cu precizie din nedeslușit și redîndu-i mecanismul pur, înălțimea lui pe scara sunetelor, cu acuratețea și indiferența artelor mecanice moderne. Sunetul acesta pe care nimeni, auzindu-l pe stradă, în spatele unui gard viu, într-o grădină printre copaci sau dincolo de perete nu l-ar putea confunda vreodată, sunet ce-l face să tremure de dorință și de înfiorare pe cel care-l aude și care, de pe scena teatrelor crează în sală un vîrtej și un vid — nu era aici decît traducerea în limbaj mecanic a contactului dintre niște ființe vii, a reciprocității dorinței dintre bărbat și femeie, o traducere înregistrată printre atîtea fenomene pe care aparatele au reușit să le înregistreze, destrămînd pe rînd vălurile romantice ale firii.

N-am spus nimic nimănui, dar eu eram destul de tulburat. Era necunoscutul care venea să mă caute, fără scop, fără cuvinte, fără chip. Așteptai ca acest fenomen — adoptasem acum un termen științific — să se repete. Dar în loc de asta, ziua următoare, spre ora șase, lucrurile luară altă întorsătură. Apelul obișnuit fu urmat de data aceasta de o tăcere prelungită pe care încercai fără folos s-o întrerup ridicînd și coborînd receptorul. Așa se întîmplă, poate, cînd la două ferestre deschise, într-un adînc întuneric, fără a se vedea, stau două persoane necunoscute care, în singurătatea lor, sînt apropiate între ele prin speranța și prin așteptarea misterului, solidare tocmai pentru că nu se cunosc și sînt singure. Neputînd suporta situația creată — tăcerea asta la un capăt și la altul al firului — ca pisicile pe care, uneori, le

vezi stînd una lîngă alta, nemișcate și țintuite locului, concentrate, satisfăcute numai pentru că stau alături și pot privi în gol, în nimic, cu ochii lor vizionari, mulțumite poate de apropierea unei alte răsuflări, întruchipînd cea mai absorbită expresie a nevoii animale de apropiere ; neputîndu-mă, zic, stăpîni, începui să întreb :

— Ce doriți ? Vorbiți, vă rog !

Nimicul, vidul îmi sugeau cuvintele așa cum nisipul încins absoarbe apa. Mă înfuriai și începui să protestez. Aceeași tăcere. Recursei la ocări. Tăcere. Epuizat să mă tot las pradă acelui soi de neliniști, acelei spaime nelămurite amestecată cu panica de care te simți cuprins sub ochiul rece și atent al unui necunoscut care-ți urmărește toate mișcările fără a-ți adresa un cuvînt, trîntii receptorul în furcă. Credeam că întrerupsesem aventura aceea stupidă, dar iată că soneria zbîrnîi din nou.

La început răspunse aceeași tăcere. Apoi, din nimicul acela țîșni un fluierat. Asemenea chemărilor de pe străzi din unele seri, în penumbra crepusculului. Evident, persoana ce se ascundea în spatele acelei chemări nu voia să i se audă vocea și se slujea de acel mijloc primitiv, care este, de fapt, o chemare generică, unul din strigătele prin care, în natură, animalele își vestesc prezența. Mă simții dintr-o dată ca un străin pe străzile unui oraș necunoscut, într-un anotimp al adolescenței cînd nu ți se cere să ai un nume, o personalitate, o situație, cînd ești tot numai tinerețe, virilitate, capacitate de aventură, risipite în tot ce e vital, tainic, în stare să placă. Îmi veni să răspund, dar prin cuvinte :

— Ce dorești ? Vorbește ! E timpul să isprăvești cu glumele astea idioate !

Tăcere. Nici o silabă. Apoi însă, drept replică, modulat, insistent, îmi răspunse un prelung fluierat. Mi se părea că sînt fluierat ca un actor prost. Mă revărsai în obrăznicii, mereu în vidul acela întunecat. Și de atunci nu mai avui pace. Persoana aceea necunoscută nici nu-mi dădea timp să mă întorc cu spatele la aparat, că mă și rechema, ca să mă facă să-i ascult fluieratul. Nu-și mai dădea osteneala să-l moduleze ; îl întindea acum țiuitor și prelung prin firul de telefon de parcă mi-ar fi intrat în casă prin toate crăpăturile ferestrelor, răzbătea din închieieturile ușii și din bolta șemineului. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că un fluierat poate căpăta o semnificație atît de complexă cum mi se păru în această împrejurare. De ce este, oare, fluieratul un semn de dezaprobare ? De ce, în unele țări, e un semn de invocare a spiritelor ? De ce, auzindu-l noaptea, pe o stradă cufundată în beznă, tresari ? De ce, toate scrîșnetele neplăcute ale lumii sonore se pot reduce la expresia șuieratului ?

Zile în șir n-am mai avut parte de liniște. Părea că în aparat se dezlănțuise un suflet damnat, înzestrat cu toate puterile destrămătoare ale vîntului cînd suflă șuierînd zile întregi în jurul caselor de la țară, făcîndu-te să-ți pierzi simțul de orientare iar oamenii stau închiși între cei patru pereți ai lor, închipuindu-și că afară se află un dușman și, privesc de la ferestre cerul de un alb spălăcit deasupra unui univers tălăzuitor și tremurător în toate vîrfurile arborilor. Toți ai casei, sub furtuna aceea de apeluri, ne duceam pe rînd la telefon, toți eram

asediați de acel torent de fluierături răutăcioase. Spre seară, între cinci și șapte, cînd în camere domnește o mai intensă atmosferă de nostalgie, vijelia aceea se dezlănțuia și mai turbată.

Recursei la diferite mijloace pentru a-l indentifica pe autorul acelei glume stupide care ne tulburase liniștea și ne îngheța orice conversație și orice activitate. Uu duh al răului, un martor indiscret putea intra după placul lui în casa noastră. Mă simt nevoit să vorbesc cu mare grijă despre urmarea acestei întîmplări, de teamă să n-o dau în vileag pe autoarea acestor necazuri, întrucît unii dintre voi o cunosc. N-am să dau, deci, nici un amănunt care să vă ajute s-o recunoașteți ; ajunge să vă spun că e vorba de o femeie cît se poate de respectabilă, de o mare inteligență și stimată de toți. Cînd aflai cine era, după ce mă asigurai că n-o să i se întîmple nimic neplăcut și că faptul nu va ajunge cunoscut în familia ei, aranjai o întîlnire cu ea. Întîlnirea avu loc într-o seară, la plimbare ; mă oprii s-o salut și parcurserăm o bucată de drum împreună. Nimic, nici expresia chipului ei, nici felul de a se purta, nu trăda că ar fi conștientă de vinovăția ei. Recunoșteam expresia obișnuită a chipului ei, întrucîtva rece, delicat și aproape infantil, cum poți să întîlnești la multe femei în floarea vîrstei, aceiași ochi frumoși și adînci, același fel de a vorbi întrerupt, roșind adesea la propriile ei cuvinte. Mi se părea cu neputință să fie vorba de ea, ca ea să fi fost autoarea unei glume atît de crude și, în fond, nerușinate. Trebuia totuși să-i atrag atenția, asigurîndu-o, în același timp, că n-am să-i provoc mari neplăceri. Mă ascultă fără să clipească și, de data

asta, fără a roşi ; privind drept înainte cu ochii ei îngheţaţi, cu un chip impasibil, de marmură, îmi răspunse :

— Dar nu te căutam anume pe dumneata ; nu căutam pe nimeni anume.

Şi cum mă uitam năucit la ea, neştiind dacă nu era cumva o simulatoare neobrăzată, adăugă :

— Dumneata nu poţi înţelege. Dumneata eşti brutal, ca atîţia alţii. Totuşi, de departe... ca o umbră... o voce. Ca un mister. Dumneata nu poţi pricepe.

N-am mai văzut-o niciodată. Uneori însă, în liniştea înserării, între cinci şi şapte, telefonul sună, nimeni nu răspunde la celălalt capăt al firului şi pînă şi astăzi, după atîţia ani, cineva stă cufundat în tăcerea aceea, ascultîndu-mi vocea îndepărtată. Dacă e tot ea, ei bine, e femeia cea mai credincioasă din lume : bineînţeles, credincioasă umbrei unui bărbat — unei voci.

Vorbi altul — era pus pe confidenţe. Şi în zilele de astăzi oamenii îţi mărturisesc lucruri de-a dreptul jenante. Sînt în stare să-ţi dezvăluie gînduri şi fapte inimaginabile, ruşinoase, chiar dezonorante. Nu mai există nici o limită. Nu mai ai în faţa ta un om, ci un complex de organe, de membre, de funcţiuni. Şi nu se mai laudă, cum făceau altădată, cînd a mărturisi însemna să te născoceşti pe tine însuţi, nu se mai mint, nu se mai ascund. Ţi se înfăţişează cu toate mizeriile lor ; dramele care, pe vremuri, rămîneau ascunse o viaţă întreagă, îţi sînt mărturisite acum de oameni care aproape nici nu te cunosc.

Cel de care vorbesc eu băuse şi mirosul aperitivelor aducea cu mirosul unei paste de dinţi, îţi dădea ideea de igienă. Voia să mai bem.

— Răul, zise el, e că fiecare aşteaptă ca fericirea să-i vină de la alţii.

— Adevărul este că nu sîntem capabili să iubim. Şi pretindem ca alţii să ne iubească. Sîntem plini de ranchiună. Urîm, şi începem prin a ne urî pe noi înşine, spusei eu.

— Pe noi înşine ? replică el. Începem prin a urî totul. Tot ce ne înconjoară. Şi apoi ne plîngem că nu sîntem iubiţi.

Nu mai eram stăpîn pe mine, simţeam că mă clatin, ameţit de un pahar cu băutură prea tare. Îl întrebai, şi-mi auzeam tonul plîngăreţ al glasului, tonul pueril de beţiv :

— Nu te-ai gîndit niciodată să ucizi pe cineva ?

— Cum să nu ! rîse el. Era roşu la faţă şi avea un straniu nas palid, de parcă i-ar fi fost lipit. Cum să nu ! Pînă şi pe nevastă-mea.

Pe el şi pe nevastă-sa îi văzusem adesea împreună ; ea e blondă, e obosită ; viaţa lor nu prea pare să fie uşoară. Ultima dată cînd îi văzusem se despărţeau, salutîndu-se, pe stradă, urmînd să se reîntîlnească la cină ; el îi dădea nu ştiu ce sfaturi, cele obişnuite ; iar ea îl privea aşa cum se privesc între ei cuplurile de acrobaţi pe scenă, în timp ce fac plecăciuni în faţa publicului, cu încrederea istovită a celui ce a executat o figură primejdioasă.

— Ce dracu ! izbucnii eu cu cea mai adîncă convingere de om băut. Şi tu, ca alţii ! Nu ştiţi de cine să vă luaţi, n-aveţi curajul să săvîrşiţi ceva demn de un bărbat şi vă luaţi de o fiinţă care vi

s-a încredințat, care nici nu poate bănui ce o așteaptă ! Duhoarea asta de măcelărie ce se ridică din dormitoarele timpurilor noastre !

Interlocutorul meu se ridică în picioare, își vîrî mîinile în buzunare, își plecă nasul palid și recunoscu :

— Ai dreptate. Devenise gînditor, patetic. Ai dreptate.

Ca și cum i-aș fi vorbit unui dobitoc, unei brute, adăugai :

— Mai mare rușinea ! E o porcărie ! E dezonoarea epocii noastre ! E comod să arunci responsabilitatea greșelilor tale, ale mizeriei și ale decăderii tale, pe umerii femeii alături de care îți duci viața !

— Adevărul e că o iubesc, mă întrerupse el, apropiindu-se prea tare de mine, cu răsuflarea lui de bețiv. Băutura își făcuse însă efectul și asupra mea, drept care mă înfuriai :

— Dar, la urma urmei, de ce trebuie să fiu eu coșul vostru de rufe murdare, depozitul confidențelor tuturor ! Să trebuiască să vă ascult, să știu totul despre voi ! Pînă și cele mai josnice chestii ! Mi-a ajuns pînă-n gît ! Nu mai pot !

— Noi ! exclamă el, făcînd un gest cuprinzător.

— Oamenii traversează strada să vină să-mi povestească ce au mai făcut. Am ajuns o ladă de gunoi, ai priceput ? Cinci minute nu pot să stau cu cineva, că și știu totul despre el, pînă și secretele cele mai de necrezut ! Nu le mai e rușine de nimic. Îți povestesc tot, începînd cu ce li s-a întîmplat în copilărie.

Pe el însă faptul părea să-l amuze. Zise :

— Și mie mi se întîmplă. Tuturor li se întîmplă. Iată ce sînt doi bărbați bine îmbrăcați, gravi, demni. Doi bărbați pe care lumea îi crede la locul lor. Apoi, pe un ton plîngăcios : Pentru că tu ai experiență, cunoști viața ; pentru că tu gîndești ! Mai că nu mă implora smiorcăind, umilit, pocăit Să nu mă crezi ! Îmi iubesc nevasta.

Îmi adusei aminte cum îl saluta ea atunci, pe stradă, cu un surîs palid, ca un ecou și o amintire a altor surîsuri.

— Am văzut-o cum se uita la tine, zisei.

— Da, sărăcuța, da. Mi se păru că-și șterge o lacrimă cu degetul. Se uită la deget, uimit de propria lui lacrimă, ca și cum ar fost vorba de ceva necunoscut. Adăugă : Vreau să ți-o spun ție : o iubesc, o iubesc cu disperare. Tocmai din pricina asta.

— Adică vrei s-o ucizi pentru că o iubești ?

— Nu că vreau. Mă bate doar gîndul. Mă gîndesc că ar fi posibil. Și de unde știi că ea nu se gîndește uneori la același lucru ? Motivul trebuie să fie inutilitatea asta în care avem senzația că trăim astăzi. Cînd ne-am căsătorit, lumea era sigură, ar fi mers alături de noi, ar fi durat în veci. Tu ești sigur că va dura în veci ? Chiar știind că nu sîntem veșnici, că vom muri, avem nevoie să credem într-o lume nemuritoare, într-o continuitate de după noi. Ce altceva este supraviețuirea, eternitatea, dacă nu asta ? Astăzi nu mai ești sigur de nimic. Astăzi nu mai ai nici o speranță, pricepi ? Citești o carte de acum o mie de ani și simți că în ea există speranța : că omul acela, din depărtarea veacurilor, vorbește unei lumi care va fi, le vorbește celor ce se vor naște. Asta e nemurirea. Dar noi, noi de ce ar trebui să fim buni, odată ce ne lipsește credința în ziua

de mîine ? Numai din obişnuinţă. Dintr-o veche obişnuinţă a noastră. Speranţa — speranţa e învierea morţilor.

Vorbea avîntat, aplecat înainte, cu mîinile în buzunare. Continuă :

Uneori, din pricina unui incident oarecare, a unui fleac, izbucnim pe neaşteptate în plîns. La vîrsta noastră ! Trebuie să fie o epidemie.

Izbucni în rîs :

Da, da, o epidemie ! O maladie necunoscută, mai rea decît gripa. Se strigă, se face scandal, se plînge. Şi apoi toate sînt iar cum au fost, se schimbă aceleaşi cuvinte, aceleaşi fraze, mergi la prînz, la cină, la plimbare. Părem nişte actori între un act sau altul al unei tragedii. După ce am declamat monologul lui Hamlet, cerem un capucin !

Devenea glumeţ. Agită arătătorul mîinii drepte în semn de negare :

Şi nu-i vorba de ură. Nu este de loc vorba de ură. E dorinţa de a fugi. Dar unde ? Şi atunci te gîndeşti să fugi sinucigîndu-te sau ucigînd. Sau cauţi refugiu în plîns, de parcă te-ai reîntoarce la vremurile cînd lacrimile erau o voluptate. Dar oare există o ruşine mai mare, pentru o epocă, decît plînsul unor oameni în toată firea ? Lacrimile unor oameni care plîng fără motiv ?

Discursul lui începea să mă intereseze. Regăseam în el ceva adevărat, ceva ce mă muncea şi pe mine, dar niciodată n-aş fi avut curajul să mi-o mărturisesc. Îl întrebai :

— Dar tu crezi că tinerii, tinerii suferă de aceeaşi maladie ?

— Mai rău, iubitule, mai rău. Căci noi, cel puţin, avem un trecut. Veşnicia noastră, acum, este trecutul. Noi, cei mai în vîrstă, sîntem încă, din fericire, ridicoli. Din fericire, mai avem încă scrupule. Ne-a mai rămas simţul licitului şi al ilicitului. Dar ei, tinerii, cred că pot face orice. Şi e mai rău. Pentru că nu-şi dau seama că suferă. Dar ajung la fel de disperaţi. Nu ştiu că răul se răzbună. Dar noi ştim, noi ne mai amintim de ce anume era răul — sfîrşi el triumfător. — Apoi îşi reluă peroraţia : O sărmană fată, tînără, frumoasă, s-a căsătorit acum zece ani cu un bărbat. Ca nevastă-mea cu mine. Şi iată ce cadou grozav i-am făcut ! Cadoul de a trăi în epoca asta ! Spune-mi un singur lucru adevărat în vremurile astea, hai, spune-mi-l, unul, unul singur. Spune-mi măcar de ce oamenii ucid sau se sinucid. O să-şi bată ziarele sau tribunalele capul să afle un motiv. Adevărul este însă că noi vrem să scăpăm de propriile noastre remuşcări.

Mă luă de braţ :

Şi totuşi, murmură, sprijinindu-se de braţul meu, şi totuşi... Cînd îţi dai seama ce este cu adevărat viata ; că viaţa nu constă în lucrurile măreţe. Mai alaltăieri eram pradă acestor demoni care stăpînesc atît de mult viata omului de astăzi. Era o durere insuportabilă şi nemotivată. Era disperarea celui a cărui faţă o întîlneşti de atîtea ori pe stradă, şi o recunoşti, şi ştii din ce e alcătuită : din nimic, din oribilul nimic. Mă uitam, în camera mea, la tot ce-am izbutit să adun cu atîta osteneală în cîţiva ani de viaţă. Totul era într-o ordine perfectă. Căci acum sîntem maniaci ai ordinei, fiind însă pe dinlăuntru, răvăşiţi. Toţi sîntem răvăşiţi. Şi toate lucrurile pe care le vedeam în jurul meu, sigure, imobile, ridicol de sigure de

viață, mă iritau. Mă simțeam pradă unuia din accesele ce te îndeamnă să distrugi totul. Mă apropii de ușa nevesti-mi. Și aud vorbindu-se înăuntru. Îi aud vocea. O pauză — și apoi iar vocea ei, fără răspuns. Vorbea singură, înțelegi ? Așa cum și tu vorbești singur, așa cum și eu vorbesc uneori singur ; așa cum atîția oameni sînt surprinși vorbind singuri pe stradă, încercînd să convingă pe nu știu cine — și vorbesc de o vreme cu ei înșiși, cu toată viața lor, cu toată lumea : și vorbesc cu Dumnezeu, și vorbesc cu un abis întunecat, gol, cu un microfon, cu nimicul și cu totul. M-am oprit s-o ascult pe nevastă-mea. Ei, ce crezi că spunea ? Ghici ! Zicea că trebuie să coasă jacheta fetiței după un model. Vorbea cu vocea ei însingurată, cu vocea ei solitară și nudă. Ea trăia, ea suporta și, absorbită de această preocupare, uita totul, tot restul nu valora nimic. Era vocea universului, voce însingurată, pe care nimeni nu vrea s-o asculte și care spune lucruri lipsite de importanță, lucruri adevărate, mărturie a vieții. Și atunci deschisei ușa, năvălii în cameră : trebuie să fi avut chipul răvășit de emoție. O strigai : „Emilia !". Și ea mă privi cu ochii ei resemnați, care nu mai așteaptă nimic, zicîndu-mi :
— „M-ai speriat."

FEREASTRA DINSPRE CANAL

— Dacă aveți de gînd să stați cîtva timp la Veneția, zise prietenul nostru Gondi, nu uitați că o doamnă, o milaneză, a adaptat cîteva apartamente pentru sejururi de scurtă durată și le oferă la un preț destul de modest. Dacă vreți, vă las adresa. Apartamentele astea nu se află pe Canal Grande, nici în locuri vestite, ci pe străzile cele mai modeste. Cu siguranță că doamna din Milano nu s-a gîndit să le procure chiriașilor ei emoția vieții stradelelor ; trebuie să fi ales locul acesta din spirit de economie. Nu depinde decît de voi să profitați de o asemenea ocazie. Eu am văzut unul din apartamentele cu pricina. Într-unul din ele stătea o prietenă de-a mea. E o femeie elegantă, mai degrabă bizară, care a trăit și a văzut multe și nu e mulțumită de sine. O să-i spun Teresa. Nu pentru că aș fi fost — cum susțin unii — îndrăgostit vreodată de ea ; dar femeia aceasta, care mă călăuzea pe străduțele întortocheate unde m-aș fi pierdut din pricina numărătorii cvartalelor care-ți dau ideea unui sistem desuet de numărătoare și care alcătuiesc o întreagă civilizație prin

simplul fapt al supraviețuirii, îmi stîrnea o nouă emoție, îmi dădea impresia că aș fi inițiat în ceva necunoscut, îmi aducea aminte de vremurile cînd femeile mature ne cîrmuiau. N-are importanță dacă am fost sau nu îndrăgostit de ea. O reîntîlneam după mulți ani, eu nu mai eram un băiat și ea nu mai era o fetișcană. Ceea ce-mi dorisem o dată, se întîmpla acum ; chiar neîndrăgostit, mă emoționau foșnetul rochiei ei, mersul și felul cum mă călăuzea pe căi neștiute de mine, dar cunoscute de ea. Altădată aș fi plătit nu știu cît pentru o astfel de călătorie, pentru rătăcirea sau pierderea asta pe stradele, și iată că acum călătoria avea loc, dar fără sens și fără țel. Lăsați-mă să vă înfățișez totul ca și cum s-ar fi petrecut cîndva, demult. Însuși respectul Veneției te ajuta să te simți în mijlocul altei vieți, care-și încheiase socotelile. N-aș mai putea regăsi acele puncte de trecere, acele poduri, poarta aceea.

Astăzi numai Veneția poate să-ți dea impresia că te învîrți pe străzi ca într-un interior, că, abia trecînd pragul unei uși, te și pomenești într-un spațiu mai larg decît strada, mai îndepărtat și mai straniu. Și tot numai la Veneția ți se poate întîmpla să ieși dintr-o cameră și să ai îndată impresia, cu toate că te afli afară, că ai nimerit într-o dimensiune mai strîmtă, mai intimă decît însăși casa — și această dimensiune este strada. E unul din farmecele acestui oraș veșnic incredibil, cum incredibil ar părea un alt astru decît al nostru. Interiorul e strada, comunitatea cu alți oameni care încă te mai privesc drept în față, recunoscînd în tine un om, o cordialitate acum dispărută din cadrul societății noastre. Și zgomotul

acela de pași care a însoțit atîta viață omenească, reconfortînd-o prin asidua lui prezență, și care astăzi nu se mai aude decît la Veneția, trezindu-te dimineața cu amintirea unui alt timp, trăit într-un ținut al copilăriei ! Teresa mă călăuzea pe străzi ca un copil ce-și are drumul lui marcat prin pădure. Se temea să nu se rătăcească dacă ar fi luat-o pe scurtătură. Rochia ei ultra modernă lua aspectul unui costum din vechi timpuri, așa se întîmplă în vechile orașe familiare și saturate de viață.

Îmi amintesc bine grilajul ce se deschidea spre un coridor. Coridorul părea o continuare a străzii. Apoi curticica, în care un arbust își reflecta de jur împrejur verdele frunzelor, ca o rază într-un loc unde e de-ajuns să întîlnească în drum o culoare interpusă între pămînt și cer, un mozaic, o lespede de marmură, un zid de cărămidă, pentru ca văzduhul să devină un halo al acelei culori. Și arbustul acesta din curticică era o amintire îndepărtată a verdelui venețian. Apoi o altă portiță și, încă sub impresia echivocului pe care vi l-am descris între intrare și ieșire, mai treceam un prag dinspre stradă și intram, din intimitatea străzilor, din lumea aceea intimă și toată numai ferestre deschise una peste alta, într-o cameră închisă, spațioasă, singuratică și înaltă.

Camera era situată aproape la nivelul canalului : un balcon o despărțea de suprafața apei care se vedea curgînd leneșă, tulbure, cu vălul ei murdar și de culorile curcubeului, tîrînd într-o lentă călătorie o bucată de hîrtie sau o coajă de pepene, devenite importante. Mai încolo, se zărea strada cu pavajul ei. Și iată că te invada iarăși, aproape ca dintr-o lojă deschisă spre o lume intimă și

vie, impresia aceea absurdă de exterior ce devine mai familiar decît interiorul. Fără să le pese că cineva stă să-i privească, oamenii stăteau de vorbă în pragul unei uşi şi unul încerca să-l convingă pe celălalt, printr-un discurs plin de „mă“ şi de „te“, cu ajutorul acelui gest de la mine la tine, de la un piept la altul — sintetizînd marea strădanie de a fi înţeleşi a oamenilor. Lîngă fereastra acestei camere se arcuia bolta unui pod cu culoarea lui brună de cocă de vapor pe şantier. De sub pod ţîşnea din cînd în cînd un gondolier, plecîndu-şi şi ridicîndu-şi capul. Unul transporta o încărcătură de varză. În mişcarea pe care o făcea aplecîndu-se sub bolta podului şi reluînd vîslitul abia ieşit de sub ea, nici prin cap nu-i trecea măcar să arunce o privire în interiorul camerelor ce dădeau spre canal, cum de altfel nici un trecător n-o făcea. Ce ziceţi de acest respect al intimităţii ? Gondola ţîşnea pe neaşteptate, ca o lebădă neagră. Remarcai cum sînt făcuţi furcheţii gondolelor, ca o furcă dintr-o creangă de copac, curăţită la noduri, dînd vîslei totală posibilitate de manevră şi de echilibru. Nu sînt frumoşi furcheţii aceştia, sînt mai degrabă grosolani, asemenea membrelor puţin elegante ale unor animale splendide, de pildă labele lebedei.

Apoi începu să plouă. Picăturile săpau gropiţe pe suprafaţa canalului pustiu şi pe strada la fel de pustie ; încetă şi zgomotul acela de paşi care, la Veneţia, te trezeşte în zori din somnul cel mai adînc ; voi sînteţi obişnuiţi să dormiţi în mijlocul lărmuielii mecanice a oraşului ; lărmuiala asta e o prelungă şi dulce melodie omenească ; prin intensitatea ei, mai scăzută sau mai ridicată, vă

dă de ştire, răzbătînd prin obloanele compacte ca ale caselor de ţară, despre starea vremii, vă spune dacă străzile sînt uscate sau umede.

Stăteam pe scaun, cu picioarele pe pervazul ferestrei. Îmi scosesem haina din pricina zăpuşelii ce precedase ploaia şi acum aerul pus în mişcare de ropotul de ploaie mi se părea reconfortant. Teresa stătea puţin mai la o parte, îmbrăcase un halat de casă de atlaz negru şi încălţase nişte papuci de piele aurită. Papucii ei odihneau pe pervaz alături de pantofii mei. Prin castaniu-auriul subţire întrezăream din cînd în cînd, ca odinioară, piciorul ei neastîmpărat. Stăteam amîndoi alături, cu picoarele pe acelaşi pervaz, privind şi simţind ploaia, uitîndu-ne la apa ce-şi întindea iar stăpînirea asupra oraşului, slobozind aproape un ulei eteric din amorţeala canalului. Şi nu mai aveam să ne spunem nimic, acum, după atîţia ani. De fapt, nici nu vorbeam. Între timp trecuse gondolierul cu verzele şi verzele erau stivuite pe gondolă de parcă o lebădă legendară ar fi cărat verze, tot aşa cum apele canalului tîrau indiferente coceni, hîrtii şi coji de pepene.

Cîţi ani trecuseră de cînd eu şi Teresa ne întîlnisem pentru prima oară ? Vreo douăzeci. Şi iată-ne iarăşi împreună, în aceeaşi cameră, dar neavînd nimic să ne spunem. Cum stăteam aşa, îmi dădui seama că de la o fereastră din faţă ne pîndea cineva. O perdea se mişca uşor ca o răsuflare. În dosul ei stătea fără îndoială cineva, atent la fiecare mişcare a noastră. Desigur că vedea perfect încălţările noastre rezemate de pervaz, cum ne vedea şi pe noi înşine în semiobscuritatea camerei,

afundați în două fotolii. Noi încercam însă o altă plăcere decît aceea de a sta unul lîngă altul, tăcuți și fără a simți nevoia să rostim un cuvînt, într-un fel de repaos golit de orice sentiment, în afară de sentimentul vag al vieții care trecuse printre noi. Călăuzit de privirea pe care o ghiceam în dosul perdelei, remarcam parchetul, covorul întins sub masă, toate extremitățile mobilelor cu sugestiva lor putere de intimitate și de complicitate. Fără îndoială că persoana de după perdea își dădea seama de asta. Un bărbat și o femeie trebuie să fie foarte buni prieteni, să n-aibă nimic de ascuns unul față de altul, să n-aibă nimic să-și reproșeze, pentru a putea sta alături așa cum stăteam noi. Dar persoana din dosul perdelei, temîndu-se parcă să nu-i scape ceva, se înfățișă la fereastră. Era o fată cu părul revărsat pe umeri. Începu să se uite deschis la noi, cu obrazul în palme. Făcînd un semn spre spectatoarea noastră, remarcai :

— Cine știe ce-și închipuie despre noi. Își imaginează cuvintele noastre. Își imaginează...

Ce-și putea imagina o fată săracă despre două persoane cu înfățișarea noastră, cu două perechi de încălțări noi rezemate de pervazul ferestrei, nu izbuteam să-mi închipui. Fata stătea atentă, încordată, și fără îndoială că la urechile ei nu putea ajunge decît răpăitul nedeslușit al ploii, mai puternic din cînd în cînd în canalul ce-și tîra hîrtiile și cojile cu un aspect încă și mai mizerabil sub stropii de apă. Și atunci mi-o amintii pe Teresa cea de acum douăzeci de ani, cînd venise din provincie în orașul în care locuiam eu. Era neliniștită și-l căuta, fără să-și dea seama de asta, pe bărbatul hărăzit ei. Avea forța vitală a animalelor sau a plantelor ce se întind în căutarea soarelui. Pe atunci era albă și netedă, fără un rid și lipsită de griji. Acum sta alături de mine tăcută și goală sufletește, iar eu eram cărunt alături de ea. Odinioară hainele ei modeste mi se păruseră înseși frunzele unei plante, fastul nevinovat al florilor. Iar acum papucii ei, halatul ei de atlaz, nu mi se păreau altceva decît costumul în care noi toți ne jucăm rolul în viața socială, și adesea un rol nepotrivit cu firea noastră, hainele fiind ca travestiul actorilor înainte de intrarea în scenă, purtat, pînă a nu începe să joace, ca o livrea. Era o biată femeie acum, și eu eram, desigur, un biet bărbat. Și totuși, capotul îi cădea în admirabile cute de-a lungul piciorului, pornind de la genunchiul ce se reliefa prin moliciunea lucioasă a materialului. Încălțările noastre pe pervaz aveau un chip al lor, o prezență — păreau să se fi regăsit, că se înțeleg printr-un limbaj numai al lor, un limbaj ușor și plăcut, plin de o delicată experiență.

Spectatoarea noastră aștepta. Strada era îngustă și fata era atît de aproape de noi, încît părea pictată pe un tablou în odaia în care ne aflam. Se deslușea privirea ei adîncă și atentă de fată sărmană visîndu-și fericirea. Nu putea să audă decît rîsul nervos al prietenei mele. Eu tocmai îi spuneam :

— N-aș vrea să te deranjez... Poate aștepți pe cineva...

— Nimeni nu vine fără să mă anunțe, mă liniști ea. Am adoptat norma asta de conduită. Nu-mi plac surprizele.

După ultimele cuvinte rîse, un rîs prea puternic și crud, ce mi se întipări dureros în memorie, peste imaginea ei de acum douăzeci de ani. Vorbise așa pentru că mie, vechiului prieten, putea să-mi spună totul, după ce vreme de ani de zile nu-mi spusese niciodată nimic. Și spectatoarea noastră se apleca spre pînza ploii, vrînd parcă să audă măcar un cuvînt, cuvîntul acela misterios pe care lumea adultă îl cunoaște și pe care copiii nu-l știu, cuvîntul care deschide porțile vieții și ale fericirii. Prietena mea adăugă :

— Și, apoi, îmi ajunge și-mi prea ajunge. Rîse iar, mai tare și mai crud : Am încurcat-o de tot. În ce-i privește pe bărbați, sînt mulțumită că la un moment dat își iau pălăria și-o întind. Mă simt foarte ușurată cînd pleacă. Sînt plictisitori.

Așa zise prietena mea, și obrazul ei fin se contractă ca sub povara unei jigniri. Întinsei mîna și o luai pe a ei într-a mea :

— Sărmana mea Teresa, mă doare să te aud vorbind așa. Erai altfel pe vremuri.

Simții că avea aceeași temperatură ca mine, că sîngele nostru curgea domol și lîncezit. Nu era nici urmă de secret sau de mister în confidența aceea, așa că-i lăsai mîna. Mîna ei era noduroasă, seacă, așa cum îi erau și cuvintele. Spectatoarea noastră își aplecă și mai tare capul pe fereastră. Apoi, cuprinsă parcă de panică, cu încăpățînata candoare pe care o bănuiam în ea, poate încă adolescentină, se retrase brusc.

Dispariția ei de la fereastră schimbă, nu știu cum, scena. Sentimentul că pudoarea aceea fecioarelnică ne abandonase ca în pragul unei tainice fericiri, mă făcu să mă resimt de pe urma vieții și a experienței. Teresa se închise în baie ca să se pregătească de ieșire. Auzeam țîrîitul și gîlgîitul apei din robinete, zgomotul flacoanelor lovindu-se de cristalul toaletei, dar zgomotele astea care ar fi făcut să-mi tresară inima în piept, zgomote însemnînd extrema încredere a unei ființe în alta, și care-i fac pe amanți să delireze de nerăbdare, nu-mi mai stîrneau nici o emoție. Îngrijorată parcă de faptul că plecase de la un spectacol întrerupt, fata se înfățișă iar la fereastră. Eu rămăsesem la locul meu. Fata mă privi fix cu ochii ei adînci, parcă vrînd să mă întrebe ceva. Și simțeam, cum simțisem o dată și la Teresa, frămîntările ei asidui, feciorelnice, pentru taina vieții adulte și virile, pe care nimeni n-o dă niciodată în vileag decît după ce totul s-a săvîrșit.

CAPRA

Se ivise problema caprei. Terenul era restrîns, trebuia dusă afară la păscut și atunci toți protestau, chiar dacă rodea iarba de pe marginile șanțurilor. O ducea la păscut băiatul țăranului. Cineva îi spuse :

— Dă-i să mănînce sîrmă ghimpată. Îi face bine.

— Daaa, răspunsese băiatul.

Rupsese trei funii ; acum trebuia s-o țină legată cu lanțul. Pe deasupra nici nu dădea lapte, nu voia să dea, căci avea iedul. O legau, o țineau strîns, ca s-o poată mulge ; capra dădea însă cu coarnele, rupea tot și fugea. O singură dată izbutiră țăranii să-i guste laptele gras și tare. Stăpînul se întorcea din oraș.

— Juma' de litru — îl înștiința țăranca, amintindu-și puținul lapte ce izbutise să-l smulgă caprei pentru fetița cea mai mică, aceea de care uita totdeauna, fiind atît de liniștită de parcă trăia pe altă lume. O dată, capra îl doborîse la pămînt pe băiatul care o ducea la păscut ; băiatul zăcuse trei zile la pat.

— Dar la început se înțelegeau bine, el și capra, se miră stăpînul.

— La început, da, așa a fost, dar pe atunci nu avea iedul, îl lămuri țăranul care băuse și vorbea cu o excesivă seriozitate.

— I s-ar putea lua iedul, își dădu cu părerea stăpînul.

— Nu se poate : caprele alăptează pînă la șase luni, se împotrivi un țăran în trecere pe acolo.

Stăpînul răsfoi manualul de agricultură și zise :

— Prejudecăți. Iezii pot fi înțărcați după cinci sau șase săptămîni. Apoi adăugă : dar dacă la început se împăca bine cu băiatul, înseamnă că el i-a făcut ceva de a scos-o din fire. Caprele sînt blînde și, cînd încep să țină la cineva, se țin după oameni ca niște cîini și-i apără.

Țăranul, țăranca și țăranul în trecere pe acolo se priviră mirați, ca și cum așa ceva s-ar fi putut întîmpla, dar altundeva.

— Am citit asta în carte, căută să-i convingă stăpînul.

Stăpînul citea cărți în care se spunea cît de chibzuită și de grijulie este natura, că nu trebuie să le faci rău plantelor și animalelor, că nu trebuie să te încontrezi cu caprele, care sînt prietene ale omului, cum trebuie cicatrizate julițurile merilor, care sînt pomii cei mai gingași. Visînd sub înrîurirea acestor cărți, își închipuia că și pămîntul trebuie să fie la fel. Cînd însă se ducea pe tarlalele lui, toate i se arătau altfel : avea doi meri tineri, scrijelați, pe care îi mistuia repede boala, un fel de bubuliță prăfoasă ; mai era și capra, care nu voia să dea lapte și țăranii care voiau s-o mănînce. Toți erau de acord :

— Să tăiem capra și iedul, să prețăluim și toți vecinii or să cumpere cîte-un kil. Iese o mîncare!...

Asta o spuneau la prînz ; bărbații stăteau la masă, cu pălăria în cap, în fața unor străchini pline de cartofi și de verdețuri, copiii lîngă vatra focului, cu strachina pe genunchi, femeile pe de lături, așteptînd ce-o să le mai lase bărbații și întrebau frumos :

— Din asta nu mai mănîncă nimeni ? și luau resturile cu aerul că se puteau lipsi de ele.

Era o disciplină aspră, dar care nu mai durea ; devenise o vrajă. Mititica, fetița care trăia într-o altă lume plină de tăcere, mînca bucățele de pîine muiate în vin, lucru despre care se zicea că-i face bine, că-i dă puteri. Prînzul lua sfîrșit ca din întîmplare, de parcă toți ar fi și uitat de el. Țăranca pretexta că trebuie să facă o zeamă pentru băiatul năucit de bușitură. Voiau să mănînce capra. Stăpînul stătea mut. Ieși.

Capra era priponită sub nuci. Era șpanchie — i se spusese ; pentru că se luase în coarne cu alte capre ; acum însă el o vedea cum era, cu irisul ca un cristal țăndurit. Începu să-i vorbească : capra stătea atentă și bănuitoare. Pricepea prea bine că nu voia să-i facă nici un rău, dar nu credea. Nu credea în nimeni, credea numai în ea însăși. Nu credea în nimic mai presus de ea, nu credea că omul este dumnezeul ei. Cînd el voi s-o scarpine pe frunte, capra se încordă și se arcui, împingîndu-și înainte coarnele. Era ceva extraordinar și în același timp demn de milă în faptul că animalul credea că s-ar putea apăra împotriva omului. Avea încă vechile arme de apărare, uzate ca o unealtă casnică. Nu-și dădea seama de primejdie, nu realiza că omul putea s-o omoare. Natura întreagă se reducea la asemenea mijloace : pe orice pășune, în orice hățiș, lumea imensă a animalelor se folosea încă de aceste mijloace de apărare și de atac, amintire a unor vremuri de demult, cînd natura își măsura puterile cu ale omului și omul o imita. Omul însă se maturizase și natura rămăsese copilă. Părul caprei era franjurat ca o lorică, iar coarnele ei erau un coif. Și, brusc, capra întruchipă imaginea unui războinic din vechime, din vremea cînd oamenii își descopereau modelul în capră, în leu, în broasca țestoasă. Stăpînul iubea viața acea din jurul lui. Ar fi dorit ca tot acest cîmp să mișiune de vietăți cîntîndu-și corul rugător către viață : puii, iepurii, caprele, asinul, vaca de lapte. Era viața ce se rezămislea fără încetare, viața care privea, nevinovată și crudă, murdară și naivă, din fundul grajdurilor și al vizuinilor, convinsă de puterea ei, gata să se apere cu armele acelea caraghioase, cu labele, cu ghearele, cu coarnele. Voia ca toți să aibă de mîncare, ca toți să mănînce și țăranii să se simtă bine. Fiind un citadin, lui îi plăcea abundența aceea de viețuitoare ce-și tîrau pe labe trupul viu, întrucîtva monstruos ; viața în nesfîrșitele ei întruchipări. Dar gîndul nu-l ducea mai departe. În dimineața asta își dăduse seama că se uita la capră ca unul care vrea s-o mănînce ; era o alcătuire repetată la infinit în lume, era hrana conservată de natură cu suflare de viață, alimentul căruia viața îi este indispensabilă pentru că viața se hrănește din el. Și văzu neamul omenesc cărîndu-și după el, vii,

alimentele: alimentele care umblă, se conservă și se transportă singure.

— Nu, nu, nu! zise stăpînul, în vreme ce capra îi pîndea alarmată fiece mișcare, n-o să te mănînce.

Un om cu o șapcă umflată și neagră pe chipul mat și uscățiv aștepta nu departe. Într-o dimineață oarecare el ar fi tîrît capra cu el și capra l-ar fi urmat, numai să fi fost și iedul cu ea, convinsă că viața nu-i este în primejdie. Din negura vremurilor dăinuie imaginea acestui om cu pasul domol și hotărît, care tîrăște după el animalul gata de sacrificiu. Au făcut din el o reprezentare, i s-a atribuit ceva sacramental. E în el ceva care-l apropie destul de mult de un sacerdot. Se aude pasul lui călăuzitor, urmat de tîrșîitul poticnit al animalelor ce-l urmează.

Între timp, capra își recîștigase oarecum siguranța și reîncepuse să roadă mlădițele copăceilor de care era legată; avea dinți albăstrii, puternici, teribili. Și ea devora. Iedul izbutise să evadeze din grajd și toți ieșiră să-l prindă. Țipau și rîdeau totodată, căci mica vietate era grațioasă, își destindea în salturi tot trupul încordat și arcuit, fraged și de pe acum neîncrezător. Mama stătea cu urechile ciulite și voia să-și rupă lanțul ca să alerge spre ied; o mamă capră, cu lorica și cu coiful ei — dar o mamă. Iedul sărea printre butucii de vie. Zări, într-o cutie ruginită de tablă, un smoc de flori, răsărite din pămîntul încă gălbui, și le mîncă pe loc. Mînca mugurii de viță de vie, mînca miezurile zarzavaturilor cu diabolicii lui dinți azurii. Faptul acesta îl umplea de indignare pînă și pe stăpîn; era tot atît de indignat ca și împotriva țăranilor care ziceau că vor să mănînce caprele. Iedul părea că se joacă, dar își apăra hrana; tot ce se mișca, îl speria; urmărea cocoșul, iepurele, credea că urmărește un copăcel ce se legăna, o piatră ce se rostogolea. Aceasta era viața, mișcarea, voia s-o oprească, s-o ucidă. Toți erau uimiți și-i apuca rîsul în fața acelei minuni în mișcare care reedita zburdălniciile copiilor și ale cărei înfățișări se multiplicau în multe alte înfățișări, semănînd cu tot ce a prins de puțină vreme viață, o viață de pe acum în stare de alarmă, voindu-se stăpînă a tot ce o înconjoară și, în același timp, ușor de suprimat. Iar faptul cel mai caraghios era aerul de stăpîn al iedului.

Omul cu șapca umflată și neagră stătea deoparte fără să scoată un cuvînt. Nu rîdea, nu striga; aștepta doar și observa. Nu se grăbea. Își dăduse cu părerea asupra vacii și a vițelului: vițelul avea trupul lung și avea să crească bine; vaca făcuse niște mușchi promițători la coapse, totul se desfășura după o rînduială precisă, pe care el o cunoștea. Stăpînul deslușea numai o parte a adevărului; distingea ochii adînci ai vacii holbîndu-se la el și recunoscîndu-l cu îngăduință dintr-o adîncime imensă, cît caverna trupului ei; deslușea că niciodată vițelul nu va izbuti să-și capete înfățișarea de animal și totuși era fraged, tînjea după pășune, avea ceva canin, inteligent și fidel și simțeai în el o inexprimabilă resemnare. Dar acesta nu era decît un crîmpei de adevăr. Omul cu șapca umflată și neagră aștepta la o parte, așa cum așteaptă toți cei ce săvîrșesc operațiunile fundamentale ale vieții și care se arată

la momentul potrivit. Oamenii nu-l văd, dar el e acolo, delături, asemenea tuturor celor ce au dus la bun sfîrșit o sarcină necesară și de care omenirea nu se va putea dispensa niciodată. Nimeni nu era prieten cu el, dar nici el nu cerea prietenia nimănui. Vorbea numai cînd alții se apropiau de el și răspundea precis la întrebările lor. Era singurul care nu vorbea despre sine și nu se referea niciodată la el însuși. El zicea :

— O să mîncați un vițel cum trebuie la anul. Iedul, după greutate, nu face nici două sute de lire, cine-l ia trebuie să-l crească, să-l hrănească, să aștepte să iasă ceva din el. Cu capra, chestia e limpede : e bună de lapte.

Nu avea altceva de spus, vedea totul în raport cu alții, cu stomacul altora, cu trebuințele altora. El nu era decît un martor ; ochii lui vedeau orice lucru despuiat de sens sau cu sensul lui adevărat. Alături de el încercai o senzație de frig și copacii din jur, plantele, animalele îi spuneau, supuse, doar dacă sînt folositoare sau dacă poate ieși ceva din ele. Era unul dintre oamenii care, intrînd în grupul altora, provoacă tăcere, stinghereală, destramă animația, fantezia, iluziile ; era unul din indivizii la locul lor, înțelepți și care reacționează prin cifre. Cîmpia înflorea, însemna că venise primăvara. Nimic folositor încă : grîul abia încolțit, pomii plini de flori — unul din momentele cînd pămîntul pare mai îmbelșugat ca niciodată, dar nu oferă altceva decît făgăduieli. De pe acum, pe unul din merii de curînd sădiți, florile nu erau altceva decît putregaiul și descompunerea ce precede viața. Iată ce senzație încercai în apropierea acelui om. Lîngă el — vedeai adevărul. Nimeni nu-i cerea să participe la ceea ce se întîmplă, adică la jocul iedului, în vreme ce capra se căznea din răsputeri să scape din lanț, neștiind că acolo se rîdea, nesimțind altceva decît primejdia, ca toate mamele care au un copil viu, printre oameni străini. Și omul cu șapca umflată și neagră privea, dar fiece mișcare a animalului îi stîrnea gînduri precise. Ceilalți erau atît de uimiți că iedul se putea deda la asemenea năzbîtii, încît îi spuneau „dumnealui", ca unui personaj ce domina totul. La începuturile vieții toate viețuitoarele seamănă între ele : abia mai tîrziu se diferențiază, se fixează într-un tipar numai al lor, se separă din marea unitate a copilăriei, în cadrul căreia tot ce viețuiește se exprimă în același limbaj față de tot ce e viu în limitele aceluiași regn. Iedul se zbenguia ca un cățeluș, sărea la atac ca un cocoșel, alerga ca un copil. Rîsetele continuară chiar și cînd își înfipse dinții în mugurii de viță de vie. Așa se încheie ziua aceea — în hohote de rîs. Omul cu șapca umflată și neagră se întoarse acasă singur, cu mersul lui ritual.

Pămîntul merge bine, vremea se încălzește, Stăpînul se reîntoarse cînd grîul crescuse bine, pomii aveau florile murdare și via își scotea frunzele palmate. Era o zi cu cerul acoperit, monotonă și lîncedă. Stăpînul dădu fuga să vadă iedul ; era închis în țarc și țăranca îi dădea de mîncare, dojenindu-l. Îi ieșiseră două coarne ne-

gre, lucioase, agere. Capra nu-i mai dădea lapte și trupșorul i se deforma. Era urît, era un animal. Omul cu șapca umflată și neagră aștepta iar, în tăcere. Știa cum urma să se sfîrșească totul. După ce stătu puțin, se îndepărtă cu mersul lui hotărît și ritual, urmărit de cele două animale care, împreună, s-ar fi simțit peste tot în siguranță, chiar urmîndu-l pe el, care mirosea a sînge.

SUMAR

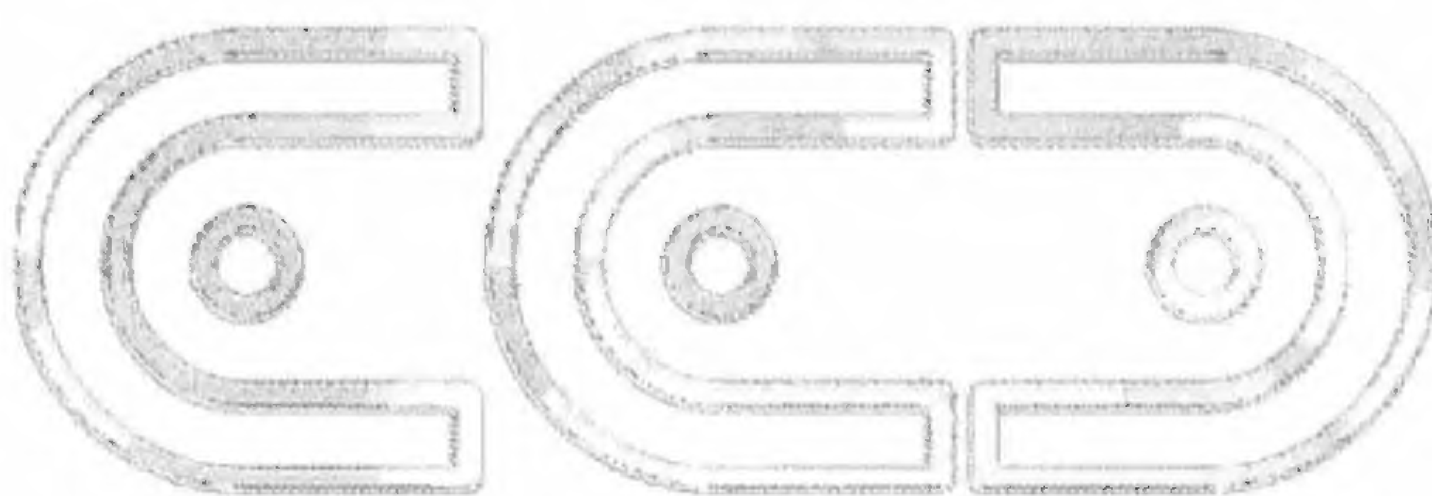

TIPARUL EXECUTAT

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"

Coli tipo: 11,50; comanda nr. 1040

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

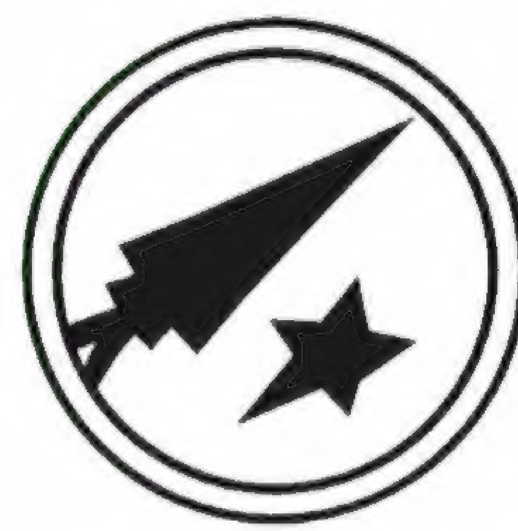

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

